

FRÆNDAFUNDUR 11

Fyrirlestrar frá íslensk-færeyskri ráðstefnu
í Reykjavík 16.-18. ágúst 2022

Fyrirlestrar frá íslensk-føroyskari ráðstevnu
í Reykjavík 16.-18. august 2022

Ritstjórar
Jóhannes Gísli Jónsson
Tóta Árnadóttir

Málvísindastofnun
Reykjavík 2023

FRÆNDAFUNDUR 11

Frændafundur 11

Fyrirlestrar frá íslensk-færeyskri ráðstefnu
í Reykjavík 16.–18. ágúst 2022

Fyrirlestrar frá íslensk-føroyskari ráðstevnu
í Reykjavík 16.–18. august 2022

Ritstjórar
Jóhannes Gísli Jónsson
Tóta Árnadóttir

Málvísindastofnun
Reykjavík 2023

Kápa: Margrét Lára Höskuldsdóttir

Tölvuvinnsla: Jóhannes Gísli Jónsson

ISBN 978-9935-25-505-1

©2023: Höfundar
Málvísindastofnun Háskóla Íslands

Efnisyfirlit

Formáli	7
Fyrirlesarar á ráðstefnunni	9
Helgi Gunnlaugsson: On crime and punishment in four Nordic island nations: Iceland, Greenland, the Faroe Islands and the Åland Islands	11
Anna Karen Unnsteins, Karl Aspelund og Kristinn Schram: Hvað tákna hún nú? Slóð fjallkonunnar inn í samtímann	19
Ingibjörg Eyþórsdóttir: Two Icelandic ballads on rape and punishment	30
Tóta Árnadóttir og Iben Nyholm Debess: Ljóð sum arvalutur	41
Yelena Sesselja Helgadóttir: Á bók og bandi: Um handrit og hljóðrit sem heimildir þjóðfræða (með áherslu á íslenskar þulur síðari alda)	52
Cherlon Ussery, Gísli Rúnar Harðarson and Annika Simonsen: Scope and ditransitives in Insular Scandinavian	65
Jóhannes Gísli Jónsson and Iðunn Kristínardóttir: PPs for indirect objects in Icelandic	78
Gísli Rúnar Harðarson: Notes on object inversion in Icelandic	92
Mirko Garofalo: The role and distribution of nominalized clauses: A view from Icelandic	104
Helga Hilmisdóttir: Málbeiting og sambýli við ensku: Eigindleg rannsókn á <i>what</i> og <i>ha</i> í tölvuleikjum íslenskra grunnskóladrengja	117
Sigríður Sigurjónsdóttir: Digital language contact with English: Comparison of children's language input and use in Iceland and the Faroes	129
Eva Hrund Sigurjónsdóttir: Íslensk og færeysk gælunöfn	141
Guðrún Steinþórsdóttir: Sek eða saklaus?.....	150
Erla Olsen: Online teaching, mental well-being and learning	159
Renata Emilsson Peskova: Language portrait as an analytical tool of students' developing linguistic identities: Extending the methodology	170

Formáli

Í þessari bók eru fyrirlestrar frá Frændafundi 11, íslensk-færeyskri ráðstefnu sem var haldin við Háskóla Íslands 16.–18. ágúst 2022 (sjá <https://fraendafundur.hi.is/>). Fyrirlestrunum er hér raðað upp eftir efni en allmargir fyrirlesarar kusu að skila ekki greinum í ritið.

Færeyjanefnd Háskóla Íslands skipulagði Frændafund 11 í samvinnu við Stofnun Vigdísar Finnbogadóttur í erlendum tungumálum og Íslandsnefnd Fróðskaparseturs Føroya. Í Færeyjanefndinni sátu Jóhannes Gísli Jónsson (formaður), Guðrún Kristjánsdóttir (Heilbrigðisvísindasviði), Kristinn Schram (Félagsvísindasviði), Kristín Jónsdóttir (Menntavísindasviði), María Anna Garðarsdóttir (Hugvísindasviði) og Ólafur Pétur Pálsson (Verkfræði- og náttúruvísindasviði). Í Íslandsnefndinni voru Tóta Árnadóttir (formaður), Erla Olsen, (Námsvísindadeildini), Lena Reinert (Føroyamálsdeildini), Hans Andrias Sølvará (Søgu- og samfélagsdeildini), Magni Mohr (Heilsu- og sjúkrarøktarvísindi) og Uni Árting (Náttúruvísindadeildini). Á ráðstefnunni voru haldnir 63 fyrirlestrar, þar af fimm boðsfyrirlesarar á ólíkum fræðasviðum, en aldrei áður hafa jafn margir og fjölbreytilegir fyrirlestrar verið haldnir á Frændafundi.

Samstarf Háskóla Íslands og Fróðskaparseturs Føroya byggist á samstarfs-samningi sem gerður var árið 1990 en hann hefur verið endurskoðaður nokkrum sinnum, nú síðast árið 2022. Fyrsti Frændafundurinn var haldinn við Háskóla Íslands 1992 en síðan þá hafa ráðstefnurnar verið haldnar þriðja hvert ár og til skiptis í Færeyjum og á Íslandi. Ráðstefnuritin hafa ýmist verið gefin út í Þórshöfn eða í Reykjavík. Á Frændafundi er hefð fyrir því að fyrirlestrar séu annaðhvort á íslensku eða færeysku þótt önnur tungumál hafi einnig verið leyfð. Þetta fyrirkomulag hefur ekki gefist vel og því var sú breyting gerð á Frændafundi 11 að fyrirlesarar voru beðnir um að tala á íslensku eða færeysku í fyrirlestrum á sviði hugvísinda en aðrir fyrirlestrar áttu helst að vera á ensku. Þessi breyting er líka mikilvægur þáttur í því að auka hlut annarra fræðasviða en hugvísinda á Frændafundum.

Ráðstefnan var styrkt af eftirtöldum aðilum: Clara Lachmann Fond, Fróðskaparsetri Føroya, Háskólasjóði, Letterstedtska föreningen, Málvísindastofnun HÍ og Stofnun Vigdísar Finnbogadóttur í erlendum tungumálum. Þessum aðilum eru hér með færðar þakkir fyrir aðstoðina. Við viljum einnig þakka nafnlausum ritrynum fyrir þeirra starf en allar greinarnar í þessari bók voru ritryndar.

Ritstjórar

Fyrirlesarar á ráðstefnunni

Amalía Björnsdóttir, Háskóla Íslands
Andri Rafn Ottesen, Háskóla Íslands
Anelia Philbrow, Fróðskaparsetur Føroya
Anett Blischke, Háskóla Íslands
Ann-Sofie N. Gremaud, Háskóla Íslands
Anna Karen Unnsteins, Háskóla Íslands
Anna-Elisabeth Holm, Fróðskaparsetur Føroya
Annika Simonsen, Háskóla Íslands
Ari Páll Kristinsson, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Arnar Thoroddsen, Háskóla Íslands
Artëm Ingmar Benediktsson, Háskóla Íslands
Atli Freyr Hjaltason, Háskóla Íslands
Ásgrímur Angantýsson, Háskóla Íslands
Ásrún Jóhannsdóttir, Háskóla Íslands
Bárður Larsen, Fróðskaparsetur Føroya
Bryndís Brandsdóttir, Háskóla Íslands
Carina Ren, Aalborg Universitet
Carmen Gaina, Universitetet i Oslo
Cherlon Ussery, Carleton College
Christiaan Richter, Háskóla Íslands
Einar Freyr Sigurðsson, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Elisabeth Skarðhamar Olsen, Fróðskaparsetur Føroya
Erla Olsen, Fróðskaparsetur Føroya
Eva Hrund Sigurjónsdóttir, Háskóla Íslands
Finnur Friðriksson, Háskólanum á Akureyri
Gísli Rúnar Harðarson, Háskóla Íslands
Guðný Jónsdóttir, Háskóla Íslands
Guðrún Kristjánsdóttir, Háskóla Íslands
Guðrún Steinþórsdóttir, Háskóla Íslands
Gunnar Jóhannesson, Háskóla Íslands
Hanna Ragnarsdóttir, Háskóla Íslands
Helen F. Leslie-Jacobsen, Universitetet i Bergen
Helga Bragadóttir, Háskóla Íslands
Helga Hilmisdóttir, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Helgi Gunnlaugsson, Háskóla Íslands
Hinrik Hafsteinsson, Háskóla Íslands
Hlíf Árnadóttir, Háskóla Íslands
Höskuldur Þráinsson, Háskóla Íslands
Iben Nyholm Debess, Fróðskaparsetur Føroya
Iðunn Kristínardóttir, Háskóla Íslands
Ingibjörg Eyþórsdóttir, Háskóla Íslands
Ingileif Jónsdóttir, Háskóla Íslands
Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, Háskóla Íslands
Jakob Frímann Þorsteinsson, Háskóla Íslands
Jana Ólavsdóttir, Jarðfeingi
Jóhannes Gísli Jónsson, Háskóla Íslands
Karl Aspelund, University of Rhode Island og Háskóla Íslands

Knud Simonsen, Fróðskaparsetur Føroya
Knút Háberg Eysturstein, Fróðskaparsetur Føroya
Kristinn Schram, Háskóla Íslands
Kristján Rúnarsson, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Magnfríður Júlíusdóttir, Háskóla Íslands
Magni Mohr, Fróðskaparsetur Føroya
Magnus Steinsson við Streym, Háskóla Íslands
Maria Skaalum Petersen, Fróðskaparsetur Føroya
Mauricio Latapí, Háskóla Íslands
May-Britt Skoradal, Fróðskaparsetur Føroya
Mikael M. Karlsson, Háskóla Íslands
Mirko Garofalo, Háskóla Íslands
Oddur Snorrason, Háskóla Íslands
Ragnar Sigrunarson, Fróðskaparsetur Føroya
Ragnheiður Bogadóttir, Fróðskaparsetur Føroya
Renata Emilsson Peskova, Háskóla Íslands
Rosannguaq Rossen, Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet)
Rósa Þorsteinsdóttir, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Rúnar Unnþórsson, Háskóla Íslands
Rúnar Vilhjálmsson, Háskóla Íslands
Samúel Lefever, Háskóla Íslands
Seán Vrieland, Københavns Universitet
Sigríður Sigurjónsdóttir, Háskóla Íslands
Sigrún Guðmundsdóttir, Háskóla Íslands
Silja Aldudóttir, Bókadeild Føroya Lærarafelags
Sumarliði Ísleifsson, Háskóla Íslands
Tóta Árnadóttir, Háskóla Íslands og Fróðskaparsetur Føroya
Valgerður S. Bjarnadóttir, Háskóla Íslands
Yelena Sesselja Helgadóttir, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Ögmundur Erlendsson, Háskóla Íslands

On crime and punishment in four Nordic island nations: Iceland, Greenland, the Faroe Islands and the Åland Islands

1. Introduction

In 2015, the Scandinavian Research Council for Criminology (SRCC) funded a research group of Nordic scholars to study crime and punishment in four island Nordic countries: Greenland, Iceland, the Faroe Islands and the Åland Islands. The research group consisted of representatives from the four island nations, in addition to researchers from Norway and Denmark. One of the main objectives of this research group was to examine how conflicts and crimes are handled in these individual societies. Criminality, incarceration and crime control were the main themes of their research.

In this paper presentation, given at the Frændafundur 11 in Reykjavík in August 2022 at the University of Iceland, some of the key findings from the research project were presented. The content of this paper has been largely drawn from this talk and different publications, which have appeared in the most recent years. A final group report was published by SRCC in 2019 with all the key findings of this project; the report is called *Crime and crime control in four Nordic island societies: The Faroe Islands, Greenland, Iceland and the Åland Islands*, and is edited by Annemette Nyborg Lauritsen, associate professor at the University of Greenland in Nuuk. Another valuable source used for this paper comes from a book chapter in Icelandic from a book published by the University of Iceland Press (Gunnlaugsson 2021).

Many differences exist between the four Nordic island societies in culture, the way they have achieved autonomy/independence and to the extent that this has been implemented. However, they have more characteristics in common than they have with the other Nordic countries: small populations living in secluded island societies, geographic isolation from other countries, rough living conditions and high dependence on the forces of nature. In such small societies, people are visible to each other and are mutually dependent, and daily life is subject to strong traditions. To various degrees they have all battled for autonomy and independence. All these characteristics influence the way these island societies handle conflicts, they perceive crimes and they work out their local policies on conflicts and crime.

There is some criminological research on Iceland (see, for example, Gunnlaugsson and Galliher 2000 and Ólafsdóttir and Bragadóttir 2006). However, very little is known about Greenland, and even less criminological research is available on the Faroe Islands and the Åland Islands. Therefore, the main intention of the research group was to bring forth knowledge about variations and similarities on crime, incarceration and control in these four island societies.

The research group visited all the four island nations and spent a week in each of them: the Faroe Islands in November 2015, the Åland Islands in October 2016, Iceland in October 2017 and, finally, Greenland in October 2019, where the group members organised an open conference on the themes with approximately 40 participants.

A working group seminar was held each time during our visits, focusing on our objectives and themes with inputs from all the group members (Gunnlaugsson 2016). We visited relevant authorities and learnt about their country's crime and the control system. We also met with representatives from the correctional facilities, police, courts, prisons, and university faculties. At all these places, we were received kindly with a smile, and we gained interesting and relevant insights into various parts of the societies in question that seem to influence crime and crime control. This article is

based on reflections of the author resulting from the experiences of the visits to these four island nations, in addition to the research reports published by the SRCC including the findings of the research group.

2. The Faroe Islands

Our first impression of the Faroe Islands on our visit in November of 2015 was of an idyllic society with little crime. Littering in public places and graffiti were hardly observed. Everything appeared to be clean, with houses being small, colourful and well maintained for the most part. Quickly, we found out that there is very little criminological literature on crime in the Faroes, and very few statistics in this field are available. However, in 2018, less than 500 crimes were reported to the police, with theft, vandalism and violent crimes making up close to 70% of the reports. A decline in reports was detected in recent years, in particular in thefts and vandalism (Hjelm-Rasmussen 2019).

We learned that the local criminal law is under Faroese rule, but the courts and police are shared with Denmark. The main prison, Arresthúsið, was located approximately 20 km from Tórshavn, the capital, in the mountains in an abandoned US military station. The prison is relatively inaccessible, no public transportation operates to and from there and, in winter, it is often cut off from the rest of the world because of weather conditions. The prison has a 14-person capacity, divided between 5 detention cells and 9 cells for incarceration. Most inmates were male, and only 1–2% are women. According to the local prison director, as of 2018, the average occupancy was approximately 80% (Hjelm-Rasmussen 2019). Convicts with less than a two-year prison sentence serve time there, but those with a longer sentence are transferred to Denmark. A total of 6 Faroese served sentences in the Vestre prison in Copenhagen in 2016. Moreover, the Faroese prison population is among the lowest in the world, that is, 21 per 100 thousand inhabitants (World Prison Brief 2023).

Coming from Iceland, I was surprised to learn that the Faroese prison director did not have any communication with Iceland nor any knowledge of the Icelandic prison situation. The author later learned that the same holds for the director of the Icelandic Prison and Probation Administration; no knowledge existed about Faroese prison, and no exchange of information took place between the two institutions. Less than ten inmates can serve time at the Arresthúsið in the Faroe Islands.

At the time of our visit, one older inmate had received a longer prison sentence and was to be transferred to Denmark. However, reportedly, the director was able to keep him at Arresthúsið because it was believed to be better for him. With this case, we saw a concern reflecting positive and humane sentiments toward prisoners.

The Faroese police are armed with guns while on duty as is customary with the Danish police. We asked the chief of police in Klaksvík if this was really necessary in a peaceful society like the Faroe Islands. “A necessary precaution,” he replied sharply. When asked if he had ever used a weapon while on duty, he admitted that once he had grabbed the gun without using it. A young police officer confessed to us that he felt naked if he did not have the gun with his police uniform while on duty.

Even though the Faroe Islands appear peaceful and crime free, serious crime can be found here. At a meeting, a local senior social worker informed us that cases of sexual victimisation of children had recently caused an alarm in the Faroese society. This was a hidden phenomenon that suddenly appeared in the justice system and public debate. Two prominent stories on digital sexual victimisation and incest were covered in the local newspapers during the week we stayed there (“Nyttulaus viðgerð” 2015 and “Øvundsjúka” 2015). As in most societies, this type of crime also exists in the Faroe Islands, and, two years earlier, a similar public alarm over sexual victimisation of children, boys in particular, had been raised in Iceland (Valgerðardóttir 2013). The marginalised position of homosexual people in Faroe

ON CRIME AND PUNISHMENT IN FOUR NORDIC ISLAND NATIONS

society has also made the news in Iceland (Gunnarsson 2018), but signs show improvement in their struggle for human rights.

3. The Åland Islands

The research group visited the Åland Islands in the first week of October 2016. We took the ferry from Stockholm to Mariehamn, the capital of Åland, and had a meeting on board with the captain about crime-related matters in connection with the trips between Stockholm, Åland and Helsinki. Åland comprises clusters of islands east of Sweden; the islands are autonomous, demilitarised and neutralised, with approximately 30,000 Swedish-speaking inhabitants in union with Finland. Because of this, the Åland Islands are called Fredens öar. No military may stay on the islands, the region cannot be fortified, and there is no military service on the islands. This island community heavily relies on tourism, with a relatively high standard of living. The community is characterised by social welfare and strong social capital, and crime is perceived as being low by the locals.

According to the local police, a high number of reported crimes in the Åland Islands are related to the passenger ferries between Sweden and Finland with a stopover in Mariehamn. Earlier research on crime and criminality in Swedish-speaking island regions in Finland has shown reluctance of inhabitants to report crime to the police and trying to solve crime on their own (Mallén 2005). Based on crime statistics, the local police provided us with the total number of reported crimes during the past few years, and this number had been stable.

In 2016, 12 Ålanders served a prison sentence. All sentences were served in the Turku prison in Finland. In 2018, 12 Ålanders were imprisoned, 6 of whom served a prison sentence and six were jailed following arrest. In 2018, 4 Ålanders served their sentence as community service (Mallén 2019).

Our visit to the Åland Islands attracted some attention from the public and mass media. The local newspaper interviewed us, inquiring about the purpose of our visit and objectives of the research group and published the interview in their weekend edition (“Kriminologer med fokus på ö-samhällen” 2016).

4. Iceland

We visited Iceland in the first week of October 2017. We visited three of the five prisons operating in Iceland at the time. Moreover, we had a meeting with the Prison and Probation Administration at their headquarters and another meeting with the capital area police.

Construction and renovation were taking place during the Litla-Hraun visit, the largest prison in Iceland. Therefore, fewer than usual inmates served time there. The prison facilities seemed worn-out and old, despite some maintenance work being done over the years. Interactions between the guards and inmates seemed impersonal but friendly.

The same impression of impersonal but friendly communication between the staff and inmates was perceived by us when we visited the newest prison, Hólmsheiði, close to Reykjavík. This is a modern prison similar to the new Nuuk prison in Greenland but smaller. This is also the first prison that the Icelandic authorities have specifically designed as a prison. Other prisons in Iceland had all originally been intended for other purposes or were built by Danish authorities. The Hólmsheiði prison is a high-security prison with a transparent fence around the area and a locked gate at the entrance to the building. Guards are stationed in the middle of the building in what can easily be referred to as a “bunker” where they can monitor inmates placed in different wings and units. The new prison includes a separate division for female prisoners, and they started serving there in November 2016. A new, improved custody unit has also been included at Hólmsheiði that replaces the old one located at Litla-Hraun. The custody unit at Litla-Hraun was impractical when investigating a criminal case, that is, to transport police and lawyers between Reykjavík and Litla-

Hraun (approximately 60 km) for interrogation of crime suspects. In addition, two other prisons are operated in Iceland, Sogn and Kvíabryggja, both of which are open institutions giving more freedom to their inmates than in the closed prisons (Pakes and Gunnlaugsson 2018; Pakes 2020).

The incarceration rate in Iceland is comparatively low, approximately 37 per 100,000 inhabitants, which is below almost all other European nations, including Nordic nations except the Faroe Islands and Åland (World Prison Brief 2023). Even though the number of prisoners does not necessarily reflect the crime rate in society, this figure indirectly supports the notion of Iceland being a low-crime country. With the new prison addition of Hólmsheiði, the total capacity of prisoners in Iceland has been raised to approximately 180 cells or rooms. In addition, a half-way house is also operated in Reykjavík with a capacity of approximately 20 residents.

5. Greenland

The last group visit was to Nuuk, Greenland, in October 2019. There we organised an open conference on crime and punishment in small societies with participants from different parts of the world. A total of 40 participants, including a number of local professionals in Greenland attended the conference. At the same time, a group report including our key findings was published by the SRCC (Lauritsen 2019).

Greenland is part of the Danish kingdom, but in 2008, Greenland was granted self-government from the previous home rule. Despite self-government, the Greenlandic justice sector remains a Danish matter.

Greenland is characterised by great distances and contrasts. If you want to travel between two towns, you need to use boats or aeroplanes, since roads do not connect towns; often, these are long and costly journeys. Nuuk, the capital, with less than 20,000 inhabitants, has a touch of a big city; however, life in smaller settlements appear as from a different world, not Nuuk. In many settlements, ships and flight transportation are not possible during winter months because of harsh conditions. Social and economic inequalities are also pronounced in Greenland, with the Gini coefficient used to calculate income inequality that is considerably higher than in the other Nordic countries (Lauritsen 2019).

The difficult circumstances in Greenland serve as the background to much higher levels of crime than those found in other Nordic countries (Lauritsen 2019). Although property crimes constitute the bulk of the reported crime, there is a higher number of violent crimes than in Denmark. For instance, the reporting frequency of sexual crimes is almost ten times higher than in Denmark. In terms of serious crime, the Greenland situation runs counter to the criminological assumption that small and homogenous nations have little crime (see, for example, Adler 1983). In addition to this, other factors that seem to play a more decisive role in the local crime rate include harsh natural conditions, social and economic hardship and rapid social change. However, most of these crimes are domestic, occurring among family members and close friends. Street crime among strangers is not prominent; therefore, public safety is not in any real jeopardy.

The Greenlandic correctional facilities are not called “prisons”, but “anstalt”, or institutions. This can be described as open institutions, presumably designed so to avoid the detrimental effects known to be caused by closed prisons. Despite the intention of openness and contact with society, in practice, a completely different picture appears, according to a local criminological scholar and member of our research group, Lauritsen (2019). Reportedly, most inmates, or approximately three out of every four, spend most of their time within the institution. Therefore, in practice, the Greenlandic correctional facilities have developed into institutions that are more similar to closed prisons than the facilities as which they were originally intended.

In 2018, the institutional capacity in Greenland totalled to 154 cells in 6 institutions (Lauritsen 2019). These institutions are typically characterised by

ON CRIME AND PUNISHMENT IN FOUR NORDIC ISLAND NATIONS

overcrowding, which is a pressing issue. Not included in the Greenlandic numbers of inmates are approximately 30 Greenlandic convicted men who served indefinite sentences for homicide or sexual offences at the Herstedvester prison in Denmark. The Greenlandic inmate population is more than 3 times higher than that in other Nordic nations, that is, 233 prisoners per 100,000 inhabitants (World Prison Brief 2023). Therefore, this high number of inmates reflects the high rate of serious crime characterising Greenlandic society. With the new anstalt in Nuuk opening in 2019, all convicts are supposed to serve their time in Greenland.

In the fall of 2015 and 2016, I spent a few weeks as a guest professor at the University of Greenland in Nuuk where I taught an intensive criminology course at the MA level. Staying there for more than a few days gave me an opportunity to learn more about Greenlandic society and get to know the local university students better. The students in Nuuk did not seem very different from my students at the University of Iceland: bringing their computers to class, using their mobile frequently, and being active on social media! For the most part, they showed interest in the subject and, gradually, became more active in class.

A part of their class assignments was to explore crime and social deviance in Greenlandic society. Alcoholism and public drunkenness have been a well-known social problem in Greenland for a long time. This problem was mapped out in some of the student projects. The total consumption of alcohol is much higher than that in many other nations, including Nordic ones. However, signs of a decreased use could be detected. According to the students in my class, a generation gap existed between the young and older generations in Greenland, and alcoholism characterised the old much more than the young. The young generation suffered from the drunkenness of their parents and grandparents over time and, subsequently, learned a lesson, according to the students. Many young people do not use alcohol or use it more moderately than the earlier generations do or did. Student gatherings on weekends on campus and local music festivals seemed to back up this student observation. Drunkenness was not easily visible and drinking behaviour appeared similar to what you might find in other Nordic nations in similar student gatherings. However, visiting the local bars in downtown Nuuk, particularly bars that the locals visit, a different picture emerged, with more apparent public drunkenness and rowdiness. This, however, is perhaps not unknown in the Reykjavík nightlife in the early morning hours on weekends.

Concerns of drug use are also prevalent in Greenland. A case in point showing the alarm is that the members of the Greenlandic parliament agreed to undergo a drug test where the outcome was negative for all the members. The most widespread drug type is cannabis, and it surprised me to learn how many people in the older age groups admitted to using it in local user surveys. Studies in other Nordic countries show cannabis use mostly in younger age groups, and it is almost negligible among people older than 50 years of age. Other types of drugs are not common in Greenland, unlike other Nordic nations where one can find most drugs on the illicit market (see, for example, Tham 2021).

Of special interest to me, coming from Iceland, was to notice lustful advertisements in the local media, e.g. “stripshow med Marie” or “den frække aften begynder med topløs servering i baren” (“Fræk weekend på Kristinemut” 2015). These advertisements not only include nude female dancers but also male performers (“Nick forkæler pigerne som fræk bartender” 2016). My students did not find these ads questionable or out of the ordinary. In Iceland, nude public dancing has been banned since 2009, as the exploitation of personal nudity is prohibited. When I mentioned the Icelandic legislation, the immediate reaction of the students was surprise and disbelief. Strip shows are just a typical part of the local nightlife and entertainment industry, according to the students. On discussing the matter more closely in class, some of the students admitted that the Icelandic approach might have some merit. One female student remarked that there are indeed some bar

restrictions concerning nudity on these premises, such as breastfeeding not being allowed. Thus, bar owners did not seem entirely unethical!

6. Concluding remarks

The four island societies share many similarities besides being Nordic. All of them have been governed by other nation states, and their criminal justice systems trace their origins to bigger nations. The systems in Iceland, the Faroe Islands and Greenland are largely shaped by the Danish penal code and the system in Åland by Finland. If independence is achieved, a major task awaits Greenland, the Faroe Islands and Åland, that of filling the void left by Denmark and Finland. All the four island nations have small populations, i.e. less than half a million or only 2% of the total population of the Nordic nations. Iceland is the largest among the four, with 395,000 inhabitants, in addition to being an independent nation.

Iceland, the Faroe Islands and Åland share the same qualities of being small and homogenous societies, consequently having few crimes reported to the police. Social control is informal and social ties are strong and cohesive, with high social capital. A distinguished criminologist from New Zealand, John Pratt (2008a, 2008b), once described Scandinavia as exceptional when it comes to crime policies, with consistently low rates of imprisonment and relatively lenient penalties. However, to us, Greenland appears as an exception to his description. Crime rate is comparatively high including serious types of violence and sexual victimisation. Moreover, the prison population in Greenland is also higher than that in all the other Nordic nations and also high globally. To fully explain the Greenlandic situation is beyond the scope of this paper. However, harsh natural and social conditions undoubtedly play a role, making it difficult to nurture precious social capital with the strong and stable social ties vital to prevent serious crime.

The research group views this project as a starting point to future studies on these four Nordic island nations. Particularly, more urgent research is needed for the Faroe Islands and the Åland Islands, which have barely been included in the Nordic discussions on criminology, let alone in international literature.

REFERENCES

- Adler, Freda. (1983). *Nations not obsessed with crime*. Fred B. Rothman and Company.
- Fræk weekend på Kristinemut. (2015, September 23). *Nuuk Ugeavis*.
- Gunnarsson, Jónas Atli. (2018, July 28). 10 staðreyndir um Føreyjar [10 facts about the Faroe Islands]. <https://kjarninn.is/skyring/2018-07-27-10-stadreyndir-um-faereyjar/>
- Gunnlaugsson, Helgi. (2016). Can prison walls be broken? The prison situation in Iceland. *Kriminalitet, frihedsberøvelse og kontrol i Nordiske ø-samfund: Færøerne, Åland, Island og Grønland*. Rapport fra arbejdsgruppemøde på Færøerne 2.–6. november 2015 (pp. 9–20). Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi.
- Gunnlaugsson, Helgi. (2021). Afbrot og refsingar í fjórum norrænum eyjasamfélögum [Crime and punishment in four Nordic island societies]. In Bjarni Randver Sigurvinsson, Egill Benedikt Hreinsson and Jónas Elíasson (Eds.), *Trú og þjóðfélag: Afmælisrit til heiðurs Pétri Péturssyni* (pp. 147–156). Háskólaútgáfan.
- Gunnlaugsson, Helgi and John F. Galliher. (2000). *Wayward Icelanders, boundary maintenance, and the creation of crime*. University of Wisconsin Press.
- Hjelm-Rasmussen, Monica. (2019). The Faroe Islands. In Annemette Nyborg Lauritsen (Ed.), *Crime and crime control in four Nordic island societies* (pp. 21–33). Nordisk samarbejdsråd for kriminologi.

ON CRIME AND PUNISHMENT IN FOUR NORDIC ISLAND NATIONS

- Kriminologer med fokus på ö-samhällen. (2016, October 25). *Nya Åland*.
- Lauritsen, Annemette Nyborg. (2019). Greenland. In Annemette Nyborg Lauritsen (Ed.), *Crime and crime control in four Nordic island societies* (pp. 34–44). Nordisk samarbetsråd for kriminologi.
- Mallén, Agneta. (2005). *Trygghet i skergårdsmiljö: En studie om rädsla för brott i Åboland*. Doctoral dissertation, Sociologiska institutionen vid Lunds universitet. <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/5642726/26558.pdf>
- Mallén, Agneta. (2019). The Åland Islands. In Annemette Nyborg Lauritsen (Ed.), *Crime and crime control in four Nordic island societies* (pp. 63–79). Nordisk samarbetsråd for kriminologi.
- Nick forkæler pigerne som frække bartender. (2016, September 21). *Nuuk Ugeavis*.
- Nyttulaus viðgerð: Vonleyst at rökka pedofilum. (2015, October 30). *Dimmalætting*.
- Ólafsdóttir, Hildigunnur and Ragnheiður Bragadóttir. (2006). Crime and criminal policy in Iceland: Criminology at the margins of Europe. *European Journal of Criminology*, 3(2), 221–253. <https://doi.org/10.1177/1477370806061977>
- Pakes, Francis. (2020). Old-fashioned Nordic penal exceptionalism: The case of Iceland's open prisons. *Nordic Journal of Criminology*, 21(1), 1–16. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2020.1809199>
- Pakes, Francis and Helgi Gunnlaugsson. (2018). A more Nordic Norway? Examining prisons in 21st century Iceland. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 57(2), 137–51. <https://doi.org/10.1111/hojo.12244>
- Pratt, John. (2008a). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part I: The nature and roots of Scandinavian exceptionalism. *British Journal of Criminology*, 48(2), 119–37. <https://doi.org/10.1093/bjc/azm072>
- Pratt, John. (2008b). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part II: Does Scandinavian exceptionalism have a future? *British Journal of Criminology*, 48(3), 275–92. <https://doi.org/10.1093/bjc/azm073>
- Tham, Henrik. (2021). *Retreat or entrenchment? Drug policies in the Nordic countries at a crossroads*. Stockholm University Press.
- Valgerðardóttir, Sunna. (2013, January 31). Holskefla kynferðisbrotamála [A flood of sexual crime cases]. *Fréttablaðið*.
- World Prison Brief. (2023). *From highest to lowest prison populations*.
- Övundsjúka: Hevndarpornó í rættinum. (2015, November 4). *Socialurin*.

ÚTDRÁTTUR

‘On crime and punishment in four island Nordic nations:
Iceland, Greenland, the Faroe Islands and the Åland Islands’

Keywords: crime, criminality, crime control, police, social deviance

Norræna sakfræðiráðið (Nordisk Samarbetsråd for Kriminologi) setti saman vinnuhóp norrænna fræðimanna árið 2015. Markmiðið var að rannsaka hvernig fámenn eysamfélög á norðurslóðum takast á við afbrot og refsingar. Löndin eru Grænland, Ísland, Færeyjar og Álandseyjar og í hópnum voru fræðimenn frá þeim öllum, auk aðila frá Danmörku og Noregi. Á margan hátt eru löndin ólík en þau eiga sér samt ýmislegt sameiginlegt fyrir utan að vera eysamfélög. Grænland og Færeyjar eru enn nátengd Danmörku og réttarvörslukerfi þeirra er danskt og starfslíðið danskir embættismenn þótt fjöldi innfæddra í starfslíðinu hafi vaxið á allra síðustu árum. Á hinn bóginn hefur Ísland sín sögulegu og menningarlegu tengsl við gömlu herrabjóðina Danmörku og Álandseyjar búa við sjálfstjórn í nánnum tengslum við Finnland. Hópurinn hélt sinn fyrsta fund í Þórshöfn í Færeyjum í nóvember 2015, hittist aftur á Álandseyjum í október 2016 og þriðja sinni á Íslandi í október 2017. Áfangaskýrsla kom út með helstu niðurstöðum hópsins árið 2016. Haustið 2019 var

HELGI GUNNLAUGSSON

síðan lokafundur hópsins á Grænlandi og ráðstefna jafnframt haldin með fjölda annarra fræðimanna. Á sama tíma kom út skýrsla með helstu niðurstöðum hópsins á vegum Norræna sakfræðiráðsins. Á fundunum kynntu þátttakendur helstu niðurstöður sínar um stöðu afbrota og refsinga í löndunum fjórum. Jafnframt voru heimsóttir helstu aðilar réttarvörslukerfisins í Færeyjum, Álandseyjum, Grænlandi og á Íslandi eins og lögregla, dómstólar, fangelsi og yfirstjórn fangelsismála. Í greininni er greint frá niðurstöðum hópsins og hugleiðingum höfundar á ýmsum réttarfarslegum og menningarlegum einkennum eysamfélaganna fjögurra. Að lokum eru dregnir fram lærdómar sem aðrar þjóðir geta hugsanlega dregið af sögu eyríkjanna fjögurra.

Helgi Gunnlaugsson
Háskóla Íslands
helgigun@hi.is

ANNA KAREN UNNSTEINS
KARL ASPELUND
KRISTINN SCHRAM

Hvað táknar hún nú? Slóð fjallkonunnar inn í samtímann

1. Inngangur

Hlutverk fjallkonunnar, táknmynd íklædd skautbúningi og kyrtli, er rótgróið í þjóðhátíðardegi Íslendinga og mörgum mikilvægt. Í sögulegu samhengi á hún sér uppruna sem tákn landsins innan tengslaneta Sigurðar Guðmundssonar og Kvöldfélagsins á síðari hluta 19. aldar og varð svo fljótlega að tákni ríkisvalds í höndum íslenskrar valdastéttar. Nýlegar rannsóknir sýna okkur slóð fjallkonunnar inn í samtímann sem er mörkuð rómantískum upphafsmyndum, menningarpólitík og jafnvel óræðni á tímum aukins margbreytileika í samfélaginu. Viðtals- og vettvangsrannsóknir á meðal fjallkvenna nútímans og þeirra fjölmörgu sem að þeim og sviðsetningu þeirra koma lýsa ólíkri reynslu af því að vera í gervi hennar, ólíkum birtingarmyndum og þeim, oft mótsagnakenndu, hreyfiöflum sem búa að baki. Með þátttökuathugunum, könnunum og sjónrænum rannsóknaraðferðum skoðum við þá ímyndarheima, sjálfsmyndarsköpun og orðræðu sem birtist á mörkum hversdagsmenningar í nútímanum, þar á meðal í fatnaði, tísku og menningararfi. Við spyrjum hvaða hlutverki sviðsetning fjallkonunnar gegnir fyrir almenning og fjallkonur samtímans. Þá greinum við þróun þessarar táknmyndar í ljósi nýrra kannana og gagna og hugmynda Baudrillard um þróunarstig ímynda í þjóðfélagi og veltum vöngum yfir framhaldinu, nú þegar fjallkonan og búningurinn hennar hafa hugsanlega rofið tengsl sín við félagslegan veruleika Íslendinga.

2. Konan og búningurinn

Til að átta okkur á hvernig skautbúningur og kyrtill Sigurðar Guðmundssonar málara og táknmynd fjallkonunnar runnu saman þá verðum við að líta á seinni hluta 18. aldar, þegar Eggert Ólafsson lætur búa til mynd þar sem kona táknar þjóðina eins og var víða um Evrópu (Eggert Ólafsson 1832). Hugmyndir um þjóðbúninga verða áberandi í Evrópu, t.d. í Þýskalandi og Frakklandi, í byrjun 19. aldar og berast þaðan til námsmanna í Kaupmannahöfn. Þá fer þessi kvenímynd að birtast í skrifum Fjölnismanna, t.d. í ljóðum Jónasar Hallgrímssonar, og hugleiðingar um þjóðbúninga verða sterkari á sama tíma. Sigurður málari fer þá að hanna sína þjóðbúninga og endurskapa þá undir 1860. Um það leyti birtast myndrænu gerðir fjallkonunnar, fyrst á titilmynd seinni binda enskrar þýðingar á *Íslenskum þjóðsögum og ævintýrum* Jóns Árnasonar, *Icelandic Legends*, þar sem fjallkonan birtist með eldkórónu og sverð sitjandi á steini (Jón Árnason 1864–1866, II: Titilmynd; sjá einnig Gunnell 2017a og 2017b). Að Sigurði málara látnum er gefið út eftir hann ljóðið *Faldafestir* þar sem má sjá að hann tengir landið og náttúru Íslands beint við búninginn þar sem partar af búningnum tákna fjöllin, annar partur táknar hafið og svo framvegis (Sigurður Guðmundsson 2006). Fjallkonan í þjóðsagnaútgáfunni býr til ímynd af gyðju og landvætti sem síðar birtist í leikriti Indriða Guðmundssonar, *Nýársnótt* (Indriði Einarsson 1907). Í leikritinu, sem var frumflutt í Reykjavík 1871 og sýnt víða á Íslandi og í Íslendingabyggðum í Vesturheimi, birtist Áslaug álfkona íklædd kyrtlbúningi Sigurðar sem verndarvættur sveitunga gegn álfkonungi sem er skýr birtingarmynd konungsveldis Dana. Þar rennur saman ímynd álfkonunnar,

landvættarins, táknmynd íslenskrar náttúru (í gegnum ljóð Sigurðar) og hreinleiki íslenskrar kvenmyndar. Birtingarmynd Íslands sem verndandi kvenímyndar, sem er þjóðlega klædd, formfestist svo áfram á leiksviðum á Íslandi og á Íslendingahátíðum í Vesturheimi (Gunnell 2017a:28–30).

Næsta skref í þessu ferli er þegar konur í Reykjavík taka sig saman og gefa Alexandrínu Danadrottningu skautbúning og möttul í tilefni af heimsókn hennar til Íslands 1921 („Hennar hátign“ 1921). Þar tekur valdastéttin skautbúning Sigurðar og landvættarímyndina (tilvonandi fjallkonuna) um leið og innlimar hvort tveggja í formgerð sína. Drottningin er þannig „íslenskuð“ um leið og búningurinn verður danskt krúnudjásn og uppreisnarímyndir af tagi Áslaugar álfkonu verða með því máttlausar.

Jónas frá Hriflu undirstrikar eignarhald valdastéttarinnar á ímyndinni síðan á Vestmannadögum á Þingvöllum 1939, þar sem eiginkona hans er klædd skautbúningi og leikur fjallkonuna með Ameríku og Kanada sér við hlið sem hirðmeyjar (Klemenz Jónsson 1994). Fjallkonan og skautið renna þar enn frekar saman og í þetta sinn við æðstu innlendu valdakonu landsins. Lokahnykkurinn er svo þegar fjallkona Íslands átti að birtast í rigningunni á Þingvöllum þann 17. júní 1944 klædd skautbúning sem hún hafði fengið lánaðan frá gamalli konu í Grjótaþorpinu.

Fjallkonan í þetta skipti var barnabarn Hannesar Hafstein, fyrsta ráðherra Íslands, og úr efri stétt samfélagsins („Fjallkona Lýðveldishátíðarinnar“ 1944). Þarna verður til leiksýning þjóðernisins sem fjallkonan sýnir árlega á Austurvelli frammi fyrir Alþingishúsinu, þar sem valdastéttin, landvætturinn, landsmóðirin, landverndarinn, búningurinn og þjóðernishreyfingin öll verður að einu í einni konu. Síðan verður sýningin smám saman að rútínu, árlegu helgihaldi þar sem leiksýningin er heimur fjallkonunnar og hlutverk fjallkonunnar og ímyndin sem slík er orðin mótanleg.

3. Menningararfur mótast og þróast

Þegar ímynd er orðin mótanleg og þegar efnivið hennar, hefðum, frásögnum eða hversdagsmenningu er fengið hlutverk menningararfs er hún jafnan undirbyggð með vísan til upprunaleika. Ef varpað er ljósi á með hvaða hætti tilteknir hópar iðka slíkan menningararf í samtímanum má hins vegar sjá hvernig óræðni, breytileiki, íronía og þverþjóðleiki geta verið þýðingarmeiri þættir en látið er í veðri vaka. Við getum þannig spurt hvert sé hlutverk leiks, óræðni og íroníu í tilurð og viðhaldi menningararfs í þverþjóðlegum samskiptum og framsetningu þjóðernislegrar sjálfsmýndar? Nærtækt gæti þótt að lýsa þjóðlegum klæðnaði nútímans sem hefðartilbúningi, nálgun sem tengja má rannsóknnum Eric Hobsbawm og Terence Ranger. Undir ritstjórn þeirra fjallaði t.d. Hugh Trevor-Roper um ýmis skosk þjóðernistákn, svo sem sekkjapípur og klæði skreytt litskrúðugum, köflóttum mynstrum (e. *tartan*) sem einkenna áttu einstakar ættir og eru um allan heim tengd skotapilsnum (Trevor-Roper 1983). Lagði hann áherslu á tilurð þeirra í nútímanum fremur en úr alþýðuhefðum fortíðar. Sú nálgun er þó vandasöm að því leyti að það gefur í skyn að skýr viðmið séu til um hvað sé upprunaleg og sönn hefð og hvað ekki. Þjóðfræðingar á borð við Reginu Bendix hafa þannig bent á veifar undirstöður þeirrar tvíhyggju sem greinir að þjóðfræði og gervipjóðfræði (e. *fakelore*). Þar leggur Bendix áherslu á hvernig menningarpólitík upprunaleikans er samofin markaðs-öflum og fræðilegri viðleitni sem gerir leitina innantóma í fjölmenningu nútímans (Bendix 1997).

Í margræðni sinni eru þjóðbúningar og annar þjóðlegur klæðnaður dæmi um menningararf sem verður ekki afmarkaður með skýrum hætti. Skautbúningar og kyrtlar fjallkvenna eru hannaðir búningar úr smiðju Sigurðar málara og kvenna sem hann vann með. Peysuföt, upphlutsbúningar og faldbúningarnir gömlu eru hins vegar klæði sem þróuðust meðal kvenna og formfestust síðan sem þjóðleg klæði á ýmsum stigum og tímabilum og hafa gengið undir talsverða endurnýjun lífdaga og

HVAÐ TÁKNAR HÚN NÚ? SLÓÐ FJALLKONUNNAR INN Í SAMTÍMANN

endurskoðun síðan um miðja síðustu öld (Karl Aspelund 2015). Upprunasaga fjallkonunar, sem hér hefur verið stuttlega rakin, sýnir það og sama má segja um framsetningu hennar í samtímanum. Þar er „helgi“ búninga auðvitað æði misjöfn og vekja tilbrigði við hefðina jafnan athygli. Nefna má t.d. gjörning listakonunnar Rúrí (Þuríður Rúrí Fannberg) á stúdentahátíð þann 1. desember 1974, þar sem hún klæddist upphlutsbúningi með blússu og svuntu í bandarísku fánalitunum og með gyllt skotfærabelti í stað stökkabeltis og skarti úr smámynt og plastglingri. Viðbrögð voru sterkari en listakonan sjálf átti von á. Hún sagði síðar: „Sumir voru reiðir en aðrir voru yfir sig hrifnir... Eftir á veit ég að þetta voru bestu viðbrögð sem hægt er að óska sér því það þýðir að verkið snertir við fólki.“ (Bergþóra Njála Guðmundsdóttir 2006).

Myndlistarfólkið Libia Castro og Ólafur Ólafsson unnu einnig með fyrirframgefnar ímyndir á sýningu sinni á Straumi árið 2000 þar sem þau tóku á móti gestum klædd upphlutsbúning og peysufötum. Ljósmynd frá viðburðinum, sem er sjálfstætt verk, sýnir listamennina á vettvangi sýningarinnar en bakgrunnurinn er álver Rio Tinto Alcan handan hraunbreiðunnar. Að eigin sögn voru myndlistarmennirnir að leika sér að umbreytingu þjóðlegra sjálfsmýnda og staðalmynda landslags. „Unnið er með fastsetta formgerð; búninga sem tákna eigi alþýðuna og þjóðina, en þó augljósum breytingum, þar sem Libia er ekki íslensk, Ólafur er ekki kona og bakgrunnurinn ekki sveitabær heldur álver“¹ (Castro og Ólafsson 2000).

Eins mætti nefna umtalið sem Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir menntamálaráðherra vakti við opnun sýningar í Þjóðminjasafninu árið 2004. Þar hún þar íslenskan kvenbúning án skothúfu sem harmað var í greinarskrifum ásamt því að ráðherrann væri í hvítum bol undir upphlutnum í stað skyrtu („Klæðnaður sem vakti athygli“ 2012). Ekki síðri athygli vakti innkoma Jóns Gnarr borgarstjóra nokkrum árum síðar í gleðigöngu Hinsegin daga í Reykjavík íklæddur „kvenþjóðbúningi“ (Kristjana Arnarsdóttir 2013). Nokkuð var svo reynt á hugtakið þegar fegurðardrottningin Arna Ýr Jónsdóttir sýndi „þjóðbúning“ Íslands á Miss Universe keppninni í Las Vegas sem að sögn var víkingabúningur og óður til sterkra víkingavenna (Tryggvi Páll Tryggvason 2017). Búningur Örnú, eins og „þjóðbúningar“ annarra keppenda, hafði á yfirborðinu ekkert með þjóðlegan klæðnað að gera, heldur var hann fantasíu-kvenímynd sem tilheyrði leiksviði og hugmyndaheimi fegurðarsamkeppninnar.

Líkt og þessi dæmi sýna fer mótun ímynda fram með margvíslegum hætti og í ólíku samhengi. Það sem þau eiga þó sameiginlegt er tilkall til hefðar og jafnframt það framandi samhengi sem þeim er gefið. Þar er þó ekki um að ræða einfaldan flutning óslitinnar hefðar milli kynslóða langt aftur í tímann. Sú athygli sem þessir gjörningar vekja, sem á köflum er neikvæð, geta heldur varla talist hamlandi enda spretta þeir ekki upp úr viðleitni til að fylgja alþýðuhefðum af nokkurri einurð. Sú óræðni sem einkennir birtingarmyndir þjóðlegs klæðnaðar í samtímanum má laga að mismunandi menningarlegu samhengi. Þannig er erfitt að ræða um ekta eða óekta þjóðlegan klæðnað. Hann er eftir sem áður óræður arfur – óræðni sem arfur. Sjónarspili þjóðmenningar nægir þannig að höfuðtáknin birtist á ákveðnum stöðum og stundum. Það mætti segja að í því ástandi sjáum við ekki landið fyrir landakortinu svo snúið sé út úr myndmáli Jorge Borges sem Jean-Francois Baudrillard notar í greiningu sinni á þróun tákna, eins og nánar verður getið (Baudrillard 1994:1–2).

¹ „In our case we were using a construct; a pre-existing costume representative of folk and nation, but obviously rather differently, since Libia is not Icelandic, Ólafur is not a woman, and the background was an aluminium factory and not a farm.“

4. Fjallkonur samtímans og viðhorf til þeirra

Síðustu tvö sumur, 2021 og 2022, höfum við rannsakað fjallkonur samtímans. Sumarið 2021 tók Anna Karen Unnsteins viðtöl við þrjár nýlegar fjallkonur á höfuðborgarsvæðinu, fjallkonu Reykjavíkur 2019, fjallkonu Hafnafjarðar 2021 og starfsmann Árbæjarsafns sem klæddist skautbúningi á safninu Þjóðhátíðardaginn 2021. Einnig tók hán viðtöl við tvo klæðskera og Þjóðbúningasérfræðinga í Reykjavík og Hafnarfirði sem hafa séð um fjallkonur síns bæjarfélags í fleiri ár, ásamt því að skauta fjallkonur (festa höfuðfatið) fyrir framan áhorfendur og segja frá tilurð búninganna. Fjallkona Reykjavíkur 2019, Aldís Amah Hamilton, var þó ekki skautuð fyrir framan áhorfendur.

Ávallt ríkir mikil leynd yfir vali á fjallkonu Reykjavíkur og hún er því færð í búning og skautuð inni í Alþingishúsinu við Austurvöll rétt áður en hún stígur út, fullbúin og glæsileg. Hún gengur síðan fram hjá heiðursverði að púlti þar sem hún flytur frumsamið ljóð fyrir framan áhorfendur og þá sem horfa á í sjónvarpinu. Aldís lýsti þeim heiðri sem fylgdi hlutverkinu þegar hún var komin í búninginn, sem hefur, með örfáum undantekningum, verið sá sami síðan 1971 (Klemenz Jónsson 1994). Henni fannst eins og að baki henni stæðu ótal fyrrum fjallkonur, leikkonur sem hún dáist að og höfðu áður staðið í sömu sporum. Hún hefði alltaf verið hrifin af fjallkonunni en eftir að hún hóf nám og síðar starf sem leikkona hefði það orðið viss draumur að verða valin í hlutverkið.

Bergrún, fjallkona Hafnafjarðar 2021, sagði hlutverkið vissulega heiður en hún hefði þurft að hugsa sig vandlega um áður en hún samþykkti hlutverkið. Bergrún sagðist hafa sett fjallkonuna og fegurðarsamkeppnir á sama stall áður en hún tók við hlutverkinu og sem femínisti og pönkari hefði hún þurft að hugsa sig vandlega um hvort hún ætti yfirhöfuð að taka hlutverkinu. Bergrún talaði við Hildi Rosenkjær, sagnfræðing og eigenda Þjóðbúningastofunnar Annríkis, sem sér um búninga fjallkvenna í Hafnarfirði. Eftir að þær höfðu rætt saman og Hildur hafði útskýrt fyrir henni sögu og gildi búningsins og fjallkonunnar sjálfar ákvað Bergrún að láta slag standa. Þetta væri ekki bara drottningarleikur eins og hún hafði áður haldið, það væri eitthvað meira á bak við þetta.

Bergrún var, ólíkt Aldísi, skautuð fyrir framan áhorfendur áður en hún flutti ávarp sitt. Hún sagðist hafa átt erfitt með að sitja kyrr og tala ekki allan tímann meðan Hildur festi skautið á höfuð hennar og sagði gestum frá því sem hún hafði áður frætt Bergrúnu um. Þegar því var lokið gekk Bergrún með fjölskyldu sinni að sviðinu þar sem hún flutti fjallkonuávarp, sem hún hafði samið sjálf í tilefni dagsins.

Önnur skautun fjallkonu þennan dag átti sér stað á Árbæjarsafninu, þar sem Þórey, starfsmaður safnsins, var klædd í búninginn sem Aldís hafði klæðst tveimur árum áður og fjallkona Reykjavíkur klæðist ár hvert. Oddný Kristjánsdóttir, Þjóðbúningasérfræðingur safnsins, sagði þar, líkt og Hildur, frá sögu búningsins, höfuðfatsins og fjallkonunnar, meðan hún skautaði Þóreyju. Þegar skautið var fast og Oddný hafði lokið frásögn sinni var Þjóðbúningaklætt fólk í salnum beðið að koma upp og sýna búninga sína. Að því loknu gengu allir út í góða veðrið og hópmynd var tekin af þrúðbúnu Þjóðbúningafólki með fjallkonuna fyrir miðju. Þórey hafði ekki sagt stakt orð þegar þarna var komið sögu en eftir myndatökuna kom fjöldi fólks upp að henni og spjallaði við hana í stutta stund.

Nokkrum dögum síðar hitti Anna Karen Þóreyju til að ræða um upplifunina þennan dag. „Þetta er í rauninni bara hluti af starfinu,“ sagði hún aðspurð um daginn sem fjallkona. „Það er alveg þínu heiðurshlutverk á ákveðinn hátt [að vera valin] en það er bara af því að þú passar í búninginn.“ Ólíkt Bergrúnu og Aldísi fjarlægði Þórey sig algerlega hlutverkinu; þetta var bara hver annar vinnudagur fyrir hana nema í fínni fötum en venjulega.

Einn meginmunur á upplifun Þóreyjar og hinna var að Þórey flutti ekki ávarp sem fjallkona. Fjallkona Reykjavíkur flytur yfirleitt frumsamið ljóð á 17. júní og eins og

HVAÐ TÁKNAR HÚN NÚ? SLÓÐ FJALLKONUNNAR INN Í SAMTÍMANN

áður sagði flutti Bergrún ljóð sem hún hafði sjálf samið í tilefni dagsins í Hafnarfirði. Aftur á móti er það ekki hefðin á Árbæjarsafni, heldur virðist tilgangurinn þar vera að sýna búninginn sem fjallkona Reykjavíkur klæðist og útskýra betur eðli hans og samsetningu. Eins og Þórey sagði sjálf, var hún einfaldlega valin í hlutverkið þar sem hún passaði í búninginn: „Ég var meira bara að vera til sýnis,“ sagði hún aðspurð. Það fólk sem hafði rætt við hana eftir skautunina hafði nánast eingöngu gefið sig á tal við hana til að segja henni hversu falleg hún væri í búningnum. Aðspurð sagðist hún ekki hafa fengið neina spurningu um búninginn sjálfan eða um neitt sem tengdist safninu þó að hún væri vissulega enn í hlutverki starfsmanns safnsins þennan dag: „[F]ólk hefur kannski ekki lagt í það að eiga í casual samræðum við fjallkonuna [...] ég held að ég hafi ekki beint verið álitin starfsmaður safnsins, eða svona óbreyttur starfsmaður safnsins á þessum degi.“

Svipað var uppi á teningnum á sama tíma í Hafnarfirði eftir að Bergrún hafði lokið ávarpi sínu. Sá siður er í Hafnarfirði, ólíkt t.d. í Reykjavík, að fjallkonan yfirgefur ekki svæðið eftir ávarp sitt, heldur upplifir hún hátíðarhöldin í búningnum með fjölskyldu og vinum. Eftir ávarpið gáfu ýmsir sig á tal við hana, sagði hún, fólk vildi taka myndir með henni og fleira. Umræður Hafnfirðinga við fjallkonuna virðast hafa verið svipaðar og á Árbæjarsafni. Fólk sagði henni hversu falleg hún væri, sem hún setti spurningarmerki við sjálf. „[M]ér fannst svolítið óþægilegt... það eru svo margir sem koma og vilja spjalla við mann þennan dag og einhver gamall maður, svo upptekinn að því að ég væri svo ung og glæsileg og, þú veist, konan hans er líka glæsileg og svo stendur hún við hliðina á honum og er að hlusta á þetta, [...] frekar einmitt að hlusta [á fjallkonuna] frekar en að horfa.“ Því miður er ekki víst að Bergrúnu hafi orðið að ósk sinni. Hún sagði frá fólk sem kom og talaði við hana en hún nefnir aldrei að neinn hafi komið til hennar og rætt ljóðið við hana.

Greining á athugasemdakerfum ýmissa íslenskra vefmiðla um fjallkonu Reykjavíkur 2022 benda til þess að Íslendingar horfi frekar á manneskjuna sem líkamnar fjallkonuna en að þau hlusti á það sem hún hefur að segja. Fjallkona Reykjavíkur 2022 var Sylwia Zajkowska, leikkona sem fluttist til landsins frá Póllandi rétt um tveimur árum fyrr, í miðjum alheimsfaraldri. Hún flutti ávarp fjallkonu eftir Brynju Hjalmsdóttur sem byrjar á orðunum: „Engin tunga bragðast eins, engin tunga bragðast illa“ (sjá <https://brynjahjalmsdottir.com/cassel/>). Sylwia flutti ljóðið með sterkum pólskum hreim og að því er virðist stakri prýði og fékk meðal annars lof forsætisráðherra eftir ávarpið. Ekki voru þó allir eins sáttir. Þegar fjölmiðlar birtu fréttir um fjallkonuna birtist mikill fjöldi athugasemda á borð við: „Íslenskar hefðir til margra ára og tunga er á hverfandi hveli.“ (Svanberg Hjelm 2022). Mun fleiri tjáðu sig um framburð og uppruna fjallkonunnar en segja má að dregið hafi niður í umræðunni þegar fyrrverandi prófessor í íslenskri málfræði, Eiríkur Rögnvaldsson, varði hreim fjallkonunnar en fyrirsögn viðtals við hann var *Íslendingar of óþolinmóðir gagnvart erlendum hreim* (Óttar Kolbeinsson Proppé 2022). Í þessari fréttaumfjöllun og þeim hundruðum ummæla sem fylgdu var ekki að sjá nokkra umræðu um ljóðið sem fjallkonan flutti. Það mætti því halda að enginn hefði hlustað á það sem fjallkonan hafði að segja, eingöngu á það hvernig það var flutt. Allar þær neikvæðu athugasemdir sem beindust að Sylwiu snerust að henni persónulega, um hana sem pólskan innflytjenda en ekki sem leikkonu í hlutverki fjallkonu.

5. Netkönnun sumarið 2022

Hlustar þá enginn á fjallkonuna, hvort sem hún er pönkari í Hafnarfirði eða innflytjandi og leikkona í Reykjavík? Og ef enginn hlustar á hana, til hvers er hún, og hvað táknar hún þá fyrir almenningi? Hvert er hlutverkið, sem leikið er? Til að reyna að svara þessum spurningum var gerð viðamikil netkönnun sumarið 2022 meðal almennings. Svarendur voru spurðir út í 17. júní sem hátíð og viðhorf þeirra

og hugmyndir um fjallkonuna. 295 svör bárust frá konum á aldrinum 13–70 (nær engin svör voru frá körlum eða kvárum) yfir sumarið. Þær spurningar sem hér verður greint frá voru *Hvað tákna fjallkonan fyrir þér?* ásamt því að svarendur voru beðin um að segja hvort fjallkonan væri *ómissandi*, *frekar mikilvæg*, *ekki mjög mikilvæg*, eða hvort hún *skipti ekki máli* í hátíðarhöldum Þjóðhátíðardagsins. Þegar farið var yfir svörin við spurningunni *Hvað tákna fjallkonan fyrir þér?* var hægt að flokka þau í fjóra meginflokka sem innihalda 259 svör af 295 en eftirstandandi 36 svör pössuðu ekki í neinn flokk (t.d. glæsileiki, Þjóðbúningadrottningin o.fl.) (Anna Karen Unnsteins 2022): *Ekki neitt* (106 svör); *Kona* (58 svör); *Ísland* (þmt. *Þjóðarsál*, *móðurjörð* o.fl.) (49 svör); *Hefð* (46 svör).

Af þeim 106 sem sögðu fjallkonuna ekki tákna neitt, sögðu 14 að hún væri ómissandi, 24 að hún væri frekar mikilvæg, 24 að hún væri ekki mjög mikilvæg og 44 að hún skipti ekki máli. Það kemur ekki á óvart að flestir töldu hana ekki skipta máli en áhugavert er að svo stór hluti svarenda, 48 manns, staðsetja sig fyrir miðju og vilja ekki taka afgerandi afstöðu til hennar þó að fjallkonan þýði ekkert fyrir þeim. Könnunin sýnir að fjallkonan virðist vera frekar vera merkingarlaus fyrir yngra fólki en eldra; 33 á aldrinum 13–20 segja hana ekki tákna neitt og 48 á aldrinum 21–30 ára segja það sama. Tala þeirra sem finnst fjallkonan merkingarlaus fer síðan hríðlækkandi með hækkandi aldri. Einn svarandi á aldrinum 31–40 ára sagði fjallkonuna frekar mikilvæga en sagði hana tákna „Svo sem ekkert sérstakt. En ég er mjög ánægð með fjölbreytni hennar á síðustu árum.“ (Anna Karen Unnsteins 2022). Annar svarandi á aldrinum 21–30 ára sagði fjallkonuna einnig frekar mikilvæga en tákna ekkert sérstakt og bætti því við að það væri „gaman að sjá hver [sé] valin“ (Anna Karen Unnsteins 2022).

Af þeim 46 sem sögðu fjallkonuna tákna hefðina um fjallkonu að einhverju leyti sögðu 24 hana ómissandi, 16 sögðu hana frekar mikilvæga, einn ekki mjög mikilvæga og fimm sögðu að fjallkonan skipti ekki máli. Hér er aldursdreifingin mun jafnari en í fyrri flokknunum, þó að konur á aldrinum 51–60 ára séu greinilega stærsti aldursflokkurinn (13 manns). Konur á þeim aldri sögðu fjallkonuna meðal annars tákna „virðingu við hefð og þjóð“, og „hátíðlegan vana“ sem hafi fylgt henni og þessum degi frá barnæsku og ljóðalestur sem tilheyrir alls staðar við þessi hátíðarhöld þennan dag (Anna Karen Unnsteins 2022). Þessi svör sem fengust í könnuninni gefa því skýrt til kynna að fjallkonan sé í hugum margra nú orðin að tákni sem vísar eingöngu á sjálft sig.

6. Þróun ímyndar í Þjóðfélagi – hvað næst?

Lítum á þróun þessara tveggja fyrirbæra: fjallkonunnar og kvenbúninga Sigurðar málara, þá einkum skautbúningsins sem ímyndar í Þjóðfélagi. Það má rekja þróunarferli þeirra saman, enda eru þeir samrunnir eins og áður var rætt: Búningurinn varð fjallkonubúningur og einkenni og útlit fjallkonunnar varð búningurinn. Til samans hafa þessi fyrirbæri orðið að tvíeinu tákni með einstaka tilvist og eiginleika. Hugmyndir Jean Baudrillardar um þróunarstig tákna mynda í Þjóðfélagi má nota til að skilja hvernig búningarnir og fjallkonan hafa orðið að því sem þau eru og hvar þetta tvíeina tákni stendur í dag. Í frægri umfjöllun sinni um myndgervingar rekur hann hvernig tákni þróast í Þjóðfélagi í fjórum skrefum stig af stigi (Karl Aspelund 2015).²

² „Such would be the successive phases of the image: it is the reflection of a profound reality; it masks and denatures a profound reality; it masks the absence of a profound reality; it has no relation to any reality whatsoever; it is its own pure simulacrum. In the first case, the image is a good appearance - representation is of the sacramental order. In the second, it is an evil appearance - it is of the order of maleficence. In the third, it plays at being an appearance - it is of the order of sorcery. In the fourth, it is no longer of the order of appearances, but of simulation“ (Baudrillard 1994:6).

HVAÐ TÁKNAR HÚN NÚ? SLÓÐ FJALLKONUNNAR INN Í SAMTÍMANN

Á fyrsta stiginu er táknið spegilmynd djúpstæðs veruleika, jákvæð birtingarmynd sem tilheyrir heimi helgidóma (e. *sacrament*). Hér sjáum við frumstig hvoru tveggja, kvenímyndar Íslands og þjóðlegra klæða íslenskra kvenna um og upp úr byrjun 19. aldar. Fjallkonan er ekki að fullu sýnileg og jafnvel ekki nafngreind, heldur birtist í greinum og ljóðum þjóðernissinnaðra höfunda sem tákn lands og þjóðar án staðlaðs útlits. Þó er vísað í landið frekar en fólkið í landinu og er náttúrutákn málmál því undirstaða þess sem á eftir kemur. Búningurinn er hins vegar ekki nýsköpun, heldur er bein tenging í klæði sem eru annaðhvort í notkun eða skiljanlegur áhorfendum og lesendum út frá fyrri þekkingu og augljósum tengingum. Þar mætti nefna mynd Eggerts Ólafssonar til minningar um Lovísu Danadrottningu 1752, þar sem kona með skildahúfu táknaði Ísland, rómantík Jónasar Hallgrímssonar (1844) þegar hann biður að heilsa konu sem birtist sem engill „með húfu og rauðan skúf, í peysu“ eða þegar Gísli Thorarensen og Sigurður Guðmundsson málarí vísa til gyðjunnar Aþenu til að styðja við fullyrðingar um fegurð faldsins út frá grísk-rómverskum klassíkisma³ (sjá einnig Gunnell 2017a og Svein Yngva Egilsson 2017).

Á öðru stigi segir Baudrillard táknið hafa umhverfst. Það sé orðið að illri birtingarmynd („evil appearance“) sem tilheyrir veröld fólkskulegs ásetnings: Það hylur og vanar undirliggjandi veruleika. Hér sjáum við frumgerð fjallkonunnar og búningsins verða að skilgreindum táknum, sem er beitt í beinskeyttum tilgangi (það sem Baudrillard kallar „fólkskulegt“ [fr. *malefice*]). Þetta má skilja á þann hátt að tákningu er beitt gegn einhverju(m).

Eins og áður var nefnt sjáum við til dæmis í Nýársnótt Indriða Einarssonar álfkonuna Áslaugu birtast í Sigurðarkyrtili til að bjarga saklausum Íslendingum frá illum öflum Álfakonungsins, tákning myndar Danaveldis (Gunnell 2017a). Eins sjáum við að Sigurð Guðmundsson, með aðstoð útgáfu Guðrúnar Gísladóttur af greininni hans eftir hans dag, hefur skilgreint búninginn sem „Ísland persónifiserað“ svo íslenskar heldri konur gætu verið klæddar til höfuðs dönsku tískunni og með útliti sínu verið varnargarður gegn danskri og hálf-danskri menningu yfirhöfuð (Sigurður Guðmundsson 1878/2006).

Undirliggjandi veruleikinn undir lok 19. aldar var þó sá að búningurinn, klæðin, voru í hvunn dagsbrúki. Skautbúningurinn var, a.m.k. upp undir aldamótin 1900, borinn til kirkju og í brúðkaupum og við jarðarfarir og kyrtillinn notaður á dansleikjum (sjá t.d. Karl Aspelund 2017:127 o.áfr.). En þegar komið var undir lok 19. aldar var þessi veruleiki kvennanna líka nýttur í pólitískum tilgangi. Leikgerð af einhverju tagi hafði laumast inn og var farin að hylja hvunn daginn. Yfirstéttir Íslands og Danmerkur áttu þó síðasta leikinn um tíma í þessu tafla þegar ungar konur á Akureyri stilltu sér upp eins og hofgyðjur við konungskomuna 1907 (Poulsen og Rosenberg 1958:299). Leikgerðin náði svo ákveðnu hámarki þegar íslenskar konur gáfu, eins og áður var nefnt, Danadrottningu Sigurðarbúninginn („Hennar hátign“ 1921). Þá var undirliggjandi veruleiki búningsins nánast horfinn á augabragði um leið og búningurinn varð að tákni þjóðarinnar innan danska og hálf-danska valdakerfisins. Þjóðernisleiksýningin sem Jónas frá Hriflu setti upp á Þingvöllum 1939, þar sem konan hans birtist í sama gervinu og Danadrottning bar sem Ísland, sneri svo taflinu enn við og dýpkaði eignarhald yfirstéttarinnar á ímyndinni („Enn um Vestmannadaginn“ 1939).

Þriðja stigið, segir Baudrillard (1994), sýnir okkur tákni sem gælir við að birtast, áþekkt göldrum. Nú er táknið misvísun, að hætti töfrabragða, sem dylur þá staðreynd að það er enginn undirliggjandi djúpstæður veruleiki til að vísa á. Upp úr miðri 20. öld, þegar fjallkonan var orðin að árlegum leikþætti í staðfestingu innlands valds, var ekkert eftir nema að viðhalda ímyndunum. Búningurinn og fjallkonan runnu saman

³ Sjá t.d. Eggert Ólafsson (1832), Gísli Thorarensen (1892:205) og Sigurð Guðmundsson (1857:52–53).

Í eina táknaða veru þar sem bæði táknið kolluðu á og kröfðust nærveru hins. Það að búningurinn táknaði þetta eða hitt skipti ekki máli, né var það neitt meginmál að fjallkonan hafði sögu. Fjallkonan var orðin að helgileik, búningurinn var orðinn að ímynd hennar, og konan í búningnum var aukatriði nema í rétt augnablik að lokinni athöfn þegar hún varð aftur að sjálfri sér. Búningar Sigurðar voru og eru enn álagahjúpar sem umvefja konu og galdra fram fjallkonu (í Reykjavík) árlega þegar hún er skrydd (í Alþingishúsinu, á Arbæjarsafni...) og konan hverfur inn í búninginn. Það segir líka sitt að almenningur þekkir svo yfirleitt ekki muninn á skautbúningi og kyrtli og þekkir báða sem fjallkonubúning. Prestskrúði er t.d. alltaf virkur í helgileik kirkjuathafna og messugestir þekja fæstir mun á einum eða öðrum, litavali eða táknerfi helgidaga. Innviðir viðhalda hefðinni en hefðin nær ekki út fyrir raðir þeirra.

Á fjórða stiginu tilheyrir táknið hins vegar ekki lengur flokki birtingarmynda, heldur myndgervinga, þ.e.a.s. táknið vísar ekki lengur á neinn sérstakan veruleika heldur snýst eingöngu um sig sjálft. Þar virðumst við stödd í dag. Og hvað tákna fjallkonan fyrir áhorfendum á 17. júní? Það virðist ekki skipta máli. Táknið þarfnast engra útskýringa því það er engin krafa gerð um undirliggjandi merkingu. Táknið sjálft er eina tilvísunin og undirliggjandi raunveruleiki táknsins. Fáninn, fjallkonan, ræðan og lúðrasveitin, blóðurnar og ísinn eru fyrirbærið 17. júní og orðin 17. júní innihalda þjóðernistilfinningar og staðhæfingar á einhverju sem snýst um þáttöku í að láta þessa hluti birtast án þess að krefjast þess að þeir hafi skýran tilgang.

Hins vegar er rétt og skylt að falla ekki í sömu gryfju og Baudrillard (1994) sjálfur kann að hafa gert og sjá ekki út fyrir þennan sjóndeildarhring. Það er jú hættuleg tilhneiging að ætla sögunni að skila endapunktum. Fljótlega eftir að skrif Baudrillards birtust á ensku lagði félagsfræðingurinn William Bogard til að Baudrillard hefði e.t.v. verið heldur fljótur á sér að gefa í skyn tilgangsleysi frekari félagslegra rannsókna:

If Baudrillard's challenge reduces, in the face of contemporary culture, to the simple question 'why do sociology?', perhaps the answer is to be prepared for the day when the social reappears (Bogard 1990:14).

Við gætum t.d. hugað að því að meðan fjallkonan var að formfestast og meðan heldrikenningar Sigurðar málara voru að verða nánast eingöngu fjallkonubúningar á 20. öldinni, þá voru íslenskar konur að viðhalda og endurvekja klæði og handverk í kringum aðra þjóðlega búninga sína, sem ekki voru hluti af ímyndasköpun þjóðernismenningarsköpunar: Peysuföt, upphlutir, og faldbúningar af ýmsum tilbrigðum eldri tímabila hafa sótt í sig veðrið og eru nú algengari við ýmsar athafnir en þeir voru fyrir rétt mannsaldri. Ef til vill er næsta stig eftir fjórða stig Baudrillards einmitt það sem William Bogard vísar á: Við sjáum hið félagslega, hið jarðtengda, birtast á ný í búningunum sem þróuðust með þjóðinni þegar hönnuðu tákmyndirnar hafa endanlega rofið jarðtenginguna sína. Faldbúningurinn gamli er endurvakin, upphlutir og peysuföt sjást við útskriftir og athafnir og leikfléttur alþýðumennningar setja búningana í nýtt samhengi kyngervis, kynferðis og hönnunar. Auk þess eru allir þessir búningar nú kallaðir til í uppfærða leikgerð þjóðernisins í kringum fjallkonuna á Austurvelli, þar sem konum er boðið að sitja í bakgrunni sjónvarpsmyndarammans sem umlykur valdafólkið við athöfnina. Hugsanlega er nýtt tákmyndakerfi að mótast fyrir augunum á okkur þar sem stærri og fjölbreyttari kvenímynd sögulegs þjóðernis er að birtast.

HEIMILDIR

- Anna Karen Unnsteins. (2022). *Könnun á 17. júní hátíðarhöldum Íslendinga*. Óbirt handrit. Háskóli Íslands.
- Baudrillard, Jean. (1994). *Simulacra and simulation* (Sheila Faria Glaser þýddi). University of Michigan Press. (Upprunaleg útgáfa 1981)
- Bendix, Regina. (1997). *In search of authenticity: The formation of folklore studies*. The University of Wisconsin Press.
- Bergþóra Njála Guðmundsdóttir. (2006, 15. janúar). Köllun, þörf, eða klikkun. *Tímarit Morgunblaðsins*.
- Bogard, William. (1990). Closing down the social: Baudrillard's challenge to contemporary sociology. *Sociological Theory*, 8(1), 1–15. <https://doi.org/10.2307/202191>
- Castro, Libia og Ólafur Ólafsson. (2000). Untitled (portrait of the artists wearing the Icelandic women's costume; peysuföt and upphlutur). <https://www.libia-olafur.com/works/untitled-portrait-of-the-artists-wearing-the-icelandic-womens-costume-peysufot-and-upphlutur/>
- Eggert Ólafsson. (1832). *Kvæði Eggerts Ólafssonar*. S.L. Möller.
- Enn um Vestmannadaginn á Þingvöllum. (1939, 3. ágúst). *Lögberg*, 52(30), 2.
- Fjallkona lýðveldishátíðarinnar. (1944, 30. júní). *Fálkinn*, XVII(26), 1.
- Gísli Thorarensen. (1892, 13. desember). Kvenbúningrinn. *Fjallkonan*, IX(50), 194–206. (Greinin er ranglega eignuð Jónasi Hallgrímssyni í tímaritinu).
- Gunnell, Terry. (2017a). The development and role of the fjallkona (mountain woman) in Icelandic national day celebrations and other contexts. Í Guzel Stolyarova, Irina Sedakova og Nina Vlaskina (ritstj.), *The ritual year 11: Traditions and transformation* (bls. 22–40). Kazan.
- Gunnell, Terry. (2017b). From sagen to translated sagnir: A previously uncharted chapter in the evolution of the Icelandic fjallkona. Í Klaus Müller-Wille, Kate Heslop, Anna Katharina Richter og Lukas Rösli (ritstj.), *Skandinavische Schriftlandschaften: Vänbok til Jürg Glauser* (bls. 228–232). Beiträge zur Nordischen Philologie, 59. Nar Franke Attempto Verlag GmbH + Co. KG.
- Hennar hátign Alexandrina drottning. (1921, 1. september), *19. júní*, IV(3), 17.
- Indriði Einarsson. (1907). *Nýársnóttin*. Bókaverzlun Guðm. Gamalielssonar.
- Jón Árnason. (1864–1866). *Icelandic legends* (I.–II. bindi) (George E. J. Powell og Eiríkur Magnússon þýddu). Richard Bentley.
- Jónas Hallgrímsson. (1844). *Ég bið að heilsa*. Árnastofnun. <https://bragi.arnastofnun.is/ljod.php?ID=3687>
- Karl Aspelund. (2015). Breytileg merking menningararfs: Skautbúningurinn, konurnar, landið og þjóðin. Í Ólafur Rastrick og Valdimar Tr. Hafstein (ritstj.), *Menningararfur á Íslandi: Gagnrýni og greining* (bls. 73–116). Háskólaútgáfan.
- Karl Aspelund. (2017). Skáldskapur þjóðanna. Í Karl Aspelund og Terry Gunnell (ritstj.), *Málarinn og menningarsköpun: Sigurður Guðmundsson og Kvöldfélagið 1858–1874* (bls. 93–135). Opna og Þjóðminjasafn Íslands.
- Klemenz Jónsson (ritstj.). (1994). *Hátíð í hálfu öld*. Íþrótt- og tómstundaráð Reykjavíkur, Lýðveldishátíðarnefnd 1994.
- Klæðnaður sem vakti athygli (2012, 21. október). *Morgunblaðið*.
- Kristjana Arnarsdóttir. (2013, 10. ágúst). Borgarstjórinn í þjóðbúningi. *Vísir*. <https://www.visir.is/g/2013288384d>
- Óttar Kolbeinsson Proppé. (2022, 26. júní). Íslendingar of ópolinmóðir gagnvart erlendum hreim. *Vísir*. <https://www.visir.is/g/20222279767d/>
- Poulsen, Svinn og Holger Rosenberg. (1958). *Íslandsferðin 1907*. Ísafoldarprentsmiðja.

- Sigurður Guðmundsson. (1857). Um kvennbúninga á Íslandi að fornu og nýju. *Ný Félagsrit*, 17, 1–53.
- Sigurður Guðmundsson. (1878/2006). *Um íslenskan faldbúning*. Guðrún Gísladóttir (1878) og Þjóðbúningastofan (2006).
- Svanberg Hjelm. (2022). Ummæli við frétt Vísis Sylwia Sajkowska er fjallkonan 2022. *Facebook*. <https://www.facebook.com/visir.is/posts/pfbid02pibvZrxoZcimoFNXAe52s2G44ktU8LDdGg3wmoEnyX5HA5BB9LtkeS7ibVPtxb7vl>
- Sveinn Yngvi Egilsson. (2017). „alt meir Grískt en Rómverskt“. Í Karl Aspelund og Terry Gunnell (ritstj.), *Málarinn og menningarsköpun: Sigurður Guðmundsson og Kvöldfélagið 1858–1874* (bls. 65–92). Opna og Þjóðminjasafn Íslands.
- Trevor-Roper, Hugh. (1983). The invention of tradition: The highland tradition of Scotland. Í Eric Hobsbawm og Terence Ranger (ritstj.), *The invention of tradition* (bls. 15–42). Cambridge University Press.
- Tryggvi Páll Tryggvason. (2017, 19. nóvember). Sjáðu Örnú Ýr sýna „þjóðbúninginn“ í Miss Universe. *Vísir*. <https://www.visir.is/g/20171672614d>

ABSTRACT

‘What is this symbol, now? The Lady of the Mountain’s path into the present’

Keywords: Lady of the Mountain, national dress, national identity, public celebrations, symbols in society

The Lady of the Mountain is a symbol clothed in the emblematic national women’s costumes of 19th-century Icelandic nationalism. Her role is embedded in the Icelandic National Day and her appearance at events that day is of much significance. Rooted historically in 19th-century nationalistic culture creation, she was soon appropriated to serve as a symbol of the land and nation within the system of an Icelandic ruling class. A recent investigation reveals the Lady’s path into the present to include romanticized origins, cultural politics, and considerable ambiguity in a time of increasing social diversity. Interviews and fieldwork among those who have performed as the Lady in the present day and the circles around them reveal a multiplicity of experiences of her performance and appearance, as well as contradictions in the motivations and forces behind them. With participant observation, surveys, and fieldwork, we look at the imagery, identity creation, and discourse that appears at the boundaries of mundane apparel and fashion, and the experience of cultural heritage. We ask what purpose the staging of the Lady’s appearance serves for the public and the Ladies themselves in the present. We then consider the progress of the symbol itself, and what might be the next phase of the female avatar of Iceland in light of the surveys and interviews through Baudrillard’s categorization of the progression of an image in society from sacrament to simulation.

Anna Karen Unnsteins
Háskóla Íslands
aku1@hi.is

Karl Aspelund
University of Rhode Island og Háskóla Íslands
aspelund@uri.edu

HVAÐ TÁKNAR HÚN NÚ? SLÓÐ FJALLKONUNNAR INN Í SAMTÍMANN

Kristinn Schram
Háskóla Íslands
khschram@hi.is

Two Icelandic ballads on rape and punishment

1. Introduction

Most Icelandic ballads tell stories about women and they and the men around them – their relatives, lovers, and antagonists – are at the centre of the narrative. The narration is mostly objective, but all the same sympathy towards women and their destiny is expressed in most cases, and in that they differ from other genres within Icelandic literature in the late Middle Ages and early modern times. Violence in abundance is also a big part of the ballad corpus in Iceland as elsewhere.

In this paper, the focus will be on two ballads on rape and punishment: *Kvæði af Margrétu og Eilíf* (ÍF 14)¹, that can only be found in the Faroe Islands and Iceland, and *Kvæði af herra kóng Símoni* (ÍF 26), that can be found in Denmark as well as in Iceland. They were chosen for their clear and dramatic stories that are similar in many ways; both tell us about rape, pregnancies, and punishment, and both show obvious sympathy towards the women involved. But the comparison does not reach much further. In ÍF 14, Margrét is passive and not much of an agent in her own life, but in ÍF 26, Ingigerður, who is a married woman, takes matters into her own hands. These ballads differ in some ways from similar types found in Denmark and the Faroe Islands, as will be discussed here below.

But before continuing, a few words must be said about the Icelandic ballad tradition, and the assertion at the beginning of this paper must be addressed.

2. The ballad tradition in Iceland

Not many ballads are preserved in Iceland in comparison with the other Nordic countries.² In Denmark ballads were at the centre of literature and oral culture of the late Middle Ages and early modern times, and much longer in the Faroe Islands. In Iceland they were always marginal, as different genres of poetry and prose were at the centre of the stage. Also, in Iceland *rímur* and *Fornaldarsögur Norðurlanda* (Legendary Sagas) took over a part of the matter presented in ballads elsewhere as will be discussed.

Ballads preserved in Iceland are only 110 and sixteen of them are not considered a part of the genre according to *The types of the Scandinavian medieval ballad* (Jonsson et al. 1978), a much-used catalogue of Nordic ballads, since they are either compositions based on prose or not in ballad metre. On the other hand, 539 ballads from Denmark have numbers according to *Danmarks gamle Folkeviser* (DgF) (1853–1976), most of them included in the catalogue, and even if 236 Faroese Ballads are listed there, many of them do not have TSB-numbers since they are considered too young as they do not fit into the definition of medieval ballads, or have a known author (Jonsson et al 1978:318–319). They are nonetheless a part of the Faroese corpus and had their role in revitalising the ballad-tradition at the end of the 18th century (Andreassen and Marnersdóttir 2018:16).

The ballad-preservation in Iceland is mainly from the 17th–19th centuries and in the 20th century some tape-recordings were made of people chanting old ballad tunes

¹ ÍF refers to *Íslensk fornkvæði* (1962–1981), a publication of Icelandic ballads in eight volumes, edited by Jón Helgason.

² The term Nordic countries will be used here rather than Scandinavian since Iceland is not always included in that concept and ballads can be found in the Swedish-speaking part of Finland.

to texts already collected. But the ballads were no longer a living tradition in Iceland at that time, and it is obvious from manuscripts from the 19th century that the sources often only knew parts of the ballads and lacked the skills to use the themes and formulas needed to present them:

Although there is little stylistic change, nonsensical refrains are more frequent. The texts are often incomplete, i.e., they were considered as fragments by the singers themselves who often indicate when they think they have forgotten something from the ballad they had heard. This shows that the tradition was decaying, especially the creative power that allows the singer to recreate his ballad as a whole even if he may not remember everything that he originally heard. (Vésteinn Ólason 1982:20–21)

The tape recordings are mainly of old people chanting fragments of more or less the same ballads, which is consistent with what can be seen in manuscripts from around 100 years earlier discussed by Ólason.

As is well known, the Nordic countries are often divided into East- and West-Nordic, based on their geographical position. The same division more or less applies to the Scandinavian languages spoken in the area³, and it has been stated that the ballad tradition follows the same division, as Eyðun Andreassen and Malan Marnersdóttir (2018:15) have pointed out:

There are big differences in form, topic choice, theme, style and narrative technique, and distribution between groups. In Denmark and Sweden, the largest part of the folk literature is ballads of chivalry, whereas the heroic ballads predominate by a significant margin on the Faroe Islands and in Norway. After distribution a distinction is therefore made between an Eastern Scandinavian and a Western Scandinavian area.

Jonsson et al. (1978) divide the ballads into six groups according to their subject matter: A. Ballads of the supernatural, B. Legendary Ballads (which includes ballads build on biblical and hagiographic stories, not *Fornaldarsögur*, called *Legendary Sagas* in English), C. Historical Ballads, D. Ballads of Chivalry, E. Heroic Ballads, and F. Jocular Ballads. This division is based on *Danmarks gamle Folkeviser*, which Svend Grundtvig began publishing in 1853. To the modern reader this division is not always clear or logical as more than one subject matter can be present in one ballad.

Iceland is not mentioned in the quotation above and does not follow this classification. Icelandic ballads are almost exclusively of the chivalric kind, although the majority of ballads in other West-Nordic countries, the Faroe Islands and Norway, are heroic. The main reason seems to be that the Icelandic poetic genre *rímur* was the platform for heroic epic tales within Icelandic tradition for centuries. They were composed at least since the beginning of the 14th century, so they are of similar age to ballads – and people may even have danced to *rímur* at some point. There are some similarities between *rímur* and the ballads: they are epic, are made of short stanzas, often quatrains, but their metres are very versatile, many of them have a known author even if the oldest ones seldom do⁴, they tend to be very learned,

³ Other languages spoken in the Nordic countries are excluded here: Finnish, Sámi, and Inuit languages.

⁴ The oldest preservation of *rímur* is *Ólafs ríma Haraldssonar* by a known author, Einar Gilsson, a poet and a *lögmaðr*, the highest official in Iceland at the time (Vésteinn Ólason 1982:59). It was most likely composed around the middle of the 14th century. It can be found in *Flateyjarbók* which was written around 1390. Other *rímur* of similar age do not have a

TWO ICELANDIC BALLADS ON RAPE AND PUNISHMENT

as *heiti* and *kennings* from scaldic poetry are used abundantly; they are also very long, and are in that way similar to the heroic ballads of the Faroe Islands. And they tend to be very male-oriented. Also, the *Fornaldarsögur*, the heroic or legendary sagas that often are the building material of both *rímur* and the heroic ballads, were themselves very popular in Iceland, as can be seen in the many manuscripts preserved (Vésteinn Ólason 1982:52–53; Mitchell 1991:163–164).

In his doctoral thesis, Vésteinn Ólason (1982:16) made, in his own words, “an attempt at recreating, as fully as possible, the history of the oral tradition of ballads in Iceland“. He traced the connection between ballad types in the Nordic countries, Scotland and England and their form in Iceland, and pointed out similarities and dissimilarities between countries and manuscripts. Ólason (1982:403–404) determined that 43 ballads were likely or most likely brought to Iceland from the West-Nordic area, that is Norway and the Faroe Islands; twenty ballads or ballad versions likely or most likely came from Denmark; fifteen more show Scandinavian origin but cannot be localized further, and only sixteen are probably of Icelandic origin. Only four Icelandic ballads are classified as heroic, but that classification really applies to only two of them, and the word *rímur* (sing. *ríma*), appears in both their titles, *Eyvindar ríma* (ÍF 81) and *Þorgeirs rímur* (ÍF 82), even if neither of them is a *ríma* by form.⁵ The other two are closer to ballads of the supernatural on one hand and chivalric ballads on the other. And even if 43 and probably more ballads came to Iceland through the Faroe Islands and Norway, only one of them is considered heroic. That is *Kvæði af Loga í Vallarhlíð* (ÍF 28), which could just as well be in the chivalric group, like *Magna dans* (ÍF 33), a very similar ballad in almost every way. This indicates that the heroic ballad-genre did not interest the Icelanders, who composed *rímur* about the heroic matter instead. Iceland can therefore be said to be an area of its own when it comes to the ballad tradition.

3. Two ballads on rape

What did interest Icelanders when it came to ballads? The main characteristics of ballads preserved in Iceland are: a) they are of the chivalric kind, as has been pointed out, b) they sympathise with women in most cases, c) the protagonists are often women, or they tell of conflict between men over women even if women themselves are not at the centre of events, d) their subject tends to be love and/or lust, conflict between love and the rules of the patriarchy, and we have rape, incest, hate, violence, and death in abundance. But also, pregnancies, childbirth, exposure of new-borns, exposed new-borns saved, and absolution when badly needed.

3.1 *Kvæði af Margrétu og Eilíf* (ÍS 14)⁶

This ballad is only found in Iceland and the Faroe Islands. The Faroese version is considered older, and it was known in Iceland before the reformation as Vésteinn Ólason (1982:174–179) has pointed out. However, the Icelandic preservation is older.

known author, *Sörlarímur*, *Völsungsrímur*, *Úlfhamsrímur* and others (Björn Karel Þórolfsson 1934:294, 298–312; Vésteinn Ólason 1982:52–78).

⁵ The ballad form is not as versatile as that of *rímur*, their stanzas are either made of two or four lines; in two-lined stanzas the lines rhyme, in four lined stanzas, the rhyme is *xaya* which is highly unusual in *rímur*. The rhyme can be full, but just as often it is half-rhyme or assonance. This can be seen in the mentioned ballads.

⁶ *Kvæði af Margrétu og Eilíf* (ÍF 14) is preserved in three versions; in the manuscript-group Add. 11.177 (B), NKS 1141 fol (V¹) and JS 405 4to (V²), all derived from AM 147 8vo (G), but is missing there (hereafter the group will be called the G, B and V-manuscripts), Lbs. 1518 8vo, where the beginning is missing, and JS 513 8vo, which has a long prose-introduction. In AM 234 fol only the refrain is written.

INGIBJÖRG EYÞÓRSDÓTTIR

Of three versions preserved of this ballad in Iceland, the two older ones tell us about Margrét and her brother Eilífur, daughter and son of Eirekur, the king of Denmark. Margrét has been in a convent for three months and is at the beginning of the ballad in B and V-manuscripts, traveling alone from the convent to a feast at her father's castle, when her brother comes upon her and rapes her. He tears her clothes and blood flows. As a result, she gets pregnant and when the time comes, gives birth to three sons in the convent. King Eirekur tries to force her to tell him the name of the father, but in vain: she is silent. While she is giving birth, her father sets fire to the convent. So, in this instance we have incest, rape of a nun-to-be, pregnancy, birth, and punishment in the form of what Ingrid Åkesson (2014) has described as *honour killing* similar to traditions in countries like Pakistan and India in modern times.

In Faroese, the ballad is called *Kong Magnus i Noregi ella Margretu kvæði* (CCF 31).⁷ What is striking when the Icelandic and the Faroese versions are compared is how similar they are in many ways. In the example below, it is almost impossible to see which is which. Of course, it must be kept in mind that Faroese orthography is based on the Icelandic one, but the words themselves are almost the same and the mode of narration is also the same. The text has been transcribed to modern Icelandic orthography as the spelling of the manuscript is not relevant here:

13. Reif hann hennar stakkinn
ofan úr hverjum geira
gullband lá um axlirnar
dreyrinn óx æ meira.
Vér lofum þann guð sem leyst hefur allan vanda.

14. Reif hann hennar stakkinn
reif hann hennar serk
áður hann gat framið
það syndsamlega verk.
Vér lofum...
(B and V-manuscripts, Jón Helgason I 1962:100–101, transcribed to modern orthography by the author.)

⁷ There are two Faroese versions; A. from Hammershaimbs *Færøiske Kvæder II* (1855) and B. from *Jakob Jakobsens Samling* from 1904.

TWO ICELANDIC BALLADS ON RAPE AND PUNISHMENT

The Faroese version:

5. Hann reiv af henni stakkin
niður úr hvörjum geira,
gullband um hennar herðar lá,
hon hevði ekki eftir meira.
Sótu tey systkin tvey í tann grøna lund,
sum fagurt tjald neig úti við Oyrarsund

6. Hann reiv af henni stakkin
so hennar silkiserk
til hann hevði vunnið henni
tað syndar neyðis verk.
(*Föroya kvæði* I 1951–1963:650–651, manuscript A.)

The two Icelandic versions are both longer and more detailed, perhaps due to their early preservation (17th and 18th centuries) and the story is unusually clear. The older one is 42 stanzas, and Lbs. 1518 8vo where the beginning is missing has 37 stanzas, while the Faroese version from the 19th century is 34 stanzas. The refrain is not the same. But the rape is described in similar ways in all these variants, and the rape is denounced, called “það syndsamlega verk” – or “sinful deed” in the Icelandic version quoted, and “tað syndar neyðis verk” in the Faroese one, which has approximately the same meaning, but the Faroese takes it a step further. In the Faroese version the conversation between Margrét and her father is much longer, and the ballad does not end by Margrét giving birth, since she dies in the burning castle before it comes to that.

Ingrid Åkesson (2014) has pointed out that to kill daughters, sisters and wives who have broken the law of the patriarchy with fire is quite common within the Swedish ballad tradition. She has described it as *hedersmord* (*honour killing*) when women are executed by family members for extramarital sexual activities, or for having exposed their newly-borns. Rumours of such activity is adequate evidence, and the method of execution is often by fire. The women have soiled the family honour, and this is how their male relatives see fit to deal with it.

The act of killing a woman accused rightly or wrongly of having extramarital sex can be found in at least three other ballads preserved in Iceland: In one version of *Ólöfar kvæði* (ÍF 34/80) a father kills his daughter with fire (*Loga kvæði*, in ÍB 302 8vo from 1856, (Jón Helgason VII 1970:164), in *Kvæði af Rögnvaldi og Gunnhildi* (ÍF 12) (found in G, B and V-manuscripts (see fn.1), Jón Helgason I 1962:79–84) a husband beats his wife who is slandered by his vindictive brother. She dies eventually but goes to heaven, and in *Soffiu kvæði* (ÍF 52), where frúin Kristín is forced by her brother to dance until she dies, because she has had a child fathered by her nephew. What is interesting to modern eyes in *Kvæði af Margrétu og Eilíf*, is that the daughter is killed, not the son who was the rapist; however, we must remember that Margrét refused to give up the name of her perpetrator. The brother also dies at the end of the ballad as he tries to extinguish the fire with the blood from his heart, both in the Faroese and Icelandic versions.

But there is a difference between the countries. In the Faroese versions, Margrét dies in the burning convent after having had a long conversation with her father. At the end of the Icelandic versions, Margrét gives birth to three sons in the burning building, with help from three holy maidens, one of them the virgin Mary herself, the others Brít (Briet/Brigid) and Barbara, both beloved saints (in Lbs 1518 8vo Vilborg takes the place of Barbara). This underlines the sympathy with Margrét even more, she is not judged within the ballad, her soul is saved even if she dies in the

fire, and her children are wrapped in a scarf of silk and carried to heaven. They are not doomed for eternity even if they were not baptised before their death, as can be seen in the last stanza in the oldest version of the ballad:

42. Tóku þær hennar börnin
og lögðu í silkiklút
fagrar lágu leiðir um
til himnaríkis búða.
(B and V-manuscripts, Jón Helgason I 1962: transcription by the author.)

In Lbs 1518 8vo, Margrét and her sons are all led to heaven by the three maidens in the last stanza:

37. Tóku þær svo sveinana
og ófu þá í skraut
leiddu frúna Margrétu
í himnaríki braut.
(Lbs 1518 8vo, Jón Helgason V 1970:69, the whole ballad 63–69, transcription by the author.)

It is obvious that Margrét has the narrative's sympathy and we can speculate if she didn't have the audiences' sympathy as well. She is a victim of the circumstances and her father's harsh punishment and her passivity is almost heart-breaking; she has no sense of defending herself or acting in any way. But the three holy maidens give the narrative a benign and catholic appearance and manage to shift the attention from the punishment of a cruel father to this scene of serenity and forgiveness.⁸ The conclusion is unexpected but a similar catholic twist can be seen in some other Icelandic ballads, where women that are in a tight spot are saved by catholic representatives or they seek shelter in convents. Margrét and her unbaptized sons are saved by three representatives of Catholicism, as the catholic spirit of absolution comes to the rescue.

The third and youngest Icelandic version of the ballad is very interesting, as the story is told in prose supported by only three stanzas. Here it says that Margrét's and Eyleifur's father has skills in magic and has made Margrét pregnant. Consequently, he wants to kill her and he lights a fire that can only be put out with human blood. Margrét gives birth in the fire with help from three midwives her brother has provided. Margrét and her three sons are saved but Eyleifur stabs himself and throws himself on the fire to extinguish it. Here the story has changed drastically; the father is the perpetrator, the brother is noble and sacrifices his life, and the three midwives are not holy maidens but earthly women. The source of this version is known, her name was Gunnhildur Jónsdóttir and it was recorded in the 19th century (JS 513 8vo, Jón Helgason VII 1970:94–95).

3.2 *Kvæði af herra kóng Símoni* (ÍF 26)⁹

In this ballad we also have a king, rape, pregnancy and punishment. But here the woman who is raped is anything but passive. King Símon appears before a court where he is about to be judged, having been accused of rape. He claims he is certain that lady Ingigerður will vouch for him. But she, who is a married woman, says that he had been a guest at her house, she had given him food and drink and a bed to sleep in, but he had broken into her sleeping loft and raped her. She was pregnant at the

⁸ Vésteinn Ólason (1993:361) discusses this in *Íslensk bókmenntasaga II*.

⁹ The ballad is only preserved in G, B and V-manuscripts (Jón Helgason I 1962:43–46).

TWO ICELANDIC BALLADS ON RAPE AND PUNISHMENT

time. His men held her legs, while he “committed his will”. He held her yellow hair and put her head in a sack, while he committed the foul deed – so here we have a similar phrasing as in *Kvæði af Margrétu og Eilíf*:

8. Þú lést þína sveina
halda fótum mín
meðan þú herra kóng Símon
framdir vilja þinn.
Hvað vilja bændur kæra,
nú mega hoffmenn læra.
9. Þú tókst í minn gula lokk
og vast mitt höfuð í serk
heyrðu það herra kóng Símon
þú vannst þar níðings verk
Hvað vilja...
(G, B og V-manuscripts, Jón Helgason I 1962:45, transcribed by the author.)

Following the rape, she loses her unborn child. When the king hears her story, he repents and offers her gold but she declines and sentences him to death. He is then decapitated while Ingigerður holds his yellow hair, as he had held hers while raping her. She then takes the head and throws it into some excrement:

13. Þeir tóku hann herra kóng Símon
og hjuggu hans höfuð við stökk
en hún frúin Ingigerður
hélt út í hans lokk.
Hvað vilja...
14. Hún tók í hans gula lokk
og kastaði hans höfði í saur
heyrðu það herra kóng Símon
þú gjörðir svo til vor.
Hvað vilja bændur kæra,
nú mega hoffmenn læra.
(G, B og V-manuscripts, Jón Helgason I 1962:46, transcribed by the author.)

In Denmark this ballad is found in five versions and one of them, *Herr Tideman*, is similar to the Icelandic one in some ways (DgF 314A, in *Danmarks gamle Folkeviser* V, vol. 2, 1877–1890: 378). But there are also many differences. In the Icelandic version, king Símon rapes a woman of lower standing, who has a miscarriage following the rape. All the same she has the power to sentence him to death and takes part in the execution. In the Danish version, a man goes to the king and tells him his wife has been raped, along with her maids who were killed. The rapist, herr Tideman, is of similar standing as the husband, as one of the king’s men. The woman describes how herr Tideman broke into her sleeping quarters with his men, tore her fine sheets, and killed four of her maids. The rape itself is not described; she was not pregnant when the rape took place, so she did not abort afterwards. There is a trial as in the Icelandic version, but here the woman’s husband is central, and the wife only gives evidence. The king sentences the rapist to death, he is decapitated and buried in earth.

The difference is obvious. The woman in the Icelandic version is of lower standing than the king, but she is the one who accuses him and takes active part in his execution. The description of the rape is bold and horrible, the king's men hold her legs while he rapes her, and she consequently loses her unborn child. But even if she is obviously a victim, she is also an agent, she has a voice and she acts.

Kvæði af Margrétu og Eilíf is very dramatic and moving. Margrét is a passive victim with no voice and she loses her life in the end even if her soul is saved. *Kvæði af herra kóng Símoni*, on the other hand, is more empowering than anything else; a woman acts herself and has the king sentenced to death and throws his head to excrement. Her husband is not a participant in the events. The punishment is handed out by her, but as is pointed out in the last stanza, she has thereby protected her husband's honour as well as her own.

The difference between the Icelandic and the Danish versions shows distinctively how oral culture behaves; stories and poetry change, and one version is not better or more "correct" than another. In *Danmarks gamle Folkeviser*, it is stated that the Icelandic version is „stærkt medtaget af Tidens Tand“ (DgF V, vol. 2, 1877–1890:378) – that is, it is badly damaged. This is interesting since there is also a big difference between the five Danish versions. It is the nature of oral culture to change constantly and take on many forms. The travels and changes of oral material can be likened to branches of big trees or their root-system, or even how glacial rivers travel over land – from their origin to the sea, constantly changing. And the different versions can even tell us something about the circumstances and social conditions in the shifting surroundings of the ballads.

Kvæði af herra kóng Símoni is not the only ballad where women decapitate or take part in the decapitation of their rapists. In *Ebbadætra kvæði* (ÍF 30) two sisters, daughters of Ebba, are raped by two young men, sons of Ívar, while their father is away from home. The brothers are of higher standing than the sisters. They decide to go to the sisters' house and shame them and take for granted that no one will avenge them. They break into their sleeping loft where the two sisters are hiding, knowing what to expect. After the deed, the sisters are not willing to involve their younger brother and decide to act; they will themselves go after the sons of Ívar and thus protect their honour. They decapitate the two brothers, and after that they seek shelter in a convent. Here the women also show courage and cunning and are fully capable of avenging themselves. The ballad tells a full and clear story in the Icelandic versions. It is preserved in four manuscripts, the oldest from the 17th century, and fragments can be found in three other manuscripts.¹⁰

In two other ballads, *Bjarnarsona kvæði* (ÍF 21) and *Kvæði af Magnúsi Jónssyni* (ÍF 27)¹¹, men are decapitated by male relatives of women they have dishonoured in some way. In *Bjarnarsona kvæði* a man and a woman are chatting in the loft when the woman's husband and his brothers break in and kill the man by decapitation. They seem to be having an extramarital affair. In an old story that might have been the source of this ballad, the woman is being raped in the loft when her husband and his brothers come and decapitate the perpetrator (Vésteinn Ólason 1982:206). In *Kvæði af Magnúsi Jónssyni*, Magnús has been misleading his mistress who thinks he is going to marry her, but he has been told by his relatives to find another wife.

¹⁰ *Ebbadætra kvæði*'s manuscripts: Papp. fol. nr. 57, AM 153 8vo I, MS Bor. 130 and DFS 66. Fragments in AM 153 8vo VI, AM 450 fol. and JS 513 8vo (see Jón Helgason, *Íslenzk fornkvæði I–VIII*, 1962–1981).

¹¹ *Bjarnarsona kvæði*'s manuscripts: B and V-manuscripts, Papp. fol. nr. 57, JS 510 8vo, Lbs. 2128 4to, Lbs 609 4to, DFS 67, JS 581 4to. *Kvæði af Magnúsi Jónssyni* can only be found in the oldest manuscripts, the G, B and V-manuscripts (Jón Helgason I–VIII, 1962–1981).

TWO ICELANDIC BALLADS ON RAPE AND PUNISHMENT

The mistress's sons end by decapitating Magnús for dishonouring their mother, and one of them takes the bride to be as his mistress against her will.

There is obviously a pattern here. Decapitation is seen as the appropriate punishment for sexual assault and adultery, which is easy to interpret as the ultimate castration. In the beginning of an article on Medusa's head, Sigmund Freud (1922:273) states that decapitation equates castration. But as he continues, he is more fixed on the masculine approach, and sees the terror of Medusa as a young boy's terror of castration linked to the first sight of female genitalia. This obviously does not apply here where women and their relatives decapitate men that have violated them.

Both Hélène Cixous and Helga Kress have also written about castration and decapitation, but neither of them addresses the problem faced here. Cixous (1981) writes that women fear decapitation as men fear castration, and in that way these fears are comparable; and Kress (1996) applies Cixous' theory to Icelandic medieval texts, where the sword can take on the part of a phallus and is used to execute „tröllkerlingar“, or troll women/giantesses. The medieval warrior also faces impotence when his sword disappears, and he becomes an easy prey.

Biblical stories do not help either. The Bible's most famous decapitations are when Judith beheaded Holofernes to stop his armies attacking the nation of Israel (Book of Judith XIII, 7–8), and the decapitation of John the Baptist, where the young Salome asks for his head on a plate at her mother's request (Matthew XIV, 3–8). Neither is in any way related to the stories of decapitations in the ballads.

The reality of women living in Iceland in early modern times was very different from the lives of women in the ballads. Helga Kress (2014) has written about a famous Icelandic murder case from the 18th century, where two women and one man were accused of murdering a farmer the women were working for. She shows, by using language from the ballads, that Natan, the man they murder, had obviously been abusing both women sexually. She also argues, by using the law on rape in the period, that they never had a chance.¹² One of the women was executed, the other, who was only a teenager, was sent to Copenhagen to work at the Spinning house, an infamous workhouse, where she died shortly after. They did not live within the ballad world, where women who had murdered their perpetrators could seek shelter in a convent nearby.

4. Conclusion

At the beginning of this paper, it was stated that within the Icelandic ballad tradition, more sympathy is shown towards women and their destiny than can be seen in other genres of poetry and prose in medieval and early modern literature within the area. This supports the theory that women have embraced the genre, as does the fact that ballads about heroes and their deeds found elsewhere are almost non-existent in Iceland; here heroic tales lived on in *Fornaldarsögur Norðurlanda* (Legendary Sagas) and found their channel in *rímur*.

To emphasize this, we looked at two ballads that at first sight seem to have much in common as their main themes are rape, pregnancies and punishment. But here the comparison ends, and we can see the complexity of the genre unfold. On one hand we have a passive victim of incest and rape. At the end of the ballad, she gives birth assisted by saints, and is finally killed by her father. On the other is a woman, who has been raped by a king, and consequently loses her unborn child. She refuses to be a victim and revenges fiercely to protect her own and her husband's honour. Both have full sympathy within their respective ballads and even more so than in similar

¹² See *Kong Christians þess fimmta norsku lög á íslensku útlögð* (1779), or *the Norwegian Law*, Chapter XIII; Paragraphs 18–21.

ballads preserved elsewhere. The Icelandic versions have an unexpected twist, that turns the narrative even more in the women's favour, one by intervention of holy maidens, the other with the vigorous spirit of a rape victim that becomes a warrior fighting for her honour.

Ballads are an oral artform, they have travelled between countries and peoples and changed either radically or on a small scale during that journey. But the changes can be revealing. By looking at the Icelandic versions of these ballads and others that have similar themes with similar endings, it is not far-fetched to conclude that the Icelandic branch of the ballad-genre is more of a women's genre than men's – and more so than in other cultures. Ballads have always been a borderline poetic genre in Iceland since heroic ballads never found a platform within the country's culture. In most Icelandic ballads, women are the protagonists, and even if they also often are the victims, there can be salvation at the end – or the women themselves take matters into their own hands.

REFERENCES

- Andreassen, Eyðun and Malan Marnersdóttir. (2018). Ballads and research. In Malan Marnersdóttir, Eyðun Andreassen, Sanna A. Dahl, Tina K. Jakobsen and Erling Isholm (Eds.), *Ballads: New approaches – Kvæði: Nýggj sjónarmið* (pp. 15–23). H. N. Jacobsens bókahandil and Fróðskapur.
- Cixous, Hélène. (1981). Castration or decapitation? (Annette Kuhn, Trans.) *Signs*, 7(1), 41–55. <https://www.jstor.org/stable/3173505>
- Freud, Sigmund. (1922). Medusa's head. In James Strachey (Ed.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 18, pp. 273–274). MacMillan.
- Grundtvig, Svend and Axel Olrik (Eds.). (1853–1897). *Danmarks gamle Folkeviser V* (Vol. 2). Universitets-Jubilaets danske samfund.
- Grundtvig, Svend and Jørgen Bloch. (1951–1963). *Føroya kvæði: Corpus carminum færoensium* (Vol. I). Mundsgaard.
- Helgason, Jón (Ed.). (1962–1981). *Íslensk fornkvæði* (Vols. I–VIII). Editiones Arnarnæðanæ.
- Jonsson, R. Bengt, Svale Solheim, and Eva Danielson (Eds.). (1978). *The types of the Scandinavian medieval ballad: A descriptive catalogue*. Universitetsforlaget.
- Kong Christians þess fimmta norsku lög á íslensku útlögð*. (1779). Guðmundur Ólafsson.
- Kress, Helga. (1996). Kastrasjon eller halshogging – sagnalitteraturens drivkraft. In Helga Kress (Ed.), *Litteratur og kjønn i Norden: foredrag på den XX. studiekonferanse i International Association for Scandinavian Studies (IASS)*, arrangert av Institut for litteratursvitenskap, Islands universitet, i Reykjavík 7.–12. august 1994 (pp. 75–80). University of Iceland. University Press.
- Kress, Helga. (2014). Eftir hans skipun: Natansmál í ljósi sagnadansa og eftirmæla Agnesar. *Saga*, 52(1), 99–118.
- Mitchell, Stephen A. (1991). *Heroic sagas and ballads*. Cornell University Press.
- Ólason, Vésteinn. (1982). *The traditional ballads of Iceland: Historical studies*. Stofnun Árna Magnússonar.
- Ólason, Vésteinn. (1993). Kveðskapur frá síðmiðöldum. In Vésteinn Ólason (Ed.), *Íslensk bókmenntasaga II* (pp. 283–378). Mál og menning.
- Þórólfsson, Björn Karel. (1934). *Rímur fyrir 1600*. Hið íslenska fræðafélag.
- Ákesson, Ingrid. (2014). Mord och hor i medeltidballaderna – en fråga om könsmynd og familjevåld. *Noterat*, 21, 45–67.

ÚTDRÁTTUR

‘Two Icelandic ballads on rape and punishment’

Keywords: ballads, rape, punishment, rescue, self-reliance, women’s fiction

Sagnadansar eru munnleg kvæðagrein sem víða hefur farið og gjarnan tekið miklum breytingum. Hérlendir sagnadansar fjalla einkum um konur og karla sem tengjast þeim enda eru þau svokölluð riddarakvæði, sem er flokkur innan greinarinnar þar sem ástir og örlög eru algengir þættir, öfugt við kappakvæði þar sem hetjudáðir eru umfjöllunarefnið.

Ofbeldi er algengt í kvæðunum en einnig samúð með konum og þeirra hlutskipti. Til að skoða birtingarmynd ofbeldis og samúðar með konum voru tvö kvæði athuguð sem við fyrstu sýn eiga margt sameiginlegt: *Kvæði um Margrétu og Eilíf* (ÍF 14) og *Kvæði um herra kóng Símon* (ÍF 26). Umfjöllunarefni beggja er nauðgun, afleiðingar hennar og refsing. Þrátt fyrir þetta eru kvæðin gerólík. Í fyrra kvæðinu segir frá fórnarlambi sífjaspells og nauðgunar, konan verður þunguð eftir bróður sinn og endar lífið í brennandi klaustri af völdum föður síns en þrjár helgar meyjar taka á móti börnum hennar. Í færeyskri gerð kvæðisins deyr hún í eldinum áður en að fæðingu kemur. Í seinna kvæðinu er giftri konu nauðgað af kónginum, hún missir fóstur í kjölfarið. Hún ákærir hann og hann er dæmdur og hálshöggvinn. Hún bjargar því eigin heiðri og neitar að vera fórnarlamb. Í danskri gerð kvæðisins er sá sem nauðgar ekki kóngurinn heldur hirðmaður, eiginmaður hennar rekur málið en konan er aðeins vitni. Kóngurinn dæmir.

Slíkar breytingar á kvæðunum geta verið afhjúpanði. Með því að skoða íslenskar gerðir kvæðanna og annarra um svipað efni, má draga þá ályktun að sagnadansar hér á landi hafi fyrst og fremst verið bæði fluttir og varðveittir af konum. Konur í kvæðunum eru bæði aðalpersónur kvæðanna og fórnarlömb en þeirra biður yfirleitt einhvers konar björgun, þessa heims eða annars. Ýmist koma guðlegar verur þeim til bjargar, eins og helgar meyjar og dúfur sem tákni heilags anda, eða þær taka málin í sínar hendur.

Ingibjörg Eyþórsdóttir
Háskóla Íslands
ine11@hi.is

TÓTA ÁRNADÓTTIR
IBEN NYHOLM DEBESS

Ljóð sum arvalutur

1. Inngangur

Í hesi grein fara vit at viðgera “ljóð sum arvalut” við ítøkiligum støði í tí sum í dag verður nevnt ljóðsavnið á Føroyamálsdeildini á Fróðskaparsetri Føroya. Vit báðar, sum standa sum høvundar, hava hvør í sínum lagi fingist við hetta tilfarið seinnu árinum og hava gjørt okkum tankar um, hvønn leiklut tað hevur havt, hevur og kann koma at fáa framyvir. Av tí at vit eru varugar við at nógvir aðrir stovnar, bæði í Føroyum og aðrastaðni, hava staðið við líknandi avbjóðingum og tvístøðum og at savnsøkið framvegis er í broyting víða um, hava vit hug at leggja okkara royndir og tankar um hetta arbeiðið fram. Hetta skal sostatt fatast meira sum eitt slag av “case study”, støðulýsing og framtíðarhugsan, heldur enn ein ástøðilig vísindalig grein.

Greinin byggir á framløgu, sum vit báðar høvdu á málstovu um søvn á Frændafundi 11. Vit lýsa fyrst søguna hjá savninum, samfelagsliga týðningin fyrr og nú og greiða síðani nærri frá innihaldi og skipan av savninum og hugleiða at enda um framtíð og menningarmøguleikar bæði í sambandi við áhugamál hjá almenningi og granskingarendamál. Vit koma eisini inn á etiskar og praktiskar avbjóðingar, sum liggja í tí at “arva ljóð”.

Gjøgnumgongdin er skipað soleiðis at vit í fyrri parti fara at viðgera ljóðupptøkur í mentanararvshøpi, hvussu innsavning av “fólkamentan” kom í at byrja við og hvussu hugburður til slíka mentan hevur myndað savnan og umsiting av ljóðtilfari á ymsan hátt higartil. Í seinna parti av greinini fara vit at viðgera ljóðið frá einum verkligum og nýtslusjónarhorni. Í hesum partinum verður eisini nortið við, hvat vit enn ikki vita nóg nógv um viðvíkjandi innihaldi, vavi og hagtølum. Vit umrøða móguleikar at menna tilfarið til endamál, ið ikki vóru upprunaliga ætlað, og hvussu vit kunnu gera okkum dælt av nýggjastu tekniligu móguleikunum fyri bæði handfaring og nýtslu av tilfarinum og við tí økja um virðið á savninum og tilfarinum framyvir.

2. Forvitnisligur mentanararvur

Tá avtala í juni 2017 varð gjørd við verkætlanina Savnsgull um at endaliga avgreiða talgildingina av helminginum av bondum í bandasavninum á Føroyamálsdeildini, bórúst tíðindini á heimasíðuni hjá Setrinum (“Forvitnisligur mentanararvur verður talgildur” 2017). Hetta varð borið fram sum gleðið, sum kanska ikki var so lægið, tá hugsað verður um, at tað eftir meira enn tíggu ár av óstøðugum arbeiði við at talgilda bandasavnið, endiliga vóru útlit til at fáa alt tilfarið teldutøkt innan rímliga tíð. Men tað er eisini vert at festa seg við, hvussu sjálvsagt orðið “mentanararvur” verður nýtt í hesum sambandi. “Mentanararvur” er eitt hugtak sum ofta verður havt á lofti, bæði á politiska økinum og manna millum. Tað fær kortini sjáldan nærri viðgerð, hóast spurningar um arv og arvingar annars eru kendir fyri at elva til nógv høvuðbrýggj manna millum. Onkursvegna tykist tað at vera lætt at umrøða “mentanararvur” sum nakað støðugt, eintýtt og einfalt at umsita. Men er tað so?

Í orðinum “arvur” liggur at har er nakað av virði at taka við, nakað sum ein hevur fingið tillutað ognarskap og ábyrgd av – uttan endiliga at hava biðið um tað ella hava verið við til at mynda tað. Men hvør ger av, hvat ið er virðismikið og vert at varðveita? Í hugtakinum “mentanararvur” liggur eisini ein tanki um at tað finnast “arvingar”, ið hava størri og minni rætt og skyldur í sambandi við “mentanarlaga

arvalutin”, men hvørji eru “mentanararvingar” og hvat vil tað siga at vera “arvingi”? Alt hetta eru viðkomandi spurningar hjá teimum, ið arva ábyrgdina av søvnum av ymiskum slagi, eisini ljóðsøvnum, sum vit skulu síggja.

2.1 Ljóð sum arvalutur

Hvussu kann ljóð vera arvalutur? Ljóðbylgjur tykjast ótøkiligar, og um tú sært burtur frá tí at festa orð á blað, er tað bara seinastu stórthundrað árin, at tað hevur borið til at fest ljóð, – tað veri seg frásagnir ella tónleik – á fysiskar lutir til varðveitslu fyri eftirtíðina. Áðrenn tøkni loyvdi ljódupptøkum, var einasti háttur at skjalfesta og varðveita tónleik at skriva niður nótar, og tú mátti sostatt líta á oyrni hjá tí sum lurtaði og á gávurnar og viljan hjá viðkomandi at skriva eftirfarandi niður. Síðani mátti tú bara vóna, at tað fór at bera til hjá øðrum at lesa og tulka tað skrivaða seinni – nakað sum hevur víst seg alt annað enn einfalt tá talan er um eldri skjøl, eftirsum hættimir at skriva nótar og ljóð hava verið bæði serstøk lokal og merkt av ávísar tíðarskeiðinum skjalið varð framleitt – eitt gott dømi um kjak um hesar óvissur er lýst í sambandi við starvið at savna “íslenskt tjóðløg” hjá navnfara Bjarna Þorsteinssyni (Björnsson 2019) og líknandi kjak tóku seg upp víða um. Men við menningini av tøkni og upptøktólum fingust bráðliga nýggir móguleikar at skjalfesta tað ótøkiliga á ein hátt sum endurgav veruleikan uttan fleiri millumlið av tulkungum og móguligum órógvandi tillagingum. Grundarlagið var við hesum lagt undir fjølbroytta gransking av bæði tónleiki, frásagnum og talaðum máli í ymsum líki og samheingi. Fyrstu upptøktóluni vóru mekaniskir fonografar sum vóru frammi frá seinnu helvt av 19. öld fram til at el-upptøktóluni og síðani magnetupptøkur komu fram og tóku yvir í ávikavist 1925 og 1945. Síðani 1977 hevur talgilda tøkni ment seg og mest sum tikið yvir, hóast dømi um ymsu tøkni, sum vera man, yvirslappa so hvørt, sum nýggj tól leggjast aftrat (Marcus 2020).

2.2 Munnmentir og tjóðarbygging

Við nýggjari tøkni koma eisini nýggj ivamál og avbjóðingar. Tað vóru ikki øll, ið sóu fyrstu tøkniligu menningina og móguleikan at nýta upptøktól sum veruligan framburð í mun til siðbundna háttin at endurgeva munnliga mentan óbeinleiðis gjøgnum kónar serfrøðingahendur. Hetta hekk saman við at samstundis, sum nýggja tøkni tók seg fram, var óvanliga stórir áhugi fyri munnligari mentan sum liður í tjóðarbygging og tí tjóðskaparráki, sum fór um Evropa í 19. öld. Munnmentir vórðu av mongum fataðar sum eitt slag av tjóðarligari kjarnumentan – tað, sum rørdi seg í fólkinum, varð met sum serliga fornt og upprunaligt og umboðandi fyri eina ávísar fólkasál. Tongslini millum áhugan fyri siðbundnum tilfari av ymsum slagi, munnmentum í breiðari merking og tjóðarbyggjandi átøk og tjóðskaparkenslu vóru sostatt sterk og ávirkaðu fatanir sínámillum yvir langa tíð.

Fyrstu upptøkurnar av tónleikatilfari høvdu til endamáls at varpa ljós á serreyðkenni hjá ávísari fólkaumentan, sum varð lýst gjøgnum gransking hjá serkønum fólkalívsfrøðingum, tjóðminnisfrøðingum, tjóðfrøðingum og ymiskum øðrum frøðingahættum, sum á ymsan hátt fingust við at lýsa “fólkaumentan” ella “tjóðarmentan”. Tað eru dømi um, at teir serfrøðingarnir, sum granskaðu fólkatónleikin, hildu seg vita betur enn heimildarfólkini sjálvi og uttan stórvegis himpr rættaðu lög til, sum teir hildu vera sungin eitt sindur “av lagnum” ella við “feilum” – ofta grundað á, at tað ikki samsvaraði við ráðandi fyrmyndir ella ímyndir av røttum tónleiki.

Ein skuldi kanska trúð, at upptøktóluni broyttu hesa fatan, men so einfalt var tað ikki. Fyrstu royndirnar við upptøkum vaktu kjak eisini millum tónleikagranskarar og ivi varð sáddur um virði á teimum sum skjalfesting av ljóðinum, sum varð fangað í fyrstu upptøktólunum. Eitt var, at dygdin við avspæling kundu vera svikalig, men summi hildu eisini, at tey heimildarfólk, sum skuldu skjalfestast, í ólukkumát

ávirkaðust av upptøkutólinum og at tað, sum var ljóðfest, tí var minni eftirfarandi og álítandi enn tað, sum til bar at skriva niður á nótar av einum serkønnum skrivara. Tað sama gjørdi seg eisini galdandi í mun til frásagnir, sum ofta hoyrdu til í ávísam samheingi og í stóran mun vórðu til í samspæli við ávísar áhoyrarar – at tosa inn í stór og klossut upptøkutól órógvandi tann, sum segði frá á sama hátt sum tað, at onkur sat og skrivaði niður orðarætt – nei, tá kundi ein endurgeving frá einari søgu sagdari í røttum samheingi, bygd á leyslig notat og kanska bøtt við vitan hjá innsavnanarum vera fult so gott skjálprógv, hildu summi. Altjóða vísindaliga kjakið um elstu upptøkutøkni er væl lýst í grein eftir Michael Yates (Yates 1982).

2.3 Varðveitsla og inntriv

Tað vóru eisini ymsar hugsanir um, hvat tilfar var virðismikið, hvat ið átti at takast upp og varðveitast – hvørji heimildarfólk umboðaðu dýrabæran arv, sum var verður at varðveita og hvørji vóru kanska heldur at rokna sum órógv og spilla av arvinum. Sjóarmiðið um, at fólkíð hevði megnað at varðveitt eldri tilfar, sum líðandi avlagaðast, færdi natúrliga til niðurstøðuna, at tað var best, um alt “skeikl” varð steðgað og rættað av serkønnum á økinum. Fjølbroyni og sermerki fyri hvønn siðbera kundi vera virðismett sum slíkt út frá tankanum um, at hesi drøg helst vóru seinastu leivdirnar av virðismiklari mentan á veg um sýn – kenslan av at virka í “ellinta tímanum” var útbreidd millum tjóðfrøðingar og er tað í stóran mun enn í øllum kjaki um varðveitslu av mentanararvi – men øll skrásett brigdi vórðu eisini mett í mun til tankan um eitt “rætt” ella “upprunaligt” snið og sumt varð fatað sum brongl ella avlaging.

Avleiðingarnar av at flyta frá munnligari siðvenju eru væl granskaðar og skjalfestar, eisini í føroyskum høpi, ikki minst í sambandi við kvæða-innsavningarnar, sum kunnu sigast at hava bjargað tilfari undan gloymsku, men sum samstundis, ið hvussu er í ein ávísan mun, læstu eina livandi siðvenju í fastari form og vóru við til at mynda fatanir av “røttum og skeivum formum”. (Sí til dømis lýsingar av viðurskiftum ið viðvíkja føroyskum dansi hjá Andreassen 1996 og Nolsøe 1982).

Í sambandi við tjóðarbygging hevur tað eisini verið munur á, hvussu rúmliga fólk hava fatað “fólkamentan” – har var sumt, sum varð borið fram og hevjað sum sermerkt, fornt og hábærsligt, meðan tað, sum av ymsum orsökum ikki varð mett sum hóskandi umboð fyri “tjóðarmentan”, varð skúgvad afturum ella tagt burtur – tað kundi vera ónærsligt tilfar ella tilfar, ið á annan hátt varð fatað sum óviðkomandi, tilafturskomið og kanska pínligt.

2.4 Skaldskapur á mannamunni og politiskt vald

Tætta sambandið millum savnan av munnmentum og myndan av tjóðarsamleika elvdi sum frá leið til ymisk rák og stevnur viðvíkjandi arbeiðshátti og meting av innsavnaða tilfarinum og umsiting av tí, so hvørt sum fatanir av “fólki” og “fólkamentan” broyttust. Ikki minst fingur ræðuleikarnir undir 2. veraldarbardaga bæði leik og lærd at umhugsa, hvussu hesi hugtøk vórðu brúkt í verki. Ásannanin av, at fólkálivsgransking varð framd og misnýtt undir nazistiska ræðinum í Týsklandi, elvdi til sjálvrannsakan millum tjóðfrøðingar í ein mun, sum fullkomiliga umskipaði hetta vísindaekið. Frá at snúgva seg um at skjalfesta “upprunamentan” og “tjóðarmentan” fóru granskarar heldur at hava áhuga fyri, hvussu mentanarbrigdi vórðu brúkt til at mynda samleika og hvørja ábyrgd vísindastovnar hava í slíkum tilgongdum – men tað merkti kortini ikki, at als eingin áhugi var fyri munnmentum ella at tað ikki framvegis fór gransking fram eftir eldri leisti í summum umhvørvum, sum ikki vóru so beinleiðis ávirkað sum tey í Týsklandi. Í Norðurlondum helt granskingin í lokali mentan sum lutur í tjóðarbygging fram í langa tíð og varð í stóran mun fatað sum eitt slag av andstøðu til globala hópmentan og sum slík

virðismikil (Honko 1980). Seinni varð víst á, at júst fjølbroytni í savnaða tilfarinum kundi vera við til at bloyta hugmyndirnar av einari “statiskari tjóðarmentan” og at tað, sum kanska einaferð varð hugsað sum liður í einari fastari ímynd, kundi nýtast beint øvugt til at fáa hesar ímyndir at skinkla. At fara afturum aftur í innsavnað tilfar til tess at lýsa viðurskifti, sum kanska ongantíð beinleiðis vóru á breddanum, tá tilfarið varð savnað, letur soleiðis upp fyri endaleysum móguleikum at nýta gomul søvn, men reisir eyðvitað eisini etiskar spurningar – er tað í lagi at nýta tilfarið til eitt endamál, sum kanska er í andsøgn við ætlanina hjá teimum, ið upprunaliga spurdu og svaraðu á upptøkunum? Hvør eigur rættin at gera tað av?

Sama rák kann eisini gera seg galdandi í mun til skjalfesting av talaðum máli – á øðrum bógvi kunnu ávís brigdi av talaðum máli varpa ljós á uppruna og merking, sum kanska eru horvin millum fólk. Kent er dømið um, hvussu nakrir fáir ‘um-arar’ vórðu nýttir sum grundgeving fyri at varðveita hesa endingina í føroyskari stavseting, hóast flestu fólk brúktu endingina *-un* í vanligari talu, meðan upptøkur av talaðum máli á hin bógvin greitt lýsa fjølbroytni og hópín av frávikum í mun til skriftmál, uttan at hetta neyðturviliga verður tikið til eftirtektar og leiðir til tillagingar av verandi stavseting. Í dag verða upptøkur av talaðum máli brúktar sum skjálprógv fyri málsligum broytingum, sum vit kanska eru farin undir uttan at vera meðvitað um tað. Tað er tó sera ymiskt, hvussu hesar broytingar verða fataðar millum tey, ið nýta málið til samskifti. Kjakið um, hvat er at rokna sum “spilla”, er framvegis frammi av og á, í dag serliga millum vanlig fólk við málsligum áhuga, meðan granskarar heldur leggja dent á at skjalfesta broytingar uttan støðutakan til, hvat ið er “rætt”, hóast mong vænta endalig svar upp á júst tann spurningin frá teimum, sum “gera orðabøkurnar”.

2.5 Lærustovnar og mentanararvur

Spurningurin um samfelagsliga leiklutin hjá lærustovnum viðvíkjandi bæði mentanararvvarðveitslu í breiðari merking og málpolitikk kemur fram av og á og inniber fleiri ymisk viðurskifti og atlit, sum mugu takast. Fróðskaparsetrið og serliga Føroyamálsdeildin hevði í mong ár ein leiklut sum tjóðarbyggjandi miðdepil við innsavnan av “serføroyskari mentan”, gransking í siðbundum munnmentum og sum málrøktarstovnur og óformligur myndugleiki í málsurningum. Tiltikið er “setursføroyskt”, sum í dag mest verður brúkt sum niðursetandi heiti á sokallaðum puristiskum háamáli. Deildin hevur seinastu mongu árin stríðst við at loysa seg frá ímyndini sum “málpoliti” og málsligum kúgara, men vit uppliva framvegis – eisini innanseturs – at verða fatað sum serliga forn og kanska eisini serliga erkvisin, hóast granskingin á deildini í dag, sum nevnt, í stóran mun snýr seg um at skjalfesta samtíðarmál og málbroytingar uttan nakra hugmynd um at leiða málið ein ávísan veg. Kortini slepst ikki undan at ásanna, at deildin hevur arvað ein ávísan leiklut sum miðdepil fyri øllum, ið viðvíkur føroyskum máli og at søvnini á deildini innihalda tilfar, sum verður fatað sum partur av føroyskum mentanararvi við øllum teimum tvístøðum, sum tað inniber.

3. Ljóðsavnið á Føroyamálsdeildini: Søga, samtíð og framtíðar móguleikar

Ljóðsavnið á Føroyamálsdeildini (FMD) og tær tvístøður deildin hevur staðið við í sambandi við umsitingina av tí, endurspeglar broytingarnar í mentanarráki, sum eru lýstar her frammanundan og krevja áhaldandi nýggja støðutakan til, hvussu tilfarið best kann vera umsitið og handfarið í dag. Føroyamálsdeildin er sum nevnt ikki einsamøll við hesi uppgávu – stovnar runt um í heiminum standa við somu avbjóðingum og mugu taka støðu til, hvussu tey skulu fara við arvaðum granskingartilfari, sum varð savnað inn við ávísam endamáli, sum móguliga ikki longur er viðkomandi. Tilfarið kann hava annan týdning og aðrar móguleikar í dag og er sostatt vert at varðveita. Tilfarið er ofta savnað við heilt ávísam endamáli fyri

LJÓÐ SUM ARVALUTUR

eyga, sum kanska ikki er líka viðkomandi, tá einstøku granskararnir eru falnir frá og aðrar dagsskráir gerast meira týðandi fyri nýggj ættarlið. Ljóðsavnin á Føroyamálsdeildini inniheldur bæði upptøkur, sum granskarar á deildini hava gjørt, men eisini avrit av eldri tilfari úr øðrum norðurlensskum søvnum. Dastið av upptøkunum varð fingið til høldar við tjóðfrøðinginum Mortani Nolsøe, sum serliga var áhugaður í kvæðum og fólkaminum. Vit hava upptøkur av kvæðum og øðrum sangi heilt afturi í 1902 og fram til okkara dagar, umframt nógvar tímar av frásagnum, ofta við eldri fólki, sum greiða frá bygdasøgu, staðanøvnum og fólkalívi í víðari merking. Í mong ár var sera trupult at veita atgongd til tilfarið, bæði tí tað var fest á viðkvømt bond, sum kundu farast, men eisini tí at ivamál vóru um mannagongdir og rættindi og ikki minst atlit til heimildarfólk, sum kanska høvdu latið seg festa á band í trúnaði. Skrásetingin var og er framvegis ófullfíggað, men tað er í øllum førum vert at geva gætur, at umstøðurnar eru ólíkar frá upptøku til upptøku. Tískil ber ikki til at velja ein og sama leist fyri øll bond.

3.1 Talgilding í fleiri stigum

Síðani 2016 hava vit á FMD raðfest at tryggja alt tilfarið við at fáa tað talgilt í tøttum samstarvi við verkætlanina Savnsgull, sum bæði hevði útgerð og sakkunnleika tøk. Komið er á mál við talgildingini sjálvari og síðani mai 2018 hevur leitiskipanin hjá savninum verið alment atkomulig á heimasíðuni bandasavn.setur.fo. Hetta kravdi nógva fyrireiking, bæði tekniliga og í mun til at tryggja ráðiligar mannagongdir, soleiðis at hvørki heimildarfólk ella innsavnarar kendu seg tikin av ræði. Í samráði við Dansk Folkemindesamling, sum hevði latið okkum stóra nøgd av tilfari, hava vit skipað almennakunngerðingina av tilfari á tann hátt, at vit í allar flestum førum, har tað á nakran hátt ber til, tryggja okkum formliga tilsøgn frá bæði innsavnara og heimildarfólki ella avvarðandi, áðrenn vit leggja tilfar út alment. Tað hevur lætt um, at fleiri av teimum innsavnarunum og heimildarfólkunum, sum eiga stórar partar av savninum, hava verið sera spent at fáa tilfarið út til almenningin. Nevnast kann, at avvarðandi hjá kvøðaranum Albert Djurhuus alt fyri eitt góvu tilsøgn til at leggja 237 bond út við hansara tilfari og at dóttir áðurnevnda Mortan Nolsøe hevur givið loyvi til, at vit leggja tilfar eftir pápan út so hvørt, sum vit fáa tilsagnir frá heimildarfólki, uttan so at talan er um upptøkur fevndar av klausuli. Har lógu 787 bond eftir Mortan, so tað ger sera góðan mun, hóast har eru meira enn 2000 onnur bond í savninum. Vit hava ikki arbeiðsorku til at leita øll heimildarfólk upp, men hava sum sagt lagt leitiskipanina út alment, so ein og hvør kann kunna seg um, hvat finst, og síðani venda sær til okkara við fyrispurningum, sum vit so royna at hjálpa við eftir førimumi.

Arbeiðið við Ljóðsavninum hevur verið eitt dømi um sokallaðan citizen science¹ við tað, at vit hava lagt upp til og eisini merkt stóran áhuga millum fólk, sum síðani hava kunnað hjálpt við at finna fram til avvarðandi og eisini hava átikið sær at útvega tilsagnir so hvørt, so tað líðandi legst aftrat almenna partinum. Vit royna eisini at brúka hetta sambandið og áhugan til at fáa dagført skrásettar upplýsingar og fullfíggað vitan um heimildarfólki. Í summum førum hava vit fingið myndir og hava kunnað gjørt kunnandi síður um einstøk heimildarfólk ella innsavnarar, men her er framvegis langt eftir á mál. Vit hava fingið nógvan íblástur, eggjandi orð og

¹ Hugtakið “citizen science” tók seg upp í farnu øld serliga í sambandi við náttúrufrøðiligar rannsóknir, har tað kundi vera ein fyrimunur, at almenningurin tók lut – eitt nú við eygleiðingum og skráseting av fugla- ella plantusløgum. Hugtakið er seinni farið at fevna um víðari gransking, har almenningurin tekur virkið lut í innsavnan av dátum (Havens og Henderson 2013).

holla vegleiðing á vegnum frá íslensku verkætlanini Ísmús,² sum í ávísan mun hefur verið fyrimynd til menningina av okkara heimasíðu higartil.

Gongdin við at veita almenna atgongd til so nógv tilfar, sum til ber, er í samsvari við rák í altjóða høpi, har alt størri dentur er á at miðla og veita atgongd til teir bólkar, sum av fyrstan tíð vórðu granskaðir av tjóðfrøðingum, eftirkomarar hjá teimum, ið hava lagt røddir til ljóðsøvnini: tey, ið nógv vilja meina eru røttu arvingarnir til tilfarið fram um stovnarnir sjálvir. Vit meta kortini, at tá talan er um “arvarætt”, eiga vit at hugsa breiðari enn bert til beinleiðis ættarfólk hjá heimildarfólki, men heldur eisini at fevna um tey, ið av einhvørjari orsök hava áhuga fyri tilfarinum. Vit hava í dag dømi um ungar kvøðarar, sum læra seg lög og kvæði eftir upptøkum í savninum og í mun til skipaðar útgávur á fløgu ella líknandi, so er minni vandi fyri at frysta fatanina av ávísam variantum sum “rættir”, tí savnið akkurát skjalfestir margfeldi í síðinum. Á henda hátt er FMD við til at miðla ótøkiligán mentanararv “sum hann er”, uttan at sálða ella meta um, hvat er rætt og skeivt viðvíkjandi kvøðing ella sangi annars. Tilfarið verður eisini brúkt sum heimild í lokalum bygdasøgum ella til uppgávur hjá lesandi bæði í Føroyum og uttanlanda, og tað er eisini frammi í sambandi við útvarpssendingar o.a. Vit frætta eisini um røktarheim og privat, sum brúka gamlar samrøður sum undirhald fyri gomlum, sum kanska kenna til viðurskipti, ið heimildarfólkini lýsa. Hetta er sjálvsagt ikki ein kjarnuppgáva hjá einum fróðskaparsetri, men má roknast sum “hjáveidda” í mun til tað at varðveita og miðla innihaldið í ljóðsavninum. Í lötuni kenna vit okkum trygg við at tilfarið er varðveitt forsvarliga, men vit halda kortini, at ljóðsavnið hefur móguleikar at vera ment í fleiri ættir, sum kunnu gera, at tað kemur til víðari nyttu, eisini í høpi uttanfyri tað, sum innsavnarar ella heimildarfólk hava dugað at ímyndað sær tá tilfarið varð innsavnað.

3.2 Tøknilig nærlysing av ljóðsavninum

Ljóðsavnið á Føroyamálsdeildini inniheldur beint undir 3000 upptøkur. Størsti parturin av savninum eru talgildað spola- og kassettubond og aðrir samgildir ljóðmiðlar í talgildaðum líki. Innihaldið í hesum upprunaliga samgildu upptøkum er ymiskt: samrøður, framfærslur, røður, sangir og vísur, kvæði og ymiskt annað. Meginparturin av hesum tilfari á upptøkunum hefur upprunaliga havt tjóðfrøðiligt ella fólkalívfrøðiligt granskingsarendamál. Hesin eldri parturin av savninum má sigast at vera kjarnin í savninum og tað, sum fólk leita sær til savnið fyri. Tað eru eisini nógv av hesum upptøkum, sum eru alment atkomuligar á netinum at lurta eftir.

Ein minni partur av savninum eru nýggjari upptøkur, ið eru talgildar í uppruna og eru gjørdar seinastu árin. Flestu av hesum upptøkum eru samrøður, ið eru gjørdar í sambandi við granskning í máli og málføri. Hesin yngri parturin av savninum hefur ikki havt tjóðfrøðiligt, men heldur málføðiligt granskingsarendamál, men innihaldið kann líkjast nógv samrøðunum frá eldri upptøkunum. Eingin av nýggjaru upptøkunum er tó alment tøk enn, bæði tí at tær ikki eru mettar at vera áhugaverdar fyri almenningin sum er, men eisini tí tær eru avmarkaðar av tilsøgn um trúnað móttvegis heimildarfólkunum, sum eisini eru dulnevnd, meðan tey í eldra partinum sum oftast eru navngivin.

² **Ísmús** – íslenskur músík- og menningararfur, er dátugrunnur við tilfari, ið tjóðfrøðingur og onnur hava savnað í sambandi við granskning. Tilfarið er talgildað í fleiri stigum og liggur á heimasíðuni ismus.is. Síðan lat upp í 2001 og er dagförd fleiri ferðir síðani, so hvørt sum tøkniligir móguleikar eru mentir. Tað legst stóðugt aftrat grunninum, fyrst var mesti denturin á ljódupptøkur av viðtølum og sangi, seinni eru upptøkur av urgutónleiki, sjónbanda-upptøkur, søgu og ævintýratilfar komið aftrat og grunnurin víðkast stóðugt (Þorsteinsdóttir 2013).

LJÓÐ SUM ARVALUTUR

Vavið av savninum er sum nevnt knappar 3000 upptøkur. Tíverri eru “upptøkur” ikki ein máteind, ið sigur okkum so nógv um veruligt “vav”. Upptøkur kunnu vera sera ymiskar í longd, og ein verulig mynd av vavinum eigur at vera givin í tímum og minuttum. Men savnið er ikki tøkniliga sett upp til eina skjóta samanteljing av longd av upptøkum, sum er.

Eitt fyrsta stig í einari menning av savninum er tí at savna inn og rokna fram yvirlitstøl um upptøkurnar og skipa hesi hagtølini, so tey gerast sjálvvirkandi dagførd. Ætlanin er at telja saman samlaða longd á øllum ljódupptøkum, so vavið av savninum verður greitt. Í hesari tilgongdini eiga upptøkurnar eisini at verða bólkaðar, so vit fáa eitt yvirlit yvir, hvørji sløg av tilfari fylla meira og minni í savninum. So kunnu vit til dømis vita heilt neyvt, hvussu nógvir tímar eru av kvæðum, og hvussu nógvir tímar eru við samrøðum og so framvegis. Hesi hagtøl kunnu tykjast at hava minni týdning, um mann sum brúkar bert er áhugaður í smáum pørtum av savninum ella ávísu eignum, men hetta gevur granskarum eina meira veruliga mynd av vavinum av tilfarinum, og tað verður møguligt hjá granskarum at skjalfesta sítt dátugrundarlag betur.

3.3 Talgilding á fleiri stigum

Tilgongdin at talgilda alt samgilda tilfarið hevur havt altavgerandi týdning fyri, at ljóðsavnið enn stendur við. Talgildingini sleppa vit í dagsins samfelag ikki undan, men talgilding hevur eisini fleiri stig. Fyrsta stig var at fáa talgildað alt tilfarið við varðveitslu sum aðalendamál, og hetta er eydnast væl. Tó er talgildaða tilfarið enn skipað á sama hátt sum samgilda tilfarið var. Næsta stig er eitt slag av víðkaðari talgilding: at fáa bæði skipan og innihald ment við teimum móguleikum, sum talgilt tilfar hevur fram um samgilt tilfar. So talgildingin av tilfarinum ikki bert verður ein digital savnsskuffa, men at vit eisini gera okkum dælt av fjølbroyttu móguleikum, sum talgilt tilfar hevur. Í komandi brotum verða nevndir summir av hesum móguleikum, sum eru fyri menning av hesum einastandandi tilfari, sum vit varða av.

3.3.1 Metadátur og skráseting

Sera nógv vitan og nógvir metadátur eru skrásettar um tilfarið í savninum, men enn eru nógvir menningarmóguleikar í skrásetingini. Hesir menningarmóguleikar eru bæði innihaldsligir, formligir og tøkniligir. Telduskipanin til skráseting, sum er serliga ment til hetta endamálið, er ikki tíðarhóskandi longur. Í næstum fara vit tí at arbeiða fram ímóti at fáa eina nýggja ella aðra skrásetingarskipan. Í menning av nýggjari skipan eru fleiri viðurskipti, ið eiga at takast við í tilgongdina. Til dømis eigur ein nýggj skipan at hava víðkaðar móguleikar fyri skráseting av metadátum orsakað av ymiskleikanum í innihaldi. Tað er, sum áður nevnt, ymiskt, hvat innihaldið er á ymsu upptøkunum og hvat endamálið hevur verið. Hetta hevur við sær, at tað er ymiskt fyri tey ymisku sløgin av upptøkum, hvørjar metadátur eru hentar at skráseta. Í summum upptøkum er innihaldið í samrøðum ella upptøkum meira umráðandi at skráseta, og fyri aðrar eru formligu upplýsingarnar rundan um upptøkuna meira umráðandi. Aðrar aftur krevja móguleika fyri dulnevning. Ein nýggj skipan skal rúma øllum hesum ymisku tørvunum, sum standast av fjølbroytta tilfarinum.

3.3.2 Frá bondum til teldufilur

Sum nevnt er tað mesta av tilfarinum í savninum bygt upp út frá, at tað upprunaliga hevur verið samgilt upptikið ljóð, sum er talgildað. Hetta merkir at eitt band samsvarar eina filu á telduni. Filuskipanin fyri flestu filur er grundað á hendan bygnað, har samrøður, sangir ella annað kunnu verða spjadd yvir fleiri filur orsakað av tíðaravmarkingini á eldri upptøkueindum. Hetta merkir, at ein samrøða ella eitt kvæði kann byrja í einari filu, halda fram á einari aðrari, og enda á einari triðju filu.

Fíluskipanin er sostatt skipað við grundarlagi í verkligum avmarkingum á samgildum upptökutólum heldur enn í innihaldi. Henda uppseting er ikki gjøgnumskygd fyri brúkaran, og nógvar upplýsingar skulu skrásetast fleiri ferðir, tá sama innihald er spjatt yvir fleiri filur. Nýggjar upptøkurnar, sum eru upptiknar við talgildum tólum, verða eisini so hvørt lagdar í savnið. Í nýggjari tíð er ikki á sama hátt tíðaravmarking á upptökutólum – so her eru heilar samrøður í einari filu, og fíluskipanin er sostatt grundað á innihaldsligu karmarnar.

Ein endurskráseting av hesum filum hevði havt við sær, at summar filur vórðu lagdar saman og aðrar kliptar sundur í styttri upptøkur, alt eftir, hvat innihaldið á upptökunum var. At skipað upptøkur í ein nýggjan filubygnað grundað á innihald hevði havt við sær betri samsvar millum ymiska tilfarið í savninum umframt gjøgnumskygni fyri brúkaran. Ein slík endurskráseting hevði tó kravt nógv handligt arbeiði og má tilvitað raðfestast.

3.3.3 Avskriftir

Hetta brotið snýr seg um móguleikar at menna serliga tær upptøkurnar, sum innihalda samrøður og talumál, og greiðir frá, hvussu innihaldið á samrøðum er skrásett og hvussu tað kann mennast.

Ljóðsavnið inniheldur fyrst og fremst ljódupptøkur, og ljóðið er kjarnin í tilfarinum. Tó er eisini tilhoyrandi tilfar aftur at summum av upptökunum, sum antin er ein gjøllig skráseting av innihaldi ella er ein endurgeving á teksti av innihaldinum á upptökunum. Nógvar av upptökunum, sum innihalda samrøður, hava fingið tilskilað evni, ið verða tikin upp og prátað um í samrøðunum, og hesi evni eru bólkað og tilskilað í tíðarbilum. Hetta gevur brúkarinum móguleika at leita eftir t.d. “huldufólk” og fáa víst allar upptøkur, sum eru skrásettar at innihalda prátt um huldufólk umframt at síggja tíðarbilini á upptökunum, har prátað verður um huldufólk. Hesi tíðarbil eru ymisk til longdar, men vanligar nakrar minuttir. Hóast hetta er hent hjá brúkarinum og gevur móguleika fyri at leita sær fram viðkomandi tilfar, so er hendan evnistilskilanin bert á einum yvirskipaðum stigi og tíðarbilini kunnu til tíðir vera long, og tað merkir, at tað er avmarkað, hvussu tilfarið kann nýtast.

Nógvar av eldru samrøðunum, sum eru gjørdar um fólkalív og bygdasøgur runt um í landinum, eru eisini avskrivaðar, t.e. skrivaðar niður úr enda í annan. Tær eru avskrivaðar fyri nógvum árum síðani á skrivimaskinu og vóru fyrst bert sum fysisk pappír í mappum. Avskriftirnar eru skrivaðar í vanligari ortografi. Nógvar av hesum avskriftum eru í sambandi við eina aðra verkætlan vorðnar skannaðar inn við tí úrsliti, at tær nú eru tøkar í talgildum líki. Summar av hesum nú talgildaðu avskriftunum eru eisini viðgjørdar við OCR (Optical Character Recognition), og hetta merkir, at skrivaði teksturin verður ritbarur og leitbarur. Tað liggur eitt sera stórt virði í at hava avskrivaðar samrøður saman við tilhoyrandi ljóði. Um avskriftirnar verða rætt handfarnar og tíðarrætt samantvinnaðar við tilhoyrandi ljóði, økir hetta nógv um granskingarvirðið av tilfarinum. Við leitbarum teksti er tað nógv skjótari og lættari at finna fram til viðkomandi tilfar, umframt at til ber at finna fram til fleiri úrslit, tí praktiski móguleikin at gjøgnumganga stóru mongdina av tilfari gerst lættari.

Ætlanin er at savna saman restina av pappírsavskriftunum og skanna tær inn og síðani fáa OCR-viðgjørt tær eisini. Vit vita, at OCR-viðgerðin av teimum fyrru ikki er heilt eftirfarandi, so tær kunnu vit eftirkanna í somu syftu. Neyðugt er at tryggja sær góðsku í OCR-viðgerðini.

3.3.4 Tíðarkoting

Næsta stig er at fáa samantvinnað avskriftirnar rætt við ljóðið við tíðarkotum. Hetta fer at skapa ein móguleika fyri at leita runt í tilfarinum meira nágreinað enn áður. Til

ber enn at leita eftir evnum, sum t.d. “huldufólk”, men nú ber eisini til at leita eftir júst tí, sum sagt verður, og ikki bert tí evninum, sum er vorðið skrásett fyri nógvum árum síðani. Hetta víðkar um móguleikarnar at nýta tilfarið at granska í fólkalívsfrøði, málføði ella øðrum.

Hóast hesar avskriftir hava verið tøkur í nógv ár, fyrst á pappíri og síðani talgilt, hava tær ikki verið nýttar til nógva gransking í savninum. Hetta má roknast við at vera orsakað av, at tær á ein hátt liggja uttanfyri savnið. Tær eru ikki samantvinnaðar við ljóðið, tí savnið er ikki bygt upp eftir at hava tekst afturvið ljóði, so tey kunnu ikki nýtast saman. Fyri at gagnnýta bæði verandi og í framtíðini talgildar avskriftir, er neyðugt at fáa ljóð og tekst inn í somu skipan. Bæði at skráseta hesi saman og at gera tað atkomuligt hjá brúkarum, bæði granskarum og øðrum, krevur eina nýggja tøkniliga skipan. Henda skipan skal sjálvsagt tosa saman við skrásetingarskipanina ella vera partur av somu skipan ella sama forriti. Úrslitið av slíkum arbeiði við at talgilda allar avskriftir og samantvinna ljóð og tekst í nýggjari skipan við leitimóguleikum fer at víðka um móguleikarnar at leita sær fram tilfar og granskingarúrslit í savninum. Tað fer at bera til at leita eftir ávísnum orðum, samanseting av orðum og síðani fara beint inn at lurta eftir ljóðinum, sum hoyrir til og harafturat fer at vera móguligt at gera sær ymiskar persónligar greiningar ella viðmerkingar, sum seinni kann finnast fram aftur.

Har eru eisini nýggjari upptøkur í savninum, sum longu hava talgilda avskrivning. Við at seta saman tær nýggju og tær eldru við tilhoyrandi avskriftum gevur hetta móguleika at nýta partar av savninum sum eitt diakront talumálskorpus, og hetta hevði verið hitt fyrsta av sínum slagi á føroyskum. Hetta hevði opnað dyr fyri gransking í talumáli, serliga við einum longri tíðarperspektivi enn higartil.

3.3.5 Talumál sum tekstur

Allar hesar avskriftir hava eisini virði uttan tilhoyrandi ljóð. Seta vit allar avskriftirnar av samrøðum saman, hava vit eitt tekstasavn. Samanborið við støddina á øðrum tekstasøvnum á føroyskum er samlaða vavið av hesum avskriftum frá ljóðsavninum heilt stórt. Og at hava so nógv talumál sum tekst er sera virðismikið fyri føroyska málgransking, og til ber at granska í ikki bert málførum, men eisini í føroyskum talumáli sum heild í stórum máti, tí dátugrundarlagið verður so stórt. So enntá uttan ljóðið hava hesar avskriftir stórt virði, um tær verða rætt viðgjørdar.

3.3.6 Savnstilfar og máltøkni

Eisini hava so stórar savningar av teksti, veri tað seg talu- ella skriftmál, virði fyri menning av føroyskari máltøkni. Hóast menning hevur verið av tilfari til føroyska máltøkni seinastu árinum, er enn gott við meira tilfari, og eitt slíkt savn við talumálsteksti kann eisini viðgerast við t.d. PoS-tagging eftir orðaflokki og bending og læra bæði granskarar og maskinur um føroyskt mál. Seta vit ljóðið saman við tekstinum víðka vit enn meira um móguleikarnar at styrkja føroyska máltøkni, sum altíð hevur tørv á meira talumáli saman við tilhoyrandi teksti. Enn hevur ikki verið kannað, hvussu góðskan er á ljóðinum, og um tað er egnað at nýta til máltøkni. Tað elsta tilfarið er helst í ov vánaligari ljóðgóðsku, men okkurt av tí nýggjara kann hava virði. Avskriftirnar í sjálvum sær hava í øllum førum virði, serliga um vit fáa loyvi at deila tær longri út enn bert til granskarar.

3.3.7 Avbjóðingar – atlit til leikfólk og granskarar í senn

Hyggja vit yvirskipað eftir ljóðsavninum, tilfarinum, innsavnarum og brúkarum, stinga nakrir grundleggjandi spurningar seg upp. Bæði tilfarið í savninum og nýtslan av tilfarinum er stundum fleirbýtt, og við vaksandi mongd og slagi av tilfari er neyðugt at hava eina hugsjón um, hvat aðalendamálið við slíkum savni er.

Nýtslan av savninum er bæði almenn og innanhýsis. Hetta merkir, at bæði vanlig fólk í Føroyum og í verðini hava atgongd og hava áhuga í at leita sær runt í tilfarinum. Samstundis er savnið byrjað sum dátuinnsavning til gransking, hoyrir heima á einum granskingarstovni og verður handfarið sum granskingartilfar. Tað kann vera ein avbjóðing at skipa tilfar, so tað er væl egnað at nýta fyri bæði leikfólk og granskarar í senn – bæði viðvíkjandi innihaldi, tøkni og skipan. Rættindi, dátuvernd og atgongd eru eisini stórar avbjóðingar, sum serliga stinga seg upp, tá viðvíkur almennari atgongd til savnið.

Tilfarið í savninum er savnað inn av fakfólki við ymiskari bakgrund og við ymiskum granskingarendamáli, og hetta sæst aftur í tilfarinum. Sum granskingartilfar er savnið ein dátugrunnur við tvørfakliga áhugaverdum innihaldi: tjóðlívsfrøði, málføði, tónleikfrøði, fólkalívsfrøði, bókmentaføði og onnur hugvísindalig fak kunnu øll granska í tilfarinum. Hetta gevur sjálvandi savninum virði og fjølbroytta nýtslu, men setur eisini bæði krøv og avmarkingar til, hvussu tilfarið skipast á bestan hátt, so granskingarsíðvenjur og háttaløg hjá øllum fakum verða virð, samstundis sum vit fáa sum mest burtur úr tilfarinum. Kvalitativ og kvantitativ gransking hava sera ymiskt háttar og ymiskt skipaðar dátur sum grundarlag. Tilfarið í savninum hevur higartil verið skipað mest til kvalitativa gransking, partvíst av praktiskum ávum, men menningarmøguleikarnir nevndir í omanfyristandandi brotum kunnu broyta savnið at vera grundarlag undir kvantitativari gransking umframt nýtslu-gransking afturat. Tað kann tí tykjast avbjóðandi at rúma so ymiskt háttar og ymiskt ætlaðum tilfari í somu skipan og í sama savni, men tað er ein sannroynd, at tilfarið í ljóðsavninum kann vera virðismikið grundarlag undir fleiri sløgum av gransking, og at vit mugu tillaga okkara skipan av tilfarinum, so tað kann gagnnýstast á besta hátt av øllum.

4. Samanumtøka

Lýsingin av tilfarinum í ljóðsavninum á Føroyamálsdeildini sum “mentanararvur” undirstrikar bæði ábyrgdarkenslu frá Setursins síðu, men eisini eina ásannan av, at tilfarið onkursvegna er ogn hjá einum breiðari skara enn bert einum avmarkaðum hópi av granskarum. Kortini eru nógvar avbjóðingar tongdar at uppgávuni at “taka við arvinum” á nøktandi hátt og at “geva øðrum lut í arvinum”. Ljóð sum arvalutur hevur sínar avbjóðingar, men um orka og áhugi er fyri at menna ljóðsavnið, eru møguleikarnir nógvir – tað krevur fyrst og fremst at støða verður tikin til framtíðar-hugsjón við savninum og at raðfestingar fyri víðari menning verða gjørdar og framdar, sum bæði kunnu gagna gransking á Setrinum og lata upp fyri, at onnur eisini sleppa at granska í tilfarinum.

BÓKMENTIR

- Andreassen, Eyðun. (1996). *Føroyskur dansur – ein stutt lýsing*. Forlagið tungulist.
- Björnsson, Pétur Húni. (2019). *Íslensk þjóðlög? Söfnun, útgáfa og viðtøkur þjóðlagasafns Bjarna Þorsteinssonar, Íslenszk þjóðlög*. MA-ritgerð, Háskóli Íslands. <http://hdl.handle.net/1946/32123>
- Forvitnisligur mentanararvur verður talgildur. (2017, 21. juni). <https://www.setur.fo/fo/setrid/tidindi/forvitnisligur-mentanararvur-verdur-talgildur/>
- Havens, Kayri og Sandra Henderson. (2013). Citizen science takes root. *American Scientist*, 101(5), 378–385. <https://doi.org/DOI:10.1511/2013.104.378>
- Honko, Lauri (ritstj.). (1980). *Folklore och nationsbyggande i Norden*. Nordiska institutet för folkdiktning.

LJÓÐ SUM ARVALUTUR

- Marcus, Leonard M. (2020, 9. október). Music recording. Í *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/music-recording>
- Nolsøe, Mortan. (1982). Ballads and their cultural setting in the Faroe Islands. Í Bengt R. Jonsson (Ed.), *ARV: Scandinavian Yearbook of Folklore*, 38 (bls. 155–164). The Royal Gustavus Adolphus Academy.
- Yates, Michael. (1982). Percy Grainger and the impact of the phonograph. *Folk Music Journal*, 4(3), 265–275. <http://www.jstor.org/stable/4522107>
- Þorsteinsdóttir, Rósa. (2013). Ísmús (Íslenskur músík- og menningararfur): An open-access database. *RMN Newsletter*, 7, 97–101. <https://www.helsinki.fi/en/networks/retrospective-methods-network/archive>

ABSTRACT

‘Sound as heritage’

Keywords: sound archives, cultural heritage, folklore, spoken language, language technology

In this article we discuss the concept of ‘sound as heritage’, using the sound archive at the Department of Faroese Language and Literature at the University of the Faroe Islands as a reference point. Both authors have engaged with the archive in various ways and approach the questions of historic value and future utilization from different, but complementary angles. The article is to be seen as a case study presenting the background, content and current state of the sound archive, and an attempt to visualize future paths in the development and use of the archive.

Starting with the historical background of the scholarly traditions and circumstances which the collection was based on originally, we discuss the societal impact of the sound archive and reflect on practical and ethical issues regarding the collection process and structure of the material. Recognising that the concept of “folk culture” is intertwined with outdated research practices and potentially problematic connotations, we acknowledge that the contents of the archives still hold societal value for various reasons and to various parties, as it has entered the sphere of “cultural heritage”. With this in mind we discuss future options for those in charge of the collection today; we take a more applied approach and present technical and structural details about the sound archive, and then go on to reflect and discuss future development possibilities and how the material can increase in value once used and applied in fields that were not originally intended as the purpose of the collection. Specifically, we outline how the purpose of the archive can be expanded to serve as data foundation for e.g. quantitative research in spoken language as well as being applicable as a language resource in Faroese language technology development.

Tóta Árnadóttir
klivdalur@gmail.com

Iben Nyholm Debess
Fróðskaparsetur Føroya
ibennd@setur.fo

**Á bók og bandi:
Um handrit og hljóðrit sem heimildir þjóðfræða
(með áherslu á íslenskar þulur síðari alda)**

1. Inngangur

Munnlegur flutningur er forsenda fyrir tilveru þjóðkvæða sem munnlegrar hefðar þar sem þjóðkvæði lifa, þrífast og þróast einmitt í munnlegum flutningi. Þetta gildir m.a. um íslenskar þulur síðari alda¹ og náfrændur þeirra, færeysk *skjaldur*.² Tilkoma hljóðupptökutækja, sem urðu aðgengileg á Íslandi á ofanverðri 20. öld, þýddi því byltingu í söfnun þjóðkvæða en með nýju tækninni varð mögulegt að varðveita þuluflutning í mun meiri mæli en hægt er í handritum. Þó misstu handritin ekki heimildargildi sitt við það en umtalsverður fjöldi þulutexta er varðveittur í handritum frá ofanverðri 20. öld, einkum í SÁM 32 og SÁM 30a–SÁM 30c á Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum í Reykjavík sem og í svörum við „59. spurningaskrá: Þulur og gátur“ frá 1984 á Þjóðháttasafni Þjóðminjasafns Íslands.³

Til umræðu í þessari grein er munurinn á handritum og hljóðritum sem heimildum um íslenskar þulur síðari alda – bæði sá sem stafar af ólíku eðli handrita og hljóðrita og þó einkum hinn sem skýrist af tíðaranda eða öðrum utanaðkomandi ástæðum. Samanburðarathugun á færeyskum *skjaldrum* verður kynnt þar sem því verður við komið en hún er nauðsynleg – ásamt samanburði við svipaðan kveðskap í Skandinavíu í framtíðinni – til að komast að því hvaða einkenni eru sameiginleg með íslenskum þulum og öðrum skyldum kveðskap og hvað er séríslenskt. Mesti munurinn á handritum og hljóðritum liggur að sjálfsögðu í því að hljóðrit varðveita munnlegan flutning á þulum og *skjaldrum* en þetta langmikilvægasta atriði skýrir sig sjálft. Hér verður frekar rætt hvaða upplýsingar um flutninginn eru skráðar í handritin og hljóðritin og koma síðar fram við heimildaskráningu; það sem má kalla lýsigögn fyrir þulutexta. Athugað verður hvað má lesa úr þessum lýsigögnum og úr samhengi þulna í handritum og hljóðritum um heimildarmenn þulutexta, viðtakendur, stað og stund þuluflutnings og flutningsmáta.

2. Heimildir og lýsigögn um þulur og *skjaldur*

Langsamlega flest handrit með þulum eru pappírshandrit frá 17.–20. öld en einhverjar uppskriftir eru líka til frá þeirri 21. Elsta handritið, sem hefur að geyma

¹ Þulur síðari alda eru íslensk þjóðkvæði frá 15.–20. öld, sjö eða fleiri línur að lengd og ekki erindaskipt. Reglur um línulengd, skiptingu á sterkum og veikum stöðum í línunum, stuðlasetningu og rím eru sveigjanlegar. Þulur eru einnig sveigjanlegar í byggingu, byggjast einkum á upptalningu textaeininga (heita, minna – móttífa – og blokka), á tilbrigðum og textatengslum og eiga sér sameiginlegt safn helstu byggingareininga (þulusjóð). Þær eru fluttar einkum til afþreyingar, t.d. fyrir börn, en hafa einnig ákveðið heimslýsingar- og fræðsluhlutverk (Yelena Sesselja Helgadóttir 2020:14, sbr. 270–274; dæmi um þulur má sjá víða í þessu riti). Orðið *þula* er haft í þessari grein um þulur síðari alda (frekar en t.d. um þulur á miðöldum).

² Í þessari grein verða notaðar færeyskar beygingarmyndir af orðinu *skjaldur* og af heiti á færeyska *Bandasavninum* (sjá kafla 2 og víðar).

³ „59. spurningaskrá: Þulur og gátur“ Þjóðháttadeildar Þjóðminjasafns Íslands er varðveitt sem handrit ásamt svörum en vísað er í þau með bókstöfunum ÞÞ ásamt einkvæmu svarnúmeri og blaðnúmeri. Texti spurningaskrárinnar og hluta svaranna er aðgengilegur á: *Sarpur: Menningarsögulegt gagnasafn* (<https://sarpur.is/Spurningaskra.aspx?ID=531300>).

þulu, er AM 148 8vo, Kvæðabók úr Vigur en þar er Þórnaldar þula rituð á bl. 253r–254v (skv. blaðmerkingu í handritinu). Flest þuluhandritin eru þó frá ofanverðri 19. og ofanverðri 20. öld, frá tímum skipulegrar þjóðfræðasöfnunar. Þuluhandrit eru varðveitt á ýmsum söfnum, þ. á m. á Árnasafni á Íslandi og í Danmörku (Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum og Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab við Kaupmannahafnarháskóla), á Landsbókasafni Íslands, Þjóðminjasafni Íslands, héraðsskjalasöfnum og erlendum söfnum: Konungsbókhöðum í Danmörku og Svíþjóð, Háskólabókasafni í Uppsölum, breskum söfnum o.s.frv. Hvert safnið hefur sína leið til að skrá handritin og þar af leiðandi mismunandi lýsigögn, þótt ákveðin samræming á framsetningu lýsigagna hafi orðið með verkefnum á borð við *Handrit.is* (samskrá yfir íslensk og norræn handrit).⁴

Hljóðrit með þulum eru hins vegar til frá mun skemmra tímaskeiði, eða nær eingöngu frá 20. öld (og þá einkum 7. áratug), og eru langflest varðveitt á þjóðfræðisafni Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (þ. á m. hljóðrit sem voru unnin í samstarfi við Ríkisútvarpið). Þau eru skráð á samræmdan hátt í vefgagnagrunninn *Ísmús: íslenskur músík- og menningararfur* (<https://ismus.is>) sem er í umsjá Tónlistarsafns Íslands, Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum og Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns. Eftirfarandi upplýsingar eru meðal þess sem er skráð með hverri hljóðfærslu í *Ísmús*:

- safnmark og frumgagn
- erindi (samræmt upphaf) ef um kveðskap er að ræða
- form, þ.e. hvort textinn er þula, kvæði, lausavísa o.s.frv.
- heimildarmenn / flytjendur
- spylar / hljóðritarar
- hljóðritunarstaður
- dagsetning upptökunar

Allar þessar breytur er hægt að nota til flokkunar og rannsókna á efni þjóðfræðisafnsins, þ. á m. á þulum síðari alda; allar athuganir á hljóðritum í þessu erindi eru unnar úr efni í *Ísmús*. Vísað er í efnið með safnmarki og einkvæmu númeri viðkomandi hljóðfærslu í gagnagrunninum (t.d. SÁM 85/124 EF, 19470).

Flestar hljóðupptökurnar í Færeyjum eru einnig varðveittar á sama stað, eða á Bandasavninum við Føroyamálsdeild Fróðskaparseturs Føroya. Verið er að koma safninu í stafrænt form undir heitinu *Talgilda bandasavnið* (sjá nánar á <https://bandasavn.setur.fo>). Þar eru skráðar svipaðar grundvallarupplýsingar og í *Ísmús* en vensl í gagnagrunninum eru með öðrum hætti (eins og rætt verður í kafla 4). Skráningin er því ekki fyllilega sambærileg við skráninguna í *Ísmús* og er auk þess ekki eins langt komin. Af þessum ástæðum er efni í *Talgilda bandasavninum* aðeins notað í þessari rannsókn þegar unnt er að bera það saman við efni í *Ísmús*.

3. Samhengi þulna í frumheimildum

Rík ástæða er til þess að skoða samhengi þulna í frumheimildum en staða þeirra og nærumhverfi í handritum og hljóðritum getur gefið vísbendingar um það hvernig heimildarmenn og lesendur/áheyrendur upplifðu þulur. Reyndar þarf að hafa þann fyrirvara að oft er erfitt að dæma um upprunalegt samhengi þulna í frumheimildum – einkum handritum. Ein af ástæðum þess er sú að forvígismenn þjóðfræðasöfnunar á 19. öld, Jón Árnason og Jón Sigurðsson (og líklega fleiri, bæði á þeirra vegum og

⁴ Færeysk *skjaldur* eru afar sjaldgæf í handritum, a.m.k. fram á 20. öld; það gerir samanburð við handritavarðveislu þulna illmögulegan. Ég þakka Seán D. Vrieland fyrir að benda mér á *skjaldur* í Acc. 4 d nr. 16 (bls. 37–43) í uppskrift Christiane Elisabeth Schrøter, dóttur J. H. Schrøter, prests í Suðuroy og kvæðasafnara, á Árnasafni í Kaupmannahöfn.

síðari notendur safnanna), tóku aðsendar uppskriftir í sundur og flokkuðu eftir efni þeirra og/eða eftir því hvaða munnmenntagrein efnið tilheyrði. Til að undirbúa þessa flokkun voru þeir sem höfðu áhuga á að skrifa upp munnmæli beðnir um að skrifa efni úr hverjum flokki sér á blað (sbr. Jón Árnason 1861:93).

Flokkunin kom frá sömu forvígismönnum en í orðsendingum þeirra eru þulur ítrekað flokkaðar með barnaefni og leikjum:

Þvínæst gömul kvæði og ljóð [...] ymsar rímur, fornkvæði, vikivakar, dansleikakvæði, söguljóð [...]. Enn fremr *þulur og barnavísur*, sem tíðkanlegar eru. („Boðsbréf til Íslendinga“ [1846]:vj, leturbreyting mín – YSH; sbr. [Jón Árnason] 1859:56 og Jón Árnason 1861:93)

Á þeim tímapunkti var söfnunin að fara af stað og því má velta fyrir sér hversu mikil áhrif þessi tilmæli hafi haft á söfnunina sjálfa og á síðari umræðu um þulur sem barnaefni. Við blasir að forvígismenn þjóðfræðasöfnunar settu þulur – viljandi eða ekki – í ákveðið samhengi áður en söfnunin hófst. Ekki þarf því að undra þótt í sumum aðsendum uppskriftum hafi þulur verið skrásettar við hliðina á barnagælum.

Hitt er aftur eftirtektarvert hvað þær uppskriftir urðu margar þar sem þulur voru *ekki* flokkaðar með barnakveðskap. Þar voru þulur oftast í návist við lengri kvæði, einkum fornkvæði (sagnadansa og ýmis frásagnarkvæði), langlokur, þ.e. lengri kvæði án erindaskila, líkt og þulur en með stuðlasetningu og rím sem nær oft yfir margar línur (sem er ólíkt þulum) og keðjukvæði, þ.e. lengri kvæði þar sem erindi eru síendurtekin og aukin nýjum atriðum við hverja endurtekningu (Jón Samsonarson 1983:311–312).⁵ Aftur á móti eru þulur talsvert sjaldnar í félagsskap barnavísna og leikja.⁶ Það stingur í stúf bæði við ummæli Jóns Árnasonar „[...] móðirin raular þulur, smáveris og barna[g]ælur við börnin sín“ (Lbs 587 4to VII, [38r], sbr. [39r]), sem eru líklega tilkomin, m.a. fyrir áhrif frá þjóðfræðasöfnunum í Skandinavíu ásamt Boðsbræfi Fornfræðafélagsins (sbr. Yelenu Sesselju Helgadóttur 2020:59–61), og við síðari tíma umfjöllun, t.d. orð Ögmundar Helgasonar (1989:405) um „yngri“ þulurnar: „langalgengast að þessi kveðskapur sé tengdur börnum á einhvern hátt“.

Nærumhverfi þulna í heimildum breytist þó frá 19. öld til þeirrar 20. en þá eru styttri kvæði og vísur mun meira áberandi við hliðina á þulum. Það kann m.a. að skýrast af því að lengri kvæðum virðist hafa almennt fækkað í handritum; telja má líklegt að munnleg þekking á lengri kvæðum hafi farið dvínandi. Ekki er heldur útilokað að hin fræga grein Theodóru Thoroddsen (1914) um þulur, skrifuð frá sjónarhorni margra barna móður, hafi haft þau áhrif að þulur hafi enn frekar tengst kveðskap kvenna handa börnum í hugum manna. Af styttri kvæðum og vísnum, sem standa nú við hliðina á þulum, eru barnavísur eigi að síður aðeins tæplega þriðjungur. Lengri kvæði höfðu ekki heldur farið langt, því þau standa *næstoftast* í nærumhverfi þulna (aðeins u.þ.b. þriðjungur sjaldnar en styttri vísur). Leikir en einnig bænir og gátur, eru meðal annarra munnmennta sem oft má finna við hlið þulna.

Hljóðupptökur eru ný og öðruvísi heimild fyrir þulum og þar myndast annað samhengi. Næstu nágrannar þulna á hljóðupptökum eru ekki aðeins styttri og lengri

⁵ Meðal sendinga þar sem þulur eru frekar í návist lengri kvæða eru Lbs 414 8vo, 82r–106r (Þórður Árnason), Lbs 587 4to II, bls. 89–112 (Guðmundur Einarsson), Lbs 587 4to IV, 15r–30v (Magnús Bjarnason), Lbs 587 4to VIII, 2r–11v (Brandur Tómasson), Lbs 587 4to X (Magnús Grímsson), DFS 67, 237r–244v (Brynjólfur Árnason), DFS 67, 245r–251v (Benedikt Þórarinnsson), DFS 67, 252r–261v (Daníel Halldórsson(?)) og DFS 67, 321r–441v (Jón Eyjólfsson).

⁶ Meðal þeirra sendinga þar sem þulur eru í návist barnakveðskapar eru helst Lbs 587 4to II, bls. 1–14 (Björn Jóhannesson) og Lbs 587 4to II, bls. 21–32 (Sigmundur Long).

kvæði heldur líka þjóðfræði í óbundnu máli: ýmsar sögur og sagnir (en í handritum stendur óbundið mál ekki oft við hliðina á þulum – hugsanlega þó vegna þess að safnarar hafi flokkað það frá bundnu máli). Leikir, bænir og gátur eru aftur á móti talsvert færri í kringum þulur síðari alda í hljóðritum en í handritum. Erfitt er að segja með vissu hver ástæða þess er en þessi munur gæti tengst því hvernig spyrjar byggja viðtöl, um hvað þeir spyrja heimildarmenn sína og í hvaða röð. Af samhengi þulna í frumheimildum má þó álykta með nokkurri vissu að á 20. öld hafi þulur færst nær kveðskap handa börnum.

4. Heimildarmenn að þulum

Miðað við umfjöllun Jóns Árnasonar, Theodóru Thoroddsen o.fl. um þulur sem kveðskap kvenna mætti búast við því að langsamlega flestir heimildarmenn að þulum væru konur. Svo er þó ekki. Konur eru vissulega um 2/3 heimildarmanna að þulum í handritum 20. aldar og um 3/4 heimildarmanna að þulum í hljóðritum á 20. öld (Yelena Sesselja Helgadóttir 2020:67) en karlar eru eigi að síður fjórðungur til þriðjungur heimildarmanna að þulum. Það er of hátt hlutfall til þess að það sé réttlætanlegt að kalla þulur kvenlegan kveðskap að dæmi G. F. (1914:101–102).

Athugun á efninu í *Talgilda bandasavninum* sýnir aftur á móti að í Færeyjum virðast karlar vera fleiri meðal heimildarmanna að *skjaldrum* en konur, eða rúmlega helmingur allra heimildarmanna sem fara með *skjaldur*. Þess þarf vissulega að gæta að efni í *Bandasavninum* er ekki fullskráð í gagnagrunninn og niðurstaða getur orðið önnur þegar allir heimildarmenn hafa verið skráðir. Þá er skráning heimildarmanna að þulum og *skjaldrum* ekki fullkomlega sambærileg vegna mismunandi vensla efnisins í gagnagrunnunum; í *Ísmús* er heimildarmaður (ásamt upplýsingum um hann) skráður fyrir hverjum texta sem hann flytur en í *Talgilda bandasavninum* er heimildarmaður skráður fyrir hverju bandi (segulbandi) með efni hans – en ekki tengdur hverjum texta sem hann flytur. Þessi munur skiptir litlu máli ef einn heimildarmaður fer með allt efni á bandi með *skjaldrum* – en ef tveir eða fleiri heimildarmenn eru með efni á einu og sama bandi er oft erfitt að greina út frá skráningunni hver þeirra fer með hvaða *skjaldur* (og hver fer e.t.v. alls ekki með *skjaldur*). Á hinn bóginn er útkoman mjög svipuð þegar taldir eru annars vegar aðeins þeir heimildarmenn sem fara *einir* með allt efni á sínu bandi eða sínum böndum, þar á meðal með *skjaldur* (en þá vantar í talninguna heimildarmenn sem flytja *skjaldur* í hljóðritum með fleiri heimildarmönnum) en hins vegar *allir* heimildarmenn sem eru skráðir fyrir bandi/böndum með *skjaldrum* – þótt óvíst sé að hver og einn þeirra hafi farið með einhver af þeim *skjaldrum* sem eru á bandinu/böndunum (en við þessa talningu getur einhverjum verið ofaukið á lista mínum yfir heimildarmenn að *skjaldrum*). Hvorug aðferðin er gallalaus því það er annaðhvort vantalið eða oftalið; en báðar talningarnar benda eindregið í sömu átt: að karlar séu fleiri en konur meðal heimildarmanna að *skjaldrum*.

Því er ekki að neita að konur eru oftast en ekki heimildarmenn fyrir fleiri þulutextum en karlar á Íslandi. Í hljóðritum 20. aldar fara karlar t.d. að meðaltali með rúmlega 2,5 texta en konur með tæplega 5 texta. Í *Talgilda bandasavninum* í Færeyjum er staðan aftur allt önnur en af því efni að dæma sem var aðgengilegt fyrir þessi greinaskrif fara karlar með u.þ.b. 11 texta að meðaltali en konur með 8 texta (athugað 25. október 2022, aðeins talið efni frá þeim sem fara örugglega með *skjaldur* á sínu bandi/böndum). Karlar virðast því vera ekki aðeins fleiri heldur öflugri heimildarmenn að *skjaldrum* en konur – öfugt við þulur. Reynist það rétt kann skýringin að liggja í mismunandi skiptingu munnmenntagreina á milli karlkyns- og kvenkynsflytjenda í Færeyjum og á Íslandi. Hún gæti t.d. tengst því að mikið af því efni sem er kveðið um í ballöðum (*kvæðum*) í Færeyjum, t.a.m. í kappakvæðum, er frekar efniviður í rímur á Íslandi (sbr. það að ballöður um kappu eru varla til sem sjálfstæð grein hér á landi). Rímur, og þá einkum rímur um miklar

bardagahetjur, eru kveðskapur sem höfðar fremur til karla en ballöður (sagnadansar), sem á Íslandi fjalla einkum um ástir og örlög kvenna, höfða fremur til kvenna bæði hvað varðar efni og efnistöð (Ingibjörg Eypórsdóttir 2018). Þulur eru nátengdar ballöðum – líkt og *skjaldur* í Færejum og romsur í Skandinavíu (sbr. Yelenu Sesselju Helgadóttur 2020:33–36) – og kunna því, ásamt ballöðunum, að hafa skipast meira kvenna megin hér á landi (sjá Mynd 1 í kafla 5). Komi í ljós við áframhaldandi rannsóknir að karlar séu ekki færri en konur meðal flytjenda á romsum í Skandinavíu verður það lóð á vogarskál þessarar tilgátu. Að öðrum kosti þarf líklega að leita skýringar á mismunandi hlutföllum karlkyns- og kvenkyns-flytjenda á þulum og *skjaldrum* í mismunandi menningu eða hefðum í tengslum við flutning þjóðkvæða.

Enn hefur ekki verið sagt frá hlutföllum kynjanna meðal heimildarmanna í 19. aldar handritum en þau hlutföll er erfiðara að meta. Þjóðfræðum var þá oft safnað í gegnum heimildanet menntamanna – oftast karla – sem skrásettu þau að beiðni forvígismanna söfnunarinnar. Þótt skrásetjarar hafi fengið skýr tilmæli um að skrifa niður „nöfn, aldr og heimili þeirra, sem sérhvað eina er tekið eptir“ („Boðsbréf til Íslendinga“ [1846]:vij)⁷ var þessum tilmælum ekki endilega fylgt við söfnun. Við sjáum fyrir vikið aðallega þjóðfræðasafnarana, sem voru flestir menntaðir karlmenn, en upplýsingar um kyn heimildarmanna að þulum liggja sjaldan fyrir. Hins vegar er vitað um samsetningu heimildarmannahóps hjá stöku safnara sem skráði ítarlegar upplýsingar um flytjendur þjóðfræða, einkum hjá Jóni Eyjólfssyni á Stað í Aðalvík, sem safnaði fyrir Fornfræðafélagið, Guðmundi Gísla Sigurðssyni frá Stað í Steingrímsfirði, sem safnaði fyrir Jón Árnason, og hjá Jóni Árnasyni sjálfum (sbr. Töflu 1 aftar í þessum kafla).

Hverjum þulutexta frá Jóni Eyjólfssyni (DFS 67 E, 360r–360v, 372r og 403r–437r, í bland við annan kveðskap) fylgja upplýsingar um heimildarmenn: aldur, stétt og búsetu. Þulurnar eru skráðar eftir tólf konum en þremur körlum. Konur eru því meirihluti heimildarmanna Jóns að þulum (um 4/5) og fara með talsvert fleiri þulutexta að meðaltali en karlar: rúmlega tvo vs. einn á mann. Á hitt ber þó að líta að konur eru einnig meirihluti heimildarmanna Jóns að öðrum þjóðkvæðum (um 3/4, með 2,7 kvæðatexta vs. 1,8 á mann). Þulur skera sig að þessu leyti lítt eða ekkert út.

Í heimildarmannahóp Guðmundar Gísla Sigurðssonar eru um tuttugu manns og er kynjaskiptingin nokkuð jöfn en í safni hans eru ekki aðeins þulur og kvæði, eins og hjá Jóni Eyjólfssyni í DFS 67, heldur talsvert af sögum. Upplýsingar um heimildarmenn Guðmundar Gísla eru í Lbs 424 8vo (61r–61v) og Lbs 420 8vo (128r–129v). Síðarnefnda skráin er ítarlegri og er hér miðað við hana að viðbættum athugasemdum hans við þulutexta,⁸ en þeir eru einkum í Lbs 424 8vo (16r–17v, 24r–29r, 32v–33r og 81r–81v) og Lbs 587 4to III (8r–10v og 44r). Heimildarmenn að þulum eru tæplega helmingur hópsins og eru konur líka í meirihluta meðal þeirra en þó ekki jafn miklum, eða 2/3. Þriðji hver heimildarmaður að þulum er því karl. Konurnar fara þó með enn fleiri þulutexta en karlarnir að meðaltali: 2,5 á móti einum.

Þá tilgreinir Jón Árnason munnlegar heimildir sínar (sem og forrit) við þulutexta í Lbs 587 4to I (bls. 14, 16–19, 26 og 35 skv. blaðsíðutali handritsins). Jón Samsonarson gerir grein fyrir þessum heimildum í óbirtum rannsóknargögnum sínum (sbr.

⁷ Enski fræðimaðurinn George Stephens, höfundur tillögu ([1845]) sem boðsbréfið byggði á, hafði einnig lagt til að skrá stöðu/starf viðmælenda en það var ekki nefnt í boðsbréfinu.

⁸ Þar kemur m.a. fram að móðir Guðmundar Gísla, Hildur Guðmundsdóttir, og systir hans, Ingveldur, séu meðal munnlegra heimilda hans fyrir þulum (Lbs 424 8vo, 17r, 24r, 25v–26r, 27r, 28v og 29r) þótt Hildur sé ekki tilgreind í því hlutverki í ofanefndum skráum Guðmundar Gísla yfir heimildarmenn sína en Ingveldur sé yfirleitt ekki skráð þar.

Yelenu Sesselju Helgadóttur 2020:67–69).⁹ Meðal munnlegra heimilda Jóns Árnasonar að þessum þulutextum eru *karlar* rúmlega helmingur en konur eru óvænt í minnihluta (líkt og í færeyskum *skjaldrum* í 20. aldar hljóðritum). Enn fremur er óvænt að karlar eru sömuleiðis fleiri en konur meðal munnlegra heimilda Jóns Árnasonar að öllum kveðskap – ekki aðeins þulum – í Lbs 587 4to I (bls. 14–26 og 42–51), öfugt við heimildarmenn Jóns Eyjólfssonar og ólíkt heimildarmönnum Guðmundar Gísla Sigurðssonar. Þá er textafjöldi frá konum og körlum úr heimildarmannahóp Jóns Árnasonar óvenju jafn, að meðaltali rúmlega einn þulutexti á mann. Þess má geta að enginn áberandi munur er á því hvort kynið fer með hvaða þulur eða þá á innihaldi eða stíl þunnanna.

Safnari	Heimildarmenn sem fara með þulur		Fjöldi þulutexta sem heimildarmaður fer með (meðaltal)	
	konur	karlar	konur	karlar
Jón Eyjólfsson	12	3	> 2	≈ 1
Guðmundur Gísla Sigurðsson	6	3	≈ 2,5	≈ 1
Jón Árnason	3	5	> 1	> 1

Tafla 1: Kynjahlutföll í þremur hópum heimildarmanna að þulum á 19. öld.

Af þessum þremur heimildarmannahópum að dæma er útlit fyrir því að á 19. öld hafi meirihluti heimildarmanna að þulutextum verið konur, líkt og á 20. öld en erfiðara er að segja til um hlutfall þeirra út frá þeim takmörkuðu og oft innbyrðis ólíku upplýsingum sem fyrir liggja. Eitt er þó víst að allnokkur hluti heimildarmanna að þulum voru karlar, allt frá fimmtungi og upp í rúman helming, þótt þeir hafi oft farið með færri texta að meðaltali en konur.

5. Þróun á samhengi þulna með hliðsjón af kyni heimildarmanna

Fram er komið að algengasta samhengi fyrir þulur í handritum 19. aldar – óháð kyni heimildarmanns – eru lengri kvæði, þ. á m. frásagnarkvæði og langlokur (kafla 3) en oftar en ekki er erfitt að greina hvort tiltekinn þulutexti í 19. aldar handriti er skráður eftir karli eða konu (kafla 4). Þar sem varla er gerlegt – eins og sakir standa – að greina nærumhverfi þulna í 19. aldar handritum eftir kyni heimildarmanns hefst greiningin á 20. aldar handritum. Þar eru styttri kvæði og vísur orðnar meira áberandi við hliðina á þulum en barnavísur eru þó aðeins þriðjungur þeirra (kafla 3).

Miðað við umfjöllun um þulur sem kvenlegan kveðskap tengdan börnum væri viðbúið að í heimildum 20. aldar sjáist merki þess að konur tengi þulur við barnakveðskap og barnauppeldi. En í handritum 20. aldar standa barnagælur¹⁰ heldur oftar í nánasta samhengi þulna hjá *körlum* en konum. Þá eru keðjukvæði (sjá kafla 3 hér að framan) í nærumhverfi þulna u.þ.b. jafnmörg í uppskriftum karla og kvenna. Með öðrum orðum virðast *karlar* tengja þulur við barnagælur – sem og við lengri kvæði – í svipuðum eða jafnvel meiri mæli en konur.

Í hljóðritum virðast þulur aftur á móti tengjast barnakvæðum – og kvæðum almennt – í meiri mæli í augum kvenna en karla. Barnavísur eru t.a.m. nær eingöngu í nánasta umhverfi þulna hjá heimildarkonum þótt vísur almennt séu nokkurn veginn jafn algengar í hljóðritum með heimildarfólki af báðum kynjum. Um leiki og leikkvæði gildir sama og um barnavísur. Jafnvel lengri (frásagnar)kvæði eru

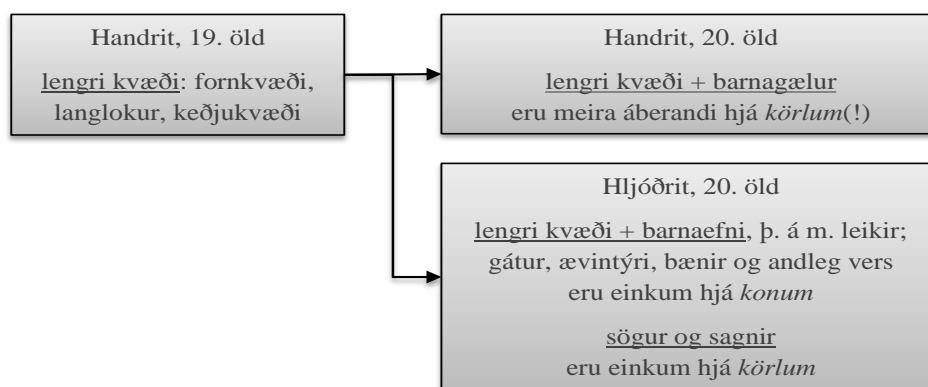
⁹ Hér er vísað í kafla 7 í heimildalýsingum sem eru geymdar í öskju merktri „Þuluútgáfa yfirlit | Jón Árnason“ á skjalasafni Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

¹⁰ Með barnagælum er hér átt við vísur – stakar eða samhangandi – sem farið er með fyrir börn til að skemmta þeim, hugga þau eða róa (sbr. Yelenu Sesselju Helgadóttur 2020:53, 87–89).

Á BÓK OG BANDI

algengari í nærumhverfi þulna á upptökum með konum, öfugt við það sem við sjáum í handritum þar sem þau eru algengari hjá körlum. Á hljóðupptökum með körlum er samhengi þulna hins vegar tilviljanakenndara og meira fer fyrir óbundnu máli – þ. á m. sögum – við hliðina á þulum en bæði í hljóðritum með konum og í handritum karla.

Athugun á nánasta samhengi þulna í hljóðritum gefur því tilefni til þess að ætla að í hópi heimildarfólks hafi karlar ekki sömu hugmyndir og konur um stöðu þulna meðal annarra munnmennta- og bókmenntagreina. Konur í hljóðritum tengja þulur frekar við kveðskap handa börnum en karlar í hljóðritum þótt öðru máli virðist gegna um handrit frá svipuðum tímum, sbr. Mynd 1 sem sýnir þróun á afstöðu heimildarmanna af báðum kynjunum til þess hvaða efni myndar nánasta umhverfi þulna.

Mynd 1: Nærumhverfi þulna í heimildum (með tilliti til tegundar heimildar og kyns heimildarmanns).

Þeirri spurningu er ekki fullsvarað hvers vegna textar skiptast á svo mismunandi hátt milli kynjanna í handritum og hljóðritum á 20. öld. Þessi munur á samhengi þulna í handritum og hljóðritum eftir kyni heimildarmanna kann að skýrast af mismunandi söfnunaraðferðum við skriflega söfnun og söfnun beint úr munnlegri geymd, t.d. af byggingu viðtala í hljóðritum. Það mætti jafnvel velta því upp hvort fyrirframgefnar hugmyndir safnara um efni hafi getað ráðið för, t.d. ef safnarar í hljóðritum spurðu frekar konur um þulur en karla en hjá körlum komu þulur upp meira tilviljanakennt, rifjast t.d. upp í tengslum við annað efni. Eins gæti eitthvað annað skýrt þennan munur á handritum og hljóðritum. Ljóst er þó að þessar tvær tegundir heimilda vege hvor aðra upp og gefa fyllri mynd af samhengi þulna í frumheimildum.

Athygli vekur að í færeyskum hljóðritum er skipting efnis í næsta nágrenni við *skjaldur* milli kynjanna frábrugðin þeirri íslensku. *Vísur*, eða danskvæði, eru sú kvæðagrein sem finnst oftast í grennd við *skjaldur* á hljóðupptökum með körlum en talsvert sjaldnar á upptökum með konum. Í íslenskum hljóðritum eru slík lengri (frásagnar)kvæði einkum algeng við hlið þulna hjá konum en hjá körlum í íslenskum handritum. Munurinn á tíðni danskvæða við hliðina á þulum og *skjaldrum* í íslenskum og færeyskum hljóðritum getur m.a. stafað af því að danskvæðahefð er umtalsvert sterkari í Færeyjum en á Íslandi. Næstoftast á eftir *vísur* finnast *ramsúr* og *þrindi* við hliðina á *skjaldrum*, þ.e. romsúr, vers eða vísur. Algengt er að barnaefni sé í romsu- og vísuformi og má gera því skóna að barnaefni sé jafnvel oftast í nábyli við *skjaldur* á upptökum með körlum en konum þar sem allt þrennt – *vísur*, *ramsúr* og *þrindi* – finnst oftast í næsta nágrenni við *skjaldur* hjá körlum en konum. *Síðir* eru hins vegar oftast við hliðina á *skjaldrum* í hljóðritum með konum – en sjaldan í hljóðritum með körlum og í hljóðritum með báðum kynjum við hliðina á íslenskum

þulum. Sálmar koma næstoftast fyrir í grennd við *skjaldur* í hljóðritum hjá konum og líka nokkuð oft hjá körlum – en fyrirfinnst vart í nágrenni þulna í íslenskum handritum og hljóðritum.

Þá finnast andleg kvæði og ævintýri í nágrenni við *skjaldur* nær einvörðungu í hljóðritum með konum – þótt önnur kvæði og sagnir séu oftast við hliðina á *skjaldrum* í hljóðritum með körlum. Þessi allt að því fyllidreifing er það helsta sem er svipað með skiptingu efnis í grennd við þulur/*skjaldur* milli kynjanna í færeyskum og íslenskum hljóðritum.

Þessi samsetning sameiginlegra og ólíkra einkenna á því hvaða stöðu þulur og *skjaldur* hafa á íslenskum og færeyskum hljóðupptökum er tilefni til frekari rannsókna en erfitt er að segja að svo stöddu að hve miklu leyti þessar niðurstöður litast af því að efnisflokkun í *Ísmús* og *Talgilda bandasavninum* er ekki alveg með sama hætti og af því að ekki er búið að skrá allt færeyskt efni í *Talgilda bandasavnið*.

Víst er þó að þessi þróun efnis af mismunandi greinum þjóðfræða við hlið þulna síðari alda mælir gegn því að flokka þulur sem þjóðkvæði *kvenna*, eins og oft má sjá í umræðu um þulur (sbr. kafla 3 hér að framan) en til þess er hlutfall karlkyns þuluflytjenda allt of hátt. Athugun á samhengi þulna, sem gefur innsýn í skilning heimildarmanna á efninu, sýnir ekki heldur að konur tengi þulur við börn og kveðskap handa börnum í meiri mæli en karlar því þannig er það ekki í handritum.

6. Með augum heimildarmanna: Aðstandendur og aðstæður þuluflytninga

Hingað til hefur verið rýnt í hlutlægar upplýsingar og ályktanir einkum dregnar af efnisskipan í heimildum annars vegar og lýsigögnum handrita og hljóðrita hins vegar. Nú verður litið á málið frá sjónarhorni heimildarmanna og farið eftir upplýsingum frá þeim til að greina kyn og aldur þeirra sem heimildarmenn í handritum og hljóðritum hafa heyrt fara með þulur, svo og aldur þeirra sem hlýddu á.¹¹

Nú standa sömu forvígismenn að skriflegri þjóðfræðasöfnun og söfnun beint úr munnlegri geymd á ofanverðri 20. öld: Hallfreður Örn Eiríksson, Jón Samsonarson og Helga Jóhannsdóttir. Spurningar, sem beint er að heimildarmönnum við skriflega og munnlega söfnun, eru hins vegar ekki alltaf eins. Í „59. spurningaskrá: Þulur og gátur“ (1984, 3r) frá Þjóðháttadeild Þjóðminjasafns Íslands voru spurningarnar orðaðar mjög almennt: „Hvers vegna var farið með þulur? Hvenær ævinnar lærðu menn að jafnaði þulur? [...] Af hverjum lærðu menn þulur?“ o.s.frv. og svörin eru að sama skapi almenn (sjá aftar í þessum kafla). Spyrjar á hljóðupptökunum spyrja þessara og svipaðra spurninga en oft er það gert í tengslum við einhverja(r) tiltekna(r) þulu(r) – og svörin eru þá að sama skapi afmarkaðri (sjá nánar Yelenu Sesselju Helgadóttur 2020:251–252).

Athugun á því hver kenndi heimildarmönnum þulur – út frá því sem kemur fram í handritum og hljóðritum – sýnir svipuð kynjahlutföll og athugun á sjálfum heimildarmönnum. Algengustu svörin eru *mamma* eða *amma* (sbr. t.d. handritin ÞP 6542, 1r–2r; ÞP 6905, 16r og hljóðritin SÁM 85/124 EF, 19470; SÁM 85/189 EF, 20443 m.m.) en meðal svaranna eru einnig *faðir minn*, *afi gamli* og *afi minn og amma* (ÞP 6451, 16r; ÞP 6594, 1r; SÁM 85/122 EF, 19422; SÁM 85/123 EF, 19460; SÁM 85/146 EF, 19801). Eldra fólk kemur sérstaklega við sögu:

Ég heyrði ekki þulur þar utan hvað ég nam á hlaupum af *gamalli konu*, sem raulaði við rokkinn sinn. Það notaði ég svo þótt hálfgerð slitur væru, þegar ég fór að *svæfa mín eigin börn*. (ÞP 6556, 1r; leturbreyting mín – YSH)

¹¹ Þessi hluti rannsóknarinnar er aðeins unninn upp úr íslensku efni en til stendur að gera sambærilega athugun á efni í *Talgilda bandasavninum*.

Þetta er þuluf lutningur alveg eins og Theodóra Thoroddsen (1914:415–416) lýsir honum í greininni um þulur í *Skírni*. Munurinn er þó sá að í þessu dæmi er heimildar- maðurinn karlmaður – en ekki kona, ekki sú störfum hlaðna margra barna móðir sem Theodóra lýsir. Þulur síðari alda „tilheyra“ greinilega ekki sérstöku kyni í augum heimildarmanna handrita eða hljóðrita. Þær virðast frekar tengjast fólki á ákveðnum æviskeiðum. Hins vegar var ekki farið með þulur *eingöngu* fyrir börn, sbr. eftirfarandi handritadæmi sem eru svar við spurningunni „Hvers vegna var farið með þulur?“ (sem sjaldan er orðuð svo almennt í hljóðritum):

- „Börnum til gamans og gömlum til hugarhægðar“ (ÞÞ 7329, 5r).
- „Það var farið með þulurnar svona til að dreifa huganum, bæði barna og fullorðinna“ (ÞÞ 7187, 51r)
- „Ég held að [...] *gamla fólkið*, hafi raulað þetta, sér til dægurstyttingar“ (ÞÞ 6464, 11r; greinarmerkjasetning handritanna en leturbreyting mín – YSH).

Í handritum kemur enn fremur fram að sumt fólk lærði þulur á fullorðinsaldri (ÞÞ 6408, 12r; ÞÞ 6565, 3r); sumir heimildarmenn á hljóðupptökum geta þess líka að hafa lært (tilteknar) þulur á fullorðinsárum (sbr. SÁM 85/168 EF, 20128).

Af framansögðu má álykta að þulur hafi verið almenn afþreying, ekki sérstaklega ætluð börnum – a.m.k. ekki fram á 20. öld, sbr. kafla 3 um samhengi þulna – þótt þulur hafi einkum verið fluttar handa börnum og hafi gegnt vissu hlutverki í barnaupveldi (Yelena Sesselja Helgadóttir 2020:265–269). Um það eru heimildar- menn í handritum og hljóðritum sammála.

Athyglisvert er einnig að í huga heimildarmanna á 19. öld tengdust þulur eldra fólki fremur en börnum; rætt var um „þulur skrifaðar upp eftir gömlum manni“ (Lbs 587 4to III, 9r–9v) og „kveðskap af munnum gamalla kvenna“ (bréf Jóns Þórðarsonar í AM 970 IV 4to, [fylgigögn, 1r]). Börn eru mun sjaldnar nefnd til sögunnar í tengslum við þulur hjá 19. aldar heimildarmönnum (að Jóni Árnasyni frátöldum). Líklega skýrist það þó af því að heimildarmennirnir hafi hugsað fyrst og fremst um flytjendur þulutexta en síður um áheyrendur. Hinu má velta fyrir sér *hversu* gamlir flytjendur þulna voru. Jón Eyjólfsson tilgreinir aldur heimildarmanna sinna og í ljós kemur að meðalaldur heimildarmanna hans að þulum er undir fertugu.

Um stað og stund flutnings eru handrit og hljóðrit einnig að mestu sammála. Í hvoru tveggja kemur fram að þulur voru oft fluttar í baðstofu í rökkkrinu og oft var þrjónað eða önnur tóvinna höfð um hönd (SÁM 84/28 EF, 421; ÞÞ 6464, 15r; sjá fleiri dæmi hjá Yelenu Sesselju Helgadóttur 2020:257–259).¹² En kvöldið og rökkrið er þó ekki einkennandi tími þuluf lutnings. Annars vegar voru margar aðrar munnenntageirnar einnig fluttar á rökkursetum og kvöldvökum, þannig að þulur skera sig ekki úr að þessu leyti en hins vegar var líka farið með þulur á öðrum tímum dags (sbr. t.d. ÞÞ 6412, [1r] (laust blað fremst) eða ÞÞ 6565, 14r).

Handritum og hljóðritum ber hins vegar ekki alveg saman þegar kemur að flutningsmáta þulna. Heimildarmenn sem svara (skriflega) „59. spurningaskrá“ nefna *raul* mun oftast í tengslum við þuluf lutning heldur en það að þulur séu *mæltar fram* en heimildarmenn í hljóðritum segja u.þ.b. jafnoft að þulur séu mæltar fram og að þær séu raulaðar. Þegar litið er á þuluf lutning í sjálfum hljóðritum kemur svo í ljós að þulur eru mun oftast mæltar fram en aðeins u.þ.b. þriðjungur þulna í *Ísmús* er raulaður/sunginn (Sigríður Pálmadóttir 2007).

Hugsanleg skýring á þessum mun á milli upplýsinga frá heimildarmönnum í handritum og hljóðritum er sú að í skriflegum svörum er oftast en ekki rætt um

¹² Þulur eru samt sem áður ekki vinnukvæði en aðeins eru heimildir um eina þulu sem hefur verið notuð sérstaklega við það að þæfa, *Bárður á Jökli* enda er hún stundum kölluð *þófarapula* (ÞÞ 6807, 24r; SÁM 85/264 EF, 2410–2411).

flutning í fortíð, sbr. spurningar í „59. spurningaskrá“ (1984:3r): „Hvernig var farið með þulur? Voru þær raulaðar og þá hverjar?“ Í hljóðritum er hins vegar oft ekki aðeins samtalið um gömlu hefðina heldur einnig lifandi flutningur – og stundum snýst samtalið einnig um hann, sbr. þessa spurningu: „Og þannig *raular* þú þetta við börn?“ (SÁM 85/349 EF, 21315). Með öðrum orðum sjáum við þuluhefðina á mismunandi tímum í þessum tveimur tegundum af heimildum: í handritum, eins og hefðin var í barnæsku heimildarmanns – en í hljóðritum, bæði eins og hefðin var á æskuárunum og þegar hljóðupptakan var gerð. Af þessu má álykta að ekki sé ólíklegt að þulur hafi verið raulaðar meira áður fyrr – og það endurspeglar í handritum – en að þuluflutningur hafi einfaldast með dvínandi munnlegri þuluhefð.

Munurinn á upplýsingum frá heimildarmönnum í hljóðritum um það hversu oft þulur hafi verið raulaðar (u.þ.b. helmingur nefnir það) og því hversu oft þulur eru í raun raulaðar í hljóðritunum (aðeins í u.þ.b. þriðjungi tilfella) getur fyrir sitt leyti bæði skýrst af því að heimildarmenn í hljóðritum ræða ekki aðeins flutning á líðandi stundu heldur einnig í barnæsku sinni (sem rímar við þá tilgátu að þulur hafi verið meira raulaðar áður fyrr) og af því að sumir heimildarmenn treysta sér ekki til að raula þulur á upptökum, t.d. vegna þess að þeim finnst röddin í sér ryðguð á gamals aldri (sbr. SÁM 85/139 EF, 19683).

Mismunandi aðstæður við skriflega og munnlega söfnun ráða væntanlega líka því að heimildarmenn handrita eru heldur afdráttarlausari í dómum sínum um þuluflutning, t.d.: „Þulur voru aldrei raulaðar“ (ÞÞ 6594, 1r). Á hljóðupptökum er oftast rætt að ákveðnir textar séu raulaðir (SÁM 84/92 EF, nr. 1411, um kúapulu) en aðrir þvert á móti ekki (SÁM 85/166 EF, nr. 20098, um *Hér læt ég skurka*). Þó kemur fyrir að aðrir heimildarmenn raula eða syngja texta úr sama þuluflokki sem ekkert lag ætti að vera við skv. hinum, t.d. *Stígum nú stórum* (SÁM 85/168 EF, 20132; sami flokkur og *Hér læt ég skurka*; sjá Yelenu Sesselju Helgadóttur 2020:375–376).

7. Niðurstöður

Fram er komið að upplýsingar, sem fylgja þulutextum í handritum og hljóðritum, eru oft nokkuð ólíkar. Það stafar af eðlislægum mun á þessum tveimur tegundum heimilda annars vegar en hins vegar af mismunandi aðstæðum og tilhögun þjóðkvæðasöfnunar, t.d. tilmælum og spurningum sem safnendur beina að heimildarmönnum og jafnframt af því að mismunandi upplýsingar eru tilgreindar við heimildaskráningu. Þessar heimildategundir, handrit og hljóðrit, bæta því oft hvor aðra; samspil þeirra á ríkan þátt í því að breyta mynd okkar af þulum og þuluflutningi úr tvívídd í þrívídd. Til að mynda gefur mismunandi umfjöllun heimildarmanna um flutningsmáta þulna í handritum og hljóðritum innsýn í flutningshefðina bæði í tiltölulega fjarlægri fortíð (í æsku heimildarmanna – þegar þulur voru hugsanlega meira raulaðar) og nýlegri fortíð þar sem þulur eru oftast mæltar fram. Athugun á nánasta samhengi þulna í handritum og hljóðritum með hliðsjón af kyni heimildarmanns sýnir mismunandi skilning á þulum og afstöðu karlkyns og kvenkyns flytjenda til þulna á 20. öld; karlar sem skrifa þulur upp – og konur, þó einkum þær sem flytja þulur á hljóðupptökum – setja þulur á bás með lengri kvæðum og kveðskap handa börnum en karlar sem flytja þulur á hljóðupptökum virðast setja þulur nær lengri frásögnum í óbundnu máli.

Á nokkrum öðrum sviðum eru niðurstöður úr athugun á handritum og hljóðritum samhljóða eða mjög sambærilegar. Meðal þeirra er athugun á kyni og aldri flytjenda og áheyrenda þuluflutnings. Hún sýnir að flestir þuluflytjendur eru konur en karlmenn hafa þó alltaf verið allnokkur hluti flytjenda (um fimmtungur til helmings) – og í færeyskum *skjaldrum* virðast þeir vera meirihlutinn. Áheyrendur eru ekki aðeins börn, heldur einnig fullorðnir, þótt þulur gegni vissu hlutverki við barnauppleidi. Á 20. öld virðast börn vera helsti markhópurinn við þuluflutning en um fyrri tíð er erfitt að dæma; af rituðum heimildum má þó álykta að á 19. öld hafi

Á BÓK OG BANDI

heimildarmenn fremur skipað þulum í hóp með lengri frásagnarkvæðum en barnagælum. Þetta rennir stoðum undir þá almennu ályktun mína að tengsl við konur eða börn séu ekki sérkenni þulna síðari alda umfram aðrar greinar þjóðkvæða (Yelena Sesselja Helgadóttir 2020:250–269, 276–277).

Athugun á því efni sem nú er aðgengilegt í *Talgilda bandasavninum* sýnir að bæði samsetning heimildarmanna að *skjaldrum* og staða, sem *skjaldur* taka sér meðal annars efnis í færeyskum hljóðritum, er nokkuð frábrugðin því sem sjá má í íslenskum hljóðritum. *Talgilda bandasavnið* opnar því nýja möguleika til samanburðarannsókna – einkum þegar skráningu í safnið er lokið.

HEIMILDIR

HANDRIT

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn, Reykjavík
Lbs 587 4to, Lbs 414 8vo, Lbs 420 8vo, Lbs 424 8vo.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík
AM 970 IV 4to, AM 148 8vo
Jón Samsonarson. [Óbirt rannsóknargögn á skjalasafni stofnunarinnar].

Þjóðháttasafn Þjóðminjasafns Íslands, Reykjavík
59. spurningaskrá: Þulur og gátur. (1984).
ÞÞ 6408, ÞÞ 6412, ÞÞ 6451, ÞÞ 6464, ÞÞ 6542, ÞÞ 6556, ÞÞ 6565, ÞÞ 6594, ÞÞ 6807, ÞÞ 6905, ÞÞ 7187, ÞÞ 7329

HLJÓÐRIT

Þjóðfræðisafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík
SÁM 84/28 EF, SÁM 84/92 EF, SÁM 85/122 EF, SÁM 85/123 EF, SÁM 85/124 EF, SÁM 85/139 EF, SÁM 85/146 EF, SÁM 85/166 EF, SÁM 85/168 EF, SÁM 85/189 EF, SÁM 85/264 EF, SÁM 85/349 EF

VEFGAGNAGRUNNAR OG GAGNASÖFN

Handrit.is. <https://handrit.is>

Ísmús: Íslenskur músík- og menningararfur. <https://ismus.is>

Sarpur: Menningarsögulegt gagnasafn. <https://sarpur.is>

Talgilda bandasavnið. <https://bandasavn.setur.fo>

FRÆÐIRIT OG AÐRAR HEIMILDIR

Boðsbréf til Íslendinga um fornrita-skýrslur og fornsögur. ([1846]). *Antiquarísk Tidsskrift*, 1843–1845, i–viii.

G. F. [Guðmundur Finnbogason]. (1914). Ólöf Sigurðardóttir: Nokkur smákvæði. Akureyri 1913. Bókaverzlun og prentsmiðja Odds Björnssonar [ritfregn]. *Skírnir*, 88(1), 99–102.

- Ingibjörg Eyþórsdóttir. (2018). „Reif hann hennar stakkinn, reif hann hennar serk“: Nokkur orð um konur og kynbundið ofbeldi í íslenskum sagnadönsum. *Ritið*, 18(3), 45–65.
- Jón Árnason. (1861). Hugvekja um alþýðleg fornfræði. *Íslendingur*, 2, 91–93.
- [Jón Árnason] (J. J. Borgfirðingur).¹³ (1859). Hugvekja um alþýðlega fornfræði. *Norðri*, 7, 56.
- Jón Samsonarson. (1983). Þula. Í Jakob Benediktsson (ritstj.), *Hugtök og heiti í bókmenntafræði* (bls. 310–312). Bókmenntafræðistofnun Háskóla Íslands og Mál og menning.
- Sigríður Pálmadóttir. (2007). Tónlist í munnlegri geymd: Rannsókn á stemmum og þululögum frá Ytra-Fjalli í Aðaldal. *Netla: Vef tímarit um uppeldi og menntun*. <https://netla.hi.is/arsrit-2007/>
- Stephens, George. ([1845]). Forslag til Islændernes uudgivne Folkesagns og Sanges Optegnelse og Bevaring. *Antiquarisk Tidsskrift, 1843–1845*, 191–192. <http://runeberg.org/antiqdk/18431845/0205.html>
- Theodóra Thoroddsen. (1914). Þulur. *Skírnir*, 88(4), 415–420.
- Yelena Sesselja Helgadóttir. (2020). *Íslenskar þulur síðari alda*. Doktorsritgerð, Háskóla Íslands. <https://hdl.handle.net/20.500.11815/1939>
- Ögmundur Helgason. (1989). Þulur. Í Frosti F. Jóhannsson (ritstj.), *Íslensk þjóðmenning* (bindi 6: Munnmenntir og bókmenning, bls. 401–409). Þjóðsaga.

ABSTRACT

‘Manuscripts and audio recordings as sources for ethnography (with special emphasis on post-medieval Icelandic þulur)’

Keywords: post-medieval *þulur*, *skjaldur*, manuscripts, audio recordings, *Ísmús*

Oral performance is crucial for Icelandic post-medieval *þulur* as folk poetry, and sound recorders proved revolutionary for *þulur* collection. Nonetheless, manuscripts – even from the time after audio recordings – remain a valuable source of *þulur*. This article discusses similarities and differences in the ways manuscripts and audio-recordings preserve *þulur* and information on their context and performance. It also provides some comparison with related Faroese poetry, *skjaldur*.

The 19th century manuscripts contain very limited information on oral performance and performers. In late 20th century manuscripts, such information is more purposefully recorded, but is still often quite brief. For audio recordings, basic information is readily available, and in some cases also detailed information on performance. The basic information is later connected to the audio-recordings of Icelandic folklore in *Ísmús* (ismus.is), an open-access database which greatly facilitates research of performers and performance. A similar database, *Talgilda bandasavnið* (bandasavn.setur.fo), is under way in the Faroe Islands.

My main findings from the comparison of *Ísmús* information on performers and performance with manually collected information for *þulur* preserved in manuscripts are as follows. Gender ratio for *þulur* performers in the 19th–20th century shows that 1/5–1/2 are men, contradicting the strong association with women and children that has been thought to characterize *þulur* performance. *Þulur* performers and audience are rather associated with age (elderly vs. children); nonetheless, *þulur* are also

¹³ Jón Árnason er höfundur Hugvekju (Jón Árnason 1861:91); í *Norðra* var Hugvekja þó prentuð undir nafni J. J. (þ.e. Jóns Jónssonar) Borgfirðings.

Á BÓK OG BANDI

thought of as adults' entertainment, as they are grouped with different kinds of long poetry – rather than nursery rhymes and other child-specific material – in manuscripts and audio-recordings. Manuscripts and recordings agree on time and place of *pulur* performance, but give different perspectives on the mode of performance (recitation vs. chanting), complementing each other. Faroese audio-recordings give yet another perspective, as pilot research shows that some information on gender ratio of *skjaldur* performers and context of *skjaldur* differs considerably from the information on Icelandic *pulur*.

Yelena Sesselja Helgadóttir
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
sesselja@hi.is

CHERLON USSERY
 GÍSLI RÚNAR HARÐARSON
 ANNIKA SIMONSEN

Scope and ditransitives in Insular Scandinavian

1. Introduction and overview of the data

Insular Scandinavian is underrepresented in the vast literature on scope.¹ While there is some work on the syntax-semantics interface, particularly in Icelandic, very little attention has been paid to the interpretations of quantifiers in either Icelandic or in Faroese. We begin to address this gap by examining quantifier scope in these languages. In particular, we investigate the interpretations of doubly quantified ditransitive constructions such as (1)–(2). In addition to outlining the facts related to the availability of different interpretations, we also assess the degree to which claims that have been made about other languages extend to Insular Scandinavian. As one might expect, we find that Icelandic and Faroese align with cross-linguistic observations in some respects, but not in others.

In principle, both the double object (DO) construction in (1) and the prepositional construction (PP) in (2) are ambiguous. The surface reading is consistent with the linear order of quantifiers, while in the inverse reading, the latter quantifier is interpreted first. Both possibilities are shown in (1) and (2) below.

(1) *DO: Surface order* $\exists \gg \forall$

Bifvélavirkinn	lánaði	viðskiptavini	hvern	bíl.	[Ice]
Bilmekanikarinn	lænti	einum kunda	hvønn	bíl.	[Far]
car.mechanic.the	lent	a customer	every	car	

Surface: ‘There is a particular customer who is lent every car (presumably at different times).’

Inverse: ‘For every car, it is lent to some (possibly different) customer.’

(2) *PP: Surface order* $\exists \gg \forall$

Bifvélavirkinn	lánaði	bíl til	hvers	viðskiptavinar.	[Ice]
Bilmekanikarinn	lænti	ein bíl til	hvønn	kunda.	[Far]
car.mechanic.the	lent	a car to	every	customer	

Surface: ‘A particular car that is lent to every customer (at different times).’

Inverse: ‘Every customer is lent a (possibly different) car.’

One common thread of analysis in the theoretical literature is that inverse scope readings are derived via covert movement of a phrase so that it is interpreted in a position that silently precedes a phrase that it linearly follows (see, e.g., May 1977 and many others). Even if one does not adopt a covert movement analysis, the general consensus is that inverse scope is a more difficult interpretation to obtain than surface scope is – and as we discuss in Section 2, there are experimental findings to support this claim. As such, we note that surface scope is essentially, always available (barring, of course, specific pragmatic contexts that make a surface interpretation infelicitous) and may be the default interpretation for many constructions.

¹ This study was supported by a grant number 195926-051 from the Icelandic Research Fund (Rannsóknasjóður).

The availability of inverse scope, however, is far more interesting and has been shown to interact with a number of other grammatical factors. For instance, Bobaljik and Wurmbrand (2012) illustrate that there is a correspondence between allowable surface orders and inverse scope. Languages that allow scrambling block inverse scope because there is a linear order which maps to the surface reading. Since English does not have scrambling, the example in (3a) is ambiguous between surface and inverse scope. However, the Japanese example in (3b) only allows surface scope because the scrambled construction in (3c) is a grammatical linear string which expresses the inverse interpretation of (3b) as surface scope.

- (3) Bobaljik and Wurmbrand (2012:374)
- a. Some toddler read every book. $E \gg A; A \gg E$
- b. Dareka-ga subete-no hon-o yonda. $E \gg A; *A \gg E$
 someone-NOM all-GEN book-ACC read
 ‘Someone read all the books.’ (Kuroda 1970)
- c. Subete-no hon-o dareka-ga yonda. $A \gg E$ possible
 all-GEN book-ACC someone-NOM read
 ‘Someone read all the books.’

Further, it has been shown for English that the availability of inverse scope is sensitive to the linear order of quantifiers (Anderson 2004)², and that inverse scope is less available for double object ditransitives than it is for prepositional ditransitives (Bruening 2001, 2010 among others). We find that these factors also impact the availability of inverse scope in Insular Scandinavian. As has been discussed in the aforementioned literature, none of these factors alone seem to rule out the availability of inverse scope; however, when these factors accumulate, they lead to an increased degradation of the inverse interpretation. The pattern we observe in Insular Scandinavian, however, is more gradient than the one observed in Bobaljik and Wurmbrand (2012), in which the availability of inverse scope is lost with the addition of a single factor. We show that inverse readings in Insular Scandinavian reside along a continuum of acceptability.

We acknowledge that our findings may, in part, reflect our operating assumptions. Just as with many kinds of grammaticality judgments, there is a high degree of inter and intraspeaker variation with respect to scope, and this is certainly the case in Insular Scandinavian. The judgments reported here reflect those of native speakers of Icelandic and Faroese, though we know that not all speakers will agree. For instance, a reviewer notes that some Icelandic speakers find that inverse scope is more easily attainable when the existentially quantified element contains the indefinite determiner *einhver* ‘some’ rather than a bare indefinite shown in (1)–(2). However, we have not found any relevant differences between the two with the speakers consulted for this study.³ We also note that pragmatic and discourse factors can play a large role in facilitating inverse scope interpretations and these can also

² Anderson (2004) characterizes her findings in terms of linear order. In her experimental items and the examples throughout this paper, linear precedence equates to c-command. We leave the examination of constructions which tease apart linear order and ccommand for future research.

³ Given that the judgments we collected did not vary between DPs with overt quantifiers and bare indefinites, and the fact that we partly modelled our investigation on Anderson’s (2004) study, we will continue to represent the existentially quantified elements in Icelandic as indefinites.

vary considerably between speakers. For instance, a conversational context in which a daycare worker is praising a particular child facilitates the surface reading of (3a). However, a context in which a daycare worker assigns books to the students in the class facilitates the inverse reading. The examples reported here do not systematically control for background or world knowledge that might influence the internal context that speakers bring to bear on particular examples.⁴ It is because of this variability that we choose to report judgments along a continuum, and not a binary, of acceptability.

In addition to providing a more nuanced examination of the interaction of syntactic structure and quantifier order, we also investigate properties of ditransitives that are particular to Insular Scandinavian. We examine whether there is a relationship between the acceptability of the PP construction with different verbs and the availability of inverse scope. Icelandic imposes more semantic restrictions on PPs than Faroese does. PPs are argued to be degraded with verbs that do not encode physical motion of the direct object in Icelandic. For instance, Icelandic is reported to have a sharp contrast between *gefa* ‘give’ and *senda* ‘send’, while there are varying reports about the grammaticality of PP with verbs such as these in Faroese. (See Holmberg and Platzack 1995:12; Thráinsson et al. 2004/2012:261; Thráinsson 2007; Kristínardóttir 2021; Kristínardóttir and Jónsson 2022 for further discussion.) However, we find that this distinction does not carry over to scope interpretations: inverse readings are not more degraded with PP constructions that have been reported as degraded vis-à-vis those that have been reported as fully acceptable.

This pattern is contrasted with DO constructions in Icelandic in which the direct object precedes the indirect object. Icelandic, but not Faroese, allows a reversed DO structure in which the direct object precedes the indirect object. This reversed order construction is marked and is subject to various pragmatic and phonological constraints. We find that inverse scope readings are less available in these types of sentences than in the PP sentences that are also judged to be marginal (for some speakers). This suggests that the restrictions on PPs do not interact with inverse scope in the same way that the restrictions on the reversed order construction do. In essence, not all degraded constructions pattern the same way.

The remainder of this paper is organized as follows. Section 2 discusses the limited observations that have previously been made about scope in transitive sentences in Insular Scandinavian – and contributes new observations. We relate these patterns to ones that have been made in the cross-linguistic scope literature. Section 3 summarizes previous proposals that account for scope in ditransitives in English. Section 4 provides an overview of scope in ditransitives in Insular Scandinavian with a focus on comparing verbs for which PPs are either fully grammatical or marginal, as well as a brief outline of an analysis. Section 5 concludes and poses questions for future investigation.

2. Scope in Icelandic and Faroese transitives

Before proceeding with our discussion of ditransitive constructions, it is important to lay out some observations about scope in transitive sentences in Insular Scandinavian (see also Svenonius 2000; Jónsson 2005; Harðarson 2017 for further discussion on quantifiers and scope in Icelandic.) Though little has been documented about scope in Icelandic and Faroese, it is clear that these are not among the languages which are argued to allow surface scope only: Insular Scandinavian patterns closer to English than to Japanese.

⁴ Interestingly, Anderson (2004) finds that English speakers select inverse scope interpretations only 53% of the time when a context is biased toward the inverse reading.

The first observation is that the ordering of existential and universal quantifiers affects the interpretation of transitive sentences. The inverse reading is degraded with the $\exists \gg \forall$ ‘a...every’ surface order in (4)⁵, but not degraded with the $\forall \gg \exists$ ‘every...a’ surface order in (5).

(4) *Transitive: Surface order $\exists \gg \forall$*

Ein fjallaklintrari klintraði upp á hvønn tind í Føroyum. [Far]
 Fjallgöngumaður klifraði upp á hvern tind í Færeyjum. [Ice]
 a climber climbed up on every peak in Faroe.Islands

Surface: A certain climber climbed every mountain top in the Faroes.

??/?Inverse: For every mountain top in the Faroe Islands, a (possibly) different climber climbed that mountain top.

(5) *Transitive: Surface order $\forall \gg \exists$*

Hvør (einasti) fjallaklintrari klintraði upp á ein tind í Føroyum. [Far]
 Hver (einasti) fjallgöngumaður klifraði upp á tind í Færeyjum. [Ice]
 every single climber climbed up on a peak in Faroe.Islands

Surface: Every climber climbed a (possibly) different mountain top in the Faroe Islands.

Inverse: There is a particular mountain top in the Faroe Islands that every climber climbed.

Given that the inverse interpretation is a subset of the surface interpretation with the $\forall \gg \exists$ surface order, this contrast is expected. For instance, in (5), the surface reading allows for a scenario in which it just so happens that every climber climbs the same peak – and this situation maps to the inverse reading. This is not the case with the $\exists \gg \forall$ surface order in (4). With the surface reading, there is only a single climber.

The observations in (4)–(5) align with both recent survey findings on Icelandic and prior experimental work on English. Based on a forced choice survey task with 100 native speakers of Icelandic, Friðriksdóttir (2022) reports both that inverse scope is available and that it is more available with the $\forall \gg \exists$ surface order than with the $\exists \gg \forall$ surface order. Speakers selected the inverse interpretation 20% of the time for $\exists \gg \forall$ transitive sentences such as in (4) and 27% of the time for $\forall \gg \exists$ transitive sentences such as in (5). Interestingly, in a similar forced choice task, Anderson (2004) found that inverse scope was chosen 19% of the time for $\exists \gg \forall$ sentences in English; Icelandic and English have almost an identical pattern in that respect.

Friðriksdóttir’s (2022) findings are also in line with the results of one of Anderson’s (2004) timed reading tasks. Participants read a doubly quantified transitive sentence and were subsequently presented with a continuation that supported either the surface or the inverse interpretation. For instance, in (6a), the singular subject maps to the surface interpretation; there is a particular climber that scales every cliff. The singular subject in (7b), however, maps to the inverse interpretation; there is a particular document that every historian examined. The situation is reversed for the plural subjects. In (6b), the inverse reading is that a different climber scaled every cliff and in (7a), the surface reading is that every historian examines a different document. Participants read the inverse follow-up to $\exists \gg \forall$ sentences such as the one (6) significantly more slowly than they read the surface follow-up. However, with the $\forall \gg \exists$ linear order in (7), there was no significant difference between the surface and inverse reading times.

⁵ Although for some speakers *hver/hvør* has a very strong distributive bias often forcing it to take wide scope, this is ameliorated for those speakers with the addition of *einasti*. See discussion below.

- (6) $\exists \gg \forall$: *An experienced climber scaled every cliff.* (Anderson 2004, EX 65–66)
 a. **Surface follow-up:** The climber was very skilled.
 b. **Inverse follow-up:** The climbers were very skilled.
 Follow-ups with a plural subject (inverse) read significantly more slowly than follow-ups with a singular subject (surface).
- (7) $\forall \gg \exists$: *Every historian examined a document.* (Anderson 2004, EX 67–68)
 a. **Surface follow-up:** The documents were in good condition.
 b. **Inverse follow-up:** The document was a stirring speech.
 No evidence for a difference in reading times between follow-ups; inverse not read significantly more slowly than surface.

Based on these findings, Anderson (2004) concludes that inverse scope is available but incurs a processing cost.

When we examine doubly quantified sentences with a universal and numeric quantifier, we see that the ordering ostensibly affects interpretation in the opposite direction. When the numeral precedes the universal quantifier in (9), inverse scope is available. Yet, inverse scope is degraded when the universal quantifier precedes the numeral in (8).

- (8) *Transitive: Surface order, $\forall \gg$ numeral*
 Hvør smiður bygdi tveir bátar. [Far]
 Hver smiður smíðaði tvo báta. [Ice]
 every carpenter built two boats
Surface: For every carpenter, that carpenter built their own 2 boats.
??/✓Inverse: There is a set of 2 boats and every carpenter contributed to building those two boats.⁶
- (9) *Transitive: Surface order, numeral $\gg \forall$*
 Tveir smiðir bygdu hvønn bát. [Far]
 Tveir smiðir smíðuðu hvern bát. [Ice]
 two carpenters built every boat
Surface: There are two specific carpenters, and they built every boat together.
Inverse: For every boat there are two (possibly different sets of) carpenters that built it together.

However, the same subset relationship influences the interpretations in (8) and (9), just as in (4)–(7). In (9), it is possible that the same two carpenters built each boat. As such, the inverse reading is a subset of the surface reading – and this subset relationship increases the availability of inverse scope.

There is also speaker variation in Faroese regarding the interpretations of different quantifiers, and it seems that some quantifiers have a distributive bias – though this effect may not be as strong as the distributive bias that ‘each’ in English has, for instance (see, e.g., Beghelli and Stowell 1997). Considering (9), the surface reading is only available for some speakers if *allur* ‘all’ is used as the universal quantifier, (9) suggesting that *allur* is less biased toward a distributive interpretation than *hvør/hver* is in Faroese.

⁶ A reviewer notes that the inverse reading is more natural with the verb *lesa* ‘to read’ – e.g. *Hver nemandi las tvær bækur* ‘Every student read two books.’ As discussed in Section 1, various pragmatic factors influence which scope interpretations seem more natural.

- (9) *Transitive: Surface order $\gg \forall$* [Far]
 Tveir smiðir bygdu allar bátarnar.
 two carpenters built all boats.the

Existential quantifiers can also vary in their interpretations. The examples in (10) and (11) illustrate a subtle contrast between *ein* ‘one’ and *onkur* ‘some’ in Faroese.

- (10) *Transitive: Surface order $\exists \gg \forall$* [Far]
Ein/onkur fjallaklintrari klintraði upp á hvønn (einasta) tind í Føroyum.
 a/some climber climbed up on every single peak in Far.
Ein: ??Inverse **Onkur:** ?Inverse

- (11) *Transitive: Surface order $\forall \gg \exists$* [Far]
 Hvør (einasti) fjallaklintrari klintraði upp á **ein/onkran** tind í Føroyum.
 every single climber climbed up on a/some peak in Far.
Ein: \surd Inverse **Onkur:** ?Inverse

In (10), *onkur* facilitates inverse scope, and in the $\exists \gg \forall$ surface order, the inverse reading maps to a distributive interpretation. Conversely, in (11), *onkur* degrades the inverse reading in comparison to *ein*. In fact, *onkur* pushes the interpretation closer to the surface reading – which maps to a distributive interpretation.

Our brief examination of transitive sentences reveals that inverse scope is: (1) available in Insular Scandinavian; (2) interacts with the ordering of quantifiers; and (3) sensitive to individual quantifiers. We will, however, set this last point aside when discussing ditransitives below. We now turn to the ways in which syntactic structure interacts with the availability of inverse scope.

3. Double objects and frozen scope: Observations from English

Much work has been done on scope in English; most relevant for the present investigation are the claims related to ditransitives. It has been observed that in English, DO constructions allow only surface scope, while PP constructions have ambiguous scope (Bruening 2001, 2010, among others), as shown by (12) and (13).

- (12) a. *DO: Surface order $\exists \gg \forall$* (Bruening 2010, EX 12b/13b)
 I gave *a* different child *every* candy bar.
Surface only: There is a group of children that is part of the background conversational context. A different child, who is outside of that group, was given every candy bar.
- b. *DO: Surface order $\forall \gg \exists$*
 I gave *every* child *a* different candy bar.
Surface only: For every child, that child got a different candy bar.
- (13) a. *PP: Surface order $\exists \gg \forall$* (Bruening 2010, EX 12a/13a)
 I gave *a* different candy bar to *every* child.
Surface: There is a set of candy bars that is part of the background conversational context. A different (kind of) candy bar, that is outside of that set, was given to every child.
Inverse: For each child, that child got a different candy bar.

b. *PP: Surface order* $\forall \gg \exists$

I gave *every* candy bar to *a* different child.

Surface: For each candy bar, it was given to a different child.

Inverse: There is a different child (outside of the background context), and that child got every candy bar.

Bruening (2001, 2010) argues for an account based on a structure in which the indirect object necessarily takes wide scope in (12) because it is closer to higher positions and moves first in scope-taking operations. In (13), either the direct object or the object of the preposition can take wide scope because they are each equidistant to higher positions, and either can move first in scope-taking operations. At this time, we are not committing to any particular claims about the structure of either the DO or PP frames, in English or in Insular Scandinavian. We leave the details for future research, and in the next section, turn to outlining the ways in which scope interpretations in Icelandic and Faroese accord with those reported for English.

4. Inverse scope and PP constructions in Insular Scandinavian

Given the effects observed with ditransitives in English, it is worth exploring whether a similar effect is observed in Insular Scandinavian. At first, it does not seem to be the case, i.e. the double object construction alone does not appear to reduce the availability of the inverse scope reading. Both the double object construction and the prepositional construction seem to be on par regarding the availability of the inverse reading, as illustrated in (14)–(15).

(14) *Double object ditransitive: Surface order* $\forall \gg \exists$

Stjórin	sendi	hvörjum	starvsfólki	okkurt	skjal.	[Far]
Yfirmaðurinn	sendi	hverjum	starfsmanni	eitthvert	skjal.	[Ice]
supervisor.the	sent	every	employee	some	document	

✓**Surface:** Every employee is sent a (possibly) different document.

✓**Inverse:** A particular (kind of) document was sent to every employee.

(15) *PP ditransitive: Surface order* $\forall \gg \exists$

Stjórin	sendi	hvört	skjal til	okkurt	starvsfólk.	[Far]
Yfirmaðurinn	sendi	hvert	skjal til	einhvers	starfsmanns.	[Ice]
supervisor.the	sent	every	document to	some	employee	

✓**Surface:** Every document was sent to a (possibly) different employee.

✓**Inverse:** There is one employee who is sent every (kind of) document.

However, as with the monotransitive examples discussed in Section 2, when the existential quantifier precedes the universal quantifier, the inverse scope reading becomes much less available. Note, however, that under this configuration, a difference between the two constructions emerges. The inverse scope reading is less available for the DO construction in (16) than it is for the PP construction in (17).

(16) *Double object ditransitive: Surface order* $\exists \gg \forall$

Stjórin	sendi	onkrum	starvsfólki	hvört	skjal.	[Far]
Yfirmaðurinn	sendi	einhverjum	starfsmanni	hvert	skjal.	[Ice]
supervisor.the	sent	some	employee	every	document	

✓ **Surface:** There is one employee who every document is sent to.

?? **Inverse:** Every document was sent to a (possibly) different employee.

(17) *PP ditransitive: Surface order* $\exists \gg \forall$

Stjórinn sendi **okkurt** skjal til **hvört** starvsfólk. [Far]
 Yfirmaðurinn sendi **eitthvert** skjal til **hvers** starfsmanns. [Ice]
 supervisor.the sent some document to every employee

✓ **Surface:** There is a particular document that is sent to every employee.

? **Inverse:** Every employee is sent a (possibly) different document.

As discussed in Bobaljik and Wurmbrand (2012), marked structures (such as heavy NP shift) also interact with the availability of inverse scope readings in that inverse scope is less/not available in these constructions.⁷ It is, therefore, worth comparing PP structures with various verbs with a more bona fide marked structure.

Icelandic (but not Faroese) allows with certain verbs a DO structure in which the direct object precedes the indirect object (see, e.g., Zaenen et al. 1985; Rögnvaldsson 1990; Ottósson 1991; Collins and Thráinsson 1996; Dehe 2004; Ussery 2018; Magnússon 2019; Jónsson 2020, 2022; Harðarson 2023).⁸ The reversed order is a marked construction that is regulated by various pragmatic and phonological conditions. For instance, this order is more felicitous when the direct object is given information and the indirect object is new information (see work cited above for more discussion of the various properties of inversion).⁹ Examining (18) and (19), inverse scope in the $\forall \gg \exists$ surface order is highly degraded and is unavailable in the $\exists \gg \forall$ surface order. We note that, to the degree that inverse scope is available at all, it is more available with $\forall \gg \exists$ than with $\exists \gg \forall$ – in both the canonical and the inverted orders. The inverse reading is degraded in (19a), but not in (18a), and is more degraded in (19b) than in (18b).

(18) *Icelandic DO: Surface order* $\forall \gg \exists$

a. Canonical Order

Bifvélavirkinn lánaði hverjum viðskiptavini einhvern bíl.
 mechanic.the lent every customer some car

✓ **Inverse:** ‘A particular car is lent out to every customer.’

b. Reversed Order

Bifvélavirkinn lánaði hvern bíl einhverjum viðskiptavini.
 mechanic.the lent every car some customer

??**Inverse:** ‘A particular customer is lent every car.’

(19) *Icelandic DO: Surface order* $\exists \gg \forall$

a. Canonical Order

Bifvélavirkinn lánaði einhverjum viðskiptavini hvern bíl.
 mechanic.the lent some customer every car

??**Inverse:** ‘Every car is lent to a (possibly) different customer.’

⁷ One very speculative explanation is simply that a marked structure inhibits the availability of a marked interpretation. However, as we discuss below, this isn’t necessarily the case.

⁸ This construction is typically referred to as the *inversion construction*. However, for the sake of clarity we will be referring to this as the reversed order in this paper to avoid confusion with our discussion of inverse scope.

⁹ As such, inversion is more often used with a pronominal direct object. Nonetheless, the construction is attested with two full DPs.

b. Reversed Order

Bifvélavirkinn lánaði einhvern bíl hverjum viðskiptavini.
mechanic.the lent *some* car *every* customer

***Inverse:** ‘Every customer is lent a (possibly) different car.’

It has been reported in the literature on Icelandic and Faroese that PP ditransitives are subject to semantic restrictions, though to varying degrees in the two languages (Holmberg and Platzack 1995:12; Thráinsson et al. 2004/2012:261; Thráinsson 2007; Fiebig 2012; Kristínardóttir 2021; Kristínardóttir and Jónsson 2022 among others). These restrictions have been argued to be particularly strong in Icelandic, but also present in Faroese. As noted in the introduction, PPs have traditionally been claimed to be marginal to ungrammatical in Icelandic with verbs that do not explicitly encode physical movement of the direct object. However, some recent work notes that there is actually some variation (Kristínardóttir 2021; Kristínardóttir and Jónsson 2022; Ussery et al. 2022). Hence, a contrast has been noted between *gefa* ‘give’ and *senda* ‘send’. While the contrast is not as stark in Faroese, it has also been claimed that PPs are marginal to ungrammatical with ‘give’-type verbs. Relevant to the current discussion is the degree to which the acceptability of the PP construction intersects with the availability of inverse scope. Given that the structural markedness of inversion appears to further degrade inverse scope, we investigated whether the structural markedness of PPs with some verbs has the same effect. It does not.

We examined three verbs in each language with differing levels of acceptability of the prepositional construction, *senda* ‘send’ (PP fully acceptable), *lána* ‘lend’ in Icelandic and *lova* ‘promise’ in Faroese (PP less acceptable), and *gefa/geva* ‘give’ (PP marginal). We observed no difference in terms of the availability of inverse scope. This is exemplified by the PP construction for *gefa/geva* ‘give’ in (20)–(21) below. Compare with (17) and (15) above.¹⁰

(20) *PP ditransitive: Surface order* $\exists \gg \forall$ ¹¹

a. Sølumaðurin gav eitt kraftfóður til hvønn unga bónda. [Far]
salesperson.the gave *a* grain.mixture to *every* young farmer

b. Sölumaðurinn gaf einhverja kornblöndu til hvers ungs bónda. [Ice]
salesperson.the gave *some* grain.mixture to *every* young farmer

✓**Surface:** A particular kind of grain mixture is given to every farmer.

?**Inverse:** Every farmer receives a (possibly) different grain mixture.

(21) *PP ditransitive: Surface order* $\forall \gg \exists$

a. Sølumaðurin gav hvørt kraftfóður til ein ungan bónda. [Far]
salesperson.the gave *every* grain.mixture to *a* young farmer

b. Sölumaðurinn gaf hverja kornblöndu til einhvers ungs bónda. [Ice]
salesperson.the gave *every* grain.mixture to *some* young farmer

✓**Surface:** Every grain mixture was given to a (possibly) different farmer.

✓**Inverse:** A particular farmer is given every grain mixture.

¹⁰ Due to limitations of space, we are not able to provide a full paradigm for all three verbs.

¹¹ Note that for some speakers, the kind reading of *kraftfóður* ‘grain mixture’ is not available. Note also footnote 4 on the addition of *einasti* ‘single’.

As can be seen from (20)–(21) and summarized for all three verbs in (22), even though the PP construction is less acceptable (and less acceptable in Icelandic than in Faroese), there is no observable difference in terms of the availability of inverse scope. Hence, it appears that not all types of marked structures interact with the availability of inverse scope.

(22) *Availability of inverse scope and level of markedness of structure.*

	DO		PP	
	A<<E	E<<A	A<<E	E<<A
Icelandic				
<i>gefa</i> ‘give’ – PP degraded	??	✓	?	✓
<i>lána</i> ‘lend’ – PP acceptable	??	✓	?	✓
<i>senda</i> ‘send’ – PP fully grammatical	??	✓	?	✓
Faroese				
<i>geva</i> ‘give’ – PP degraded/grammatical	??	✓	?	✓
<i>lova</i> ‘promise’ – PP acceptable	??	✓	?	✓
<i>senda</i> ‘send’ – PP fully grammatical	??	✓	?	✓

The question then arises as to how one would account for the gradience observed. One option might be to situate the analysis in a violable constraint-based model (cf. Bobaljik and Wurmbrand 2012). Such models contrast hard and soft constraints. A violation of a hard constraint will immediately lead to ungrammaticality. However, a violation of a soft constraint will not necessarily result in ungrammaticality, whereas an accumulation of violations will eventually do so. Following Bobaljik and Wurmbrand (2012), inverse scope itself is an example of such a violation as it yields a mismatch between the structure as it is pronounced and how it is interpreted. Likewise, reversing the order of objects in Icelandic deviates from the canonical order of the objects and violates a constraint on the ordering of these elements. Neither of these violations lead to degradation on their own, however, when they co-occur, the sentence becomes degraded. The effects of the quantifier order and difficulty with inverse scope and double object constructions may well be other instances of such constraints and as such their violation would add to the degradation of the sentence.

5. Conclusions and future prospects

To summarize the main results of the paper, we have shown that the availability of inverse scope in Faroese and Icelandic is affected by an accumulation of factors: the order of quantifiers, the choice of a double object or a prepositional ditransitive, and the order of complements. None of these factors alone results in the unavailability of inverse scope, however, when combined, they result in an incremental degradation of acceptability.

SCOPE AND DITRANSITIVES IN INSULAR SCANDINAVIAN

It is not the case, however, that all factors involved in acceptability impact the availability of inverse scope. As was shown above, the marginal status of the construction did not affect the availability of inverse scope although the prepositional construction is only marginally available for some verbs.

As alluded to in the previous section, it seems possible to account for the pattern in a violable constraint model. However, a question arises regarding the status of these constraints. The majority of these factors have been linked to an increased processing load (cf. Anderson 2004; Staub et al. 2006; Wurmbrand 2018), and hence it is possible that these constraints are not strictly speaking a part of grammar but a part of the processing component. It is also known that not all violations result in an increased processing load (see, e.g., Leivada and Westergaard 2020), hence a degree of difference is to be expected between the type of violations at hand. However, properly addressing this issue would take far beyond the scope of this paper, and so we will leave this for further research.

REFERENCES

- Anderson, Catherine. (2004). *The structure and real-time comprehension of quantifier scope ambiguity*. Doctoral dissertation, Northwestern University.
- Beghelli, Filippo and Tim Stowell. (1997). Distributivity and negation: The syntax of each and every. In Anna Szabolcsi (Ed.), *Ways of scope taking* (pp. 71–107). Springer.
- Bobaljik, Jonathan David and Susi Wurmbrand. (2012). Word order and scope: transparent interfaces and the $\frac{3}{4}$ signature. *Linguistic Inquiry*, 43, 371–421. https://doi.org/10.1162/LING_a_00094
- Bruening, Benjamin. (2001). QR obeys superiority: Frozen scope and ACD. *Linguistic Inquiry*, 32, 233–274. <https://doi.org/10.1162/00243890152001762>
- Bruening, Benjamin. (2010). Double object constructions disguised as prepositional datives. *Linguistic Inquiry*, 41, 287–305. <https://www.jstor.org/stable/40606840>
- Collins, Chris and Höskuldur Thráinsson. (1996). VP-internal structure and object shift in Icelandic. *Linguistic Inquiry*, 27(3), 391–444. <https://www.jstor.org/stable/4178944>
- Dehé, Nicole. (2004). On the order of objects in Icelandic double object constructions. *UCL Working Papers in Linguistics*, 16, 85–108.
- Fiebig, Julika. 2012. *At geva fiskimonnum skattalætta: At geva skattalætta til fiskimenn. En undersøkelse av ditransitive konstruksjoner i færøysk skriftspråk* [An investigation of ditransitive constructions in written Faroese]. MA-thesis, University of Oslo. <https://core.ac.uk/download/pdf/30891697.pdf>
- Friðriksdóttir, Sara Sesselja. (2022). *Einhver kúreki snaraði hvern kálf: Um tvírað merkingarsvið magnliða í íslensku* [On the scopal ambiguity of quantifiers in Icelandic]. BA-thesis, University of Iceland. <http://hdl.handle.net/1946/41093>
- Harðarson, Gísli Rúnar. (2017). *Cycling through grammar: On compounds, noun phrases and domains*. Doctoral dissertation, University of Connecticut, Storrs. <https://opencommons.uconn.edu/dissertations/1570>
- Harðarson, Gísli Rúnar. (2023). Notes on object inversion. In Jóhannes Gísli Jónsson and Tóta Árnadóttir (Eds.), *Frændafundur 11* (pp. 92–103). Málvísindastofnun.
- Holmberg, Anders and Christer Platzack. (1995). *The role of inflection in Scandinavian syntax*. Oxford University Press.
- Jónsson, Jóhannes Gísli. (2005). Merkingarflokkar nafnliða og setningagerð [Semantic classes of DPs and syntactic structure]. In Höskuldur Þráinsson (Ed.), *Íslensk tunga: Vol. 3. Setningar* (pp. 435–458). Almenna bókafélagið.

- Jónsson, Jóhannes Gísli. (2020). Object Inversion in Icelandic and the Risamálheid Corpus. *Oslo Studies in Language*, 11(2), 189–199. <https://doi.org/10.5617/osla.8498>
- Jónsson, Jóhannes Gísli. (2022). Icelandic ditransitives and the Object Inversion Construction. In Linnaea Stockall, Luisa Martí, David Adger, Isabelle Roy and Sarah Ouwayda (Eds.), *For Hagit: A celebration, QMUL Occasional Papers in Linguistics*, 47, 1–12.
- Kristínardóttir, Iðunn. (2021). ... *að banna tóbak til reyklusra: Um forsetningarlið í stað óbeins andlags í íslensku* [PPs instead of indirect objects in Icelandic]. BA-thesis, University of Iceland. <http://hdl.handle.net/1946/38312>
- Kristínardóttir, Iðunn and Jóhannes Gísli Jónsson. (2022). Prepositional vs. indirect objects in Icelandic. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, 107, 32–46.
- Leivada, Evelina and Maarit Westergaard. (2020). Acceptable ungrammatical sentences, unacceptable grammatical sentences, and the role of the cognitive parser. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 364. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00364>
- Magnússon, Bolli. (2019). *Ég gaf ambáttina konunginum: Umröðun tveggja andlaga í íslensku* [Inversion of two objects in Icelandic]. BA-thesis, University of Iceland. <http://hdl.handle.net/1946/32832>
- May, Robert. (1977). *The grammar of quantification*. Doctoral dissertation, MIT. <http://hdl.handle.net/1721.1/16287>
- Ottósson, Kjartan. (1991). Icelandic double objects as small clauses. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, 48, 77–97.
- Rögnvaldsson, Eiríkur. (1990). *Um orðaröð og færslur í íslensku* [On word order and movement in Icelandic]. Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Staub, Adrian, Charles Clifton and Lyn Frazier. (2006). Heavy NP shift is the parser’s last resort: Evidence from eye movements. *Journal of Memory and Language*, 54(3), 389–406. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2005.12.002>
- Svenonius, Peter. (2000). Quantifier movement in Icelandic. In Peter Svenonius (Ed.), *The derivation of VO and OV*. John Benjamins.
- Thráinsson, Höskuldur. (2007). *The syntax of Icelandic*. Cambridge University Press.
- Thráinsson, Höskuldur, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen and Zakaris Svabo Hansen. (2012). *Faroese: An overview and reference grammar*. Faroe University Press and Linguistic Institution, University of Iceland. [First published in 2004 by Føroya Fróðskaparfelag].
- Ussery, Cherlon. (2018). Inversion as rightward-dative shift in Icelandic ditransitives. In Sherry Hucklebridge and Max Nelson (Eds.), *NELS 48(3)*, 169–182. GLSA, UMass Amherst.
- Ussery, Cherlon, Gísli Rúnar Harðarson and Annika Simonsen. (2022). *The distribution and interpretation of ditransitives in Icelandic and Faroese: An argument for a verb sensitive approach*. [Unpublished manuscript].
- Wurmbrand, Susi. (2018). The cost of raising quantifiers. *Glossa*, article 19. <https://doi.org/10.5334/gjgl.329>
- Zaenen, Annie, Joan Maling and Höskuldur Thráinsson. (1985). Case and grammatical functions: The Icelandic passive. *Natural Language & Linguistic Theory*, 3(4), 441–83. <https://doi.org/10.1007/BF00133285>

ABSTRACT

‘Scope and ditransitives in Insular Scandinavian’

Keywords: syntax, quantifier scope, ditransitives, Insular Scandinavian

Í þessari grein er merkingarsvið magnliða með tveggja andlaga sögnum kannað í færeysku og íslensku. Túlkunarmöguleikar magnliða í þessum málum hafa lítið verið rannsakaðir og við sýnum að eðli þeirra virðist passa að mörgu leyti við það sem haldið hefur verið fram um önnur tungumál. Möguleiki á því að víxla merkingarsviði andlaganna er ýmsum þáttum háður. Erfiðara er að víxla merkingarsviðum tveggja andlaga en andlaga og forsetninga. Einnig hefur yfirborðsröð magnorða áhrif, þ.e. að ef algildismagnorð fer á undan tilvistarmagnorði er auðveldara að víxla merkingarsviði en þegar tilvistarmagnorðið fer á undan. Einnig hefur umröðun áhrif á víxlun merkingarsviða. Enginn einn þáttur dugir til að útiloka víxlun merkingarsviða en þegar þættirnir safnast saman dregur úr möguleikum á þessum túlkunarmöguleikum þar til þeir eru útilokaðir. Með þessu fæst stigsmunur á víxlun merkingarsviða eftir aðstæðum. Við athugum einnig hvort munur sé á víxlun merkingarsviða milli vafasamra setninga og tækra og sýnum að sá þáttur virðist ekki hafa áhrif á túlkunarmöguleika. Að lokum setjum við þetta munstur í samhengi við hugmyndir um „mjúkar“ hömlur, þ.e. hömlur sem má brjóta án þess að valda því að setning verði strax ótæk en fjöldi brota dregur úr gæðum setningarinnar (sbr. Bobaljik og Wurmbrand 2012).

Cherlon Ussery
Carleton College
cussery@carleton.edu

Gísli Rúnar Harðarson
Háskóla Íslands
grh@hi.is

Annika Simonsen
Háskóla Íslands
annika@hi.is

JÓHANNES GÍSLI JÓNSSON
IÐUNN KRISTÍNARDÓTTIR

PPs for indirect objects in Icelandic

1. Introduction

Many languages allow the two internal arguments of ditransitive verbs to be realized either as two DPs (goal-theme) or as DP-PP (theme-goal).¹ This alternation is known as the dative alternation and the first variant is often referred to as the double object construction (DOC) and the second one as the prepositional dative construction. In this paper, however, we will use the more neutral term prepositional object construction (POC). English is clearly the best studied language with respect to the dative alternation; see also Coleman (2009) on Dutch, Adler (2011) on German, Fedriani (2020) on Latin and Valdeson (2021) on Swedish.

The regular way to express the two internal arguments of ditransitive verbs in Icelandic is to use the DOC whereas the POC is claimed to be heavily restricted (Ottósson 1991, Holmberg and Platzack 1995:204–205, Thráinsson 2005:293–294). However, two recent studies, Kristínardóttir (2021) and Ussery et al. (2022), indicate that the POC is more widely used and accepted than previously thought. In this paper, we will discuss the former study, which shows that the POC in Icelandic is mainly confined to motion verbs and transfer verbs. Moreover, the PP-goal must denote something that can be conceptualized as an endpoint of the motion or transfer of the direct object encoded by the ditransitive verb. As discussed in more detail below, these facts follow from the requirement of the preposition *til* ‘to’ to take a spatial goal as its object.

The paper is organized as follows. Chapter 2 provides some background on ditransitive verbs in Icelandic and the POC. Chapter 3 discusses the corpus study of Kristínardóttir (2021), both with respect to verb class and goal type in the POC. In chapter 4, this study is compared to the experimental study of Ussery et al. (2022), which yielded very similar results. The paper ends with a few concluding remarks in chapter 5.

2. The basic facts

Previous work on ditransitives in Icelandic has mostly focused on issues such as case assignment, passivization and word order (see Rögnvaldsson 1982:133–135, Zaenen et al. 1985, Falk 1990, Holmberg 1991, Holmberg and Platzack 1995:185–214, Ottósson 1991, Collins and Thráinsson 1996, Dehé 2004, Ussery 2017, 2018 and Jónsson 2020, 2022). As discussed in these works, the two internal arguments of ditransitive verbs in Icelandic are usually realized as two DPs, in most cases a dative goal (indirect object) and an accusative theme (direct object). There are also four small classes of ditransitive verbs in Icelandic (Zaenen et al. 1985, Yip et al. 1987, Jónsson 2000, and Maling 2002) but they will not be discussed here since they rarely allow the POC.

Apart from the two recent studies already mentioned, the POC has been relatively unexplored in the literature on Icelandic ditransitives. Thráinsson (2005:293–294) claims that the POC is mainly found with motion verbs like *senda* ‘send’. He also

¹ This paper should be seen as a revised version of Kristínardóttir and Jónsson (2022) in so far as the two papers cover the same ground. This study was supported by a grant number 195926-051 from the Icelandic Research Fund (Rannsóknasjóður).

observes that the POC is possible with verbs like *gefa* ‘give’ if the goal is an association or an institution. This is shown by the following examples (from Thráinsson 2005:293–294):

- (1) a. Ég sendi Guðmundi bókina
I sent Guðmundur.DAT book.the.ACC
- b. Ég sendi bókina til Guðmundar
I sent book.the.ACC to Guðmundur.GEN
- (2) a. Ég gaf Guðmundi bókina
I gave Guðmundur.DAT book.the.ACC
- b. *Ég gaf bókina til Guðmundar
I gave book.the.ACC to Guðmundur.GEN
- c. Ég gaf bókasafnið til Háskóla Íslands
I gave book.collection.the.ACC to university Iceland.GEN

The goal in (2b) denotes a specific individual. While we agree with Thráinsson’s judgments here, it is worth noting that Kristínardóttir (2021) found various examples of the POC with goals denoting (groups of) individuals, especially non-specific (groups of) individuals. Moreover, not all transfer verbs are the same with respect to the POC; see section 3 for further discussion and examples.

Holmberg and Platzack (1995:204–205) maintain that with ditransitive verbs like *gefa* ‘give’, the PP-goal must be interpretable as a “pure goal” rather than an experiencer. Therefore, the PP is preferably inanimate, e.g. an institution. They also suggest that the PP need not be understood as the receiver or new possessor of the theme object, at least with verbs like *senda* ‘send’. Thráinsson (2005:294) also suggests that (1a) and (1b) may differ in that the DP-goal in (1a) more strongly indicates that the book is intended for the goal, e.g. for reading or owning. Our claims about the POC in chapter 3 are very similar in spirit to Holmberg and Platzack (1995) although we prefer the term *spatial goal*. However, we do not share the intuition that there is a pragmatic difference between examples like (1a) vs. (1b).

The main focus of this paper is on the POC as an alternative to the DOC in Icelandic. Thus, verbs of throwing were excluded from the study of Kristínardóttir (2021) because they allow the POC but not the DOC in Icelandic (see Barðdal 2007 and Ussery et al. 2022 for examples). Examples where the goal cannot be interpreted as a possessor were excluded for the same reason:

- (3) a. Þóra sendi gjöf til Akureyrar
Þóra sent present.ACC to Akureyri.GEN
- b. *Þóra sendi Akureyri gjöf
Þóra sent Akureyri.DAT present.ACC

Since a location like Akureyri cannot own anything, it cannot be the indirect object in the DOC. This contrast between the DOC and the POC is familiar from languages like English (see Rappaport Hovav and Levin 2008 and references cited there) and it illustrates that the DOC can only express caused possession. As discussed in 3.3.4 below, this fact may make the POC a better choice in cases where the direct object denotes a human being. Prosody and information structure may also lead speakers to favor the POC over the DOC; see discussion in 3.3.5 below.

PPS FOR INDIRECT OBJECTS IN ICELANDIC

We will not compare the POC in Icelandic to its English counterpart in this paper. It is quite clear that the POC in Icelandic is much more restricted and we believe the difference derives from the semantics of the prepositions used in the two languages in this construction. Icelandic *til* has a predominantly spatial meaning whereas English *to* has many different senses in addition to the basic spatial sense. Thus, Rice and Kabata (2007:455) list 14 uses of English *to* as a preposition and most of them have no counterpart with Icelandic *til*. These include uses of English *to* that are purely grammatical, e.g. when *to* is employed as an infinitive marker or as a semantically empty preposition for the purpose of case assignment.

3. Kristínardóttir (2021)

3.1 Introduction

This chapter reviews the study of Kristínardóttir (2021) which was based on extensive searches in the 2019 edition of the Risamálheild Corpus (RMC) (Steingrímsson et al. 2018). The verbs examined are listed in (5) and the classification is based on Barðdal (2007):

I. Caused motion verbs send-verbs	senda ‘send’, skrifa ‘write’
II. Transfer verbs give-verbs	afhenda ‘deliver, hand over’, gefa ‘give’, selja ‘sell’, veita ‘award, provide’
pay-verbs	borga ‘pay’, greiða ‘pay’
loan-verbs	lána ‘loan’, leigja ‘rent’
bring-verbs	flytja ‘move’, færa ‘bring’
III. Non-transfer verbs communication verbs	kenna ‘teach’, segja ‘tell’, sýna ‘show’
equip-verbs ²	bæta ‘compensate’, launa ‘reward’
verbs of future having	bjóða ‘offer’, skulda ‘owe’, tryggja ‘guarantee’, ætla ‘intend’
verbs of enabling	auðvelda ‘make easier’, heimila ‘permit’, leyfa ‘allow’
verbs of hindrance	banna ‘prohibit, ban’, meina ‘prevent, deny’

Table 1: Verb classes in Kristínardóttir (2021).

The most important division here is that between transfer verbs and non-transfer verbs because the latter verbs are very uncommon in the POC. Caused motion verbs, or more specifically *send*-verbs, constitute the third major class in Table 1. As shown in (1) and (2), they are less restricted with respect to goal type in the POC than transfer verbs.

The subclasses within the two major verb classes should not be taken too literally since they are here for convenience only.³ In fact, the results from the corpus study discussed in 3.2 below show that verbs within the same class may behave very differently and verbs in different classes may pattern the same way with respect to the POC.

The term transfer verb refers here to verbs that entail successful transfer of the theme to the goal.⁴ For instance, the verbs *gefa* ‘give’ and *lána* ‘loan’ are transfer

² This term is borrowed from Levin (1993:141).

³ There are also other ways of grouping these verbs together on a semantic basis; e.g. the *give*-verbs, *pay*-verbs and *loan*-verbs shown in Table 1 belong to the class of verbs that inherently signify acts of giving according to Gropen et al. (1989).

⁴ For discussion of ditransitive verbs in English that entail successful transfer, see Rappaport Hovav and Levin (2008) and Beavers (2010).

verbs because giving or loaning somebody a book means that somebody receives the book. By contrast, *bjóða* ‘offer’ is a non-transfer verb since offering somebody a book does not entail that somebody gets the book. The same applies to *send*-verbs. It may sound a bit odd to utter something like *Ég sendi Jóni pakkann* ‘I sent John the package’ if the package gets lost in the mail and never reaches John but it is not a contradiction.

3.2 Main results

The following table gives an overview of the frequency of the POC vs. the DOC across the motion verbs and transfer verbs investigated by Kristínardóttir (2021).⁵ Since the POC is highly infrequent with non-transfer verbs, these verbs are not included here.⁶

	Verb	POC	DOC
I. Caused motion verbs send-verbs	senda ‘send’	54% (13.289)	46% (11.481)
	skrifa ‘write’	72% (1695)	28% (654)
II. Transfer verbs give-verbs	afhenda ‘deliver’	8% (553)	92% (6527)
	gefa ‘give’	3% (1990)	97% (61.131)
	selja ‘sell’	48% (5111)	52% (5566)
	veita ‘award’	7% (3026)	93% (43.259)
pay-verbs	borga ‘pay’	20% (618)	80% (2405)
	greiða ‘pay’	14% (4678)	86% (28.953)
loan-verbs	lána ‘loan’	27% (793)	73% (2199)
	leigja ‘rent’	20% (443)	80% (1765)

Table 2: Frequency of the POC vs. DOC.

This table shows that there are significant differences between individual ditransitive verbs in the POC. For instance, the verb *gefa* ‘give’ is the least frequent transfer verb in the POC of all the verbs studied and 16 times less common than the most common transfer verb, *selja* ‘sell’. These facts will be discussed further in 3.3 below. The judgment task reported in Ussery et al. (2022) yielded very similar results as shown in Table 2 in that acceptability of the POC correlated strongly with frequency of the POC with the relevant verb; see chapter 4 for further discussion.

Kristínardóttir (2021) also investigated the frequency of different types of PP-goals in the POC since they are known to be highly restricted compared to DP-goals in the DOC. The results are shown in Table 3 where the goals are divided into four classes depending on the semantic type:

⁵ We leave out *bring*-verbs to avoid complications associated with these verbs that are not directly relevant to our concerns.

⁶ The numbers in brackets give a good indication about the frequency of individual verbs in the RMC; see Kristínardóttir (2021) for further explanations.

PPS FOR INDIRECT OBJECTS IN ICELANDIC

Type	Goal	Rate	Examples
Type A	companies, associations, clubs, institutions, states, committees, departments, boards etc.	53%	Microsoft, líknarfélög ‘charities’, Chelsea, Alþingi ‘parliament’, Sameinuðu þjóðirnar ‘UN’, New York Times, Hugvísindasvið ‘The School of Humanities’ etc.
Type B	non-specific individuals or groups of individuals	31%	bændur ‘farmers’, þeir sem vinna ‘those who work’, notendur ‘users’, væntanlegir foreldrar ‘prospective parents’
Type C	specific individuals or groups of individuals	15%	María ‘Mary’, þau ‘they’, maðurinn ‘the man’, bændurnir ‘the farmers’, stefnandi ‘the plaintiff’
Type D	other types	1%	Vestfirðir ‘the Western fjords’, þessi starfsemi ‘this operation’

Table 3: Goal types in the POC.

Although goals of type A (companies, associations, clubs etc.) account for slightly more than half of all PP-goals, the numbers for this class in Table 3 are lower than expected. This is in view of earlier claims that only *send*-verbs allow goal types B (non-specific individuals or groups of individuals) and C (specific individuals or groups of individuals) in the POC in Icelandic. However, the data collected by Kristínardóttir (2021) show that at least type B goals occur quite freely with transfer verbs as exemplified in 3.3.2 – 3.3.4 below.

Another important result in Table 3 is that goals of type B are twice as common as goals of type C. In view of the spatial semantics of the preposition *til*, this contrast seems to reflect the definiteness hierarchy of Aissen (2003). To be more specific, the lower a DP is on this hierarchy, the more easily it is conceptualized as a location and hence more commonly used in PP-goals. Thus, since indefinites are lower on the definiteness hierarchy than definites, the former are expected to be more common in PP-goals. On the other hand, the fact that inanimates (type A) are more common than animates (types B and C) in PP-goals can be linked to the animacy hierarchy (Silverstein 1976) where inanimates are lower than animates.

Table 3 provides no information about pronouns as a separate class. As discussed by Kristínardóttir (2021:35), pronouns account for 3% of all the PP-goals in her data set and they are mostly found with verbs that are common in the POC. This low frequency is not surprising since pronouns are at the top of the definiteness hierarchy.

3.3 Verbs and verb classes

This section explores the results for individual verbs and verb classes shown in Table 2. The section ends with a brief discussion on the general incompatibility of non-transfer verbs with the POC.

3.3.1 *Send*-verbs

Examples of the POC with *send*-verbs from the RMC are shown in (4):

- (4) a. ...geta allir **sent** klæðnað til Rauða krossins
 ...can everybody send clothes.ACC to red cross.the
 ‘...anyone can send clothes to the Red Cross’

- b. Hálfbróðir Megan **skrifaði** bréf til Harry
 half-brother Megan wrote letter.ACC to Harry
 ‘Megan’s half-brother wrote a letter to Harry’

The verb *senda* ‘send’ is expected to be very common in the POC because this verb describes motion from one location to another. Hence, it is very natural to interpret the object of the preposition *til* as a spatial goal with this verb.

The same applies to *skrifa* ‘write’ although it is not obvious why *skrifa* is more frequent in the POC than *senda*, as shown in Table 2. It should be noted, though, that nearly all the examples of *skrifa* in the dataset involve nouns like *bréf* ‘letter’, *jólakort* ‘Christmas card’, *skilaboð* ‘message’ and *tölvupóstur* ‘e-mail’, which can take a PP-goal as its complement. This makes it possible to analyze examples like (4b) as having only one object, i.e. *bréf til Harry* ‘a letter to Harry’, rather than exemplifying the POC. Thus, it is difficult to tell how many of the examples of *skrifa* should be classified as genuine examples of the POC. As we will see in the ensuing discussion, the same issue arises with some other ditransitive verbs studied by Kristínardóttir (2021).

3.3.2 Give-verbs

Examples from the RMC of the four *give*-verbs in the study are provided in (5) below. These examples are evenly divided between type A goals, as in (5b) and (5d), and type B goals, as in (5a) and (5c).

- (5) a. að þurfa að **afhenda** lykla til nýs ráðherra
 to need to hand keys.ACC to new minister
 ‘to have to hand over keys to a new minister (in the government)’
- b. **Gefum** peninga til björgunarsveitanna
 give money.ACC to rescue.services.the
 ‘Let’s give money to the rescue services (in Iceland)’
- c. Þeir eru... í því að **selja** heimahlutabréf til útlendinga
 they are... in it to sell local.shares.ACC to foreigners
 ‘They are selling local shares to foreigners’
- d. þegar Seðlabankinn **veitir** lán til innlendra banka
 when central.bank.the grants loans.ACC to domestic banks
 ‘when the Central Bank grants loans to domestic banks’

As shown in Table 2, the verb *selja* ‘sell’ has a 48% frequency in the POC, far above other *give*-verbs. To understand why this is so, it is useful to compare *selja* and the least common verb in this class, *gefa* ‘give’, which has a frequency of only 3%. Although these two verbs seem to be very similar in terms of lexical semantics except that *selja* entails financial compensation for the item changing possessors, there are important differences between typical events of selling vs. giving in terms of real world knowledge.⁷ One difference is that selling often involves moving the items to be sold, e.g. from one country to another, but this is rarely the case with giving. Thus, it is common to use *selja* with a PP-goal denoting location (e.g. *selja e-ð til Bretlands* ‘sell sth to the UK’) but uncommon with *gefa*. In this respect, selling is similar to sending, and this makes it easy to conceptualize the PP-goal in selling events as a

⁷ In some languages, there is also a difference between verbs meaning ‘sell’ and ‘give’ with respect to argument alignment (Malchukov 2017).

PPS FOR INDIRECT OBJECTS IN ICELANDIC

location, a requirement for the POC due to the spatial semantics of the preposition *til*.

Another contrast between selling and giving is that selling is typically an impersonal interaction, whereas giving is most likely to take place if the agent knows the recipient. As a result, the recipient is often unexpressed with *selja* but not with *gefa*. Arguably, this difference in the status of the recipient makes it easier to conceptualize the PP in the DOC as a location in selling events than giving events.

3.3.3 Pay-verbs

The study of Kristínardóttir (2021) included two *pay*-verbs, *borga* ‘pay’ and *greiða* ‘pay’. They are exemplified in (6):

- (6) a. Þetta félag hafði ekki **borgað** krónu til leikmanna
this club had not paid penny.ACC to players
‘This club had not paid a penny to its players’
- b. Tveir þriðju launþega **greiða** minna til ríkisins...
two thirds of.employees pay less.ACC to state.the
‘two-thirds of employees pay less to the state than...’

The examples above were selected to avoid the ambiguity that arises if the noun preceding the PP-goal can take the PP as its complement, e.g. nouns like *bætur* ‘compensation’, *gjöld* ‘fees’, *lán* ‘loans’, *laun* ‘salaries’, *skattar* ‘taxes’ etc. In fact, most of the examples of the two verbs in the dataset feature nouns of this kind. The frequency rate for these two verbs (20% for *borga* and 14% for *greiða*) may therefore be too high.

On the other hand, it is quite clear that both verbs are far less frequent than *selja* in the POC. The reason may be that typical paying events do not involve any transportation of the theme object, especially in a world where most payments are electronic.

3.3.4 Loan-verbs

Examples of the two *loan*-verbs in the study, *lána* ‘loan’ and *leigja* ‘rent’, are shown in (7):

- (7) a. Molde hefur jafnframt **lánað** Sverri til FH-inga
Molde has also lent Sverrir.ACC to FH
‘Molde has also lent Sverrir to FH-football club’
- b. Hugmyndin er að **leigja** ferjuna til ríkisins
idea.the is to rent ferry.ACC to state.the
‘The idea is to rent the ferry to the authorities’

The example in (7a) is a typical POC-example of *lána* in the RMC as approximately half of them involve players going on loan from one sports club to another. In fact, it is more natural to use the POC in examples like (7a) than the DOC. This is not the case in (7b) where the DOC is a perfectly natural alternative:

- (8) a. (?)Molde hefur jafnframt **lánað** FH-ingum Sverri
Molde has also lent FH.DAT Sverrir.ACC
‘Molde has also lent Sverrir to FH-football club’

- b. Hugmyndin er að **leigja** ríkinu ferjuna
 idea.the is to rent state.the.DAT ferry.ACC
 ‘The idea is to rent the ferry to the authorities’

Since the DOC only encodes caused possession (in a broad sense), it follows that having a human referent as direct object is not optimal. Thus, (8a) sounds like the player (*Sverrir*) is an inanimate thing that the sports club has borrowed and may use in any way they like.

3.3.5 Non-transfer verbs

As already discussed, non-transfer verbs do not entail successful motion or transfer of the theme object to the goal. This means that the semantic requirements of the preposition *til* are not fulfilled. As a result, these verbs are rarely found in the POC in Icelandic.

Of all the verbs listed in Table 1, the most common in the POC is *heimila* ‘permit’ with 2%. All the other verbs have a frequency of 1%, except for *kenna* ‘teach’, *segja* ‘tell’, *bæta* ‘compensate’, *launa* ‘reward’ and *meina* ‘prevent’, which are not attested at all. Three examples with non-transfer verbs in the RMC are shown in (9):⁸

- (9) a. Við erum að **bjóða** húsnæðið til annarra stofnana
 we are to offer housing.ACC to other institutions
 ‘We are offering the facilities to other institutions’
- b. hefur... **tryggt** breytingar til hópa eins og ellilífeyrisþega
 has ensured changes.ACC to groups like pensioners
 ‘has... ensured changes for groups like pensioners’
- c. **heimila** tæknifrjóvganir til tveggja kvenna
 permit artificial.inseminations.ACC to two women
 í staðfestri samvist
 in confirmed cohabitation
 ‘allow (any) two women in confirmed cohabitation access to artificial inseminations’

The choice of the POC in these examples is influenced by the principle of End Weight (Arnold et al. 2000) as well as information structure. The PP-goal is much heavier than the direct object in (9b) and (9c) and this means that using the DOC instead of the POC would sound awkward in these examples. Another factor in (9c) is that the object of the preposition would be an indirect object in the corresponding DOC-example, as in (10) below. This clearly favors a specific reading of the two women, in contrast to the intended interpretation of (9c), which is non-specific.

- (10) **heimila** tveim konum í staðfestri samvist
 permit two.DAT women.DAT in confirmed cohabitation
 tæknifrjóvganir
 artificial.inseminations.ACC

Since indirect objects in Icelandic tend to denote old information, the most salient reading of (10) is that this is a statement about two women that have been previously

⁸ Note that (9b) was probably the only example of *tryggja* ‘ensure’ in the dataset where the PP-goal could not be interpreted as part of the direct object.

mentioned. Thus, the POC is chosen here not only for a better prosody but also to prevent misunderstanding.

The effect of information structure can also be seen in (9a) where old information (*húsnæðið*) precedes new information (*annarra stofnana*). Using the DOC instead is certainly possible but it reverses the order of old and new information and produces a less desirable information structure.

Verbs that were not attested in the POC seem to be ungrammatical, or at least highly marginal, in the POC. For instance, the verb *launa* ‘reward’ is possible in the DOC but not in the POC:

- (11) a. Stjórnvöld launuðu bændum aðstoðina (DOC)
 authorities rewarded farmers.DAT assistance.the.ACC
 ‘The authorities rewarded farmers for their assistance’
- b. ??Stjórnvöld launuðu aðstoðina til bænda (POC)
 authorities rewarded assistance.the.ACC to farmers
 ‘The authorities rewarded farmers for their assistance’

The indirect object in (11a) is probably best characterized as a beneficiary because the direct object denotes the reason why the farmers were rewarded, not the thing that the farmers received. Thus, there is no transfer of the theme object to the goal and this rules out the POC with verbs like *launa*.

4. Ussery et al. (2022)

In this section, the results of Kristínardóttir (2021) are compared to the judgment tasks reported in Ussery et al. (2022), which tested the POC both in Icelandic and Faroese. As discussed in more detail below, the results are very similar, both within Icelandic and across the two related languages. Both studies show clear differences between individual verbs and they are roughly along the same lines as the most frequent verbs investigated by Kristínardóttir (2021) tend to receive the highest acceptability ratings in the study of Ussery et al. (2022).

4.1 Results for Icelandic

Ussery et al. (2022) asked participants in their study to rate various sentences with the DOC and the POC on a scale of 1–7. This study showed high ratings for the POC even though the DOC was more widely accepted with most of the verbs tested. Importantly, the judgment task revealed clear differences between individual verbs and they were analogous to the contrasts reported in Kristínardóttir (2021). The following table shows the results for the 13 verbs that were investigated in both studies:

Verb class	Verb	Kristínardóttir (2021)	Ussery et al. 2022
		POC	POC – DOC
send-verb	skrifa ‘write’	72%	5.02 – 5.59
send-verb	senda ‘send’	54%	5.44 – 5.96
give-verb	selja ‘sell’	48%	5.56 – 5.72
loan-verb	lána ‘loan’	27%	4.74 – 6.09
pay-verb	borga ‘pay’	20%	4.80 – 5.46
loan-verb	leigja ‘rent’	20%	4.24 – 6.09
give-verb	veita ‘award’	7%	5.56 – 6.5
give-verb	gefa ‘give’	3%	4.09 – 5.74
future having	bjóða ‘offer’	1%	3.35 – 6.24
future having	skulda ‘owe’	1%	4.44 – 4.78
communication	sýna ‘show’	<1%	2.06 – 5.07
communication	kenna ‘teach’	0%	3.96 – 6.46
communication	segja ‘tell’	0%	3.39 – 6.8

Table 4: Comparing two studies of the POC.

The verbs in this table are organized according to their frequency in the POC to make it easier to see the positive correlation between frequency and the acceptability ratings for the POC examples in the judgment task of Ussery et al. (2022). Thus, the three most common verbs (*skrifa*, *senda*, *selja*) all receive an acceptance rate over 5.00, which is slightly below the rate for the corresponding DOC. The only other verb scoring over 5.00 in the POC is *veita* but that verb also has a very high rate for the DOC, 6.5. By contrast, all the verbs of future having and communication verbs at the lower end of Table 4 score below 4.0 and far below the corresponding DOC, with the exception of *skulda* ‘owe’.

With respect to verb classes, the judgment task of Ussery et al. (2022) supports the general conclusion that motion verbs (*send*-verbs) and transfer verbs (*give*-verbs, *loan*-verbs and *pay*-verbs) are compatible with the POC but non-transfer verbs are not. Still, something needs to be said about *skulda* which has a higher acceptance rate than both *gefa* ‘give’ and *leigja* ‘rent’ in the POC.

As expected, there is no correlation between frequency of the POC and the acceptability of the DOC as the judgments are fairly similar across all the verbs in Table 4. The highest score for the DOC is 6.8 (*segja*) but the lowest is 4.78 (*skulda*). Moreover, the DOC is preferred to the POC with all the verbs listed in Table 4, although the difference is rather small with some verbs.

4.2 Results for Faroese

Ussery et al. (2022) also conducted a parallel study for Faroese. The acceptability ratings for the POC turned out to be very similar to Icelandic even though the POC in Faroese is less restricted than in Icelandic as shown by the findings of Fiebig (2012) and Ussery and Petersen (in press). This can be seen in the following examples from Fiebig (2012:97):

- (12) a. Jógvan gav Sáru bókina
 Jógvan gave Sára.DAT book.the.ACC
- b. Jógvan gav bókina til Sáru
 Jógvan gave book.the.ACC to Sáru

As shown here, the POC is a possible alternative to the DOC even if the goal refers to a specific individual. By contrast, as we have already seen, examples like (12b) are at best quite marginal in Icelandic. This suggests that there may be a contrast between the POC in Icelandic and Faroese with respect to goal types. Nevertheless, pronominal goals are strongly dispreferred in the POC in Faroese (Ussery and Petersen in press) and this is also the case in Icelandic.

Faroese appears to be very similar to Icelandic with respect to verb classes in the POC. Fiebig (2012) mainly found verbs of transfer with a PP-goal in her data set. Faroese is also like Icelandic in that the DOC is preferred to the POC whenever there is a choice between the two constructions, according to Ussery and Petersen (in press). However, the results of Ussery et al. (2022) show a rather small difference between the DOC and the POC in Faroese and this is something that merits further investigation.

5. Conclusion

This paper has reviewed the corpus the study of Kristínardóttir (2021) of the POC with ditransitive verbs in Icelandic. One of the main findings is that there are clear differences between individual verbs with respect to the POC; e.g. this construction is 16 times more frequent with the verb *selja* ‘sell’ than *gefa* ‘give’. The study also shows that the types of PP-goals in the POC are more varied than expected in view of earlier claims in the literature.

Kristínardóttir (2021) shows that the POC is mostly confined to motion verbs and transfer verbs (*give*-verbs, *loan*-verbs and *pay*-verbs). The goal type is also important because the PP-goal must denote something that can be conceptualized as an endpoint of the motion or transfer of the direct object expressed by the relevant ditransitive verb. These restrictions follow from the fact that the preposition *til* takes a spatial goal as its object in the POC. These results are largely confirmed by the experimental study of Ussery et al. (2022). The same study also reveals that the POC in Icelandic is very similar to the POC in Faroese with respect to the ditransitive verbs that occur in this construction.

REFERENCES

- Adler, Julia. (2011). *Dative alternations in German: The argument realization options of transfer verbs*. Doctoral dissertation, Jerusalem Hebrew University. <http://arad.msc.huji.ac.il/dissertations/W/JMS/001891760.pdf>
- Aissen, Judith. (2003). Differential object marking: Iconicity vs. economy. *Natural Language and Linguistic Theory*, 21(3), 435–483. <https://doi.org/10.1023/A:1024109008573>
- Arnold, Jennifer E., Thomas Wasow, Anthony Losongco and Ryan Grinstead. (2000). Heaviness vs. newness: The effects of structural complexity and discourse status on constituent ordering. *Language*, 76, 28–55. <https://doi.org/10.2307/417392>
- Barðdal, Jóhanna. (2007). The semantic and lexical range of the ditransitive construction in the history of (North) Germanic. *Functions of Language*, 14(1), 9–30. <https://doi.org/10.1075/fo1.14.1.03bar>
- Beavers, John. (2010). An aspectual analysis of ditransitive verbs of caused possession in English. *Journal of Semantics*, 28, 1–54. <https://doi.org/10.1093/jos/ffq014>

- Colleman, Timothy. (2009). Verb disposition in argument structure alternations: A corpus study of the Dutch dative alternation. *Language Sciences*, 31, 593–611. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2008.01.001>
- Collins, Chris and Höskuldur Thráinsson. (1996). VP-internal structure and object shift in Icelandic. *Linguistic Inquiry*, 27(3), 391–444. <https://www.jstor.org/stable/4178944>
- Dehé, Nicole. (2004). On the order of objects in Icelandic double object constructions. *UCL Working Papers in Linguistics*, 16, 85–108.
- Falk, Cecilia. (1990). On double object constructions. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, 46, 53–100.
- Fedriani, Chiara. (2020). The spread of the *ad* construction in Merovingian Latin: Identifying semantic paths in the domain of ditransitives. In Chiara Fedriani and Maria Napoli (Eds.), *The diachrony of ditransitives* (pp. 61–96). De Gruyter Mouton.
- Fiebig, Julika. (2012). *At geva fiskimonnum skattalætta. At geva skattalætta til fiskimenn: En undersøkelse av ditransitive konstruksjoner i færøysk skriftspråk*. MA-thesis, University of Oslo. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-32762>
- Gropen, Jess, Steven Pinker, Michelle Hollander, Richard Goldberg and Ronald Wilson. (1989). The learnability and acquisition of the dative alternation in English. *Language*, 65(2), 203–257. <https://doi.org/10.2307/415332>
- Holmberg, Anders. (1991). On the Scandinavian double object construction. In Halldór Ármann Sigurðsson (Ed.), *Papers from the twelfth Scandinavian conference of linguistics* (pp. 141–155). Institute of Linguistics, University of Iceland.
- Holmberg, Anders and Christer Platzack. (1995). *The role of inflection in Scandinavian syntax*. Oxford University Press.
- Jónsson, Jóhannes Gísli. (2000). Case and double objects in Icelandic. *Leeds Working Papers in Linguistics*, 8, 71–94.
- Jónsson, Jóhannes Gísli. (2020). Object Inversion in Icelandic and the Risamálheild Corpus. *Oslo Studies in Language*, 11(2), 1–11. <https://doi.org/10.5617/osla.8498>
- Jónsson, Jóhannes Gísli. (2022). Icelandic ditransitives and the object inversion construction. In Linnaea Stockall, Luisa Martí, David Adger, Isabelle Roy and Sarah Ouwayda (Eds.), *For Hagit: A celebration. QMUL Occasional Papers in Linguistics*, 47, 1–12.
- Kristínardóttir, Iðunn. (2021). ... að banna tóbak til reyklusra: Um forsetningarlið í stað óbeins andlags í íslensku [PPs instead of indirect objects in Icelandic]. BA-thesis, University of Iceland. <http://hdl.handle.net/1946/38312>
- Kristínardóttir, Iðunn and Jóhannes Gísli Jónsson. (2022). Prepositional vs. indirect objects in Icelandic. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, 107, 32–46.
- Levin, Beth. (1993). *Verb classes and alternations in English: A preliminary investigation*. University of Chicago Press.
- Malchukov, Andrej. (2017). Exploring the domain of ditransitives constructions: Ditransitive splits and ditransitive alternations across languages. In Lars Hellan, Andrej Malchukov and Michela Cennamo (Eds.), *Contrastive studies in verbal valency* (pp. 178–218). John Benjamins.
- Maling, Joan. (2002). Það rignir þágufalli á Íslandi: Verbs with dative objects in Icelandic. *Íslenskt mál*, 24, 31–105.
- Ottósson, Kjartan. (1991). Icelandic double objects as small clauses. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, 48, 77–97.

- Rappaport Hovav, Malka and Beth Levin. (2008). The English dative alternation: The case for verb sensitivity. *Journal of Linguistics*, 44, 129–167. <https://doi.org/10.1017/s0022226707004975>
- Rice, Sally and Kaori Kabata. (2007). Cross-linguistic grammaticalization patterns of the allative. *Linguistic Typology*, 11, 453–515. <https://doi.org/10.1515/LINGTY.2007.031>
- Rögnvaldsson, Eiríkur. (1982). *Um orðaröð og færslur í íslensku* [On word order and movement in Icelandic]. MA-thesis, University of Iceland.
- Silverstein, Michael. (1976). Hierarchy of features and ergativity. In Robert M. W. Dixon (Ed.), *Grammatical categories in Australian languages* (pp. 112–171). Australian Institute of Aboriginal Studies. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4688088>
- Steingrímsson, Steinþór, Sigrún Helgadóttir, Eiríkur Rögnvaldsson, Starkaður Barkarson and Jón Guðnason. (2018). Risamálheild: A very large Icelandic text corpus. *Proceedings of LREC 2018*, 4361–4366.
- Thráinsson, Höskuldur. (2005). *Íslensk tunga: Vol. 3. Setningar* [Handbook of Icelandic syntax]. Co-authors: Eiríkur Rögnvaldsson, Jóhannes Gísli Jónsson, Sigríður Magnúsdóttir, Sigríður Sigurjónsdóttir and Þórunn Blöndal. Almenna bókafélagið.
- Ussery, Cherlon. (2017). Double objects again...but in Icelandic. In Nicholas LaCara, Keir Moulton and Anne-Michelle Tessier (Eds.), *A schrift to fest Kyle Johnson* (pp. 375–388). Linguistics Open Access Publications.
- Ussery, Cherlon. (2018). Inversion as rightward-dative shift in Icelandic ditransitives. In Sherry Hucklebridge and Max Nelson (Eds.), *NELS 48(3)*, 169–182. GLSA, UMass Amherst.
- Ussery, Cherlon, Gísli Rúnar Harðarson and Annika Simonsen. (2022). *The distribution and interpretation of ditransitives in Icelandic and Faroese: An argument for a verb sensitive approach* [Unpublished manuscript].
- Ussery, Cherlon and Hjalmur P. Petersen. (in press). The distribution of IO/DO and PP in Faroese. In Timothy Coleman, Melanie Röthlisberger and Eva Zehentner (Eds.), *Ditransitive constructions in the Germanic Languages: Diachronic and synchronic aspects*. John Benjamins.
- Valdeson, Fredrik. (2021). *Ditransitives in Swedish: A usage-based study of the double object construction and semantically equivalent prepositional object constructions 1800–2016*. Doctoral dissertation, Stockholm University. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1606260/FULLTEXT01.pdf>
- Yip, Moira, Joan Maling and Ray Jackendoff. (1987). Case in tiers. *Language*, 63(2), 217–250. <https://doi.org/10.2307/415655>
- Zaenen, Annie, Joan Maling and Höskuldur Thráinsson. (1985). Case and grammatical functions: the Icelandic passive. *Natural Language and Linguistic Theory*, 3, 441–483. <https://doi.org/10.1007/BF00133285>

ÚTDRÁTTUR

‘PPs for indirect objects in Icelandic’

Keywords: ditransitive verbs, indirect object, PP, Direct Object Construction (DOC), Prepositional Object Construction (POC), Icelandic, Faroese

Rannsókn Iðunnar Kristínardóttur (2021) á *til*-formgerð með tveggja andlaga sögnum (sbr. *senda myndina til Jóns*) í Risamálheildinni sýnir að þessi formgerð er

JÓHANNES GÍSLI JÓNSSON AND IÐUNN KRISTÍNARDÓTTIR

nánast bundin við sagnir sem fela í sér hreyfingu eða tilfærslu beina andlagsins. Andlag forsetningarinnar *til* skiptir líka máli en það verður að vísa til einhvers sem hægt er að túlka sem endapunkt þeirrar hreyfingar eða tilfærslu sem sögnin lýsir. Þessar niðurstöður eru í meginráttum samhljóma þeim niðurstöðum sem fram komu í dómaprófi hjá Ussery o.fl. (2022) en það náði bæði til íslensku og færeysku.

Jóhannes Gísli Jónsson
Háskóla Íslands
jj@hi.is

Iðunn Kristínardóttir
Háskóla Íslands
idunnkristinardottir@gmail.com

Notes on object inversion in Icelandic

1. Introduction

The canonical order of objects in double object constructions, both in Icelandic and cross-linguistically (see, e.g. a cross-linguistic survey in Heine og König 2010), is where the indirect object, IO (in boldface) precedes the direct object, DO (in italics).¹ This is shown in (1a), below. However, under certain conditions, it is possible for the objects to undergo inversion, i.e., to appear in the inverse order, (see, e.g. Zaenen et al. 1985; Rögnvaldsson 1990; Ottósson 1991, 1993; Collins and Thráinsson 1996), as shown in (1b).

(1) *Object inversion in Icelandic* (Thráinsson 2007:132)

- a. Þau sýndu **foreldrunum** *krakkana*.
they showed parents.the.DAT kids.the.ACC
'They showed the parents the kids.'
- b. Þau sýndu *krakkana* **foreldrunum**.
they showed kids.the.ACC parents.the.DAT
'They showed the kids to the parents.'

Several factors have been identified as factors in the availability of the inversion construction, the most prominent being the class of the verb (in terms of case patterns) and the discourse status of the objects. In terms of case patterns there are several potential combinations of cases with dative IO and accusative DO, as shown in (1) above, as well a number of other combinations (see overviews in Thráinsson 2005:334ff, 2007:216ff). The inversion construction appears to be mostly confined to the class of verbs with the dative–accusative case pattern (Collins and Thráinsson 1996).

Some more recent studies have brought into question the status of this construction in Icelandic, showing a low acceptability of the construction in judgement tasks, and increasing rarity in corpora (Dehé 2004; Magnússon 2019).

In this paper, I report the findings of an experiment that sought to a) reassess the status of the construction in terms of acceptability, and b) to explore the extent to which verb class/case frame affects the availability of inversion. To address these questions, we conducted an acceptability judgement experiment. The results indicate that i) inversion is much more acceptable under a different type of focus, i.e., *definitional focus*, i.e., the information enlightens the hearer of the relevant circumstances, but does not denote a change in the world, and ii) although the availability of inversion seems to largely fall along the lines predicted by the literature, there were differences among verbs within the two classes tested, with the highest rated dative-dative sentence being judged higher than the lowest scoring dative-accusative sentences.

¹ This study was supported by a grant number 195926-051 from the Icelandic Research Fund (Rannsóknasjóður).

2. Background on the inversion construction

Some factors identified as influencing the availability of inversion include focus, definiteness, prosody, and case patterns, to name a few. Ottósson (1991, 1993) points out, the IO must be the primary focus-bearing element among the two. Hence the DO is typically definite, as definite noun phrases usually denote old information, which is a property of topics and not foci (see, e.g., Erteshik-Shir 2014 on the connection between definiteness and information structure). Ottósson (1991:94) does note that it is possible for the DO to be indefinite as long as the IO is also indefinite although recent corpus works brings this into question (Jónsson 2020, 2022).

As discussed by Collins and Thráinsson (1996:417–418), the IO in these constructions must bear stress, hence the inversion construction is not possible with two unstressed pronouns.

(2) (Collins and Thráinsson 1996:417)

a. <i>Peir gáf</i> ‘onum ‘ana.	b. * <i>Peir gáf</i> ‘ana ‘onum.
they gave ‘im.DAT ‘er.ACC	they gave ‘er.ACC ‘im.DAT
‘They gave her to him.’	

Collins and Thráinsson (1996) furthermore point out that this construction appears to be limited to a subset of ditransitive verbs where the IO receives dative case and the DO receives accusative case. Other ditransitive verbs with different case frames do not appear to allow inversion. This is shown in (3) where the IO receives accusative, and the DO receives dative.

- (3) a. *Forstjórinn svipti **manninn** vinnunni.*
 boss.the deprived man.the.ACC work.the.DAT
 ‘The boss deprived the man of his work.’
- b. **Forstjórinn svipti vinnunni **manninum**.*
 boss.the deprived work.the.DAT man.the.ACC

In later years, however, the grammatical status of the inversion construction in Modern Icelandic has come into question. In a set of experiments, Dehé (2004) sought to test experimentally the acceptability of the inversion construction. She conducted an acceptability judgement task where the participants judged the inversion construction under different focus conditions. The stimuli were presented in question-answer pairs where the question induced a particular focus configuration. The test sentences were presented either visually or auditorily. An example of target item questions is shown in (4) and corresponding answers in (5). Dehé (2004:87, fn. 4) sets aside the issue of definiteness as the sensitivity relates to the availability of inversion with indefinite DO, not the definiteness of the IO. Hence all objects were definite in Dehé’s experiment.

(4) Target item questions (Dehé 2004:90)

- a. Sentence focus
 Q: *Hvað gerðist? (What happened?)*
- b. VP focus
 Q: *Hvað gerði Rósa? (What did Rosa do?)*

NOTES ON OBJECT INVERSION IN ICELANDIC

- c. DO focus
Q: Hvað gaf Rósa Elínu? (*What did Rosa give to Eileen?*)
- d. Contrastive DO focus
Q: Gaf Rósa Elínu bæklinginn? (*Did Rosa give Eileen the brochure?*)
- e. IO focus
Hverjum gaf Rósa bókina? (*Whom did Rosa give the book to?*)
- f. Contrastive IO focus
Gaf Rósa Maríu bókina? (*Did Rosa give the book to Mary?*)

(5) Target item answers (Dehé 2004:90–91)

- a. Rósa gaf **Elínu** bókina. (Canonical order)
Rosa gave Eileen.DAT book.the.ACC
'Rosa gave Eileen the book.'
- b. Rósa gaf bókina **Elínu.** (Inversion)
Rosa gave book.the.ACC Eileen.DAT

The expectation was that when the answer is paired with the questions in (4a–d), when the focus is anywhere other than on the IO, (5a) should be preferred over (5b). When the answers are paired with the questions in (4e–f), when focus is on the IO, the expectation is that both answers would be equally acceptable given that a) focus on the IO would facilitate inversion, and b) that inversion appears to be optional. The expected contrast was not borne out, as the inversion construction was judged unnatural or ungrammatical, almost unanimously among her participants.

Magnússon's (2019) corpus study seems to resonate with Dehé's findings. Magnússon searched the Icelandic Gigaword Corpus (Steingrímsson 2019) for examples of inversion with 41 out of the 85 verbs included in his study. Inversion also proved to be very rare, making up 0.24% of the examples containing ditransitive verbs (Magnússon 2019:27). The frequency of inversion over time also shows a steady decrease from decade to decade (Magnússon 2019:38–40). This could be taken to indicate that the inversion construction is disappearing from Icelandic which would also be consistent with Dehé's (2004) findings.

Two questions arise from these studies, (i) is the low acceptability of inversion in Dehé's study indicative of inversion receding from the languages or is it possible that inversion is sensitive to the type of focus, and (ii) is the low frequency of this construction indicative of the grammatical status of the construction itself? For (i), the answer is that the type of focus does matter, and for (ii), our results show a much higher rate of acceptability than expected based on the two previous studies.

Dehé (2004) tested the availability of inversion with two types of focus, *presentational focus*, the constituent that answers the question in a question-answer pair, and *contrastive/corrective focus*. However, as discussed by, e.g., Dik (1980; 1997), different types of foci behave in different ways. Gussenhoven (2007) discusses in his overview seven different types of focus that have been distinguished for English (see discussion below), and hence there is still the possibility that the availability of inversion relies on a particular kind of focus.

In addition to the rarity of inversion, Magnússon’s study also uncovered a handful of examples of inversion outside of the dative-accusative case frame. Two examples are given in (6) below.²

- (6) (Magnússon 2019:29)
- a. [...] ef menn spyrja *spurninga* **annan** **þingmann**, [...] [..]
 if men ask questions.GEN another.ACC parliamentarian.ACC
 ‘... if one were to ask another member of parliament a question, ...’
- b. [...] að ákveða hvort hann synji *staðfestingar* **lagafrumvarpi?**
 to decide whether he declines confirmation.GEN bill.DAT
 ‘... to decide whether he will decline confirming the bill?’

Although Magnússon did not find any examples of inversion with the accusative-dative, or dative-dative case frames, subsequent corpus searches have uncovered a number of instances of inversion in both frames. Hence, inversion may not be as restricted by case frames as previously thought.

- (7) Icelandic Gigaword Corpus
- a. [...] að það sé hægt að leyna *því* **fjölda** **manna** [...] [..]
 that it is possible to conceal it.DAT number.ACC men.GEN
 ‘... that it is possible to hide it from a such a number of people...’
- b. Taldi hún því mann sinn á að fórna *honum* **Seifi**, [...] [..]
 convinced she thus man POSS on to sacrifice him.DAT Zeus.DAT
 ‘Thus she convinced her husband to sacrifice him to Zeus...’

In our study we sought to examine these two issues. First, whether the inversion construction is as unacceptable as indicated by Dehé’s study, or if inversion might be more acceptable under a different type of focus than used in her study. Second, whether inversion is truly limited to the dative-accusative case frame, or if it is acceptable in different case frames.

3. Methods

The experiment consisted of an acceptability judgement task. The experiment contained 10 test sentences and 32 filler items, all of which were presented auditorily.³ The test sentences contained 9 different verbs, listed in (8). Five verbs require the dative-accusative case frame and five require the dative-dative case frame. The verb *úthluta* ‘allocate’ is attested with both case frames and was thus included in both classes.

² As an anonymous reviewer mentions it is possible that the apparent inversion in these examples may be of a different nature than inversion proper. The reviewer mentions that they require a break between the two objects, thus indicating that these examples may be more akin to Heavy NP-shift rather than inversion (see also discussion in Williams 2003 on HNPS in terms of focus shift rather than size). The two examples come from parliamentary speeches and there is only a recording available of the first example and the recording certainly reveals a long pause between the two objects. However, it is unclear whether the length of the pause was due to a hesitation or if perhaps a correction. More research is needed however, to properly ascertain whether inversion is truly possible with these verbs.

³ The sentences were composed by Oddur Snorrason, Birta Mar Johnsdóttir, Unnur Líf Kvaran, Lilja Karen Björnsdóttir, Sara Sesselja Friðriksdóttir and the composition was overseen by Jóhannes Gísli Jónsson. Nicole Dehé advised on the overall design of the experiment. Agnes Sólmundsdóttir and Hrefna Svavarsdóttir recorded the sentences.

NOTES ON OBJECT INVERSION IN ICELANDIC

- (8) a. *Gefa*-class: dative-accusative case frame
afhenda ‘hand over’, *gefa* ‘give’, *sýna* ‘show’, *tryggja* ‘guarantee’,
úthluta ‘allocate’
- b. *Skila*-class: dative-dative case frame
hóta ‘threaten’, *lofa* ‘promise’, *redda* ‘fix up with’, *skila* ‘return’,
úthluta ‘allocate’

The test sentences were modelled after naturally occurring sentences found in the Icelandic Gigaword Corpus. Each sentence consisted of a clause providing the appropriate context for the second clause containing the inversion construction. The most common configuration observed for apparent inversion examples in corpus data involved a pronominal IO and a full NP IO, hence this configuration was used in the test items. The DO was always a weak unstressed pronoun referring to an antecedent in the context clause. To avoid possible effects of prosody and to ensure the intended discourse configuration, the IO was always an unmodified indefinite two-syllable noun bearing stress providing new information. According to Gussenhoven (2007), the IO would be classified as definitional focus, i.e., the information enlightens the hearer of the relevant circumstances, but does not denote a change in the world. The ditransitive verb phrase was always infinitival.

- (9) a. *Sigga var loksins orðin ánægð með styttuna...*
Sigga was finally become happy with statue.the
‘Sigga was finally happy with the statue...’
- b. ... og þorði þess vegna að sýna hana fólki.
and dared therefore to show her.ACC people.DAT
‘... and thus, dared to show it to people.’

The filler items contained 11 grammatical sentences, 10 questionable sentences and 11 ungrammatical sentences. All sentences were recorded, and the stimuli were presented entirely auditorily. Participants would listen to the sentence and subsequently be invited to either evaluate the sentence on a 7-point Likert scale or to listen to the sentence again. No limits were set on the number of relistens.

The experiment was set up using OpenSesame (Mathôt et al. 2012; Mathôt and March 2022). The experiment was hosted on a JATOS server (Lange et al. 2015) provided by MindProbe.eu. A link was distributed through social media, and 40 participants completed the experiment. No demographic information was collected.

4. Results

The main result of this study is that under the conditions tested here, the inversion construction was judged much more acceptable than in Dehé’s study. Inversion appears to be more acceptable with the *gefa*-class, with mean score of 4.7 points. Although the mean is below that of the acceptable fillers (raw mean score=6.4), it is still a higher mean than observed for marginal fillers (raw mean score=3.9). The *skila*-class, however, received a mean score of 3.5 points, which is slightly below the mean score of the marginal fillers, but still higher than the unacceptable fillers (raw mean score=2.6). The distribution for the two classes in terms of raw numbers is given in figure 1.

In order to control for scale bias, i.e., when participants do not use the entire scale when evaluating the sentences and thus potentially skewing the results, we calculated z-scores for the judgements. For each participant, mean of all judgements is

calculated. The mean is then subtracted from the judgement and the resulting value is divided by the standard deviation. The value of the mean is hence 0 and the z-score converted judgement represents the distance from the mean. The maximum distance here is 1 and -1, with 1 corresponding to a fully acceptable judgement and -1 corresponding to a fully unacceptable sentence.

The overall pattern remains the same. The mean z-score for the *gefa*-class is 0.22, which is lower than the mean for the acceptable fillers (0.97), but lower than the mean for the marginal fillers (-0.18). The mean z-score for the *skila*-class was -0.32, which was, again, lower than the mean for the marginal fillers but considerably higher than the mean for the unacceptable fillers (-0.73). The distribution of means by class for z-scores is provided in figure 2.

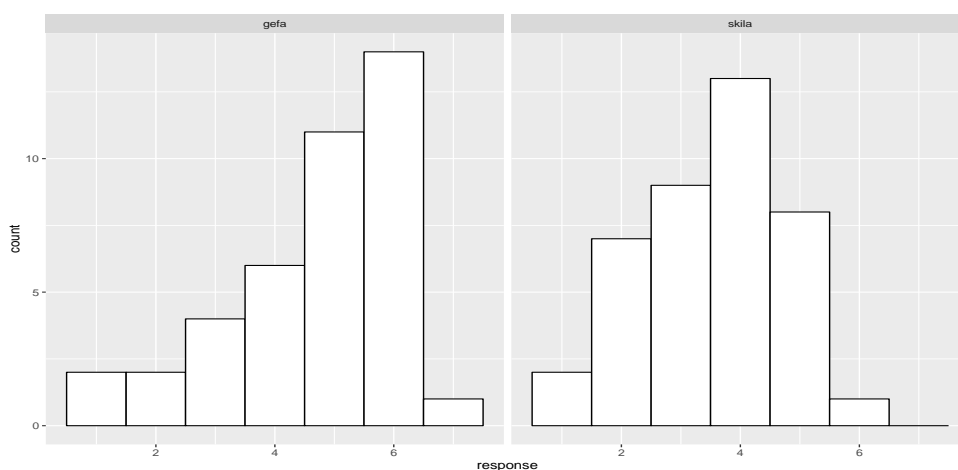

Figure 1: Raw distribution of judgements by verb class.

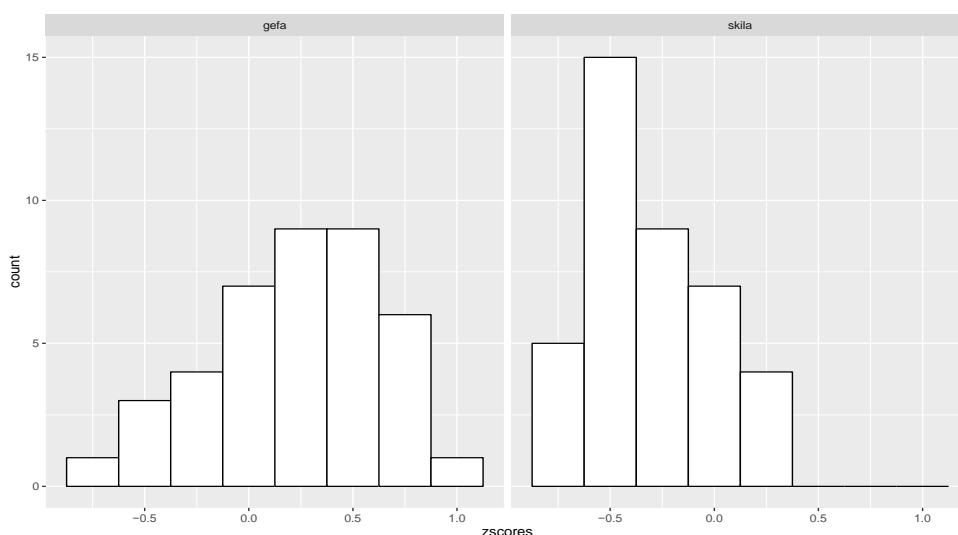

Figure 2: The distribution of z-score converted judgements by class.

The means shown above indicate a categorical distinction between the two classes. Note also that *úthluta* ‘allocate’ received a much higher rating in the *gefa*-class (0.21) than in the *skila*-class (-0.376), as is shown in figure 3. This distinction, however, becomes much less clear once the means for individual verbs are examined. As shown in figure 3, *tryggja* ‘guarantee’, the lowest rated of the *gefa*-verbs, receives a similar score (-0.13) as the highest rated *skila*-verb, *skila* ‘return’ (-0.06).

NOTES ON OBJECT INVERSION IN ICELANDIC

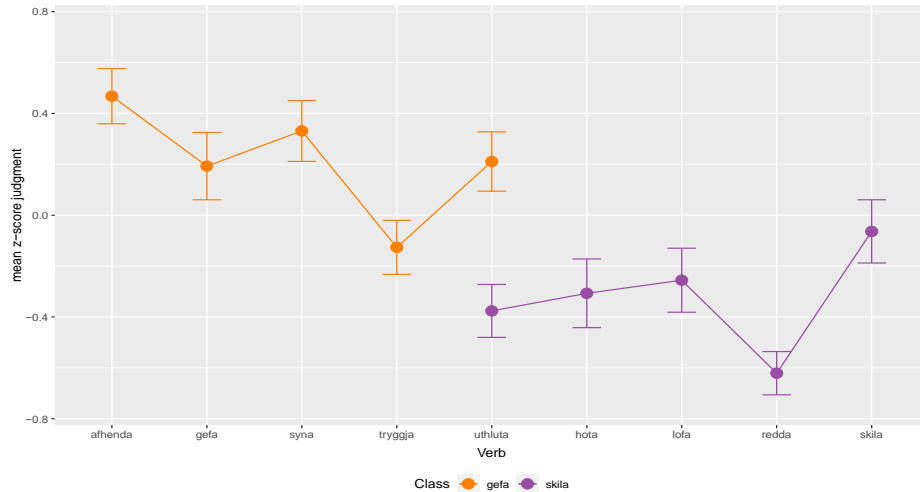

Figure 3: Mean z-score converted judgements for each verb.

The judgements reported here do not seem to correlate with the frequency of DO-IO order reported in corpus studies. Although *afhenda* ‘deliver’ receives the highest rate of acceptability and is also reported to have also a relatively high rate of the DO-IO order (both inversion and heavy NP-shift), 11% in Jónsson (2020) and 15% in Magnússon (2019), whereas the DO-IO order for *gefa* ‘give’, is reported to constitute less than 1% in both studies. Likewise, the frequency of inversion in Magnússon (2019) for *tryggja* ‘ensure’ (0.02%) is comparable to that of *gefa* (0.04%), however, the acceptability of *tryggja* is much lower than for *gefa*.

The distinction between the two classes becomes even less clear once we examine the means of individual items. As is shown in figure 4, there was a considerable gap between the test items for *gefa* ‘give’ and *hóta* ‘threaten’. For *gefa* one item received the highest mean rating of all items (0.61) whereas the other item received a mean score lower than the marginal filler items (-0.23). For *hóta*, one item received a mean score on par with a two of the *gefa*-class verbs (0.15), whereas the other received a score on par with the unacceptable fillers (-0.76). This overlap appears to be obscured by one of the items skewing the results for that verb. The possible reasons behind this difference will be discussed in section 4.

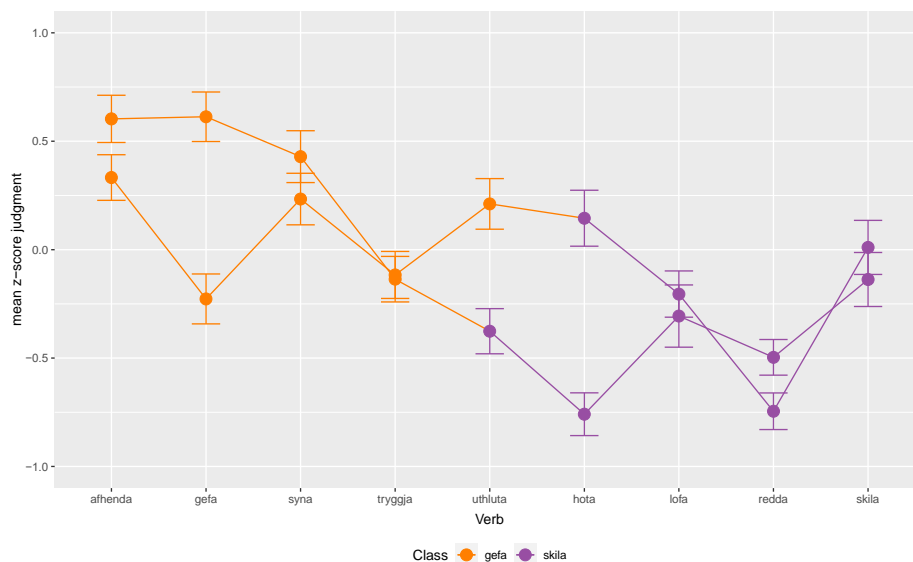

Figure 4: Mean z-score converted judgements per item.

To sum up the results, overall, inversion is much more acceptable under the conditions used in this study compared with the results of Dehé (2004). Although there were some differences between the two classes tested in this experiment, there was a degree of overlap between them, which was partially obscured because of an issue with one of the items.

5. Discussion

As has been mentioned in the previous section, inversion was judged more acceptable overall in this study than in Dehé's (2004) study. A possible explanation for this difference may lie in the different types of focus used between the two studies. As discussed in section 1, Dehé used presentational focus and corrective/contrastive focus on the IO, whereas this study placed definitional focus on the IO. This indicates that Ottósson's claim that focus on the IO is a deciding factor for inversion is correct, however, the type of focus also matters. This study does not, however, determine whether it is possible for the DO to bear focus as well. The question arises, however, whether other types of foci may possibly serve as conditions for inversion. Gussenhoven (2007) lists in his overview seven types of foci that have been identified for English, and their varying effects. We have seen so far that two of the types, the ones used in Dehé's study, are not sufficient conditions for inversion, whereas the type used in the current study is. The interaction of inversion with the other four types of focus remains to be investigated.

With respect to the properties of the DO, there are a number of factors that come into play. First, the DO in this study was also an unstressed pronoun, and this configuration may have contributed to the increased acceptability of the items here compared to Dehé's study, as shifted DOs are very commonly pronouns (see, e.g., Jónsson 2020). However, it is unclear whether the use of the pronouns is a factor in and of itself or whether it is simply a correlation of common discourse/information structural properties of pronouns. Likewise, it may be argued that the fact that the shifted pronouns were unstressed indicates prosody as a factor. However, it is not clear that it is so, as it may well be argued that the prosody is a side effect of the discourse/information structural configurations (see Mikkelsen 2011 on disentangling focus and prosody).

Regarding the relative frequency of inversion and its decrease, it is unclear whether the data in Magnússon's study reflects a decline of the inversion construction or perhaps other factors are coming into play. Note also that there appears to be some difference between the subcorpora in terms of the frequency, where the parliamentary speeches seem to show a pattern of decline, whereas the frequency in the Vísir corpus seems to be fairly stable. This study, however, shows that despite its low frequency in corpora, the inversion construction still appears to be acceptable in Icelandic grammar.

Although the results do appear to show a categorical distinction between the two classes of ditransitive verbs tested here, when the behavior of individual verbs is examined, there is a considerable variation between the acceptability of individual verbs. Unfortunately, a flaw in two of the items resulted in vast divergence between the items for two of the verbs, which seems to have obscured a greater degree of overlap between the two classes.

Starting with the items for *gefa* 'give', the items in question are provided in (10) below. One possibility for the low score of (10a) is that participants may have interpreted the IO as bearing contrastive focus rather than definitional focus. Namely that rather than simply providing new information, the IO conjures up alternatives that are being denied, i.e., the food was given to people rather than animals. Although this issue did bring down the mean for the verb, it did not obscure the overall pattern.

NOTES ON OBJECT INVERSION IN ICELANDIC

- (10) a. Búðin var full af **útrunnum matvælum** og
 store.the was full of expired food and
 starfsmenn ákváðu því að gefa þau **fólki**. [-0.23]
 employees decided thus to give them.ACC people.DAT
 ‘The store was full of expired goods and the employees therefore decided to give them to people.’
- b. Bandaríkjaforseta þótti vænt um þetta landsvæði og
 US.president felt fond about that area and
 neitaði að gefa það **Bretum**. [0.61]
 refused to give it.ACC Brits.DAT
 ‘The president of the US was fond of that area and refused to give it to the British.’

A larger issue came about with the differences between the items for *hóta* ‘threaten’, shown in (11), where one item received judgements well above the marginal sentences, and the other fell in the unacceptable range. A possible explanation for the difference is that in (11a) the antecedent of the DO is a deverbal nominalization whereas in (11b) the antecedent is a verb phrase.

- (11) a. Þeir sem ógna fólki með lífláti eru andstyggilegir,
 they who threaten people with execution are deplorable
 sérstaklega þeir sem hóta því börnum. [0.15]
 especially they who threaten it.DAT children.DAT
 ‘Those who threaten people with executions are deplorable, especially those who threaten children with it.’
- b. Fæstir vilja fá kartöflu í skóinn og foreldrar reyna að halda
 fewest want get potato in shoe.the and parents try to hold
 uppi aga með því að hóta því krökkum. [-0.76]
 up discipline with it to threaten it.DAT children.DAT
 ‘Most wouldn’t want to get a coal in their stocking and parents try to maintain discipline by threatening children with it.’

It is known that the type of antecedent can matter for, e.g., pronominal object shift (OS) in Swedish and Danish (see, e.g., Andréasson 2008), where a pronoun with a nominal antecedent may undergo object shift, whereas a pronoun with a verb phrase or a clausal antecedent typically cannot. Although this restriction does not hold for OS in Icelandic, it may be that this restriction may hold for inversion, as that is precisely the contrast between (11a) and (11b). This could also indicate that inversion is derived via movement rather than base generation (see also, e.g., Jónsson 2022, contra e.g., Zaenen et al. 1985; Collins and Thráinsson 1996).

Setting the problematic items aside, the experiment, in addition to the corpus data, indicates that inversion does appear to be possible outside of the *gefa*-class, contrary to the picture painted by the literature. In the *skila*-class, the inversion construction received judgements ranging from the unacceptable range to the acceptable range. Collins and Thráinsson (1996:417) claim that the dative-accusative case frame may be a necessary but not sufficient condition for inversion, hence it is not necessarily the case that all *gefa*-class verbs allow inversion (see also Thráinsson 2007:132, fn. 42). This is corroborated by the fact that a corpus study conducted in this project did not yield results for a number of *gefa*-class verbs. Note, however, that the absence of corpus data does not necessarily correlate with unacceptability. As discussed above, although the corpus data yielded few results for particular verbs, inversion

was still judged acceptable with these verbs. This could indicate, however, that this property of allowing for inversion may simply be a property of individual verbs, and not a property of a particular verb-class. This could explain the variable acceptability observed by the various *skila*-class verbs. However, further research is needed in this regard.

With that in mind it is worth considering the differences between the items for *úthluta* ‘allocate’. As mentioned in the previous section, this verb is attested with both case frames, although standardly it belongs to the *skila*-class. However, it is typically used as a prepositional ditransitive, hence it is possible that a number of participants were less familiar with the double object construction with this verb. If that is the case, it is possible that these participants assigned *úthluta* to the *gefa*-class and hence the low score of *úthluta* in the *skila*-class may have had more to do with the case frame rather than the inversion itself.

6. Conclusions and prospects for future study

Moving forward, there are a number of questions that remain to be addressed. First, as mentioned above, there is the matter of mapping out the effects of different types of foci in determining the availability of inversion. Second, there is also the matter of possible effects of definiteness. In the experiment discussed here, there is a definiteness asymmetry between the two objects, where the DO was always a personal pronoun, which are inherently definite, and the IO was always a formally indefinite noun (although specificity was not controlled for). Hence it remains to be determined whether the effects of definiteness are incidental or not. Third, there is the matter of weight as a contributing factor. In the experiment discussed here, there was a weight asymmetry despite both objects being light. The DO was a weak unstressed pronoun, whereas the IO was a full noun phrase. Although this is the case in the overwhelming majority of cases (Magnússon 2019; Jónsson 2020), there are also instances in which IO is phonologically lighter than DO. The question is then whether the effects of weight are truly contributing to the availability of inversion or, if the effects are only apparent due to the frequent co-occurrence of certain factors, such as weak pronouns typically not bearing focus (see, e.g., Cardinaletti og Starke 1999; Mikkelsen 2011).

Turning to the answer provided in this study, the inversion construction is more acceptable than indicated by both corpus frequency and previous experimental work. What this study shows is that, although focus is a necessary factor for the availability for inversion, the type of focus matters. However, the full range of the effects of different types of foci remains to be investigated.

Although there appeared to be a categorical distinction between the two classes that were tested here, there was a considerable variation between individual verbs resulting in an overlap between the two classes. These results indicate that, pending further research, the availability of the inversion construction may be a property of individual verbs regardless of the case assigned to their objects.

REFERENCES

- Andréasson, Maia. (2008). Not all objects are born alike: Accessibility as a key to pronominal object shift in Swedish and Danish. In Miriam Butt and Tracy Holloway King (Eds.), *Proceedings of the LFG08 conference*, 20. CSLI Publications.

NOTES ON OBJECT INVERSION IN ICELANDIC

- Cardinaletti, Anna and Michael Starke. (1999). The typology of structural deficiency on the three grammatical classes. In Henk van Riemsdijk (Ed.), *Clitics in the languages of Europe* (pp. 145–233). Mouton de Gruyter.
- Collins, Chris and Höskuldur Thráinsson. (1996). VP-internal structure and object shift in Icelandic. *Linguistic Inquiry*, 27(3), 391–444. <https://www.jstor.org/stable/4178944>
- Dehé, Nicole. (2004). On the order of objects in Icelandic double object constructions. *UCL Working Papers in Linguistics*, 16, 85–108.
- Dik, Simon C. (1980). On the typology of focus phenomena. In Teun Hoekstra, Harry Van der Hulst and Michael Moortgat (Eds.), *Perspectives on functional grammar* (pp. 41–74). Foris Publications.
- Dik, Simon C. (1997). *The theory of functional grammar. Part 1: The structure of the clause*. Mouton de Gruyter.
- Erteschik-Shir, Nomi. (2014). Information structure and (in)definiteness. In Patricia Cabredo Hofherr and Anne Zribi-Hertz (Eds.), *Crosslinguistic studies on noun phrase structure and reference* (pp. 23–51). Brill.
- Gussenhoven, Carlos. (2007). Types of focus in English. In Chungmin Lee, Matthew Gordon and Daniel Büring (Eds.), *Topic and focus: Cross-linguistic perspectives on meaning and intonation* (pp. 83–100). Studies in Linguistics and Philosophy. Springer.
- Heine, Bernd and Christa König. (2010). On the linear order of ditransitive objects. *Language Sciences*, 32(1), 87–131. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2008.07.002>
- Jónsson, Jóhannes Gísli. (2020). Object Inversion in Icelandic and the Risamálheild Corpus. *Oslo Studies in Language*, 11(2), 1–11. <https://doi.org/10.5617/osla.8498>
- Jónsson, Jóhannes Gísli. (2022). Icelandic ditransitives and the Object Inversion Construction. In Linnaea Stockall, Luisa Martí, David Adger, Isabelle Roy and Sarah Ouwayda (Eds.), *For Hagit: A celebration. QMUL Occasional Papers in Linguistics*, 47, 1–12.
- Lange, Kristian, Simone Kühn and Elisa Filevich. (2015). "Just another tool for online studies" (JATOS): An easy solution for setup and management of web servers supporting online studies. *PLOS ONE*, 10(6), e0130834. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0130834>
- Magnússon, Bolli. (2019). *Ég gaf ambáttina konunginum. Umröðun tveggja andlaga í íslensku* [Inversion of two objects in Icelandic]. BA-thesis, University of Iceland. <https://skemman.is/handle/1946/32832>
- Mathôt, Sebastiaan, Daniel Schreij and Jan Theeuwes. (2012). OpenSesame: An open-source, graphical experiment builder for the social sciences. *Behavior Research Methods*, 44(2), 314–24. <https://doi.org/10.3758/s13428-011-0168-7>
- Mathôt, Sebastiaan and Jennifer March. (2022). Conducting linguistic experiments online with OpenSesame and OSWeb. *Language Learning*, 72(4), 1017–1048. <https://doi.org/10.1111/lang.12509>
- Mikkelsen, Line. (2011). On prosody and focus in object shift. *Syntax* 14(3), 230–64. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9612.2011.00152.x>
- Ottósson, Kjartan. (1991). Icelandic double objects as small clauses. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, 48, 77–97.
- Ottósson, Kjartan. (1993). Double-object small clauses and reanalysis in Icelandic passives. In Jonathan Mead (Ed.), *Proceedings of the Eleventh West Coast Conference on Formal Linguistics*, 371–387.
- Rögnvaldsson, Eiríkur. (1990). *Um orðaröð og færslur í íslensku* [On word order and movement in Icelandic]. Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Steingrímsson, Steinþór. (2019). Risamálheildin. *Orð og tunga*, 21, 159–168. <https://doi.org/10.33112/ordogtungu.21.9>

- Thráinsson, Höskuldur. (2005). *Íslensk tunga: Vol. 3. Setningar* [Handbook of Icelandic syntax]. Co-authors: Eiríkur Rögnvaldsson, Jóhannes Gísli Jónsson, Sigríður Magnúsdóttir, Sigríður Sigurjónsdóttir and Þórunn Blöndal. Almenna bókafélagið.
- Thráinsson, Höskuldur. (2007). *The syntax of Icelandic*. Cambridge University Press.
- Williams, Edwin. (2003). *Representation theory*. MIT Press.
- Zaenen, Annie, Joan Maling and Höskuldur Thráinsson. (1985). Case and grammatical functions: The Icelandic passive. *Natural Language & Linguistic Theory* 3(4), 441–483. <https://doi.org/10.1007/BF00133285>

ÚTDRÁTTUR

‘Notes on object inversion in Icelandic’

Keywords: Icelandic, syntax, ditransitives, inversion, information structure

Þessi grein fjallar um niðurstöður rannsóknar á umröðun andlaga í íslensku. Rannsóknin var í formi dómaprófs sem dreift var í gegnum samfélagsmiðla. Niðurstöður þessarar rannsóknar benda til þess að umröðun sé mun ásættanlegri í nútímamáli en fyrri rannsóknir hafa bent til. Þekkt skilyrði fyrir umröðun er að óbeina andlagið þurfi að vera í brennidepli en þessi rannsókn bendir til þess að tegundir brennidepla skipti máli. Skýrir það því ólíkar niðurstöður þessarar rannsóknar og fyrri rannsókna. Einnig bendir þessi rannsókn til þess að umröðun sé skilyrt af einstaka sögnum fremur en flokkum sagna. Fyrri rannsóknir bentu til þess að umröðun væri aðeins möguleg með sögnum sem úthluta óbeinu andlagi þágufalli og beinu andlagi þolfalli. En niðurstöður þessarar tilraunar sýna að skil á milli flokka eru óskýr og virðast sumar sagnir hafa önnur fallmynstur sem einnig leyfa umröðun. Niðurstöður málheildarrannsókna renna einnig stoðum undir það.

Gísli Rúnar Harðarson
Háskóla Íslands
grh@hi.is

**The role and distribution of nominalized clauses:
A view from Icelandic**

1. Introduction

Nominalized clauses (a term adopted from Roussou (1991)) are clausal arguments or complements preceded by a) a personal pronoun (see (1)) which generally also plays the role of the expletive (see e.g. Sudhoff 2016 for German, Ruys 2010 for Dutch, Kaltenböck 2003 for English), or b) a determiner, like a definite article (see (2)) or a demonstrative pronoun (see (3)):

- (1) I hate **it** that I must go out of town with my parents this weekend
- (2) **To** oti efighe apodhiknii tin enohi tis
the.NOM that left-3sg proves the.ACC guilt her
'The fact that she left proves her guilt' (Roussou 1991) [M. GREEK]
- (3) **In** ke Maryam raft ma'alum e
this.NOM that Maryam left clear is
'It is clear that Maryam left' (Hartman 2012) [PERSIAN]

The existence of nominalized clauses in clausal complementation entails the occurrence of two different types of embedded clauses, i.e. nominalized and bare clausal arguments. However, their distribution differs, since the determiner appears to be at times mandatory, optional or even ungrammatical. We can observe such variation in languages like Icelandic:

- (4) a. Ég fagna [**(því)** að ég skuli hafa hætt við flugið]
I rejoice that.DAT that I shall have cancelled flight.the
'I'm happy that I cancelled my flight'
- b. Ég harma [**(það)** að hafa sært þig]
I regret that.ACC to have hurt you
'I regret hurting you'
- c. Ég ætla [**(það)** að fara í bíó á morgun]
I intend that to go in cinema tomorrow
'I intend to go to the cinema tomorrow'

The preliminary data we have just observed here raise two important questions. Firstly, considering the fact that bare clausal arguments already exist in languages that feature clausal nominalization and can be selected by certain lexical items like, for instance, the verb *harma* ('regret') in (4b), it is not quite clear what the need is for a nominalizer in the first place. Secondly, the very fact that nominalized clauses are at times mandatory, optional or ungrammatical suggests the existence of a grammatical pattern that needs to be interpreted. By observing empirical data from Icelandic, I will provide in this study a plausible answer to these issues. I propose that clausal nominalization is a phenomenon limited to DP positions which mainly occurs in order to check formal features (D, phi and case features) which otherwise

could not be checked directly by a bare clausal argument, which is a CP (cf. Rosenbaum 1967; see in particular Garofalo 2020). Nominalization can also occur without any need for feature checking if the clausal argument surfaces in a DP position (which explains pronominal optionality), but speakers tend to prefer bare clausal arguments in these instances since they are less costly. The complex distribution of nominalized and bare clausal arguments across syntactic positions is the result of the restrictions applied by formal features like lexical case on bare clausal arguments (as in (4a)) and the ones applied on DPs in non-DP positions, which affect nominalized clauses as well (as in (4c)).

This analysis will be structured as follows. In the second section, I will briefly discuss the most relevant hypotheses that aim to explain clausal nominalization in the linguistic literature and, at the same time, we will see how Icelandic is not consistent with them. In the third one, I will present the methodology to collect the empirical data needed to observe the phenomenon across syntactic positions since the main hypotheses proposed in the syntactic literature are problematic. In the fourth, I will present and discuss the data collected. In the fifth, I will explain in more detail the purpose and distribution of clausal nominalization in light of the empirical data. In the sixth, the main relevant conclusions of this analysis will be presented.

2. Main hypotheses in contrast with Icelandic

Among the hypotheses presented in the linguistic literature that aim to explain the purpose of clausal nominalization, three are the most common. The first one is what I call here the *Semantic Hypothesis* (cf. Kiparsky and Kiparsky 1971; Höskuldur Thráinsson 1979; Kastner 2015 among others), according to which the meaning of the matrix verb selecting the clause has an impact on the structure of the clausal argument selected. Especially in the case of Icelandic, Höskuldur Thráinsson (1979:chapter 4) proposes that true factives like *fagna* ('rejoice') select more structurally complex arguments, i.e. nominalized clauses as in (4a), while non-factives like *halda* ('think') tend to opt for a non-nominalized structure. The various categorizations of matrix verbs differ from account to account, but the main idea is that certain categories require a more complex argument on the basis of their meaning while other ones do not, which causes the nominalizer to be sometimes mandatory or optional.

The second hypothesis is the *Case-Marking Hypothesis* (see Knyazev 2016; Roussou 1991 among others), which correlates the use of the nominalizer to a) case assignment or b) case visibility. Regarding option (a), it is posited, on the basis of the so-called *Case Resistance Principle* (Stowell 1981), that a clausal argument, which is analyzed as a CP, cannot be assigned case because it already contains case-assigning features. Therefore, the determiner that nominalizes the clause intervenes to check case on its behalf (Roussou 1991). As for option (b), it is proposed (Knyazev 2016) that clausal arguments are often DPs independently of the presence of a determiner, which entails that, if a nominalizer must surface, it is because case needs to be visible. The two alternatives within the Case-Marking Hypothesis described here also analyze examples of clausal subjects like in (2) differently. The case assignment proposal suggests that pronominal obligatoriness depends on the fact that structural case must be assigned, while it is claimed in the case visibility account that nominalization is obligatory because the subject D-head must be visible (based on Landau 2007). The former option has been challenged by Anton Karl Ingason (2018), who proposes against CRP that a CP can undergo direct case-marking due to the fact that floating quantifiers associated to clausal arguments are assigned case in Icelandic.

The third common hypothesis is what I call the *DP Selection Hypothesis* (see e.g. Borsley and Kornfilt 1999; Kornfilt and Whitman 2011), based on which clausal

THE ROLE AND DISTRIBUTION OF NOMINALIZED CLAUSES

arguments are considered verbal categories and must be nominalized (i.e. embedded into a DP shell) when a verb takes a nominal category as complement. Nominalization is a phenomenon that can be observed at multiple structural levels, that is, for instance TP or vP, as with gerunds in English, where the verb is still able to select a verbal complement but, at the same time, it can be modified by a possessive like a noun:

- (5) His **playing** the violin was quite remarkable

According to the DP Selection Hypothesis, something similar occurs at the CP level where the verbal category is embedded into a functional nominal category (which explains the presence of a determiner) in order to become a suitable argument of a lexical item that makes a requirement for a nominal category.

Now, it is surprising to see that Icelandic appears to be problematic for all of these hypotheses. First of all, let us take into account the fact that it has been shown that nominalized and bare clausal arguments in Icelandic are DPs and CPs respectively (Garofalo 2020). In particular, this difference becomes evident when we extract an item from a clausal argument. As observed by Höskuldur Thráinsson (1979), Anton Karl Ingason (2018) and Wood (2012), extraction is only allowed when the pronoun does not surface, which suggests a) that a DP layer is only projected when *það* is present, b) that this DP layer is a barrier for extraction and c) that a non-nominalized clause is not embedded into a DP projection since it does not block extraction:

- (6) Ólaf_i ákvað hún (*það) að heimsækja t_i
Ólafur.ACC decided she that.ACC to visit
'She decided to visit Ólafur'

Now, assuming this structural distinction, we can see, for instance, that the Case-Marking Hypothesis is problematic. The determiner *það* ('that')¹ in Icelandic, in fact, is optional with clausal subjects in first position, although it is mandatory after the finite verb. This undermines the idea that clausal subjects must be preceded by a determiner with structural case assignment. Even if we considered all clausal subjects as DPs following the case visibility proposal, it is interesting to see that the D-head does not need to be phonetically realized in (7a) in first position in Icelandic. In other words, case-marking by itself is unable to capture the contrast presented in (7):

- (7) a. [(**Það**) að læra á hljóðfæri] er eins og að læra að hjóla
that.NOM to learn to instrument is like to learn to ride a bike
'Learning to play an instrument is like learning to ride a bike'
b. Er [**það** að læra á hljóðfæri] eins og að læra að hjóla?
is that.NOM to learn on instrument like to learn to ride a bike
'Is learning to play an instrument like learning to ride a bike?'

The alternative hypothesis presented by Anton Karl Ingason (2018), which considers clausal complements able to undergo direct case-marking in Icelandic (challenging CRP), is also problematic, since the existence of obligatory nominalizers (as in (4a)) indicates that a bare clausal argument is not enough to check case directly.

¹ See Garofalo (2020) for various arguments that *það* before clausal arguments is a demonstrative pronoun and not a personal pronoun.

In contrast to the Semantic Hypothesis, it is quite puzzling to see that, when we take a look at accusative clausal objects in Icelandic, every possible structural difference of clausal arguments due to the meaning of the matrix verb is neutralized, as shown in (8) (a similar situation appears to occur in nominative objects, see section 4.2). I am not aware of any clear exception to this trend:

- (8) a. *Ég harma* [(**það**) *að hafa sært þig*]
I regret that.ACC to have hurt you
'I regret hurting you'
- b. *Karl samþykkir* [(**það**) *að einhver annar stjórnir fundinum*]
Karl accepts that.ACC that someone else leads meeting.the
'Karl accepts the fact that someone else chairs the meeting'
- c. *Ég held* [(**það**) *að kjöt almennt sé skaðlegt fyrir heilsuna*]
I think that.ACC that meat generally is harmful for health.the
'I think meat as a whole is harmful to people's health'

It is important to keep in mind that there are some restrictions on clausal nominalization which are applied to those instances where DPs cannot surface as complements of the verb as in (9) and (10), which suggests that the ability of DP selection is an underlying condition to allow clausal nominalization:²

- (9) a. **Ég skipaði honum þetta verkefni*
I ordered him.DAT this.ACC assignment.ACC
Literally: 'I ordered him this assignment'
- b. *Ég skipaði honum (*það) að klára þetta verkefni*
I ordered him.DAT that.ACC to complete this assignment
'I ordered him to complete this assignment'
- (10) a. **María hjálpaði honum flutningana*
María helped him.DAT moving out.ACC
Intended: 'María helped him to move out'
- b. *María hjálpaði honum (*það) að flytja*
María helped him.DAT that.ACC to move out
'María helped him to move out'

The accusative pattern observed in (8), however, contrasts with dative and genitive objects in Icelandic, where the nominalizer tends to be mandatory or preferable, although according to Höskuldur Thráinsson (1979) there are exceptions like (11c) with the verb *spá* ('predict'). In other words, the Icelandic distribution of clausal arguments based on case is quite problematic if we consider the Semantic Hypothesis alone:

- (11) a. *Ég fagna* [*(**því**) *að ég skuli hafa hætt við flugið*]
I rejoice that.DAT that I shall have cancelled flight.the
'I am happy that I cancelled my flight'

² The examples in (9) and (10) are ungrammatical even if the nominalizer or the DP tested in (9a) and (10a) have dative or genitive case.

THE ROLE AND DISTRIBUTION OF NOMINALIZED CLAUSES

- b. Jónas krefst [*(þess) að við sendum skýrsluna strax]
Jónas demands that.GEN that we send report.the immediately
'Jónas demands that we send the report immediately'
- c. Jón spáði [(því) að Gísli myndi sigra]
Jón predicted that.DAT that Gísli would win
'Jón predicted that Gísli would win'

Lastly, as for the DP Selection Hypothesis, there is an important question one can raise based on the facts we have observed so far. If Garofalo's (2020) structural distinction between nominalized and bare clauses is correct, we can definitely explain pronominal obligatoriness through the DP Selection Hypothesis by proposing that a lexical item might require a nominal category instead of a verbal one. However, it does not clearly explain pronominal optionality, as it is not immediately clear why a clausal argument has to be embedded into a DP projection if it is already acceptable as a CP complement. Similarly, also the other hypotheses can account for mandatory pronouns, as one could attribute the presence of *það* either to case assignment or to the need for a matrix verb to have a clausal complement with a more complex structure, but they are unable to account for pronominal optionality. At this point, it is necessary to gather more empirical data in order to explore the properties of optional clausal nominalization. At the same time, however, we also need to collect data on mandatory pronouns so that we can empirically compare the characteristics of both instances of clausal nominalization and develop a more valid hypothesis to explain the distribution of *það*.

3. Methodology

In order to find out useful empirical data on optional and mandatory pronouns in Icelandic, I decided to investigate two aspects of nominalized and non-nominalized clauses. In general terms, following Labov (1966), when we analyze a syntactic variable like the one we are discussing, we are supposed to gather tokens of the variants involved from a specific source and compare their frequency. However, depending on which type of data we are observing, we can attempt to investigate the degree of acceptability of the relevant variants on one hand, and the degree of preferability of a syntactic variant on the other hand. From naturalistic data like corpora, we have the chance to compare actual tokens and assess the degree of preferability of a variant, as a speaker cannot use more than one variant at the same time in a specific utterance. Questionnaires can help us to assess how acceptable both variants are. These two perspectives allow us to possibly find recurrent patterns across syntactic positions where a certain variant is preferable even if both variants are acceptable.

Consequently, in the case of Icelandic, I opted for looking for naturalistic data in the so-called *Icelandic Gigaword Corpus* or *Risamálheild* (henceforth RMH; see Steingrímsson 2019), which currently contains about 2,5 billion words grammatically marked. The types of clauses I investigated specifically are *that*-clauses, infinitives and indirect questions. After that, I administered a set of short questionnaires to native speakers of Icelandic. I gathered different groups of participants online (at least 20 people in each group) through social media as well as *Ugla*, the main student portal of the University of Iceland. Every questionnaire was made up of 25 sentences (17–18 of them were fillers) that the participants had to judge on a scale from 1 (unnatural) to 7 (natural). Every questionnaire was shared in two different versions, A and B. Considering the fact that the two variants of clausal nominalization differ only by the presence or absence of *það*, it would be very easy

for a participant to spot the difference and figure out the objective of the questionnaire, which would lead to biases in their judgments. Therefore, the two variants of a certain token with a clausal argument (i.e. nominalized and bare) were separated and one put in version A and the other one in version B, so that none of the participants saw both variants of a token, but just one. Moreover, the order of tokens in version B was backwards compared to the one in A, in order to guarantee that the order of items did not affect the judgments (cf. Höskuldur Þráinsson et al. 2013). Many tokens of clausal arguments were built upon the naturalistic data from RMH to ensure they could sound as natural as possible to speakers. The results on variants of the same sentence have been compared by calculating the weighted average of judgments on both variants of the same token. I considered acceptable those examples that got a minimum average of 4.44 (I follow here Pimentel's (2019) suggestion on intervals in a 7-point Likert scale).

Some items, however, have been more difficult to test in questionnaires (see section 4.4 in particular), which compelled me to investigate the matter further in interviews with various speakers, who would judge both variants orally.

The data I gathered are from all argument and complement positions, but due to space requirements for this article, I will focus specifically on subjects, direct and indirect objects, and nominal predicates, which are already enough to have a clear picture of the pattern of clausal nominalization in Icelandic.

4. Data

4.1 Subjects

Here are the results on nominative subjects from RMH, both when the clausal argument is in first position and when it surfaces after the finite verb. Note that I did not look for examples where the clausal argument is extraposed, as it is unclear whether *það* can be considered a nominalizer or an expletive when it surfaces in first position. For the sake of consistency in both data sets and also due to the difficulties in finding examples of extraposition in RMH, I only gathered tokens where *það* and the sentential subject occupy together the same position:

(12)

Position	Valid	-það	+það	%það
First	9485	7054	2431	25.63
After verb	71	5	66	92.96

The table in (12) shows both data on nominative clausal arguments in first position and after the finite verb, with and without nominalization (as shown in the columns +*það* and -*það*). The frequency of *það* expressed in percentage (see the last column) indicates that it is best to have a bare clausal argument in first position, while *það* is highly preferable after the finite verb. By contrast, if we take a look at the data from questionnaires, we get the following results:

THE ROLE AND DISTRIBUTION OF NOMINALIZED CLAUSES

(13)	Sentence (subject in first position)	-það	+það
	<i>(Það) að lifa í núvítund snýst um að njóta augnabliksins</i> 'Living in mindfulness is about enjoying the moment'	6.41	6.08
	<i>(Það) að vörurnar séu ekki enn komnar skiptir engu máli</i> 'It doesn't matter that the products have not arrived yet'	4.51	5.34
	<i>(Það) hvort hann komi eða ekki skiptir engu máli</i> 'It doesn't matter whether he comes or not'	4.20	4.91
(14)	Sentence (subject after the finite verb)	-það	+það
	<i>Er (það) að læra á hljóðfæri eins og að læra að hjóla?</i> 'Is learning to play an instrument like learning to ride a bike?'	3.64	5.67

The results in (13) show that both variants are acceptable in first position (apart from bare embedded questions where the average is below the minimum threshold), but not if the subject surfaces after the finite verb (see (14)). In other words, while the bare variant is more preferable in first position, the nominalized variant is mandatory after the finite verb.

4.2 Direct objects

As for clausal direct objects, I looked for examples in RMH where the clausal argument is selected by any of the verbs listed in (15). Some of these verbs have been selected due to the fact that Höskuldur Thráinsson (1979) tested them in order to analyze the role of *það*. These verbs are all the dative-assigning ones as well as *harma*. The verbs which are shown in bold have also been taken into account in the questionnaires:

- (15) Nom: *líka* ('like'), *leiðast* ('be tired of')
 Acc: *harma* ('regret'), *gagnrýna* ('criticize'), *opinbera* ('disclose')
 Dat: *spá* ('predict'), *fagna* ('rejoice'), *fresta* ('postpone')
 Gen: *krefjast* ('demand'), *sakna* ('miss'), *iðrast* ('regret, repent')

Here are the results on nominative and accusative clausal objects from RMH:

(16)	Verb	Valid	-það	+það	%það
	<i>líka</i> + N	246	212	34	13.82
	<i>leiðast</i> + N	577	553	24	4.16
	<i>gagnrýna</i> + A	4241	3739	502	11.84
	<i>harma</i> + A	2492	1897	595	23.88
	<i>opinbera</i> + A	462	364	98	21.21

The data in (16) suggest that it is preferable to drop *það* before nominative and accusative clausal objects. By contrast, and somewhat surprisingly, dative and genitive clausal objects are preferably nominalized, also with *spá* ('predict') and *fresta* ('postpone'), which Höskuldur Thráinsson (1979) associated with an optional pronoun as in (11c):

(17)

Verb	Valid	-það	+það	%það
spá + D	12865	1045	11820	91.88
fagna + D	8926	157	8769	98.24
fresta + D	1602	154	1448	90.39
krefjast + G	32593	278	32315	99.15
iðrast + G	209	9	200	95.69
sakna + G	5228	124	5104	97.63

Let us take a look at the results from questionnaires. As for nominative and accusative clausal direct objects, the weighted averages are all acceptable, which suggests that, even if the bare variant is more preferable as shown in (16), it is still allowed to nominalize the clause:

(18)

Sentence (nominative and accusative clausal objects)	-það	+það
<i>Ýmsir hafa gagnrýnt (það) að flóttafólki sé vísað úr landi</i> 'Many have criticized the fact that refugees are deported'	6.00	5.89
<i>Ég gagnrýni (það) hvernig þið öfluðuð ykkur þessara upplýsinga</i> 'I criticize how you got this information'	5.04	4.66
<i>Við hörmum (það) að stofnunin vilji hætta við verkefnið</i> 'We are sorry that the institute wants to cancel the project'	5.74	5.58
<i>Þeim leiddist (það) að ég væri alltaf að stoppa og taka myndir</i> 'They were tired of the fact that I was always stopping and taking photos'	4.66	5.56
<i>Mér líkar (það) að bókin sé myndskreytt</i> 'I like the fact that the book is decorated with pictures'	5.10	5.00

As for dative and genitive clausal objects, we can see that the bare variant is degraded (as the weighted average is below the minimum threshold), while the nominalized variant is acceptable (differently from Höskuldur Thráinsson's (1979) observations):

(19)

Sentence (dative and genitive clausal objects)	-það	+það
<i>Einar spáir (því) að liðið komist í úrslitaleikinn</i> 'Einar predicts that the team will reach the final'	4.15	6.18
<i>Ég þori ekki að spá (því) hvað verður um bækur í framtíðinni</i> 'I don't dare to predict what will happen to books in the future'	3.96	4.69
<i>Sindri fagnar (því) að bændur hafi fengið lækkun á raforkuverði</i> 'Sindri is happy that the farmers got a reduction of the price of electricity'	2.73	5.26
<i>Þóra var farin að sakna (þess) að búa á Íslandi</i> 'Þóra started missing living in Iceland'	2.81	6.24
<i>Ragnheiður krafðist (þess) að Árni bæði starfsmennina afsökunar</i> 'Ragnheiður demanded that Árni apologizes to the staff'	3.76	6.30

In sum, it appears that, in instances of structural case, nominalization is optional but it is still more preferable to have a bare variant (consistently with nominative subjects in first position). By contrast, in instances of lexical case, the nominalized variant is generally mandatory.

THE ROLE AND DISTRIBUTION OF NOMINALIZED CLAUSES

4.3 Nominal predicates

Nominal predicates are a special category in the domain of clausal nominalization due to the fact that the nominalizer is assigned the same gender and number features of the subject, as shown in the following example:

- (20) Afleiðingin er **sú** að við skuldum meira núna
 consequence.the.F-SG is that.F-SG that we owe more now
 ‘The consequence is that we owe more money now’

Considering that the pronoun can, at this point, show up in six different forms in agreement with the gender and the number of the subject in nominative case, I chose and tested tokens where nominal predicates come after six specific subjects, as shown here below (note that these subjects generally surface with a clitic article in constructions like (20)):

(21)

Subject	Features	Valid	-það	+það	%það
<i>galli</i> (‘drawback’)	M. Sg.	325	97	228	70.15
<i>afleiðing</i> (‘consequence’)	F. Sg.	659	123	536	81.34
<i>vandamál</i> (‘problem’)	N. Sg.	721	678	43	5.96
<i>kostir</i> (‘advantages’)	M. Pl.	39	19	20	51.28
<i>niðurstöður</i> (‘results’)	F. Pl.	54	20	34	62.96
<i>rök</i> (‘arguments’)	N. Pl.	142	32	110	77.46

The data in (21) are crucial information, because whenever the pronoun is assigned *non-default* features (masculine, feminine and plural), the frequency of clausal nominalization increases, suggesting that nominalization is preferable. Only when *það* keeps its default properties (neuter singular), nominalization loses its preferability.

Let us take a look at the data from questionnaires. In this case, I considered enough to test only three out of the six subjects in (21), as the majority of these nouns apart from *vandamál* and *kostir* tend to exhibit similar results:

(22)

Sentence (nominal predicates)	-það	+það
<i>Afleiðingin er (sú) að Bandaríkin eru í alvarlegri skuldakreppu</i> ‘The consequence is that the USA is in a serious debt crisis’	5.38	6.07
<i>Kostirnir eru (þeir) að kerfið er ódýrt og einfalt í notkun</i> ‘The pros are that the system is cheap and easy-to-use’	6.65	6.38
<i>Vandamálið er (það) að fólk vill ekki láta bólusetja sig</i> ‘The problem is that people do not want to be vaccinated’	5.88	5.44

Nominalization is also optional in this case, as it was for nominative subjects in first position and nominative and accusative objects.

4.4 Indirect objects

Clausal indirect objects are quite rare and more difficult to construct. As one could expect, it was impossible to find any naturalistic data in RMH. However, I still had the chance of testing the acceptability of clausal nominalization in questionnaires. I opted for two verbs in this case: *veita* (‘provide’) for dative case and *svipta* (‘deprive’) for accusative case. In order to construct the examples presented in (23), I asked some native speakers (who are also students in linguistics) for assistance.

They suggested that extraposing the clause while leaving the pronoun *in situ* could appear more acceptable to speakers. Therefore, only in this case, in order to avoid that neither variant was considered acceptable, I applied extraposition to the sentences in (23). The results are partially satisfying, as shown in the following table:

(23)	Sentence (clausal indirect objects)	-það	+það
	<i>Jón veitti (því) enga athygli að Sara væri að gráta</i> 'Jón paid no attention to the fact that Sara was crying'	1.86	6.33
	<i>Vopnahléið svipti (það) öllum hetjuljóma að hermenn fórnúðu lífi sínu</i> 'The armistice deprived the fact that the soldiers sacrificed their life of all its heroism'	2.10	2.57

The data on dative case indicate that *það* is mandatory, but the ones on *svipta* did not return significant results, which led me to investigate the matter further. Just to be sure, I tested the same sentence once more, but without extraposition. The results were problematic as well:

(24)	Sentence (clausal indirect objects)	-það	+það
	<i>Vopnahléið svipti (það) að hermenn fórnúðu lífi sínu öllum hetjuljóma</i> 'The armistice deprived the fact that the soldiers sacrificed their life of all its heroism'	1.09	1.42

Therefore, I resorted to some oral interviews with native speakers. In the interviews, all the speakers involved ($n = 17$) mostly considered the nominalized variant grammatical in the case of *svipta*, although, unexpectedly, they often reported that the non-extraposed nominalized variant was the best one. All this contrasts with the results here above and also indicates that participants to online questionnaires found difficult to parse the sentence with *svipta* while reading it (which is understandable since these constructions are rare). Be that as it may, the data from interviews tell us that *það* is mandatory independently from the case that is assigned. This is quite suspicious, especially because this is the first instance where we see that *það* is also mandatory with accusative case assignment. How can we explain this? Some interesting facts from passive constructions can help us to answer this question. There is an important contrast between accusative and dative case. If the indirect object is passivized, the pronoun remains obligatory with dative case, but not accusative (see Garofalo 2020; the judgments in (25) are based on the oral interviews as well):

- (25) a. [**(Því) að Sara væri að gráta*] var engin athygli veitt
that.DAT that Sara was to cry was no.NOM attention.NOM paid
'No attention was paid to the fact that Sara was crying'
- b. [*(Það) að hermenn fórnúðu lífi sínu var svipt öllum hetjuljóma*]
that.NOM that soldiers sacrificed life their was deprived all heroism.DAT
'The fact that the soldiers sacrificed their life was deprived of all heroism'

In other words, we are observing in accusative clausal indirect objects the same issue we observed with clausal subjects before and after the finite verb. Pronominal optionality in first position when the indirect object is passivized and moved to Spec,C suggests that obligatoriness *in situ* is not due to case assignment, but rather

to another property common to subjects and indirect objects. We are going to discuss this in the next section.

5. Discussion

On the basis of the empirical data, we can find some consistent patterns. First and foremost, the distribution of clausal nominalization is mainly built (but not exclusively) upon case assignment. Whenever lexical case is assigned, the pronoun is generally mandatory. The same cannot be said of structural case, where the pronoun is optional, but it is still best to opt for a bare clausal argument. This suggests that, while lexical case corresponds to formal features to check in syntax, structural case might not correspond to any formal feature at all. This resonates to much extent with the so-called *Dependent Case Theory* (see e.g. Wood 2011; also Marantz 2000), where accusative and nominative are actually the morphological representation respectively of dependent case (which is based on relations between DPs that have not been assigned lexical case) and unmarked case.

The data from nominal predicates corroborate this view since non-default features in gender and number are correlated to a higher frequency of *það* in naturalistic data. In other words, whenever a clausal argument needs to have a non-default feature checked, whether in relation to case, gender or number, nominalization tends to be the most preferable option, if not the only one available (as in lexical case).

In relation to subjects and clausal indirect objects, a possible explanation of pronominal obligatoriness lies in D-features. By standard assumptions in Minimalist Theory (see Chomsky 1993 and much subsequent work), the D-feature in T can only be checked by the DP that lands in subject position. If we consider the facts from Icelandic we observed so far on subjects and indirect objects and their interesting similarities, it is plausible that Spec,T and Spec,Appl (if we follow the *Applicative Head Approach* in Pylkkänen (2000)) are two positions where a DP is required as only this category can check D-features (which also entails that Appl should have a D-feature as well). If a clausal argument can escape those positions and reach the position before the finite verb, it can still surface as a bare CP if no case feature has to be checked (see (25)).

As for the optionality issue, the most plausible explanation at this point is that, since accusative and nominative case, which are generally associated to pronominal optionality, do not correspond to any feature to check, nominalization must be systematically allowed by virtue of the fact that the clausal argument is in a DP position. In other words, the underlying condition that restricts nominalization in non-DP positions is the same one that opens the way for nominalization to surface in DP positions. However, since there are no formal case features to check, it is still best to drop the pronoun, most probably because it is less costly from a structural perspective.

Lastly, from a cross-linguistic perspective, it is plausible that also clausal subjects in other languages like Modern Greek and Persian (see (2) and (3)) must be nominalized by virtue of D-feature checking and not by case assignment as proposed by Roussou (1991) or D-head visibility in subjects as in Knyazev (2016). The problem here is that these languages are not V2 languages like Icelandic and, therefore, it is not possible to see there a different distribution of nominalized and bare clausal arguments before and after the finite verb.

6. Conclusions

On the basis of the empirical data, the role of nominalizer *það* in Icelandic is checking formal case, gender and number features on behalf of the clausal argument. Only optionally, it is possible to nominalize the clause independently of feature checking, but this is plausibly due to the fact that merging in a DP position is an

underlying condition which allows clausal arguments to be systematically allowed to surface as DPs. Structural case, neuter and singular appear to not correspond to formal features to check, which leads the speaker to prefer a bare clausal argument since it is structurally less costly, while lexical case and non-default gender and number features (masculine, feminine and plural) correspond to formal features to check, which trigger clausal nominalization or make it more preferable (as in nominal predicates). Whenever a clausal argument surfaces or lands in a position which is linked to D-feature checking, nominalization is obligatory, independently of case, gender or number.

REFERENCES

- Borsley, Robert D. and Jaklin Kornfilt. (1999). Mixed extended projections. *Syntax and Semantics*, 32, 101–131. https://doi.org/10.1163/9781849500098_006
- Chomsky, Noam. (1993). A minimalist program for linguistic theory. In Kenneth Hale and Samuel Jay Keyser (Eds.), *The view from building 20* (pp. 1–52). MIT Press.
- Garofalo, Mirko. (2020). The case of Icelandic clausal arguments. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, 104, 1–28.
- Hartman, Jeremy. (2012). *Varieties of clausal complementation*. PhD thesis, MIT. <http://hdl.handle.net/1721.1/77800>
- Ingason, Anton Karl. (2018). Icelandic case-marked CP. *Canadian Journal of Linguistics*, 63(3), 444–453. <https://doi.org/10.1017/cnj.2017.55>
- Kaltenböck, Gunther. (2003). On the syntactic and semantic status of anticipatory *it*. *English Language & Linguistics*, 7(2), 235–255. <https://doi.org/10.1017/S1360674303001096>
- Kastner, Itamar. (2015). Factivity mirrors interpretation: The selectional requirements of presuppositional verbs. *Lingua*, 164, 156–188. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2015.06.004>
- Kiparsky, Paul and Carol Kiparsky. (1971). Fact. In Danny Steinberg and Leon Jacobovits (Eds.), *Semantics* (pp. 345–369). Cambridge University Press.
- Knyazev, Mikhail. (2016). *Licensing clausal complements: The case of Russian čto-clauses*. Doctoral dissertation, Utrecht University. https://www.lotpublications.nl/Documents/418_fulltext.pdf
- Kornfilt, Jaklin and John Whitman. (2011). Introduction: Nominalizations in syntactic theory. *Lingua*, 121(7), 1160–1163. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2011.01.006>
- Labov, William. (1966). The linguistic variable as a structural unit. *Washington Linguistics Review*, 3, 4–22.
- Landau, Idan. (2007). EPP extensions. *Linguistic Inquiry*, 38(3), 485–523. <https://doi.org/10.1162/ling.2007.38.3.485>
- Marantz, Alec. (2000). Case and licensing. In Eric J. Reuland (Ed.), *Arguments and case: Explaining Burzio's Generalization* (pp. 11–29). John Benjamins.
- Pimentel, Jonald L. (2019). Some biases in Likert scaling usage and its correction. *International Journal of Science: Basic and Applied Research (IJSBAR)*, 45(1), 183–191.
- Pylkkänen, Liina. (2000). What applicative heads apply to. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*, 7(1), 197–210.
- Rosenbaum, Peter Steven. (1967). *The grammar of English predicate complement structures*. MIT Press. <https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/16391/03190468-MIT.pdf>

- Roussou, Anna. (1991). Nominalized clauses in the syntax of Modern Greek. *UCL Working Papers in Linguistics*, 3, 77–100.
- Ruys, Eddy G. (2010). Expletive selection and CP arguments in Dutch. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics*, 13(2), 141–178. <https://doi.org/10.1007/s10828-010-9037-5>
- Steingrímsson, Steinþór. (2019). Risamálheildin. *Orð og tunga*, 21, 159–168. <https://doi.org/10.33112/ordogtunga.21.9>
- Stowell, Timothy Angus. (1981). *Origins of phrase structure*. Doctoral dissertation, MIT. <http://dspace.mit.edu/handle/1721.1/15626>
- Sudhoff, Stefan. (2016). Correlates of object clauses in German and Dutch. In Werner Frey, André Meinunger and Kerstin Schwabe (Eds.), *Inner-sentential propositional proforms: Syntactic properties and interpretative effects* (pp. 23–48). John Benjamins Publishing.
- Thráinsson, Höskuldur. (1979). *On complementation in Icelandic*. Garland.
- Thráinsson, Höskuldur, Ásgrímur Angantýsson and Einar Freyr Sigurðsson (Eds.). (2013). *Tilbrigði í íslenskri setningagerð: Markmið, aðferðir og efniviður*. Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Wood, Jim. (2011). Icelandic let-causatives and case. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, 87, 1–52.
- Wood, Jim. (2012). Against the movement theory of control: Another argument from Icelandic. *Linguistic Inquiry*, 43(1), 322–330. <https://www.jstor.org/stable/pdf/23256616.pdf>

ÚTDRÁTTUR

‘The role and distribution of nominalized clauses: A view from Icelandic’

Keywords: Icelandic syntax, nominalizers, complement clauses, case marking, determiner phrases

Nafnyrtar fallsetningar eru algengt fyrirbæri þvert á tungumál þar sem ákveðniorð eða persónufornafn kemur fremst í fallsetningu. Í íslensku má sjá flókna dreifingu nafnyrtra og ónafnyrtra fallsetninga þar sem fornafnið getur verið skyldubundið, valfrjálst eða ótækt. Tilraunagögn segja okkur að nafnyrðing eigi sér stað ef fallsetning þarf að gáta fall-, kyn- eða tölupætti eða jafnvel ákveðniþátt. Ákveðniþættir og orðasafnsfall valda skyldubundinni nafnyrðingu (sem í óbeinum andlögum og í frumlagssæti á eftir persónubeygðu sögninni), og nafnyrðing verður æskileg ef fallsetningin þarf að gáta kyn- eða tölupætti (eins og í sagnfyllingum). Valfrælsi í notkun fornafnsins má sjá í frumlagssetningum í nefnifalli og andlagssetningum í nefnifalli og þolfalli og það stafar af því að fallsetningin kemur fram í ákveðnilíðarstöðu þótt best sé að sleppa setningaforafninu í þessum tilfellum. Þetta bendir til þess að setningaforafn sé ótækt í stöðum þar sem ákveðnilíður getur aldrei komið fram. Mynstrið sem kemur í ljós sýnir að nefnifall, þolfall, hvorugkyn og eintala eru ekki formlegir fallþættir (en það útskýrir af hverju forafninu er sleppt), ólíkt orðasafnsfalli eða mörkuðum kyn- og tölupáttum.

Mirko Garofalo
Háskóla Íslands
mig@hi.is

Málbeiting og sambýli við ensku: Eigindleg rannsókn á *what* og *ha* í tölvuleikjum íslenskra grunnskóladrengja

1. Inngangur

Undanfarna áratugi hafa áhrif enskrar dægurmenningar á hversdagslegt talmál farið ört vaxandi og eru breytingarnar ekki síst áberandi í samtölum ungs fólks. Í norrænum samanburðarrannsóknum um áhrif ensku á orðaforða hefur kastljósinu einkum verið beint að innihaldsorðum, þ.e. nafnorðum, lýsingarorðum og sagnorðum (sjá t.d. Selback og Sandøy 2007 og Ástu Svavarsdóttur og Veturliða Óskarsson 2009), og aðlögun þeirra að viðtökumálinu (Sandøy 2003, Jarvad og Sandøy 2007, Guðrún Kvaran og Ásta Svavardóttir 2002 og Guðrún Kvaran 2004). Á síðastliðnum árum hefur sjónum þó í auknum mæli verið beint að áhrifum enskrar tungu á málbeitingu, þ.e. notkun orða og orðasambanda sem hafa þann tilgang að sýna viðhorf mælenda og liðka fyrir samskiptum fremur en að miðla staðreyndum og upplýsingum sem vísa út fyrir samtalið (sjá Andersen 2014, Peterson 2017 og Peterson og Vaattovaara 2014). Slík áhrif birtast í notkun orða og orðasambanda á borð við *jess, oh my god, what the fuck* og *sorrí* sem kalla má málbeitingarmerki (e. *pragmatic marker*). Til að aðgreina málbeitingarmerki sem hafa komið inn í málið úr ensku á síðustu áratugum frá öðrum orðum með lengri sögu (t.d. *jæja* eða *guð minn almáttugur*) hefur um fyrrnefnda flokkinn verið notað hugtakið pragmatísk aðkomuorð (e. *pragmatic borrowing*).¹

Andersen (2014:18), sem rannsakað hefur áhrif ensku á norsku, skiptir pragmatískum áhrifum frá öðrum málum í þrjú flokka: 1) aðkomuorð (t.d. *what, jess, sjitt* og *sorrí* í íslensku), 2) tökuþýðingar (t.d. no. *gaur* sem notað er sem ávarp, sbr. *dude* í ensku) og 3) líkamstjáningu og hljómfali sem koma inn í málið vegna framandi áhrifa (t.d. rísandi tónn þar sem mætti eiga von á fallandi tóni eða „að gefa einhverjum fingurinn“). Aðkomuorð hafa verið notuð lengi í íslensku og mörg hver öðlast fastan sess í málinu. Sem dæmi má benda á upphrópanir á borð við *vá* og *ókei* sem hafa verið mjög mikið notaðar í hversdagslegum samtölum og koma fyrir í *Íslenskri orðabók* (2004) og *Íslenskri nútímamálsorðabók*. Önnur orð eru nýleg og takmarkast að miklu leyti við ákveðna hópa samfélagsins, eins og t.d. *jó* sem notað er sem kveðja meðal ungs fólks. Onysko (2007) hefur bent á að líta beri á þennan mun sem stigsmun fremur en eðlismun og að orðin raði sér á ás þar sem á öðrum endanum má finna tilfallandi málvíxl en almennan orðaforða á hinum. Segja má að orð eins og *what* og *jó* í íslensku sé þarna mitt á milli og ekki er ólíklegt að þau muni á næstu árum annaðhvort hverfa úr íslensku eða breiðast út og verða hluti af almennu máli og öðlast fastan sess í íslenskum orðabókum.

Í greininni er fjallað um á notkun pragmatískra aðkomuorða í samtölum þriggja unglingsdrengja af höfuðborgarsvæðinu. Annars vegar verður fjallað um tíðni og dreifingu þessara orða í samtölum og hins vegar verður litið nánar á notkun drengjanna á orðunum *what* og *ha*. Rannsóknarspurningarnar eru eftirfarandi: 1)

¹ Hér er hugtakið **aðkomuorð** notað yfir orð sem fengin eru úr öðrum málum eftir 1950, burtséð frá því hvort þau hafi aðlagast íslensku málkerfi eða teljist tilheyra íslenskum orðaforða. Orð sem öðlast hafa íslenskan rithátt eru skrifuð í samræmi við það. Því skal ekki líta á rithátt sem vísbendingu um hljóðfræðilega aðlögun orðanna enda er hér um ræða rannsókn á töluðu máli.

Hvaða orð og orðasambönd koma fyrir í efniviðinum og hvernig dreifast þau á notkunarsvið? 2) Hvernig nota drengirnir *what* og *ha*, og hvaða ályktanir má draga af því um notkun pragmatískra aðkomuorða í íslensku almennt? Til að svara seinni spurningunni er stuðst við aðferðafræði samskiptamálfraðinnar (sjá t.d. Sidnell 2010 og Thompson o.fl. 2015).

2. Efniviður

Efniviður rannsóknarinnar samanstendur af fjórum hljóðrituðum samtölum sem samtals eru um fjórar klukkustundir og tólf mínútur að lengd (sjá einnig Helgu Hilmisdóttur 2021a). Þátttakendur eru þrír fimmtán ára drengir sem eru að spila leiki í Playstation-leikjätölvu, tveir og tveir í senn. Þeir er staddir heima hjá sér og deila því ekki sama rými í raunheimum. Drengirnir eiga þó í munnlegum samskiptum í gegnum hljóðrás og taka þátt í sama sýndarheimi þar sem þeir leysa þrautir saman og takast á við andstæðinga. Einn drengjanna, sem hér gengur undir nafninu Bogi, er með í öllum samtölunum. Hann sá um að taka upp bæði hljóð og skjámynd. Öllum nöfnum hefur verið breytt til að gæta persónuverndarsjónarmiða og upptökurnar fóru fram með leyfi þátttakenda og forráðamanna.

Leikirnir sem drengirnir spila eru annars vegar hasarleikurinn *Grand Theft Auto*, sem snýst um að vinna sér inn stig með því að fremja glæpi og leysa ýmsar þrautir sem þeim tengjast, og hins vegar fótboltaleikurinn *FIFA*, þar sem þátttakendur selja og kaupa leikmenn sem keppa svo á móti öðrum liðum. Báðir leikirnir eru þekktir og mjög vinsælir á Íslandi og um hinn vestræna heim. Allt umhverfi leikjanna er á ensku, bæði upplýsingar sem birtast sem texti á skjá og stöðluð ávörp sýndarmenna sem eru hluti hljóðheimsins sem drengirnir upplifa. Í glæpaheimi *Grand Theft Auto* er t.d. algengt að heyra stuttar upphrópanir frá saklausum vegfarendum sem verða á vegi glæpamannanna (t.d. *oh fuck, what the hell is going on*) en þegar sýndarmenni drengjanna í leiknum fara inn í fataverslanir eða hárgreiðslustofur heyra þeir staðlaðar setningar á borð við *how can I help you* eða *please don't shoot me!* Í *FIFA* heyra spilarar hins vegar leiklýsingu á ensku og gleðihróp þegar liðin skora. Samskipti drengjanna fara fram á íslensku.

Tafla 1 sýnir fjölda lesmálsorða og tíðni pragmatískra aðkomuorða í efniviðnum. Ekki er gerður greinarmunur á almennum orðaforða sem finna má í orðabókum og orðum sem takmarkast að miklu leyti við óformlegt hópamál unglinga. Þó er sjónum aðeins beint að beinum aðkomuorðum, þ.e.a.s. tókupýðingar eru ekki taldar með.

Leikur	Tími	Heildarfjöldi lesmálsorða	Pragmatísk aðkomuorð
<i>Grand Theft Auto</i>	2.12	16.934	574 (3,4%)
<i>FIFA</i>	2.00	10.346	321 (3,1%)
Samtals	4.12	27.280	895 (3,3%)

Tafla 1: Upplýsingar um fjölda lesmálsorða og pragmatískra aðkomuorða.

Eins og sjá má á *Töflu 1* eru töliverður munur á fjölda lesmálsorða á milli tölvuleikja. Munurinn skýrist ef til vill fyrst og fremst af því að *Grand Theft Auto* er hraðari leikur sem snýst að miklu leyti um skotbardaga og eltingaleiki á hraðskreiðum bílum sem krefst samhæfingar. Í *FIFA* fer hins vegar töliverður tími í að setja saman lið og inn á milli koma langar þagnir. Einnig er hlutfall pragmatískra aðkomuorða aðeins hærra í *Grand Theft Auto*, 3,4% á móti 2,7% í *FIFA*.

Hlutfallið virðist ef til vill ekki hátt en hér ber að hafa í huga að fyrri rannsóknir á tíðni nýlegra aðkomuorða í íslenskum dagblaðatextum hafa bent til þess að hlutfall þeirra sé rétt undir 0,17% (sjá Selbeck og Sandøy 2007:26). Langstærsti hluti þessara orða eru nafnorð (88,4%), lýsingarorð (7,2%) og sagnorð (3,6%) (Selbeck og Sandøy

MÁLBEITING OG SAMBÝLI VIÐ ENSKU

2007:140). Í óformlegu máli er tíðni aðkomuorða aðeins hærri, eins og Ásta Svavarsdóttir (2004:172) hefur sýnt í rannsóknnum á dagbókarfærslum (0,8%) og í gagnagrunninum ÍSTAL sem er safn hversdagslegra samræðna (0,5%).

3. Tíðni pragmatískra aðkomuorða í efniviðnum

En hvaða pragmatísku aðkomuorð koma fyrir í samtölum drengjanna og hvernig dreifast þau á notkunarsvið? *Tafla 2* sýnir yfirlit yfir öll tilvik sem koma fyrir í efniviðnum. Athugið að *jó* kemur fyrir í tveimur flokkum.

Notkunarflokkur	Pragmatísk aðkomuorð	GTA	FIFA	Samtals
kurteisisfrasar	sorrí (21), plís (12)	22	11	33
kveðjur og ávörp	jó (3), dickhead(s) (5), bro (4), dumbass (4), faggots (4), bitch (4), boys (4), dick (3)	28	3	31
blótsyrði	fokking (113), (oh) sjitt (67), fokk (it) (59), damn (it) (19), oh my/oh my god ² (7), holy (shit) (5), fökk (3), fokkast/ fokka upp (3), what the fuck (3), gee (4) hvað/hvernig í fokkanum (2)	188	97	285
hvatningarorð	let's go (13), come on (4)	2	15	17
viðbragðsagnir (e. <i>response particles</i>)	ey (45), (oh) yeah (36), (oh) what (31), jó (21), vá (12), jess (12), vó (10)	100	67	167
orðræðumerki	ókei (242), án djóks (40), alright/ægt (17), fact(s) (10), no joke (6), no offence (4), of course (4), no shit (2), believe me (1)	239	87	326
Samtals		579	278	857

Tafla 2: Yfirlit yfir pragmatísk aðkomuorð í efniviðnum.

Eins og sjá má á *Töflu 2* dreifast aðkomuorðin á sex flokka: 1) kurteisisfrasa, 2) ávörp 3) blótsyrði, 4) hvatningsorð, 5) viðbragðsagnir og 6) orðræðumerki. Ef orðin í töflunni eru skoðuð nánar kemur í ljós að þau eru misvel þekkt meðal málhafa. Þar má bæði sjá orð sem hafa verið lengi í málinu og hafa verið tekin inn í orðabækur, eins og t.d. *ókei*, *vá* og *hæ* (*Íslensk orðabók 2004*, *Íslensk nútímamálsorðabók*) og orð sem einskorðast helst við hópamál unglunga, eins og t.d. *fact(s)*. Síðarnefnda orðið er þó vel þekkt endurgjöf í amerísku slangri þegar mælandi er sammála því sem kemur fram í síðustu lotu viðmælanda, eins og lesa má um í *Urban Dictionary*.³ Einnig eru orðin misvel aðlöguð að íslensku málkerfi. Sem dæmi má nefna að blótsyrðið *fuck* er í 59 tilvikum borið fram *fokk* [föhk], eins og lengi hefur tíðkast í íslensku slangri, en í 3 sem *fökk* [föhk], sem líkist amerískum framburði orðsins (sjá umræðu hjá Veturliða Óskarssyni 2023). Sum aðkomuorð eru föst orðasambönd tekin beint úr ensku, eins og *of course* og *oh my god*, en önnur eru eins konar blendingar þar sem enskt orð er felld inn í íslenskt samhengi. Þar má nefna blótsyrði

² Að leggja nafn Drottins við hégóma var bannað samkvæmt boðorðum kristinna manna og því teljast upphrópanir sem þessar til blótsyrða (sjá Fjeld 2021:12–15).

³ *Urban Dictionary* er slangurorðabók sem unnin er með hópverkjun. Orðabókinni hefur ekki verið ritstýrt af sérfræðingum heldur byggist eingöngu á færslum notenda. Aðrir notendur geta svo merkt skýringar með þumli upp eða niður sem gefur vísbendingar um hversu þekkt eða útbreidd notkunin er.

á borð við *hvernig/hvað í fokkanum* sem er eins konar blanda af íslenska blótsyrðinu *hvernig/hvað í andskotanum* og enska *how/what the fuck*. Slík blöndun ólíkra kerfa er þekkt í öðrum málum (sjá Andersen 2022 um norsku).

Við skulum nú líta nánar að notkun aðkomuorðsins *what* í samtölum drengjanna og bera saman við íslenska orðið *ha* (sbr. *Íslenska orðabók* 2004). Síðarnefnda orðið hefur ásamt *hvað* verið skilgreint sem jafnheiti *what* í ensk-íslenskum orðabókum, t.d. *Ensk-íslenskri orðabók með alfræðilegu ívafi* 1984. Samkvæmt þeirri bók er enska upphrópuninni *what* notuð „sem spurning eða til að lýsa undrun“.

4. Notkun *what* í efniviðnum

Notkun *what* í íslensku er ekki alveg ný af nálinni og ekki einvörðungu bundin við óformlegt mál unglinga. Ýmislegt bendir þó til þess að notkun málbeitingarmerkisins hafi færst í vöxt á undanförunum áratug. Í tengslum við rannsókn á lagfæringum í íslenskum samtölum hefur Rósa Gísladóttir (Rosa S. Gísladóttir 2015:322) lýst *what* í íslenskum samtölum sem merki sem komi fyrir þar sem mælandi sýni undrun.

Við skulum líta nánar á dæmi úr tölvuleikjasamtölum drengjanna. Í eftirfarandi broti eru Bogi og Valdi að spila fótboltaleik. Þegar brotið hefst er andstæðingurinn að sækja fram völlinn eins og heyra má leiklýsanda segja frá (lína 1). Skráningarlykill er í viðauka.

(1) Rangur eða ekki?: IU_Fifa

(B = Bogi, V = Valdi, C = tölvurödd)

```

01 C   oh stylish ba:ll (.) what can they do n[ow↓]
02 V                                       [ran]gur↓
03 C   played into the center↑
04     (0,5)((boltinn fer út af))
05 C   he [comes to the xx           ] at the end↑
06 V   [> .h hann er ekki rangur<]
→ 07 V   /wha::t→
08     (0,8)((boltinn úti))
09 B   hvernig↓
10     (1,5)((andstæðingur fær aukakast))
11 V   hvernig í fokkanum ((bolti aftur inn á))

```

Andstæðingurinn sparkar boltanum fram völlinn að marki Boga og Valda. Valdi telur að hitt liðið hafi brotið á sér með því að gefa boltann á rangstæðan mann (lína 2). Hann ber orðið *rangur* fram á rólegan hátt, með fallandi lokatóni og án þess að hækka róminn. Hér virðist Valdi því líta svo á að þetta sé augljós staðreynd sem dómari í leiknum muni bregðast við. Andstæðingarnir halda þó áfram eins og ekkert hafi í skorist, eins og fram kemur í leiklýsingu (lína 3 og 5). Boltinn lendir á leikmanni í liði strákanna og svo út af þannig að andstæðingarnir fá aukaspyrnu. Hér hefur því atburðarásin farið á annan veg en Valdi bjóst við. Hann bregst við þessu með því að benda Boga á að leikmaðurinn hafi ekki verið dæmdur rangstæður (lína 6). Hann notar svo *wha::t* í háum tóni og með löngum sérhljóða (lína 7). Bogi bregst við með spurnarfornafni, *hvernig*, sem sýnir að aukaspyrna andstæðinganna komi líka Boga á óvart (lína 9). Að lokum kasta andstæðingarnir boltanum inn á völlinn og rununni er lokað með blótsyrði Valda, *hvernig í fokkanum*, sem sýnir enn á ný að hann er mjög ósáttur við að leikmaðurinn hafi ekki verið dæmdur rangstæður.

Með því að nota *what* vekur Valdi athygli á því að hér hafi eitthvað átt sér stað sem ekki er í samræmi við væntingar. Viðbrögðin beinast þó ekki að þeim sem hefur „brotið á“ liði Valda og Boga og tilgangurinn með því að nota *what* er því ekki sá að hafa áhrif á gang leiksins. Í þessu tilviki er *what* notað sem viðbragð við atviki sem

kemur á óvart. Þannig má segja að *what* sé viðbragð sem sýnir að mælandi hafi áttað sig að ný staða er komin upp, þ.e. hann hafi tekið við nýjum upplýsingum, og að þessi atburðarás sé ekki í samræmi við það sem hann hafði átt von á. Orðið *what* er því notað til að sýna viðhorf mælanda gagnvart nýjum upplýsingum.

Næst skulum við líta á dæmi þar sem *what* kemur fyrir í lagfæringu, þ.e. í runu þar sem þátttakendur leysa úr eins konar misskilningi eða ágreiningi um staðreyndir. Í dæmi (2) eru Svenni og Bogi að ræða þekktar Youtube-stjórnur sem hafa átt í opinberum útistöðum. Brotið hefst á því að Svenni færir Boga nýjar upplýsingar: KSI er hættur að koma til landsins (lína 1). Hann ber þó upplýsingarnar á borð eins og að þetta sé eitthvað sem Bogi eigi að vita, t.d. með því að nota orðasambandið *þú veist að* í upphafi lotu.

(2) *Ekkert beef lengur: IU_GTA*

(B = Bogi, S = Svenni)

```

01 S þú veist að Kei ess æ e- kemur ekki til Íslands
02 útaf því↑
03 B ha ne:::hh
04 (1,1)
05 S hann hatar Ísland↓
06 (0,4)
07 S >segir hann allavega[na<]
→ 08 B [nei]::: >þarna< hann er
→ 09 hættur þeir (0,7)@streightuðu things up@ eitthvað
10 (1,0)
→ 11 S what
12 S [hvenær ]
13 B [hann ge-] hann gerði ví:deó um það sko
14 (1,7)
15 S Kei [ess æ: ]
16 B [hann sagð-] hann sagðist (x x ) eitthva
17 ví:nir en þúst það er ekkert neitt beef lengur↓
18 (1,6)
19 B [svo honum] líkaði alveg ágætlega við hann
20 S [mhm ]

```

Í stað þess að svara spurningu Svenna strax játandi eða neitandi bregst Bogi við með því að nota *ha* (lína 3). Ögnin gefur til kynna að upp sé komið vandamál af einhverjum toga sem þurfi að vinna úr eða lagfæra. Þar á eftir notar hann *ne:::hh* (þ.e. dregur seiminn og notar einhljóða) sem Svenni túlkar sem höfnun fremur en svar. Með öðrum orðum telur Bogi það ekki vera rétt að KSI sé hættur að koma til Íslands. Hér er því komið upp misræmi í þekkingarstöðu drengjanna sem þarf að leysa úr. Svenni ítrekar þær upplýsingar sem hann hefur með því að benda á að KSI segist sjálfur hata Ísland (línur 5 og 7). Bogi lagfærir þá lotu Svenna, fyrst með neitun og svo með því að færa honum nýjar upplýsingar: mennirnir eru búnir að semja (línur 8–9). Eftir einnar sekúndu þögn (lína 10) kvittar Svenni fyrir þessar upplýsingar með *what*. Hann tekur svo aftur til orða og biður um frekari útskýringar, þ.e. hvenær óvinirnir hafi samið (lína 12). Jafnvægi kemst svo loks á þegar Svenni samþykkir útskýringar vinar síns með því að nota lágmarksviðbragðið *mhm*. Drengirnir eru nú báðir með sömu upplýsingar undir höndum og Svenni hefur meðtekið og samþykkt nýjustu upplýsingarnar sem hann skorti í upphafi rununnar.

Eins og í dæmi (1) er *what* í þessu tilviki notað sem viðbragð við upplýsingum sem eru nýjar og ekki í samræmi við væntingar mælanda. Að þessu sinni kallar viðbragð Svenna þó á frekari úrvinnslu, fyrst og fremst vegna þess að hann fylgir ögninni eftir með spurnarfornafninu *hvenær*. Ef til vill hefði *what* eitt og sér ekki leitt til þess að Bogi hefði útskýrt nánar gang mála, þ.e. að KSI hefði tekið upp

myndskeið og lýst því yfir að það væri engin óvild til staðar lengur. *what* kemur nefnilega oft fyrir í lok runa, sem eins konar endapunktur á umræðu (e. *topic closure*).

Slíkt tilvik má sjá í dæmi (3). Að þessu sinni kemur ögnin fyrir í þríliðaðri runu sem samanstendur af spurningu (A), svari (B) og viðbragði við svari (C). Í (3) eru Bogi og Svenni að spila Grand Theft Auto. Bogi leggur til við vin sinn að þeir taki þátt í fjársjóðsleik sem snýst um að finna kistu sem geymir óvæntan vinning. Hann biður um leyfi því strákarnir eru samherjar í leiknum og vinna saman að verkefnum.

(3) Fimmtú ká: IU_GTA

(B = Bogi, S = Svenni)

01 B gaur ég veit hvar treasure hunt er (.) má ég fara
 02 að ná íða↓
 03 (0,8)
 04 S jáhh
 05 (3,6)
 A → 06 S hva: fær maður mikið fyrir treasure↓
 07 (0,9)
 B → 08 B a- ör- það er örugglega alveg fimmtú ká
 09 örugglega sko
 10 (0,9)
 C → 11 S **wha::th→**
 12 B gaur (0,3) getur þú merkt á mappið

Svenni samþykkir tillögu Boga um að sækja fjársjóðinn (lína 4) en spyr svo hver verðlaunin eru (lína 6). Bogi er ekki með svarið á hreinu eins og sést vel á því hvernig svarið er orðað. Hann á erfitt með að hefja lotuna og notar orðið *örugglega* tvisvar sinnum. Ef Bogi hefði vitað upp á hárfæst fyrir að finna fjársjóðskistilinn hefði form segðarinnar að öllum líkindum verið einfaldara (sbr. Sidnell 2010:78–79). Upphæðin sem Bogi telur að sé sennileg er há, eða fimmtú þúsund dollarar. Eftir stutta pásu sýnir Svenni að hann hafi meðtekið svarið með því að nota *wha::th*. Bogi bregst svo við með því að skipta um umræðuefni og snýr sér aftur að verkefninu sem þeir ætla sér að leysa (lína 12).

Í þessu dæmi er *what* notað sem viðbragð við svari. Algengast er að þátttakendur bregðist við svörum með lágmarksviðbragði (e. *minimal response*), þ.e. orðum og hljóðum á borð við *já*, *mhm* eða *mm*, en slík viðbrögð gefa aðeins til kynna að viðkomandi hafi heyrt og meðtekið svarið. Stundum bregðast svo þátttakendur við svari með því að nota orð eins og *að sjálfsögðu* eða *auðvitað* sem gefur til kynna að svarið hafi átt verið augljóst (sjá dæmi í *Samtalsorðabók*). Þannig geta spyrjendur sýnt viðhorf til svarsins í þriðja lið. Notkun *what* er af sama toga. Með því að kvitta fyrir svar með *what* sýnir mælandi að svarið hafi ekki verið í samræmi við væntingar. Í þessu tilviki leiðir viðhorf Svenna þó ekki til þess að Bogi bregðist við, t.d. með því að réttlæta eða útskýra svarið.

Sú notkun sem sýnd er í dæmi (3) gæti verið frábrugðin notkun *what* í breskri og amerískri ensku en ekki verður farið nánar út í slíkan samanburð hér. Þegar verið er að rannsaka pragmatísk aðkomuorð er mikilvægt að nálgast umfjöllunarefnið með opnum huga og vera ekki með fyrirframgefnar hugmyndir um að þeim sé beitt á sambærilegan hátt og í upprunamálinu. Þegar málbeitingarmerki á borð við *what* hafa verið tekin inn í viðtökumálin öðlast þau nefnilega sjálfstætt líf og geta þróast í eigin áttir, bæði hvað varðar hljóðfræðilega þætti og notkun. Ekki er hægt að skýra notkun *what* í íslensku með því að vísa í rannsóknir á notkun *what* í enskum samtölum.

5. Samanburður við *ha*

Þegar verið er að rannsaka notkun nýrra pragmatískra aðkomuorða í íslensku er mikilvægt að velta fyrir sér hvaða áhrif nýju orðin hafa á þau orð sem fyrir eru í tungumálinu. Hefur aukin tíðni *what* áhrif á samskiptakerfið, t.d. með því að draga úr notkun orða sem hafa áður gegnt sama eða svipuðu hlutverki? Eins og Rósa Gísladóttir (2015) hefur fjallað um er *ha* í íslensku fyrst og fremst notað sem lagfæringarmerki (e. *repair initiator*) í opnum lagfæringum, þ.e. sem merki sem mælandi notar til að sýna að hann hafi ekki heyrt eða skilið lotu viðmælanda. Eins og hún bendir á er *what* ekki notað á þennan hátt í íslensku. Dæmi um *ha* í opnum annarslagfæringum má sjá í dæmi (4). Brotið kemur fyrir í lok samtals, rétt áður en Bogi slekkur á upptökunni að ósk Svenna (lína 1).

(4) *Stoppaðu recordingið: IU_GTA4*

(S = Svenni, B = Bogi)

```

01 S  gaur↓ stoppaðu recordingið
02     (1,9)
→ 03 B  ha: ↓
04     (0,6)
05 S  *stohopphaðu recordingið* ((hlær))
06     (1,1)
07 B  ah ókei já

```

Bogi bregst við beiðni Svenna með *ha* sem borið er fram með fallandi lokatóni (lína 3). Svenni bregst við með því að endurtaka beiðnina með örlítið breyttu sniði og þannig má draga þá ályktun að vandamálið felist ekki í innihaldi segðarinnar heldur að Bogi hafi hreinlega ekki heyrt nógu vel í honum. Svenni túlkar *ha* sem ósk um að hann endurtaki sig. Þegar Svenni hefur endurtekið sömu beiðni bregst Bogi við upplýsingunum með stöðubreytingarmerki (e. *change-of-state token*) sem gefur til kynna að hann skilji nú það sem hann skildi ekki áður, *ah* (sbr. Heritage 1984). Að lokum sýnir hann með *ókei* að hann ætli að verða við beiðninni.

Auk þess kemur *ha* stundum fyrir sem viðbragð sem gefur til kynna vandamál af einhverjum toga, t.d. þegar mælendur eru ósammála um stöðu mála eins og fjallað var um í dæmi (2) sem er birt að hluta til aftur.

(5) *Ekkert beef lengur: IU_GTA*

(B = Bogi, S = Svenni)

```

01 S  þú veist að Kei ess æ e- kemur ekki til Íslands
02     útaf því↑
→ 03 B  ha ne:::hh
04     (1,1)
05 S  hann hatar Ísland↓

```

Um leið og Svenni kemur að fyrstu lotuskiptastöð bregst Bogi við upplýsingunum með *ha* en bætir svo við neitun sem véfengir þær. Hér felst vandamálið því ekki í því að Bogi hafi ekki heyrt fyrri lotu eða skilið upplýsingarnar heldur fremur í því að upplýsingarnar eru rangar samkvæmt hans bestu vitund. Hér er *ha* notað til að sýna að mælandi hafi tekið við nýjum upplýsingum en sýnir jafnframt að þær hafi ekki verið í samræmi við væntingar.

Í þriðja lagi hefur *ha* verið notað í íslensku til að knýja fram eins konar viðbrögð frá viðmælanda. Slík tilvik koma fyrir ýmist stök eða í lok lengri lotu, eins og sjá má í umfjöllun Þóru Bjarkar Hjartardóttur (2006:26) um það sem hún flokkar sem hala (e. *tags*). Samkvæmt útreikningum hennar á hölum í útvarpsþættinum Þjóðarsálinni frá 1996 var *ha* algengasti halinn í efniviðnum og mun algengari en t.d. *er það ekki*,

HELGA HILMISDÓTTIR

hum og *skilurðu* (sjá Þóru Björk Hjartardóttur 2006:32). Síðasta dæmið í þessari umfjöllun er tekið beint úr umfjöllun Þóru og sýnir *ha* sem kemur fyrir stakt í lotu (sjá Þóru Björk Hjartardóttur 2006:26).

(6) Þessir Selfyssingar: ÞS 1:2

(A = hlustandi, B = þáttastjórnandi)

```

01 A þeir víla það nú ekki fyrir sér þessir [Selfyssingar]
02 B                                     [*nei*      ]
→ 03 A ha
04 B ekki frekar en annað

```

Hlustandi tjáir persónulega skoðun sína á Selfyssingum sem þáttastjórnandi samþykkir þegar lotan nálgast lotuskiptastöð (lína 2). Endurgjöf þáttastjórnanda skarast við lotu hlustanda og ef til vill hefur hlustanda því ekki þótt viðbrögðin nægilega afgerandi, þrátt fyrir hlátur í rödd þess fyrrnefnda. Hlustandinn tekur því aftur til máls og notar *ha* og reynir þannig að knýja fram meiri eða sterkari viðbrögð frá þáttastjórnanda. Að þessu sinni sýnir þáttastjórnandi að hann er á sama máli með því að taka undir og bjóða jafnvel enn betur: Þessir Selfyssingar víla ekki aðra hluti fyrir sér heldur.

Tafla 3 sýnir tíðni *ha* í tölvuleikjasamtölum drengjanna flokkaða eftir virkni. Í töflunni er gerður greinarmunur á tilvikum sem eru notuð sem lagfæringarmerki (*ha*^{lagf}), viðbrögð sem sýna að fyrri lota hafi ekki verið í samræmi við væntingar (*ha*^{vænt}) og merki sem knýr fram frekari viðbrögð frá viðmælanda (*ha*^{kný}).

	<i>ha</i> ^{lagf}		<i>ha</i> ^{vænt}		<i>ha</i> ^{kný}		samtals
FIFA	17	85%	3	15%	0	0%	100%
GTA	50	91%	5	9%	0	0%	100%
samt.	67	89%	8	11%	0	0%	100%

Tafla 3: Tíðni og virkni *ha* í efniviðnum.

Eins og Tafla 3 sýnir eru samtals 75 dæmi um *ha* í samtölum drengjanna. Af þeim flokkast 89% sem dæmi um lagfæringarmerki en 11% eru notuð til að sýna ósamræmi milli fyrirbyggjandi upplýsinga og fyrri væntinga. Engin dæmi var að finna um *ha* sem knýr fram viðbrögð frá viðmælanda.

Tafla 4 sýnir tíðni *what* í efniviðnum og dreifingu á flokka.

	<i>what</i> ^{lagf}		<i>what</i> ^{vænt}		<i>what</i> ^{kný}		samtals
FIFA	0	0%	14	100%	0	0%	100%
GTA	0	0%	17	100%	0	0%	100%
samt.	0	0%	31	100%	0	0%	100%

Tafla 4: Tíðni og virkni *what* í efniviðnum.

Tölurnar í Töflu 4 sýna að *what* kemur aðeins fyrir sem viðbragð við upplýsingum sem eru á einhvern hátt óvæntar, þ.e. *what*^{vænt}. Engin dæmi eru um hina tvo flokkana sem bendir til þess að *what* gegni fremur afmörkuðu hlutverki í íslenskum samtölum.

Þegar Tafla 3 og 4 eru bornar saman kemur í ljós að *what* hefur að miklu leyti tekið yfir sem viðbragð við óvæntum upplýsingum í samtölum drengjanna. Niðurstöðurnar gefa tilefni til þess að rannsakað verði betur hvort tilkoma *what*^{vænt} hafi dregið úr notkun *ha*^{vænt} í samtölum ungs fólks og hvort þetta muni leiða til þess að orðin tvö eigi eftir fá skýrari verkaskiptingu í framtíðinni. Velta má fyrir sér hvort við séum að upplifa tilfærslu í kerfinu sem mun halda áfram þar til *what* hefur tekið yfir sem viðbragð við óvæntum upplýsingum og *ha* hefur takmarkast við

lagfæringarmerki. Einnig er ástæða til að velta fyrir sér hvers vegna engin dæmi eru um *ha*^{kný} í samtölum drengjanna. Skýringuna er ef til vill að finna í ólíku eðli gagnanna, þ.e. tölvuleikjasamtölum og opinni dægurmálaumræðu í útvarpi, en vert er að skoða hvort ástæðan gæti líka verið fólgin í mikilli sókn orðræðuagna á borð við *þúst*, *skiluru* og *fattaru* (sjá Helgu Hilmisdóttur 2021b).

6. Samantekt og lokaorð

Í þessari grein hefur verið fjallað um notkun *what* og *ha* í samtölum fimmtán ára grunnskóladrengja sem eru að spila tölvuleiki og eiga í munnlegum samskiptum í gegnum hljóðrás. Efniviður rannsóknarinnar er frá árinu 2021 og samanstendur af fjórum hljóðrituðum samtölum sem samtals eru um fjórar klukkustundir og tólf mínútur að lengd eða 27.280 lesmálsorð.

Rannsóknin leiddi í ljós að hlutfall pragmatískra aðkomuorða var 3,3% af öllum lesmálsorðum. Ekki var gerður greinarmunur á gamalgrónum aðkomuorðum á borð við *vá* og *ókei* og nýjungum eins og *fact(s)* og *ægt*. Aðkomuorðin dreifðust á sex notkunarflokkum: 1) kurteisfrasa, 2) kveðjur og ávörp, 3) blótsyrði, 4) hvatningarorð, 5) viðbragðsagnir og 6) orðræðumerki. Orðin sem komu oftast fyrir voru *ókei* (242), *fokking* (113), *(oh) sjitt* (67), *fokk (it)* (59) og *ey* (45). Í samtölunum voru einnig 31 dæmi um *(oh) what* sem fjallað var um sérstaklega til að draga upp mynd af því sem gerist þegar ný málbeitingarmerki ryðja sér til rúms í viðtökumáli. Notkun drengjanna á *what* var síðan borin saman við notkun þeirra á *ha*, sem hefur samkvæmt *Ensk-íslenskri orðabók með alfræðilegu ívafi* (1984) verið talið íslenskt jafnheiti *what* í ensku.

Greining á samtölum drengjanna leiddi í ljós að *what* kemur aðeins fyrir í samhengi þar sem einhverjar upplýsingar koma fram sem ekki eru í samræmi við væntingar mælanda. Í umræðunni eru slík dæmi nefnd *what*^{vænt}. Notkun *what*^{vænt} kallar þó ekki endilega á viðbrögð eða úrlausn viðmælanda og stundum kemur orðið fyrir í lok runu áður en þátttakendur snúa sér að öðrum athöfnum. Ef kallað er eftir frekari viðbrögðum er það gert eftir öðrum leiðum eins og t.d. að nota spurnarorð (sjá *hvenær* í dæmi (2)).

Orðið *ha* kemur hins vegar yfirleitt fyrir sem lagfæringarmerki þar sem mælandi á í erfiðleikum með að heyra eða skilja lotuna á undan, hér nefnt *ha*^{lagf}. Mun sjaldgæfara er að *ha* sé notað til að sýna að upplýsingar séu ekki í samræmi við væntingar. Aðeins 8 tilvik flokkast sem *ha*^{vænt}.

Þótt tölurnar sem hér um ræðir sýni aðeins hvernig málum er háttað í nákvæmlega þessum samtölum drengjanna er samt ástæða til að velta fyrir sér hvort niðurstöðurnar endurspeglí almenna þróun í samtölum ungra Íslendinga. Er *what* að taka við af *ha* í samhengi þar sem mælendur vilja sýna að upplýsingar séu ekki í samræmi við væntingar? Athugun á dæmum í gagnagrunninum *Íslenskt unglíngamál*, sem geymir 190.000 lesmálsorð, bendir til að svo sé.⁴ Breytingarnar eru ef til vill hluti af stærri þróun sem nauðsynlegt er að gefa meiri gaum. Tilkoma nýrra málbeitingarmerkja hefur verið áberandi undanfarna áratugi og samanburður á upptökum bendir til að ákveðin þróun gæti verið í gangi sem vert er að fara betur í saumana á (sjá Helgu Hilmisdóttur 2021b).

HEIMILDIR

Andersen, Gisle. (2014). Pragmatic borrowing. *Journal of Pragmatics*, 113, 116–126. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.03.005>

⁴ Sjá gagnagrunn á vefsíðunni <https://tekstlab.uio.no/glossa2/iyl>.

- Andersen, Gisle. (2022). Phraseology in a cross-linguistic perspective: A diachronic and corpus-based account. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 18(2), 365–389. <http://doi.org/10.1515/cllt-2019-0057>
- Ásta Svavarsdóttir. (2004). English in Icelandic – A comparison between generations. *Nordic Journal of English Studies*, 3(2), 153–165. <https://doi.org/10.35360/njes.167>
- Ásta Svavarsdóttir og Veturliði Óskarsson. (2009). Annarleg sprek á ókunnugri strönd. Tökuorð í íslensku fyrr og nú. *Orð og tunga*, 11, 17–44.
- Ensk-íslensk orðabók með alfræðilegu ívafi*. (1984). Sören Sörenson (ritstj.). Örn og Örlygur.
- Fjeld, Ruth Vatvedt. (2021). *Norsk banneordbok. Om eder og forbannelse og andre språklige tabuer*. Humanistforlag.
- Guðrún Kvaran. (2004). English influence on the Icelandic lexicon. *Nordic Journal of English Studies*, 2(3), 143–152. <https://doi.org/10.35360/njes.166>
- Guðrún Kvaran og Ásta Svavarsdóttir. (2002). Icelandic. Í Manfred Görlach (ritstj.), *English in Europe* (bls. 82–107). Oxford University Press.
- Helga Hilmisdóttir. (2021a). Leikjatölvur og orðaforði unglunga: Rannsókn á framandorðum í samtölum tveggja grunnskóladrengja. *Ritið*, 21(3), 117–144. <https://ritid.hi.is/index.php/ritid/article/view/153>
- Helga Hilmisdóttir. (2021b). Talspráskorpusar, diskurspartiklar och lexikografi. *LexikoNordica*, 28, 79–100. <https://tidsskrift.dk/lexn/article/view/129589>
- Heritage, John. (1984). A change-of-state token and aspects of its sequential placement. Í J. Maxwell Atkinson og John Heritage (ritstj.), *Structures of social action: Studies in conversation analysis* (bls. 299–345). Cambridge University Press.
- Íslensk nútímamálsorðabók*. Halldóra Jónsdóttir og Þórdís Úlfarsdóttir (ritstj.). Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. islenskordabok.arnastofnun.is
- Íslensk orðabók*. (2004). Mörður Árnason (ritstj.). Edda.
- Jarvad, Pia og Helge Sandøy (ritstj.). (2007). *Stuntman og andre importord i Norden: Om udtale og bøjning*. Novus forlag.
- Onysko, Alexander. (2007). *Anglicisms in German: Borrowing, lexical productivity and written codeswitching*. Walter de Gruyter.
- Peterson, Elizabeth. (2017). The nativization of pragmatic borrowings in remote language contact situations. *Journal of Pragmatics*, 113, 116–126. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.02.012>
- Peterson, Elizabeth og Johanna Vaattovaara. (2014). *Kiitos and pliis: The relationship of native and borrowed politeness markers in Finnish*. *Journal of Politeness*, 10(2), 247–269. <https://doi.org/10.1515/pr-2014-0011>
- Rosa S. Gísladóttir. (2015). Other-initiated repair in Icelandic. *Open Linguistics* 1, 309–328. <https://doi.org/10.1515/opli-2015-0004>
- Samtalsorðabók*. Helga Hilmisdóttir (ritstj.). samtalsordabok.arnastofnun.is
- Sandøy, Helge. (2003). *Med 'bil' i Norden i 100 år: Ordlagning og tilpassing av utalandske ord*. Novus forlag.
- Selback, Bente og Helge Sandøy. (2007). *Fire dagar i nordiske aviser: En jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. Novus forlag.
- Sidnell, Jack. (2010). *Conversation analysis: An introduction*. Wiley-Blackwell.
- Thompson, Sandra A., Barbara A. Fox og Elizabeth Couper-Kuhlen. (2015). *Grammar in everyday talk: Building responsive actions*. Cambridge University Press.
- Urban Dictionary*. urbandictionary.com
- Veturliði Óskarsson. (2023). Orð koma í orða stað: Um sagnorðið *fokka* og nafnorðið *fokk*. *Orð og tunga*, 25, 43–67. <https://doi.org/10.33112/ordogtunga.25.4>

MÁLBEITING OG SAMBÝLI VIÐ ENSKU

Þóra Björk Hjartardóttir. (2006). Halar í samtölum. *Íslenskt mál og almenn málfræði*, 28, 17–55.

Viðauki: Skráningarlykill

↓	fallandi lokatónn
↑	rísandi lokatónn
→	jafn lokatónn
(.)	pása styttri en 0,3 sekúndur
(0,5)	pása mæld í sekúndum (hér 0,5 sekúndur)
ha-	óklárað orð
xx	orð sem ekki er hægt að greina
:::	langt hljóð (tvípunktur táknar 0,1 sekúndu)
ég	áberandi áhersla
hh	útöndun
.hh	innöndun
[samhliða tal hefst
]	samhliða tali lýkur
/	hár byrjunartónn (e. <i>pitch stepup</i>)
>ég meina<	borið fram hratt
heh	hlátur
@@	með leikrænni röddu
((geispar))	athugasemdir skrásetjara

ABSTRACT

‘Pragmatics and language contact with English’

Keywords: pragmatic borrowing, language contact, talk-in-interaction, teenage talk, gaming conversations

This article deals with pragmatic borrowing in Icelandic youth language, in particular the response particle *what* which is compared to the native corresponding form *ha*. The aim of the study is twofold: to conduct an inventory of the pragmatic borrowings that are used during the conversation and to describe the use of *what* in comparison to the native form *ha*. The research questions are as follows: 1) What is the extent of pragmatic borrowing in the data and what are the main functions of the borrowed items? 2) What does a close analysis of *what* and *ha* tell us about pragmatic borrowing in modern Icelandic?

The study is empirical and is based on 4 hours and 12 minutes of conversation between fifteen-year-old schoolboys who are playing computer games while communicating online. The method used is interactional linguistics.

The study shows that direct lexical borrowing from English is relatively frequent in the material, or 3,3% of all running words in the data. The borrowings were categorized into six classes: 1) politeness markers, 2) greetings and address terms, 3) swearing, 4) hortatives, 5) response particles, and 6) discourse markers. Furthermore, a comparison of *what* and *ha* indicates that the two words are used in different ways. While *ha* is used both as open repair initiator and as a non-aligning response to new information, *what* only belongs to the second category. In addition, *what* seems to be taking over as a non-aligning response (31 vs. 8 occurrences of *ha* as non-aligning responses). This indicates that the word-pair might be caught in a process of functional change which could lead to a clear division of labour between

HELGA HILMISDÓTTIR

the two tokens. Thus, pragmatic borrowing does not only bring new lexical items to the receiving language. It also shapes the functions of native words, which in return may lead to new communicative patterns.

Helga Hilmisdóttir
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
helga.hilmisdottir@arnastofnun.is

Digital language contact with English: Comparison of children's language input and use in Iceland and the Faroes

1. Introduction

The language situation in Iceland and the Faroes has changed drastically in recent years. Current globalization and the advent of digital media and language technology has increased exposure to English, which is more intense and interactive than before, particularly among children and adolescents. This new language situation, characterized by digital language contact with English, has been much discussed in popular media in Iceland and the Faroes in recent years.

In the public discourse, a causal relationship between digital English input and reduced/incompletely acquired Icelandic/Faroese has often been assumed without any evidence. This public concern in Iceland was one of the motivating factors behind the research project “Modeling the Linguistic Consequences of Digital Language Contact” (MoLiCoDiLaCo, www.molicodilaco.hi.is) which received a Grant of Excellence from the Icelandic Research Fund in 2016–2019.¹ One goal of the project was to address this concern by collecting data to answer the question whether a globally dominant L2 (English) can affect the acquisition of a domestically dominant but globally small L1 (Icelandic) through digital language contact.

This article is organized as follows: Section 2 starts with a brief introduction to Danish and English influence in Iceland through the ages and the social and technological changes which shape Icelandic children's language environment today. In section 3, the children's part of the MoLiCoDiLaCo-project is briefly described and some of its main results outlined. The primary focus is on the measurements of the 3–12-year-old children's Icelandic and English input and language use and its relationship to their Icelandic and English vocabulary and Icelandic grammar.² In section 4, the language situation in the Faroes is compared to the Icelandic one, the main difference being the prominent role that Danish has played in the Faroe Islands through the ages. Also, the results of a couple of studies which have been conducted on the effects of digital language contact with English on Faroese children's language use are outlined. Finally, in section 5, the paper concludes with a few words on the vitality of globally small languages, like Icelandic and Faroese, in the digital age.

2. The Icelandic language environment

2.1 A brief history of Danish and English influence in Iceland

After the settlement of Iceland in 874, Iceland came under Norwegian rule in 1262. The year 1387 marks the beginning of Danish presence in Iceland (Karlsson 2010:17, 23). However, although first being under the Danish-Norwegian crown and then the kingdom of Denmark, Icelanders remained largely monolingual (Hilmarsson-Dunn and Kristinsson 2010). Icelandic was a written language at least from the 12th century (Árnason 2002:173) and Icelanders continued to write and publish in Icelandic after the union with Denmark. According to Ottósson (1990:31, 92), Danish was most

¹ The project was supported by grant number 162991-051 from the Icelandic Research Fund, awarded to Sigríður Sigurjónsdóttir and Eiríkur Rögnvaldsson.

² The results of the MoLiCoDiLaCo-project, outlined in sections 3.3 and 3.4, are published in Nowenstein and Sigurjónsdóttir (2021) and Sigurjónsdóttir and Nowenstein (2021).

dominant in commerce and administration until Iceland became an independent republic in 1944.

The year 1940 marks the beginning of English presence in Iceland, when British and later American troops occupied Iceland during World War II. In the latter part of the 20th century, British and American popular culture had great influence in Iceland, as in many other countries, and in the first decades of the 21st century, the contact with English increased even further with the advent of digital technology and media, where English is the dominant language.

Foreign language education in Iceland reflects this shift from Danish to English. Due to close ties with Denmark from 1387 on, Danish was the first foreign language taught in Icelandic schools for most of the 20th century. In 1999, however, English replaced Danish as the first foreign language taught in elementary school (Arnbjörnsdóttir 2018a:24). Today, English language instruction begins in 4th grade of elementary school, when children are 9–10 years old, although schools have permission to start instruction earlier and many nursery schools now teach their pupils some English. Danish instruction, on the other hand, begins in 7th grade, when students are 12–13 years old (Sigurjónsdóttir and Nowenstein 2021:703–704). Moreover, English has strengthened its status in Icelandic Universities and academia where many courses at the graduate level are taught in English and doctoral dissertations are often written in English (Kristinsson and Bernharðsson 2014; Arnbjörnsdóttir 2018b).

The spread of English throughout the world in the last decades is unprecedented, as indicated by the term *English as a global language* (Crystal 2003). Arnbjörnsdóttir and Ingvarsdóttir (2018) and Rögnvaldsson (2016) discuss how English affects communication and cultures world-wide. Since English is the dominant language of digital media and technology, most of the world's languages are now in digital language contact with English. One result of these altered conditions is that many children in traditionally non-English-speaking language communities today acquire some of their English skills before English is introduced in formal education (De Wilde et al. 2020). This also applies to many Icelandic children who learn English outside of school through contextual learning (e.g., Lefever 2010; Jóhannsdóttir 2018; Sigurjónsdóttir and Nowenstein 2021). This means that the learning takes place incidentally and is a by-product of children's extracurricular activities where they are attending to their interests in their free time.

2.2 *A small homogeneous society going global*

Icelanders are known for their strong tradition for language planning, prescriptivism, and purism regarding their mother tongue (Hilmarrsson-Dunn and Kristinsson 2010). The purism efforts switched from clearing Icelandic of unwelcome Danish influence in the 19th and the first part of the 20th century to protecting it from English during and after World War II (Kristinsson 2017:47). In the 21st century, the focus of language planning in Iceland shifted from the form of the language to its status where the issue of domain-loss to English has become the focal point (Árnason 2001).

Thus, in recent years, due to both social and technological changes, Icelandic is losing important domains of language use to English (Rögnvaldsson 2016:22–24). For example, Icelandic is no longer the language of most ordinary face-to-face communication in all domains since in many restaurants and shops in Iceland, customers have to speak English. Due to the explosion in tourism in Iceland in the last decade, migrant workers have been imported from abroad and neither they nor immigrants in Iceland get the support they need to learn Icelandic. The technological advances of recent years also have increased English exposure in Iceland affecting the Icelandic speech community in various ways, especially young children and teenagers. Many young Icelanders spend a lot of time online, where according to the

DIGITAL LANGUAGE CONTACT WITH ENGLISH

results of the MoLiCoDiLaCo-project most of the content is in English (Sigurðardóttir 2020:102). Finally, language technology with voice-controlled equipment, for example digital assistants like Alexa and Google Home, are not yet available in Icelandic and are most often set to English in Icelandic homes. However, due to support from the Icelandic government, the groundwork is now being laid for them to speak Icelandic (Rögnvaldsson 2016:29).

As outlined in section 2.1, the Icelandic language community was rather homogeneous through the ages, but immigration to Iceland has increased in recent years and has in fact doubled since 2012. On January 1st, 2021, 15.5% of the population of Iceland were so-called “first generation immigrants”.³ Together with their children, this percentage is 17.1% of the population (Hagstofa Íslands). Studies on children and teenagers’ learning of Icelandic as a second language (L2), e.g., Thordardottir (2021) and Thordardottir and Juliusdottir (2013), show large gaps between L2 Icelandic and native skills, gaps which persist. The L2 Icelanders have significantly less competence in Icelandic than native-speakers of the same age, speak “simpler” Icelandic, and few of them finish upper secondary school (16–19 years old) if they enroll at all. According to Thordardottir (2021), young L2 learners of Icelandic do worse than in other countries, with only a minority of Icelandic L2 learners shifting to dominance in Icelandic, whereas L2 learners of English typically shift to dominance in the L2 (community) language. This means that L2 Icelanders do not have the same opportunities in Iceland as native speakers of Icelandic. Moreover, Icelandic L2 teens use English significantly more than L1 teens and some know more English than Icelandic even after more than six years of residence (Thordardottir 2021). Finally, Sigurðardóttir’s (2020:92) study, conducted within the MoLiCoDiLaCo-project, indicates that Icelandic L1 and L2 children prefer to communicate with each other in English rather than in Icelandic (see also Sigurðardóttir and Sigurjónsdóttir 2020).

As the previous discussion indicates, the Icelandic language environment has undergone dramatic changes in recent years as Icelandic now is in both traditional and digital language contact with English. Icelandic has of course been in contact with other languages before, especially Danish, as outlined in section 2.1, but as discussed by Rögnvaldsson (2016:22–24) there are three factors which seem to be different at this point in history which make the contact more intense than before in the history of Icelandic. First there is the quantity of English due to its dominance in the digital world. Second, the recipients of English input are younger than before and thus more receptive to English exposure. Third, the use of English is becoming increasingly interactive compared to the passive reception of the past; interactive and productive communication (speaking and writing) have been shown to be one of the best types of input for children’s language acquisition (DeWilde et al. 2020:180).

This intense contact with English has caused growing public concern in Iceland where the globally dominant English has been perceived as a threat to Icelandic (Kristinsson 2017). For example, it has been claimed that some Icelandic children are not acquiring certain basic Icelandic vocabulary items nowadays although they know the English words (Markúsardóttir 2015), and that many Icelandic children and teenagers play and talk together in English rather than in their native language (“Börnin tala saman á ensku í skólanum” 2017).

³ Hagstofa Íslands (Statistics Iceland) uses this term for immigrants who are born abroad as well as their parents and grandparents.

3. The Icelandic research project MoLiCoDiLaCo 2016–2019

In order to find out if Icelandic is losing ground to English and to map the status of Icelandic and English in Iceland today, Eiríkur Rögnvaldsson and I initiated the research project *Modeling the linguistic consequences of digital language contact* (www.molicodilaco.hi.is). One of the main research questions that the project aimed to answer was:

- (1) Can a contextually learned and globally dominant L2 (English) affect the acquisition of a domestically dominant but globally small L1 (Icelandic)?

The effects of an L2 on an L1 are well-known in work on L1 attrition, where due to immersion in the L2, people lose some of their language abilities in the mother tongue (Nowenstein and Sigurjónsdóttir 2021:19). However, that research has been conducted on L1s which are minority languages and not the dominant language of schooling or society more broadly (e.g., Montrul 2008). Thus, research is lacking on the possible impact of increased (L2) English digital language input on a domestically dominant L1 like Icelandic. The MoLiCoDiLaCo-project addressed this understudied scenario.

3.1 Methods and data collection in the children's part of the project

The goal of the data collection in the MoLiCoDiLaCo-project was to construct a nation-wide profile of the amount that Icelandic speakers of different ages receive of Icelandic and English input, their language use and competence in both languages, as well as their attitudes to Icelandic and English. As described in detail in Nowenstein and Sigurjónsdóttir (2021:21–31) and Sigurjónsdóttir and Nowenstein (2021:704–707), two main methods for data collection were used in the project: online surveys tailored to each age group and subsequent in-depth testing sessions and interviews. The online surveys for the 3–12-year-old children were sent out to 1,500 children, yielding 724 participants and a response rate of 48%. The children were divided into four age groups where the survey was adapted to each age group. In total, the surveys included 265 questions and were parent-administered for the 3–9-year-olds but in part completed independently by the 10–12-year-olds.

The sample for the in-depth testing sessions were 106 children out of those who responded to the online survey. The participants were selected based on English input data results from the online survey, with small, average, and large amounts of English input within each age group. The 3–9-year-old children came in with a parent for three one-hour sessions and the 10–12-year-olds for two one-and-a-half-hour sessions. In these sessions the children and their accompanying parent were interviewed separately about the children's input both in Icelandic and English and their language attitudes. The children were tested on Icelandic grammar and on Icelandic and English vocabulary; language samples in both languages were also collected.

3.2 Some results regarding 3–12-year-old Icelandic children's digital language use

Results regarding the children's starting age of smartphone and tablet use in the online surveys of the MoLiCoDiLaCo-project show that children in the youngest age group, the 3–5-year-olds, started using these devices at the youngest age. The results for this age group, which are based on parental reports, show that 58% of the 3–5-year-olds were two years old or younger when they started using smartphones and tablets and 8% were younger than one year old.⁴ For comparison, a study which was

⁴ For more detailed information regarding our quantitative measurements, outlined in sections 3.2, 3.3 and 3.4, see the references cited in each section.

conducted in 2013 showed that only 2% of Icelandic children started using the Internet before the age of three (Sigurjónsdóttir and Rögnvaldsson 2018a:6–7).

In the online surveys, the parents of the 3–9-year-olds and the 10–12-year-olds themselves also were asked to mark which activities the children took part in at least twice a week both for Icelandic and English. The results for the 3–12-year-old children’s computer game playing in Icelandic versus English by age show that only the 3- and 4-year-olds play more computer games in Icelandic than in English. The 5–12-year-old children play more games in English and computer game playing in English increases as the children grow older (Nowenstein et al. 2018:18). In this respect it should be noted that very few computer games are available in Icelandic and those that are target young children. Interestingly, our findings show gender differences in computer game playing where 3–12-year-old boys play more games than 3–12-year-old girls and this gender difference increases as the children grow older. Also, boys in most age groups play more computer games in English than girls, and in the 8–12-year-old age groups, a higher percentage of 8–12-year-old boys (36–43%) than girls (15%) play computer games which allow communication between players (Guðmundsdóttir et al. 2022:85–88). Interestingly, the statistical results from the children’s online surveys show that 3–12-year-old boys have significantly more English vocabulary than girls the same age (Nowenstein and Sigurjónsdóttir 2021:35). Indeed DeWilde et al.’s (2020:177–180) results indicate that gaming provides one of the best inputs for children’s contextual language learning of English vocabulary due to its interactive and productive use.

3.3 Children’s language environment: How much English and Icelandic is there?

Within the MoLiCoDiLaCo-project, we conducted thorough measurements of the 3–12-year-old children’s English and Icelandic input and use. As discussed in more detail in Nowenstein and Sigurjónsdóttir (2021:38–42) and Sigurjónsdóttir and Nowenstein (2021:710–712), the results of a statistical analysis (modeling results) from the in-depth testing sessions indicate that the average proportion of English input and output in a typical day for the 3–12-year-old children is 14%. However, the range is wide, from 0–52%, so there is a great deal of individual variation between children, and the proportion of English input and use increases as the children grow older. Moreover, according to our results, the average amount of English input and output per day is 90 minutes, or one hour and 30 minutes, and that amount also increases with age. On the other hand, the children across age groups have similar amounts of Icelandic input/output in minutes daily with an average amount of 519 minutes or 8 hours and 39 minutes per day (Sigurjónsdóttir et al. 2020:614). Thus, according to our measurements, the children in general across age groups receive a lot more input in Icelandic than in English and use Icelandic more than English in a typical day. Hence for the average child, English still is a relatively small part of Icelandic children’s language environment.

3.4 Effects of English input on children’s L1 Icelandic and L2 English

The results of the statistical analyses in the online surveys do not show any effects of English input and use on the many Icelandic linguistic variables evaluated in the surveys. The only significant effect on Icelandic for the 3–12-year-old children is a small negative effect of smart device use on their understanding and use of Icelandic vocabulary. However, there are more effects of English input and use on the children’s knowledge of English. Thus, the children’s interest in English, receptive English input, productive English use, and their smart device use all show a significant positive effect on the children’s understanding and use of English vocabulary. Finally, there is a significant positive effect of receptive English input

and English interest for the 10–12-year-old children’s judgments on standard English syntactic structures and grammar (Nowenstein and Sigurjónsdóttir 2021:33–38; Sigurjónsdóttir and Nowenstein 2021:708–710).

Turning to the results of the statistical analyses in the in-depth testing sessions and looking first at vocabulary, there are no effects of English on the Icelandic vocabulary scores, but again there is a significant effect of the children’s English input and use on their English vocabulary scores. For the various Icelandic linguistic variables that were tested in the in-depth sessions, the only significant effect is that digital receptive English has a significant negative effect on the standard use of the subjunctive mood in Icelandic. Finally, the results of the Icelandic language samples, which were collected from the children in the sessions, show a significant negative effect of receptive English for the children’s mean length of utterance (MLU) (for a more detailed discussion see Nowenstein and Sigurjónsdóttir 2021:42–50; Sigurjónsdóttir and Nowenstein 2021:713–716). Thus, the answer to one of the project’s main research questions, stated in (1) in section 3: Can a contextually learned and globally dominant L2 (English) affect the acquisition of a domestically dominant but globally small L1 (Icelandic)? seems to be yes, although according to our results there are no large-scale effects on children’s acquisition of Icelandic so far.

3.5 Children’s attitudes to Icelandic and English

The results of the MoLiCoDiLaCo-project show that Icelandic teenagers and young adults are more negative towards their mother tongue than older people (Sigurjónsdóttir 2020:9). However, although the 3–12-year-old children seem to foster positive attitudes towards both Icelandic and English, a closer look at their responses in the in-depth testing session reveals that many of them associate Icelandic with compulsory school assignments, prescriptive grammar and learning to speak and write Icelandic in the grammatically correct way. On the other hand, most of them associate English with entertainment in the digital world, travel abroad, and modern technology. Thus, the domains of use of these two languages are quite different (Sigurðardóttir 2020:110–112; Sigurðardóttir and Sigurjónsdóttir 2020).

4. How do the Faroes compare?

4.1 A brief history of Danish and English influence in the Faroes

Historically, there are differences between the language situation in the Faroes and Iceland. Faroese speakers are used to more variability in language use than Icelanders, due to a wider range of dialectal differences in the Faroe Islands than in Iceland. Also, due to the prominent role that Danish has played in the Faroes through the ages, they are much more accustomed to using a second language in their home country than Icelanders are. For example, all written communication in the Faroes took place in Danish until 1846 when a spelling system was at last constructed for Faroese, after which the restoration of the Faroese language began (Petersen 2008). This is quite different from Iceland, as mentioned in section 2.1, where a written form of Icelandic has existed from at least the 12th century, and the New Testament was already translated into Icelandic in 1540 (Ottósson 1990:15). Also, in the Faroes up until 1938, people generally were required to use Danish in churches and schools, although the use of Faroese was allowed when talking to young children (Hansen 2018). Thus, there were significant domain restrictions on the use of Faroese through the ages, restrictions which did not exist in Iceland. It was not until 1938 and 1939 that the use of Faroese and Danish was made equal in schools and churches, and finally in 1948, Faroese became the main language of the Faroe Islands.

Today, Faroese has gained ground in old and new domains although intense contact with Danish through the ages has influenced both its lexicon and linguistic

structure (Petersen 2008). The linguistic environment in the Faroes today is characterized by Faroese being used in most domains although Danish is the official second language of the islands and practically everyone speaks and writes Danish. Danish instruction begins in third grade of elementary school, when children are 8–9 years old, and a majority of the textbooks used in upper secondary school are in Danish. Moreover, Danish news and media are still prominent in the Faroes. Thus, the language situation in the Faroes differs from Iceland, where the nation remained largely monolingual through the ages and Danish never had the prominent status that it still has in the Faroes.

As in Iceland, the year 1940 marks the beginning of English presence in the Faroes when British troops occupied the islands during World War II. However, it was the rise of digital media and technology, where English is the dominant language, that brought intense contact with English to the Faroes, just as in Iceland. Thus, English has taken over some of the domains in the Faroes where Danish was prominent before, especially in the case of younger speakers; see section 4.2.

4.2 Studies on English influence on Faroese children's language use

A difference in language use between younger and older Faroese speakers has been documented in a number of recent studies. For example, this contrast clearly surfaced in a small study conducted by Sigurjónsdóttir (in press) in the Faroes in 2019 where a part of the Icelandic MoLiCoDiLaCo-questionnaire was translated into Faroese to gain insight into the language situation in the Faroes. The results indicate that young Faroese adults, 20–40 years old, now speak more English daily than Danish, whereas older adults, 41–79 years old, still speak more Danish daily than English. However, the results of both this small study conducted in the Faroes and the Icelandic MoLiCoDiLaCo-project indicate that daily speech in both countries is mostly in the mother tongue.⁵ Also, Andreasen (2021) studied 16–29-year-old Faroe Islanders' use of Faroese, Danish and English as well as their attitudes towards the three languages. The results of her study show that the 16–29-year-old participants use Danish less, and English more, than older Faroese people. There is a hierarchy both in the young participants' language use and conscious attitudes towards the three languages where Faroese comes first, English is second and Danish comes last.

As discussed in Petersen and Rasmussen (2018), there has been a growing public concern in the Faroes in recent years regarding digital language contact with English. The issues are the same as discussed for Icelandic in section 2.2. English is perceived as a threat to Faroese and its future, as parents and teachers point out that some Faroese children do not know common Faroese words, whereas they know the English words, and that they often use English when communicating with each other. Indeed, the results of Steinbjørnsdóttir's (2018) M.A.-thesis indicate that Danish words have to some extent been replaced by English words in 2–4-year-old Faroese children's talk when they play together. The study of Rasmussen et al. (2018), where 1,300 children in elementary school were asked about their English usage, points in the same direction. Responses to their questionnaire indicate that 30% of 9–14-year-old Faroese youths very often or often use English words when they communicate with their friends, as do 27% while playing computer games. These results are similar to the results of the online survey in the Icelandic MoLiCoDiLaCo-project, where 29% of 10–12-year-old children agree or strongly agree that they use English when playing with their friends (Sigurjónsdóttir and Rögnvaldsson 2018a:11–12). The results that older Faroese children and boys use more English words than

⁵ Note that there were only 32 participants (20–79 years old) in the Faroese study compared to the 1,615 teenagers and adults (13–98 years old) who responded to the adults' part of the Icelandic MoLiCoDiLaCo-survey.

younger children and girls are also similar to the results from the Icelandic MoLiCoDiLaCo-project (see section 3.2).

5. Conclusion

To conclude this comparison of the language situation in the Faroes and Iceland, the interesting question arises whether the different experiences of language contact which these two closely related nations have had through the ages influence the linguistic effects of increased English in their language environment today. Icelandic has been the domestically dominant language in Iceland through the ages, whereas Danish was the official second language of the Faroe Islands for centuries. Thus, the Faroe Islanders are much more accustomed to using a second language in their home country than Icelanders. This historical fact might make the Faroese population more adaptable to the new language situation characterized by digital language contact with English (see the discussion in Sigurjónsdóttir and Rögnvaldsson 2018b:53). English also has taken over some of the domains in the Faroes where Danish was prominent before, especially in the case of younger speakers.

Finally, what does the future hold for these two sister languages in the North Atlantic Ocean in an age of intense digital language contact and domain loss to the globally dominant English? Both Icelandic and Faroese are small languages. As stated by UNESCO (2003:8): “A small speech community is always at risk”, since it is more vulnerable to language contact than languages spoken by larger populations. However, when considering the vitality of Icelandic and Faroese, it should be kept in mind that the research discussed in sections 3 and 4.2 indicates that both languages are the domestically dominant languages and the results of the MoLiCoDiLaCo-project do not indicate large scale effects of L2 English on the L1 acquisition of Icelandic children. On the other hand, we find that Icelandic children are learning English extramurally and thus adding to their language expertise. A cause of concern might be the age trend which we observe in the MoLiCoDiLaCo-project where Icelandic teenagers and young adults are more negative towards their mother tongue than older people, as well as Thordardottir’s (2021) finding that only a minority of young L2 learners of Icelandic shift to dominance in Icelandic even after more than six years of residence, with some of them knowing more English than Icelandic.

The results of the Icelandic MoLiCoDiLaCo-project indicate that in order to ensure that young Icelandic and Faroese children today bring their mother tongues with them into the future, it is essential that they foster positive attitudes towards their native languages. Icelandic and Faroese adults need to boost children’s and teenagers’ self-esteem in their respective mother tongues, while acknowledging that knowing English is a useful tool in today’s world.

REFERENCES

- Andreasen, Rakul Skaale. (2021). *Útlitini fyri einum málskifti: Fara vit at tosa enskt?* [The prospects for changing language: Will we start speaking English?] Setursrit 12. Fróðskapur - Faroe University Press. <https://ojs.setur.fo/index.php/frodskapur/article/view/167/860>
- Arnbjörnsdóttir, Birna. (2018a). The policies and contexts that frame English education and use in Iceland. In Birna Arnbjörnsdóttir and Hafðís Ingvarsdóttir (Eds.), *Language development across the life span* (pp. 19–34). Springer.

- Arnbjörnsdóttir, Birna. (2018b). Using English at university. In Birna Arnbjörnsdóttir and Hafdís Ingvarsdóttir (Eds.), *Language development across the life span* (pp. 143–162). Springer.
- Arnbjörnsdóttir, Birna and Hafdís Ingvarsdóttir. (2018). Language development across the life span. English in Iceland: From input to output. In Birna Arnbjörnsdóttir and Hafdís Ingvarsdóttir (Eds.), *Language development across the life span* (pp. 1–18). Springer.
- Árnason, Kristján. (2001). Málstefna 21. aldar [The language policy of the 21st century]. *Málfregnir*, 11, 3–9.
- Árnason, Kristján. (2002). Upptök íslensks ritmáls [The origin of Icelandic written language]. *Íslenskt mál*, 24, 157–193.
- Börnin tala saman á ensku í skólanum. (2017, March 21). https://www.mbl.is/frettir/innlent/2017/03/21/tala_saman_a_ensku_i_skolanum
- Crystal, David. (2003). *English as a global language*. Cambridge University Press.
- De Wilde, Vanessa, Marc Brysbaert and June Eyckmans. (2020). Learning English through out-of-school exposure. Which levels of language proficiency are attained, and which types of input are important? *Bilingualism: Language and Cognition*, 23(1), 171–185. <https://doi.org/10.1017/S1366728918001062>
- Guðmundsdóttir, Dagbjört, Sigríður Sigurjónsdóttir and Iris Nowenstein. (2022). Digital language contact between Icelandic and English. In Kristiina Kumpulainen, Anu Kajamaa, Ola Erstad, Asa Makitalo, Kirsten Drotner and Sólveig Jakobsdóttir (Eds.), *Nordic childhoods in the digital age* (pp. 79–91). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003145257-10>
- Hagstofa Íslands. *Mannfjöldi eftir bakgrunni 1. janúar 2021* [The population in Iceland according to background]. <https://hagstofa.is/utgafur/frettasafn/mannfjoldi/mannfjoldi-efir-bakgrunni-1-januar-2021>
- Hansen, Zakaris Svabo. (2018, August 28). *Challenges for Faroese in the digital world*. [Paper presentation]. An international conference within the Icelandic research project Modeling the linguistic consequences of digital language contact (MoLiCoDiLaCo), University of Iceland.
- Hilmarsson-Dunn, Amanda and Ari Páll Kristinsson. (2010). The language situation in Iceland. *Current Issues in Language Planning*, 11, 207–276.
- Jóhannsdóttir, Ásrún. (2018). English exposure and vocabulary proficiency at the onset of English instruction. In Birna Arnbjörnsdóttir and Hafdís Ingvarsdóttir (Eds.), *Language development across the life span* (pp. 57–78). Springer.
- Karlsson, Gunnar. (2010). *Íslandssaga í stuttu máli* [A short history of Icelandic]. Mál og menning.
- Kristinsson, Ari Páll. (2017). *Málheimar* [Language worlds]. Háskólaútgáfan.
- Kristinsson, Ari Páll and Haraldur Bernharðsson. (2014). Íslenska og enska í íslensku háskólastarfi [Icelandic and English in Icelandic universities]. *Orð og tunga*, 16, 93–122. <https://ordogtungu.arnastofnun.is/index.php/ord-og-tunga/article/view/86>
- Lefever, Samuel. (2010). English skills of young learners in Iceland. *Ráðstefnurit Netlu: Menntakvika*. <https://skemman.is/handle/1946/7811>
- Markúsardóttir, Linda Björk. (2015, April 14). Ég kann þetta ekkert á íslensku. *Vísir*. <https://www.visir.is/g/2015704149993/-eg-kann-thetta-ekkert-aislensku>
- Montrul, Silvina A. (2008). *Incomplete acquisition in bilingualism: Re-examining the age factor*. John Benjamins.
- Nowenstein, Iris, Dagbjört Guðmundsdóttir and Sigríður Sigurjónsdóttir. (2018). Að tileinka sér móðurmál í tæknivæddum heimi [To acquire a native language in a technologically advanced world]. *Skíma*, 41, 17–21.
- Nowenstein, Iris Edda and Sigríður Sigurjónsdóttir. (2021). Stafrænt málsambýli íslensku og ensku: Áhrif ensks ílags og málnotkunar á málfærni íslenskra barna.

- [Digital language contact between Icelandic and English: The impact of English input on the language skills of Icelandic children]. *Ritið*, 21(3), 11–56. <https://ritid.hi.is/index.php/ritid/article/view/150/138>
- Ottósson, Kjartan. (1990). *Íslensk málhreinsun: Sögulegt yfirlit*. [Language purism in Iceland: A historical overview]. Íslensk málnefnd.
- Petersen, Hjalmar P. (2008). The borrowing scale and Danish in Faroese. *Fróðskaparrit*, 56, 97–115. https://pure.fo/ws/files/23844331/Petersen_Borrowing_Scale.pdf
- Petersen, Hjalmar P. and Sissal M. Rasmussen. (2018, September 12). *Fara vit heldur at speaka enskt?* Fróðskaparsetur Føroya. <https://www.setur.fo/fo/setrid/tidindi/fara-vit-heldur-at-speaka-enskt/>
- Rasmussen, Sissal M., Lydia Didriksen, Turið Kjølbro and Marjun Ziskason. (2018). *Kanning av lesivanum hjá børnum 2017/18. Frágreiðing*. <https://www.malmenn-ing.fo/kanning-av-lesivanum/>
- Rögvaldsson, Eiríkur. (2016). Um utanaðkomandi aðstæður íslenskrar málþróunar. [On the external conditions of Icelandic language development]. *Skírnir*, 190(1), 17–31.
- Sigurðardóttir, Ólöf Björk. (2020). *Tungumál og tæknivædd börn: Viðhorf barna til íslensku og ensku og tengsl þeirra við skjá- og netnotkun* [Children's views on Icelandic and English and how they relate to their use of digital media and the internet]. MA-thesis, University of Iceland. <https://skemman.is/handle/1946/35319>
- Sigurðardóttir, Ólöf Björk and Sigríður Sigurjónsdóttir. (2020). Viðhorf íslenskra barna til íslensku og ensku: Hvað segja þau okkur um íslensku- og enskukennslu í grunnskólum [How Icelandic children view Icelandic and English: What does this tell us about the teaching of Icelandic and English in elementary schools?] *Netla–Veftímarit um uppeldi og menntun. Sérrið 2020 – Menntakvika 2020*. https://netla.hi.is/serrit/2020/menntakvika_2020/03.pdf
- Sigurjónsdóttir, Sigríður. (2020). Viðhorf ungra Íslendinga til íslensku á tímum stafræns málsambýlis við ensku [The views of young Icelanders on Icelandic in the times of digital language contact with English]. *Málfregnir*, 28(1), 7–14. <https://islenskan.is/wp-content/uploads/2022/12/malfregnir-2020-28-1-tbl.pdf>
- Sigurjónsdóttir, Sigríður. (in press). Sambúð norrænu eyjamálanna og ensku á tímum snjalltækja og alþjóðavæðingar [Language contact between Insular Scandinavian and English in the times of smart devices and globalization]. *Frændafundur 10*. Fróðskaparsetur Føroya.
- Sigurjónsdóttir, Sigríður and Eiríkur Rögvaldsson. (2018a). Stafrænt sambýli íslensku og ensku [Digital language contact between Icelandic and English]. *Netla–Veftímarit um uppeldi og menntun. Sérrið 2018–Menntakvika 2018*. http://netla.hi.is/serrit/2018/menntakvika_2018/05.pdf
- Sigurjónsdóttir, Sigríður and Eiríkur Rögvaldsson. (2018b). Íslenska á tölvuöld [Icelandic in the computer age]. In Höskuldur Þráinsson and Hans Andrias Sølvará (Eds.), *Frændafundur 9* (pp. 47–56). Hugvísindastofnun Háskóla Íslands. <https://fraendafundur.hi.is/fraendafundur-9/>
- Sigurjónsdóttir, Sigríður and Iris Nowenstein. (2021). Language acquisition in the digital age: L2 English input effects on children's L1 Icelandic. *Second Language Research*, 37(4), 697–723. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/02676583211005505>
- Sigurjónsdóttir, Sigríður, Iris Nowenstein, Thorbjörg Thorvaldsdóttir and Dagbjört Guðmundsdóttir. (2020). Contact without contact: English digital language input and its effects on L1 Icelandic. In Megan M. Brown and Alexandra Kohut (Eds.), *Proceedings of the 44th Annual Boston University Conference on Language*

- Development* (pp. 606–619). Cascadilla Press. <http://www.lingref.com/buclid/44/BUCLD44-49.pdf>
- Steinbjörnsdóttir, Eyð Berghamar. (2018). *Litla mín hvat sigur tú? Purple, flower, blóma, blue. Ein kanning av málinum hjá tvey-fýra ára gomlum fýroyskum børnum – við serligum atlitum at útlenskum orðum/ikasti* [A study of the language of two four year old Faroese children with a special emphasis on foreign words/input]. MA-thesis, University of the Faroe Islands.
- Thordardóttir, Elin. (2021). Adolescent language outcomes in a complex trilingual context: When typical does not mean unproblematic. *Journal of Communication Disorders*, 89, 1–16. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0021992420301283>
- Thordardóttir, Elin and Anna G. Juliusdóttir. (2013). Icelandic as a second language: A longitudinal study of language knowledge and processing by school-age children. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16, 411–435. <https://doi.org/10.1080/13670050.2012.693062>
- UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages. (2003). Language vitality and endangerment. <https://ich.unesco.org/doc/src/00120-EN.pdf>

ÚTDRÁTTUR

‘Digital language contact with English: Comparison of children’s language input and use in Iceland and the Faroes’

Keywords: digital language contact with English, increased use of English, the grammatical consequences of digital language contact, the language environment of Icelandic and Faroese children

Miklar samfélags- og tæknibreytingar hafa haft áhrif á málumhverfi Íslendinga og Færeyinga á þessari öld og valdið aukinni enskunotkun frændþjóðanna tveggja. Þessar breytingar og áhyggjur íslensks almennings af áhrifum aukinnar enskunotkunar á íslensku voru hvatinn að rannsóknarverkefninu *Greining á málfræðilegum afleiðingum stafræns málsambýlis*, sem hlaut öndvegisstyrk Rannsóknasjóðs á árunum 2016–2019 og Sigríður Sigurjónsdóttir og Eiríkur Rögnvaldsson stýrðu.

Í þessari grein eru nokkrar helstu niðurstöður barnahluta íslenska rannsóknarverkefnins reifaðar og þær bornar saman við niðurstöður þeirra kannana sem fyrir liggja um enskunotkun færeyskra barna. Rétt er að hafa í huga að mikill munur er á umfangi íslenska öndvegisverkefnisins og þeirra fáu kannana sem gerðar hafa verið á áhrifum ensku á málnotkun barna í Færeyjum. Þessi munur gerir allan samanburð erfiðan. Í niðurstöðum færeysku kannanna er þó margt sem minnir á niðurstöður íslenska öndvegisverkefnisins, t.d. hvað varðar breytt málumhverfi færeyskra barna þar sem gagnvirkt enskt málareiti virðist meira og ná til fleiri sviða og yngri barna en áður í gegnum stafræna miðla. Auk þess benda niðurstöður færeysku athugananna til þess að aukin enska í málumhverfi færeyskra barna hafi rétt eins og á Íslandi haft áhrif á orðaforða þeirra og málnotkun þar sem þau tala sum hver saman á ensku þegar þau leika sér og spila tölvuleiki.

Í öllum samanburði á málumhverfi og málnotkun barna og ungmenna á Íslandi og í Færeyjum endurspeglast þó sá munur sem er og hefur verið á málnotkun í löndunum tveimur í gegnum aldirnar. Íslenska hefur verið nær einráð á Íslandi en færeyska hefur aftur á móti lengi verið í nánu sambýli við dönsku. Þessi munur kemur m.a. fram í því að aukin enskunotkun barna og ungmenna í Færeyjum virðist

SIGRÍÐUR SIGURJÓNSDÓTTIR

mögulega skerða notkun dönsku á ákveðnum sviðum í eyjunum meira en færeysku en skerðir hins vegar aðallega notkun íslensku á Íslandi.

Sigríður Sigurjónsdóttir
Háskóla Íslands
siggasig@hi.is

Íslensk og færeysk gælunöfn

1. Inngangur

Hingað til hafa færeysk gælunöfn og orðmyndun þeirra lítið sem ekkert verið rannsökuð.¹ Í grófum dráttum virðist færeyskum gælunöfnum svipa til íslenskra gælunafna, sem eru oftast tvíkvæð, veikbeygð og hafa oft atkvæðagerðina VC:, t.d. *Solla* af *Sólveig* og *Tommi* af *Tómas*. Hins vegar eru nokkur hljóðkerfisleg og orðmyndunarleg atriði í færeyskum gælunöfnum sem eru ólík íslenskum. Þar má til dæmis nefna að í færeyskum gælunöfnum eru tvö veik beygingarmynstur í karlkyni og kvenkyni en íslenska hefur aðeins eitt og það er talsvert meira um stýfingar sem eru eins í öllum föllum, t.d. *Jakku* af *Jákup*. Stýfingarnar hafa einnig fjölbreyttar endingar, t.d. *-a*, *-u* og *-y* í karlkyni og *-e* og *-y* í kvenkyni. Í íslensku leiða öngljóð í eiginnafni oft af sér löng lokhljóð með samsvarandi myndunarstað, sbr. *Sigríður* – *Sigga* og *Stefán* – *Stebbi*. Þetta er hins vegar ekki mögulegt í færeysku og það stafar af hljóðkerfislegum mun á málunum tveimur. Hins vegar er ekki ljóst hvers vegna lenging /r/ virðist ómöguleg í færeyskum gælunöfnum ólíkt því sem er í íslensku, t.d. *Sirry* af *Sigríður*.

Markmið greinarinnar er að greina færeyskt gælunafnamynstur út frá orðmyndun, beygingu og hljóðkerfi og bera það saman við íslenskt gælunafnamynstur, sem hefur verið talsvert meira rannsakað (sjá Willson 2007; Veturliða Óskarsson 2003; Guðmund Finnbogason 1926 og Aðalheiði Þorsteinsdóttur 1998). Til að greina mynstrið verða eftirfarandi spurningar hafðar í huga: Hvernig eru helstu orðmyndunaraðferðir færeyskra gælunafna? Eru þær svipaðar íslensku þar sem langoftast er stofn auk beygingarendingar? Ef svo er mætti búast við því að nöfnin væru í flestum tilvikum veikbeygð en það er eitt helsta einkenni íslenskra gælunafna. Einnig mætti búast við hljóðfræðilegum breytingum þegar gælunöfn eru mynduð út frá eiginnafni ef miðað er við að færeyskum gælunöfnum svipi til íslenskra gælunafna. Þá verður helst lítið til langra sérhljóða en þar ber líka að athuga hvort sömu hljóðferli eru möguleg í færeysku og íslensku, eins og lokhljóðun (líkt og *Stefán* – *Stebbi*) og lenging sömu hljóða, en niðurstöður rannsóknarinnar sýna að lenging /r/ kemur ekki fram í færeyskum gælunöfnum.

Efni viður þessa verkefnis er dæmasafn færeyskra gælunafna frá nafnfræðingnum Anfinni Johansen. Ýmsar spurningar vöknudu við fyrstu skoðun dæmasafnsins og var netkönnun unnin upp úr dæmasafninu til að leita svara við þeim. Könnunin var lögð fyrir 15 færeyska málhafa og vörðuðu spurningarnar orðmyndunarleg og hljóðkerfisleg atriði. Niðurstöður könnunarinnar voru svo lagðar saman við dæmasafnið og nam það þá í heildina 445 nöfnum: 231 karlkynsnafni og 214 kvenkynsnöfnum.² Einnig var rætt við nokkra færeyska málhafa, einkum um beygingu tiltekinnar nafna en einnig um notkun gælunafna og þekkingu þeirra á þeim.

Segja má að helsti munurinn á íslenskum og færeyskum gælunöfnum sé ekki málfræðilegur, heldur sá hversu lítið gælunöfn eru notuð í Færeyjum miðað við Ísland. Í netkönnuninni sögðust níu þátttakendur af fimmtán þekkjara fáa eða engan sem notar gælunöfn og sömuleiðis sögðu þeir sem rætt var við sérstaklega að

¹ Þessi grein og erindið sem flutt var á Frændafundi 11 er unnið upp úr lokaritgerð í námskeiðinu *Færeyska og íslenska* við Háskóla Íslands haustið 2021 í umsjón Jóhannesar Gísla Jónssonar.

² Sé þess óskað verður dæmasafninu fúslega deilt með þeim sem hafa áhuga á því.

gælunöfn væru lítið sem ekkert notuð í Færeyjum. Á Íslandi eru gælunöfn hins vegar mikið notuð og auðvelt er að mynda gælunöfn af flestum íslenskum nöfnum.

Það ber að nefna að hér verða gælunöfn (á færeysku *kelinöfn*), sem mynduð eru út frá eiginnöfnum, í forgrunni en ekki verður fjallað um viðurnefni eða uppnefni sem hafa engin tengsl við eiginnafnið. Viðurnefni, eða *eyknefni* á færeysku, eru nöfn sem nafnberinn velur ekki endilega sjálfur og lýsa oft persónulegum eða útlitslegum einkennum hans. Þau geta verið niðrandi og jafnvel notuð um nafnberann einungis þegar hann heyrir ekki til (Willson 2007).

Efnisskipan greinarinnar er á þá leið að í öðrum kafla verða íslensk gælunöfn til umræðu og byggir umfjöllunin á fyrri rannsóknum sem hafa verið gerðar um efnið. Farið verður yfir orðmyndunarlegt, beygingarlegt og hljóðfræðilegt mynstur íslenskra gælunafna. Í þriðja kafla verður sagt frá dæmasafninu sem unnið var með við greiningu færeyskra gælunafna og netkönnuninni sem unnin var upp úr dæmasafni Anfinns. Í fjórða kafla verður sagt frá færeysku gælunafnamynstri og það borið saman við íslenskt gælunafnamynstur. Kaflinn skiptist í tvo undirkafla; orðmyndunar- og beygingarfræðileg atriði og hljóðkerfisfræðileg atriði. Loks verða tekin saman lokaorð í fimmta kafla.

2. Íslensk gælunöfn

Helstu einkenni íslenskra gælunafna er að þau beygjast oftast veikt, eru tvíkvæð og bera í mörgum tilvikum langt samhljóð. Þau eru oftast samsett af einkvæðum stofni auk beygingarendingar (sjá Veturliða Óskarsson 2003). Stofninn er dreginn af rót eiginnafns og þá ýmist af þeirri fyrri eða seinni ef nafnið ber tvær rætur, t.d. *Addi* eða *Alli* og *Steini* af *Aðalsteinn*. Einnig er stundum farið yfir orðhlutaskil og stofn gælunafns er dreginn af hljóðstreng í miðju nafni óháð orðhlutum, t.d. *Stjáni* af *Kristján* og *Slauga* af *Áslaug*.

Endingar gælunafna eru langoftast *-i* í kk.nf. og *-a* í kvk.nf. en einnig taka sum gælunöfn viðskeytin *-si/-sa* og *-ki/ka*, t.d. *Brynki* – *Brynjólfur*, *Steinka* – *Steinunn*, *Finni* – *Finnur* og *Gunnsa* – *Guðrún*. Guðmundur Finnbogason (1926) benti á að þessi viðskeyti gæfu gælunöfnum eins konar lýsingarorðablæ, og nefnir þar að til dæmis er *blaðka* ekki eiginlegt blað heldur líkist blaði, og *ofsi* og *vansi* tengist einhverju sem er *of-* eða *van-*eitthvað. Ekki er augljóst hvort sama túlkun eigi við í dag, en hugsanlegt er að uppruni notkunar viðskeytanna í íslenskum gælunöfnum komi frá eins konar lýsingarorðsgervingu eiginnafna líkt og Guðmundur fjallar um.

Eins og áður var nefnt eru íslensk gælunöfn langoftast tvíkvæð. Vegna þessa eru gælunöfn ekki endilega stytting á eiginnöfnum þar sem einkvæð eiginnöfn leiða af sér tvíkvæð gælunöfn, t.d. *Nonni* af *Jón* og *Kalli* af *Karl*. Gælunöfn í íslensku miða því heldur að beygingarlegri, orðmyndunarlegri og hljóðkerfislegri einföldun, enda beygjast þau reglulega og eru laus við flókna samhljóðaklasa (Ásta Svavarsdóttir 2006). Vegna áherslumynsturs í íslensku hafa tvíkvæð orð ómarkaða hrynjandi, sem gerir gælunöfn einnig einfaldari en einkvæð eða þríkvæð nöfn. Að gælunöfn séu tvíkvæð fellur því vel inn í eins konar tvíliðahneigð í íslensku, en til dæmis voru tvíliðir frekar fyrir valinu í könnun Antons Karls Ingasonar (2007) þar sem íslenskir málhafar voru beðnir um að meta mismunandi frumlög fyrir ópersónulegu sögnina *vanta*. Þá voru þátttakendur líklegri til að samþykkja þolfallið af *Guðmundur* (þríkvætt í þágufalli) og þágufallið af *Jón* (einkvætt í þolfalli).

Í gagnasafni Willson (2007) yfir íslensk gælunöfn beygðust 77% dæmanna veikt, og 86% nafna í safni Veturliða Óskarssonar (2003). Sterkbeygð gælunöfn eru í flestum tilfella stýfingar af eiginnöfnum, en hér verður átt við stýfingar sem styttingu á eiginnafni sem er aðeins eitt morfem. Augljóst dæmi um stýfingu væri til dæmis *Ingó* af *Ingólfur*, þar sem nafnið er hreinlega stytt um atkvæði. En stýfingar eiga einnig við um nöfn þar sem hljóð úr eiginnafni hafa verið klippt saman á nýjan hátt. Þetta á oft við um gælunöfn sem enda á *-i/y*: *Hófi/Hófý* – *Hólmsfríður*; *Sirry* –

Sigríður. Loks má nefna gælunöfn sem eru tvítekin atkvæði, t.d. *Gógó*, *Dídí* og *Bóbó*. Slík nöfn, sem og ýmis nöfn með -ý endingu líkt og *Dollý* og *Baddy*, hafa verið kennd við stríðsárin þegar Ísland var hernumið af Bretum og síðar Bandaríkjamönnum (Willson 2007:142–147).

Hingað til hefur aðeins verið fjallað um gælunöfn sem hafa tengsl við eiginnöfn en einnig koma fyrir gælunöfn dregin af skyldleikaorðum. Sem dæmi er *Systa* mjög algengt gælunafn í íslensku en það er algjörlega óháð eiginnafninu. Einnig koma fyrir gælunöfn með hljóðkerfislegum breytingum á *systir*, eins og *Sissa* eða *Didda* (að því gefnu að [t] komi til vegna samsvarandi myndunarstaðar við [s]) sem og fyrir *bróðir*, t.d. *Brói*, *Bói* og *Brósi*. Þar að auki eru til önnur gælunöfn án nokkurrar tengingar við eiginnafnið, s.s. *Lilla* eða *Lilli*, sem oft eiga við um yngstu systkini, eða gælunöfn dregin af *stelpa*, *stúlka* eða *drengur*, t.d. *Stella*, *Stúlla*, *Dúlla* og *Dengsi* (Willson 2007:70–72).

Af hljóðfræðilegum einkennum íslenskra gælunafna er mest áberandi langt samhljóð sem oftast er dregið af samsvarandi hljóði í eiginnafni, t.d. *Tommi* – *Tómas* og *Kolla* – *Kolbrún*. Langa hljóðið í gælunafninu er ekki alltaf dregið af samhljóðinu sem stendur næst stofnsérhljóðinu í eiginnafninu. Þannig eru til gælunöfn fyrir eiginnafnið *Guðrún* þar sem hvert einasta samhljóð í nafninu er langt í gælunafninu: *Gunna*; *Gugga*; *Gudda*; *Gurra*. Í flestum tilfellum veldur langt samhljóð einnig einhljóðun sérhljóða: *Palli* – *Páll*; *Solla* – *Sólveig*; *Svenni* – *Sveinn*. Þó eru til undantekningar frá þessu eins og *Auddi* – *Auðunn*.

Eiginnöfn sem bera önglhjóðin /ð/, /y/, /v/ eða /f/ eiga oft gælunöfn sem hafa langt lokhljóð með samsvarandi myndunarstað, líkt og *Davíð* – *Dabbi*, *Alfreð* – *Freddi*, *Sigríður* – *Sigga* og *Stefanía* – *Stebba*. Þar sem hljóðin [v:], [ð:] og [y:] eru ekki til í íslensku hljóðkerfi er lokhljóðun skyldubundin við gælunafnamyndun með löngu samhljóði þegar þessi hljóð eru annars vegar. Afleiðsla slíkra nafna er því á þann veg #Dav:i# → *Dabbi*, #Freð:i# → *Freddi*. Eiginnöfn sem bera [f] eiga oft bæði gælunöfn með önglhjóði og lokhljóði: *Hafdís* – *Haffa/Habba*; *Stefán* – *Steffi/Stebbi*. Lokhljóðun á sér einnig stað fyrir tannmælt önglhjóð [θ] í framstöðu: *Þorbjörg* – *Tobba*; *Þórður* – *Doddi*.

3. Dæmasafn

Hingað til hefur ekkert verið gefið út um færeysk gælunöfn í fræðiritum og engin dæmasöfn eru opinberlega aðgengileg. Það stafar sennilega af þeirri einföldu ástæðu að gælunöfn eru lítið notuð í Færeyjum, eins og nefnt var í inngangi. Færeyski nafnfræðingurinn Anfinnur Johansen hafði þó safnað gælunöfnum í áranna rás og var ég svo heppin að fá afrit af dæmasafni hans fyrir þetta verkefni. Þegar rýnt var í safnið vöknudu ýmsar spurningar er varða orðmyndunarleg og hljóðkerfisleg atriði sem tilefni þótti til að athuga betur. Var þá unnin netkönnun upp úr dæmasafninu sem lögð var fyrir fimmtán færeyska málhafa sem flestir eru búsettir í Færeyjum. Einnig hafði ég samband við nokkra Færeyinga á Íslandi sem veittu aðstoð með beygingu ýmissa dæma og sögðu jafnframt frá gælunafnahefðum í Færeyjum.

Könnunin var þríþætt. Í fyrsta hluta var notkun gælunafna athuguð og voru þátttakendur spurðir með krossaspurningum hversu marga þeir teldu sig þekkja sem nota gælunöfn. Níu þátttakendur (60%) sögðust þekkja fáa eða engan og fjórir nokkra, en tveir þekktu marga. Í þessum hluta voru þátttakendur einnig beðnir um að nefna eins mörg gælunöfn og þeir mundu eftir, sem og eiginnöfnin sem gælunöfnin áttu við. Með þessu verkefni bættust því nokkur ný dæmi í safnið. Í næsta hluta voru sett fram nokkur gælunöfn úr safni Anfinns og þátttakendur beðnir um að nefna eiginnöfn sem þau gætu átt við. Gælunöfnin sem voru valin fyrir þetta verkefni voru einkum gælunöfn með endingar sem koma ekki fyrir í íslensku. Sem dæmi höfðu mörg karlkyns gælunöfn í safninu -a endingu og kvenkyns gælunöfn -i endingu og virtist því beygingarendingin vera öfug miðað við kyn nafnsins. Nokkur

nöfn með „öfuga“ beygingarendingu voru höfð í þessum lið til að kanna hvort þátttakendur gæfu dæmi um karlkyns eða kvenkyns eiginnöfn.

Í þriðja hluta voru sett fram sex karlkyns eiginnöfn og sex kvenkyns eiginnöfn og þátttakendur beðnir um að búa til gælunöfn út frá þeim. Karlkyns nöfnin sem voru valin voru *Aðalstein, Jákup, Jógvan, Kjartan, Magnus, Petur* og *Stefan*. Kvennöfnin voru *Annika, Elinborg, Elisabet, Guðrun, Hjördis, Kristina* og *Ragnhild*. Könnunin var vitaskuld á færeysku og var tekið fram í upphafi hennar að hér væri áherslan á *kelinövn* en ekki *eyknefni* (ísl. viðurnefni), sem eru oft niðrandi og ekki í neinum málfræðilegum tengslum við eiginnöfnin. Svörin úr netkönnuninni voru svo færð inn í dæmasafn Anfinns og nemur safnið í heild 445 gælunöfnum, þar af 231 karlkyns nafni og 214 kvenkyns.

4. Færeyskt gælunafnamynstur

Við greiningu á dæmasafninu öllu mátti strax sjá að orðmyndunarlegt mynstur færeyskra gælunafna er svipað íslensku mynstri. Langflest nöfnin voru tvíkvæð og samanstóðu mörg þeirra af stofni og beygingarendingu auk þess sem langt samhljóð var áberandi: *Dánjal – Dani; Asbjørn – Assi; Ingibjörg – Bøgga*. Einnig var mikið um samsteypu tveggja nafna, þ.e. fyrsta nafns og millinafns: *Johanna Maria – Hannemia; Hans Hendrik – Sjeddik*. Anfinnur hafði líka tekið saman nöfn sem höfðu áður verið gælunöfn en eru nú opinber eiginnöfn miðað við *Fólkanavnalistan* (Málráðið 2021). Þetta eru til dæmis nöfn eins og *Sigga, Ella, Manni* og *Geiri* en öll þessi nöfn eru mjög klassísk íslensk gælunöfn. Þó færeyskt gælunafnamynstur sé í grófum dráttum svipað íslensku er margt sem er ólíkt sem varðar orðmyndun, beygingu og hljóðkerfi og þetta verður nánar rætt í næstu köflum.

4.1 Orðmyndunar- og beygingarfræðileg atriði

Líkt og í íslensku eru algengustu endingarnar í færeyskum gælunöfnum *-i* í nf.kk. og *-a* í nf.kvk. og gælunöfnin eru því veikbeygd. Hins vegar eru tvö veik beygingarmynstur í báðum kynjum í færeyskum gælunöfnum. Auk fyrrnefndra endinga í nefnifalli eru einnig karlkyns gælunöfn með *-e* endingu veikbeygd, s.s. *Matte* af *Mathias*, og kvenkyns gælunöfn með *-i* endingu, s.s. *Krissi* af *Kristina*. Beygingu nafnanna má sjá í töflum 1 og 2. Aðeins voru þó 6 dæmi um *-e* endingu í karlkyni, sem er einungis 2,6% af öllu dæmasafninu. Ekkert varðandi nöfnin sjálf virtist gefa vísbendingu um hvers vegna *-e* endingin kom til frekar en *-i*, en þau voru: *Birgir – Bigge; Jákup – Jakke/Jáge; Mathias – Matte; Sofus – Uffe; Zakaris – Bagge*. Hins vegar virðist *-i* ending í kvenkyni oft geta komið til vegna eiginnafrags, t.d. *Birgit – Biggi, Elisabet – Elli* og *Herdís – Heddi*. Samtals voru kvenkynsnöfn með *-i* endingu níttján talsins og voru aðeins þrjú þeirra dregin af eiginnöfnum sem báru ekkert *i*: *Súsanna – Sussi; Guðrun – Guddi; Margreta – Maggi*.

	-i	-e	-a	-u	-y	-in*	-ba
Nf.	Luddi	Matte	Agga	Jakku	Benny	Ollin	Diaba
Þf.	Ludda	Matta	Agga	Jakku	Benny	Ollin	Diaba
Þgf.	Ludda	Matta	Agga	Jakku	Benny	Ollini/um	Diaba
Ef.	Ludda	Matta	Agga	Jakku	Benny	Ollins	Diaba
	(Ludvik)	(Mathias)	(Jógvan)	(Jákup)	(Benjamin)	(Óli)	(Andrias)

Tafla 1: Beyging karlkyns gælunafna í færeysku. Stjórnumerkta endingar eru óstaðfestar beygingarmyndir.

	-a	-i	-y	-e*	-an*
Nf.	Bøggga	Krissi	Henny	Trille	Beggan
Pf.	Bøgggu	Krissu	Henny	Trille	Begguna
Pgf.	Bøgggu	Krissu	Henny	Trille	Begguni
Ef.	Bøgggu	Krissu	Henny(ar)	Trille	Beggunar
	(Ingibjörg)	(Kristina)	(Henrietta)	(Katrina)	(Bergfrid)

Tafla 2: Beyging kvenkyns gælunafna í færeysku. Stjörnumerktar endingar eru óstaðfestar beygingarmyndir.

Í heildina beygjast 64,5% allra gælunafnanna í dæmasafninu veikt. Þetta er ágætur meirihluti en ekki jafnmikill og í íslensku dæmasöfnunum, sem var 77% í gagnasafni Willson (2007) og 86% í safni Veturliða Óskarssonar (2003). Mun meira var um stýfingar í færeyska dæmasafninu í báðum kynjum en í töflunum hér að ofan má sjá að gælunöfn sem enda á -a, -u, og -y í karlkyni og -y og -e í kvenkyni eru eins í öllum föllum. Aftasta sérhljóð eiginnafns hefur oft áhrif á það á hvaða sérhljóði stýfingarnar enda; til dæmis enduðu 5 af 10 gælunöfnum sem skráð voru fyrir *Jógvan* á -a. Hins vegar virðist -a líka vera virk gælunafnaending í karlkyni óháð nafni þar sem mörg eiginnöfn sem báru ekki -a áttu gælunöfn með sömu endingu: *Kristoffur* – *Doffa*; *Jákup* – *Agga*, *Magnus* – *Magga*. Alls báru 13,4% karlkyns nafna í safninu -a endingu.

Þetta er eitt þeirra atriða í dæmasafni Anfinns sem kom á óvart því almennt merkir -a ending í íslensku að orðið sé veikbeygt kvenkyns orð og myndu gælunöfn eins og **Heidda* aldrei vera dregin af nafninu *Heiðar*. Í netkönnuninni voru þátttakendur beðnir um að nefna eiginnöfn fyrir gælunafnið *Agga* til að kanna hvort stungið yrði upp á karlkyns eða kvenkyns nöfnum. Öll svörin voru karlkyns og miðað við það eru því færeyskir málhafar ekki í vafa um kyn nafnsins þó það væri líka hægt að túlka það sem kvenkyns. Það gæti þó verið að hér hafi ekki besta dæmið verið valið til að kanna þetta, en eitt svaranna var hreinlega „Ja, feroyski sangarin.“³ Nafnið er því e.t.v. of þekkt til að gefa vísbendingar um virkni -a endingar fyrir karlkyns gælunöfn.

Líkt og fjallað var um í öðrum kafla koma fyrir stýfingar með -y endingum í íslensku og stafa þær nær alltaf af því að sérhljóðið í næstaftasta atkvæði eiginnafnsins er [i], eins og *Sigríður* – *Sirry* og *Hólmfríður* – *Hófy*. Í færeysku voru nokkur dæmi um -y endingar (borið fram [i]) í bæði karlkyni og kvenkyni, sem rekja má til [i]-hljóðs í aftasta eða næstaftasta atkvæði eiginnafnsins: *Andrias* – *Andy*; *Benjamin* – *Benny*; *Henrietta* – *Henny*; *Kristina* – *Krissy*; *Poulina* – *Polly*. Hins vegar er ekki hægt að skýra dæmin *Jógvan* – *Jeggy* og *Stefan* – *Steffy* á sama hátt og fyrrnefnd dæmi.

Dæmin fyrir -u endingar í karlkyni og -e endingar í kvenkyni voru fátíðar. Öll dæmin með -u endingu í karlkyni áttu við *Jákup*, en ekkert dæmi um sömu endingu voru fyrir *Magnus*, *Rasmus* eða önnur eiginnöfn með -u. Mjög mörg gælunöfn fyrir *Jákup* komu fyrir í dæmasafninu enda er *Jákup* algengasta karlkynsnafn Færeyja skv. upplýsingum frá Hagstovu Føroya (2022). Þar af höfðu sjö gælunöfn endinguna -u, t.d. *Jakku*, *Aggu* og *Áku*. Fjögur dæmi voru um kvenkyns nöfn með -e endingu: *Óluva* – *Olle*; *Rakul* – *Ralle*; *Sólrun* – *Solle* og *Katrina Maria* – *Trille*. Færeyskir ráðgjafar þessa verkefnis voru alls ekki vissir um hvernig ætti að beygja slík nöfn og eru þau því talin eins í öllum föllum í töflu 2. Danskar nafnahefðir gætu verið innblástur þessara nafna en fjölmörg dönsk kvennafn enda á -e, t.d. *Anne*, *Mette* og *Lærke*.

Viðskeytin í færeyskum gælunöfnum eru af öðrum toga en í íslensku. Ekki kom fyrir neitt dæmi um viðskeytin -si/-sa og -ki/ka eins og tíðkast í íslenskum gælunöfnum. Hins vegar voru nokkur gælunöfn í safninu skráð með því sem virtist

³ „Já, færeyski söngvarinn.“

vera valkvæður greinir innan sviga, sbr. *Olli(n)* af *Óli* og *Gugga(n)* af *Guðrun*. Færeyskir ráðgjafar verkefnisins gáfu hins vegar óræð svör þegar þeir voru spurðir hvort um gælunöfn með viðskeyttum greini væri að ræða og voru þeir ekki vissir hvort þetta væri greinir eða eitthvað annað viðskeyti.

Þá var beyging nafna af þessu tagi líka óljós. Beygingin sem sett er fram í töflum 1 og 2 miðar við beygingu nafna í *Fólkanavnalistanum* (Málráðið 2021) með svipaða endingu. Í listanum er kvenkyns nafnið *Malan* beygt í aukaföllum *Maluna*, *Maluni*, *Malunar*, sem er alveg eins og ef um viðskeyttan greini aftan við samnafn væri að ræða: *kvinnan*, *kvinnuna*, *kvinnuni*, *kvinnunar*. Því er beyging gælunafnsins *Beggan* í töflu 2 höfð í samræmi við venjulega beygingu viðskeytts greinis því hún gæti líka samræmst beygingu nafna eins og *Malan*. Beyging nafnsins *Ollin* í töflu 1 er hins vegar sett fram á tvenna vegu; annars vegar eins og beyging nafnsins *Martin* og hins vegar eins og viðskeyttur greinir.

Það er ólíklegt að nokkur Íslendingur myndi kynna sig með gælunafni með viðskeyttum greini nema viðkomandi ætli sér að hljóma hégómafullur en stundum er greini skeytt aftan við gælunöfn náinna vina og fjölskyldu sem einkabrandari. Þetta má t.d. sjá í ýmsum færslum á samskiptamiðlum eins og Facebook og Instagram, t.d. *sæta Beggan mín...* eða *Sillan er mætt á svæðið*.⁴ Ef til vill eru nöfn með viðskeyttum greini í færeyska gælunafnasafninu dæmi um slíkan einkabrandara eins og í íslensku og það er þá kannski þess vegna sem færeyskir ráðgjafar verkefnisins voru óvissir með beyginguna þar sem nöfn af þessum toga tíðkast bara innan náinna hópa.

Nokkur nöfn í safninu báru viðskeytið *-ba*: *Addaba* – *Adolf*; *Diaba* – *Andrias/Andreas*; *Eggaba* – *Jógvan*; *Hanneba* – *Jóhan Edvin*; *Pollaba* – *Poul*. Einnig var eitt dæmi um eingöngu *Ba* fyrir *Kornelius*. Í færeysku er *ba* barnamál af orðinu *beiggi* sem þýðir ‘bróðir’ og á helst við um litla bræður. Orðinu er oft skeytt aftan við önnur skyldleikaorð, s.s. *mammuba*, *babbaba* og *abbaba* í merkingunni ‘móðurbróðir’, ‘föðurbróðir’ og ‘afabróðir’ (Seðlasavn).

Skyldleikaorðin standa í eignarfalli þegar *-ba* er skeytt aftan við þau, sbr. *mammuba*, enda vísar fyrri hluti samsetningarinnar ekki til nafnberans því *mammuba* á ekki við um mömmu heldur bróður hennar. Hins vegar á fyrri hluti gælunafnanna við um nafnberann sjálfan; *Eggaba* á t.d. ekki við bróður Jógvans heldur Jógvan sjálfan. Fallið á gælunöfnunum er ekki augljóst út frá samsetningum þar sem karlkyns gælunöfn í færeysku eru ýmist með *-i* endingu og *-a* í aukaföllum eða með *-a* endingu í öllum föllum eins og hér hefur verið rætt. Samsetningin *Eggaba* er því *Egga* (nf.) + *ba* í merkingunni ‘Jógvan bróðir’ en ekki ‘bróðir Jógvans’. Þetta skýrir tilkomu *-e-* í *Hanneba* af *Jóhan Edvin*: gælunafnið *Hanne* stendur í nefnifalli auk viðskeytts *-ba*.

4.2 Hljóðkerfisfræðileg atriði

Líkt og með íslensk gælunöfn er langt samhljóð áberandi einkenni færeyskra gælunafna en alls höfðu 63% gælunafnanna í dæmasafninu atkvæðagerðina VC:. Þar sem ekkert gælunafn með langt /r/-hljóð kom fyrir í dæmasafni Anfinns var reynt að fiska eftir slíkum dæmum í netkönnuninni. Í þriðja lið könnunarinnar voru þátttakendur beðnir um að búa til gælunöfn af uppgefnum eiginnöfnum og þar á meðal voru *Kjartan* og *Guðrun*, sem gætu fengið gælunöfnin *Kjarri* og *Gurra* í íslensku. Enginn þátttakendanna nefndi slík gælunöfn og því var ekkert dæmi um langt /r/ í dæmasafninu öllu.

Hljóðið er vissulega til í íslenskum gælunöfnum en er þó oft vafasamt fyrir tiltekin nöfn. Sem dæmi eru *Gurra* og *Sirry* góð og gild gælunöfn en *Herjólfur* og

⁴ Ég þakka Eiríki Rögnvaldssyni fyrir skemmtilegar umræður eftir erindi mitt á Frændafundi 11 þar sem hann benti mér á þessa notkun greinis aftan við íslensk gælunöfn á netinu.

Þórdís myndu sennilega seint vera kölluð *Herri* eða *Þorra*. Þó ekki hafi verið nein dæmi um langt /r/ í dæmasafni Anfinns er það alls ekki ótækt í færeysku eða færeyskum nöfnum; t.d. eru til nöfnin *Orri*, *Merrý* og *Kyrri*, sem og orðin *turrur* (ísl. *þurr*) og *pirra* (ísl. *bóla*).

Eins og áður var nefnt er algennt í íslensku að öngljóðin /ð/, /ç/, /v/ og /f/ í eiginnafni birtist sem langt lokhljóð með samsvarandi myndunarstað í gælunafni þess eiginnafns. Þetta á t.d. við um dæmi eins og *Aðalheiður – Adda*, *Sigurður – Siggi*, *Davíð – Dabbi* og *Stefán – Stebbi*. Í færeyska dæmasafninu var ekkert dæmi um lokhljóðun af þessu tagi. Í könnuninni voru þátttakendur beðnir um að búa til gælunöfn fyrir nafnið *Stefan* til að fá fram *Stebbi*. Þetta kom þó ekki fyrir og höfðu einu svörin fyrir nafnið langt /f/, eins og *Steffi*. Enginn færeysku málhafanna sem rætt var við taldi sig geta kallað *Stefan Stebba* eða *Dávid Dabba* og málhafarnir höfðu aldrei heyrt slíkt áður.

Lokhljóðun virðist því ekki almennt tíðkast í færeyskum gælunöfnum líkt og gerist í íslensku en það skýrist af því að í færeysku hefur ekki orðið sama þróun í lokhljóðum. Í íslensku á sér stað ferlið /f, v/ → [p] á undan /l/ eða /n/, t.d. *nafn* [napn] og *tefla* [tʰepla]. Í færeysku fellur öngljóðið á brott á undan /n/ og veldur tvíhljóðun: *navn* [nau:n]. Hins vegar hafa orðið hljóðavíxl á /v/ og /l/ og í orðum sem hafa /fl/ í íslensku er nú /lv/ í færeysku: ísl. *tefla*; fær. *telva* (sbr. Kristján Árnason 2011:30). Það að lokhljóðun /v/ og /f/ geti átt sér stað í íslenskum gælunöfnum en ekki færeyskum virðist því hreinlega vera vegna hljóðkerfislegs munar á málunum tveimur.

Hljóðin [ð] og [ç] eru horfin úr færeysku og í stað þeirra eru nú borin fram hálfserhljóðin [j] eða [w] eða öngljóðið [v] eftir umhverfi (Kristján Árnason 2011:81–82). Þar sem hljóðin eru ekki borin fram í eiginnafninu verður engin lokhljóðun í gælunafninu. Í þriðja lið netkönnunarinnar voru þátttakendur beðnir um að mynda gælunöfn út frá uppgefnum eiginnöfnum og fékkst þar eitt dæmi um *Aðalstein – Addi*. Það gæti verið að langa lokhljóðið í gælunafninu stafi af [t]-hljóðinu í seinni rót nafnsins en hér væri einnig gaman að velta fyrir sér möguleikanum á baklægðu /ð/. Óvíst er hvort hægt sé að gera ráð fyrir því að ð í færeysku sé mikið meira en bókstafur en færð hafa verið rök fyrir því að /ð/ gæti verið baklægt í málinu. Í því samhengi hafa oft sagnbeygingar eins og *klæða – klæði – klæddi* verið nefndar en hér er erfitt að ímynda sér hvers vegna [t] kemur fram ef ekkert /ð/ er til staðar í baklægðu gerðinni (sjá t.d. Höskuld Þráinsson o.fl. 2012:104–105, 134; Magnús Snædal 1986:148–150). Sé /ð/ baklægt í *Aðalstein* gæti vel verið að *Addi* komi til vegna lokhljóðunar en sú umræða verður látin liggja á milli hluta að sinni.

5. Lokaorð

Færeysku gælunafnamynstri svipar mjög til íslensks gælunafnamynsturs þar sem meirihluti nafnanna í færeyska dæmasafninu eru tvíkvæð, beygjast veikt og hafa langt sérhljóð. Veik beygingarmynstur eru tvenns konar í báðum kynjum í færeysku; *-i* og *-e* í karlkyni og *-a* og *-i* í kvenkyni. Þó veikbeygð nöfn séu í meirihluta eru þau ekki jafnalgeng í færeyska gagnasafninu eins og í söfnum Veturlíða Óskarssonar (2003) og Willson (2007) fyrir íslensk gælunöfn en í færeysku er talsvert meira um óbeygjanlegar stýfingar. Einnig eru viðskeyti færeyskra gælunafna ólík íslenskum en ekki voru nein dæmi um *-si/-sa* og *-ki/-ka*, eins og tíðkast í íslensku. Hins vegar kemur fyrir það sem virðist vera viðskeyttur greinir aftan við gælunöfnin. Einnig á færeyska hliðstæðu við íslensku skyldleikagælunöfnin, eins og *Systa* og *Brói*, en hún kemur eingöngu fram í viðskeytinu *-ba*, sem merkir ‘bróðir’: *Jógvan – Eggaba*.

Í færeysku gælunöfnunum kom aldrei fyrir lokhljóðun, eins og *Davíð – Dabbi* og *Stefán – Stebbi* í íslensku. Þetta stafar af hljóðkerfislegum mun á málunum tveimur þar sem lokhljóðun er mun fátíðari í færeysku en í íslensku. Því má sjá að þótt

færeyskt gælunafnamynstur sé að mörgu leyti líkt íslensku gælunafnamynstri er margt ólíkt. Fyrir utan málfraeðilegan mun á gælunöfnum í málunum er einn helsti munurinn sá að notkun gælunafna á Íslandi er mun meiri en í Færeyjum. Flestir þeirra sem tóku þátt í netkönnuninni, sem og Færeyingarnir sem rætt var við, sögðust þekkja fáa eða varla nokkurn sem notar gælunöfn en þau eru hins vegar mjög algeng á Íslandi.

HEIMILDIR

- Aðalheiður Þorsteinsdóttir. (1998). Frá Hólmsteini til Homma – myndun gælunafna í íslensku. *Mímir: Blað félags stúdenta í íslenskum fræðum*, 46, 30–39.
- Anton Karl Ingason (2007). *Tvíliðahneigð*. http://www.linguist.is/skjol/tvilida_hneigd.pdf
- Ásta Svavarsdóttir (2006). Að skamma strák sem heitir Jón. Í Ari Páll Kristinsson, Eiríkur Rögnvaldsson, Guðvarður Már Gunnlaugsson, Haraldur Bernharðsson, Höskuldur Þráinsson og Margrét Guðmundsdóttir (ritstj.), *Lesið í hljóði fyrir Kristján Árnason sextugan 26. desember 2006* (bls. 20–22).
- Guðmundur Finnbogason. (1926). Íslensk gælunöfn. *Skírnir*, 100, 104–112.
- Hagstova Føroya. (2022, 1. september). *Nøvn*. <https://hagstova.fo/fo/folk/folkatal/novn>
- Höskuldur Thráinsson, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen og Zakaris Svabo Hansen. (2012). *Faroese: An overview and reference grammar*. Føroya Fróðskaparfélag og Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Kristján Árnason. (2011). *The phonology of Icelandic and Faroese*. Oxford University Press.
- Magnús Snædal. (1986). Færeyska sérhljóðakerfið. *Íslenskt mál*, 8, 121–168.
- Málráðið. (2021). *Fólkanøvn*. <http://malrad.fo/page.php?Id=38&l=fo>
- Sedlasavn. *Fróðskaparsetur Føroya*. <https://sedlasavn.setur.fo>
- Veturliði Óskarsson. (2003). Siggi. Í Baldur Sigurðsson og Þórður Helgason (ritstj.), *Fáfnis hjarta við funa steikir: Sigurður Konráðsson fimmtugur 18. ágúst 2003* (bls. 7–11). Meistarautgáfan.
- Willson, Kendra J. (2007). *Icelandic nicknames*. Doktorsritgerð, University of California, Berkely.

ABSTRACT

‘Icelandic and Faroese nicknames’

Keywords: nicknames, Faroese names, Icelandic names, fortition

The focus of this study is on Icelandic and Faroese *gælunöfn/kelinøvn* (nicknames) that have a stem derived from a person’s proper name. By contrast, *uppnafni/eyknefni*, that are often pejorative and have no relation to the proper name, are not discussed. Broadly speaking, Faroese nicknames are quite similar to Icelandic nicknames and have the same characteristics, i.e., they are most often disyllabic, weakly declined and have a long consonant (VC:). The materials used in this study are a collection of Faroese nicknames from the linguist Anfinnur Johansen and results from an online survey. Despite more than half the Faroese database consisting of weakly declined nicknames, weak declension was still not as common as in Icelandic compared to Willson’s (2007) and Óskarsson’s (2003) studies. This is due

to the fact that undeclined truncated names are more common in Faroese than Icelandic. Suffixes in Faroese nicknames are also different from Icelandic, as the Faroese database had no example of *-si/-sa* or *-ki/ka*, which are common suffixes in Icelandic nicknames. Additionally, some names in the database showed an optional definite affixed article, as in *Olli(n)* from *Óli*. Syllables of the type VC: are also a noticeable characteristic for stems of nicknames in both languages, but fortition seems to be almost impossible in Faroese nicknames, whereas it is quite common in Icelandic, as in *Stefán – Stebbi*.

Eva Hrund Sigurjónsdóttir
Háskóla Íslands
ehs20@hi.is

GUÐRÚN STEINÞÓRSÐÓTTIR

Sek eða saklaus?

Ég heiti Ísbjörg.

Ég er ljón.

Það glampar á sverð réttlætisins í loftinu. Myrkur. Gulldregin hjöltin sindra. Stjörnur þjóta. Gljáandi hvít egginn skelfur. Neistar fljúga. Sverðið snýst í kringum mig. Ég beygi mig ekki þótt söngurinn hljómi:

Auga

fyrir auga

fyrir tönn

fyrir tönn¹

Á þessa leið hefst skáldsagan *Ég heiti Ísbjörg. Ég er ljón* eftir Vigdís Grímsdóttur sem kom út árið 1989. Sögumaðurinn er ung vændiskona, Ísbjörg Guðmundsdóttir, sem myrt hefur viðskiptavin sinn og fær nú tólf stundir til að segja lögmanninum Pétri sögu sína. Þótt það liggi skýrt fyrir að Ísbjörg hafi gerst sek um morð má velta því fyrir sér að hvaða marki hún sé sek og ekki síst hvenær samfélagið yti undir svo alvarlegan glæp. Saga Vigdísar hverfist minna um morðið en ætla mætti í fyrstu. Hún fjallar miklu fremur um kynferðislegt ofbeldi gegn konum og börnum; afbrot sem lengi voru sveipuð þagnarhjúpi bæði í samfélagslegri umræðu og í íslensku réttarkerfi. Ísbjörg er þolandi sífjaspella auk þess sem henni hefur verið nauðgað, bæði sem barni og á fullorðinsárum. Fyrir þau brot hefur þó enginn verið sóttur til saka enda hefur Ísbjörg staðið vörð um sannleikann og engum sagt sögu sína fyrr en verjandinn Pétur kemur á hennar fund. Hér ætla ég að fjalla um kynferðisafbrotin sem greint er frá í skáldsögu Vigdísar og setja þau í samhengi við afstöðu og viðhorf til slíkra brota í íslensku samfélagi á seinni hluta tuttugustu aldar.

„Og hann kallar það að stinga í. Þetta að sjá stjörnur.“

Nauðgun er eitt af þeim afbrotum sem fylgt hefur mannskepnunni um aldir en í íslenskum lögum má finna ákvæði um nauðganir allt aftur í Grágás. Þótt lögin hafi vitaskuld tekið breytingum í gegnum tíðina og markast af breyttum áherslum í samfélaginu á ólíkum tímum hefur megininntak þeirra einatt verið hið sama eins og Ragnheiður Bragadóttir (2018:23), prófessor í lögfræði, hefur bent á, „þ.e. að maður þvingar konu gegn vilja hennar til að hafa við sig kynmök.“ Núgildandi hegningarlög tóku gildi þann 12. febrúar 1940 en síðan þá hefur kaflinn um kynferðisafbrotin verið endurskoðaður þrisvar sinnum, það er að segja árin 1992, 2007 og 2018. Meðal annars hefur verið lögð áhersla á að breyta og víkka skilgreininguna á nauðgunarhugtakinu, skilgreina afbrotið nauðgun út frá skorti á samþykki og hækka hámarksrefsingu fyrir brot. Þá hafa ákvæði kaflans einnig verið gerð ókynbundin en fram að lagabreytingunni 1992 nutu konur aðeins refsiverndar og gátu verið þolendur en karlar gátu hins vegar einungis verið gerendur. Athyglisvert er að engin ákvæði hegningarlaganna hafa verið endurskoðuð jafn oft og kynferðisafbrotakaflinn en það er kannski til vitnis um gjörbreytta afstöðu til kynferðislegs ofbeldis á ólíkum tímum (Ragnheiður Bragadóttir 2018:18, 38; Ragnheiður Bragadóttir 2011:175).

¹ Tilvitnunin er á blaðsíðu 9. Eftirleiðis verður vísað til bókarinnar með blaðsíðutali í sviga.

Þegar skáldsaga Vigdísar um Ísbjörgu kom út höfðu ákvæðin um kynferðis-afbrotin staðið óbreytt í hálfra öld. Á þeim tíma var opinber umræða um kynferðislegt ofbeldi lítil sem engin og dómar í málaflokknum afar fáir. Margir litu raunar svo á að brot af þessu tagi væru ekki framin á Íslandi, sér í lagi kynferðisbrot gegn börnum (Ragnheiður Bragadóttir 2018:17; Helgi Gunnlaugsson 2011:497). Hvort tveggja hefur eflaust haft þau áhrif að margir þolendur þögðu um ofbeldið sem þeir höfðu verið beittir og kærðu ekki gerendur sína. Í kjölfar annarrar bylgju femínismans á Vesturlöndum varð þó breyting á samfélagsumræðunni þegar konur rufu þögnina og tóku til við að ræða opinskátt um kynferðislegt ofbeldi og alvarlegar afleiðingar þess, meðal annars með hjálp skáldskaparins; rétt eins og Vigdís gerði með sinni skáldsögu (Guðrún Steinþórsdóttir 2021:383–384). Þar gekk hún raunar skrefinu lengra en margar aðrar konur því hún beindi sjónum einkum að kynferðisbrotum gegn börnum og sifjaspellum eða að því kynferðislega ofbeldi sem fór leyndast og mest bannhelgin var á (Guðrún Jónsdóttir 2012:7).

Kynferðisbrot gegn börnum og unglingum eru talin vera með alvarlegustu brotum sem framin eru. Þau fara einatt fram í leynd og er gerandinn vanalega karlkyns og einhver sem þolandinn þekkir og treystir; til dæmis faðir, stjúpfi, afi, bróðir, fjölskylduvinnur, kennari eða nágranni. Kynferðisbrot gegn einstaklingum undir löfgaldri hafa verið skilgreind með ýmsum hætti en gott er að feta í spor Sæunnar Kjartansdóttur (2011:298) sálgreinanda sem leggur áherslu á ásetning gerandans og hvernig hann nýtir sér valdastöðu sína gagnvart þolandanum til að fá kynferðislegum löngunum fullnægt. Í skrifum sínum styðst Sæunn við eftirfarandi skilgreiningu á kynferðislegu ofbeldi gegn börnum:

Það telst til kynferðislegs ofbeldis þegar kynþroska manneskja, af ásetningi eða vegna vanrækslu, lætur barn, eða leyfir öðrum að láta barn, taka þátt í athöfnum af kynferðislegum toga í þeim tilgangi að veita kynþroska manneskju kynferðislega nautn. Einu gildir hvort athafnirnar fela í sér þvingun af einhverju tagi, hvort þeim fylgir líkamleg snerting, hvort það er barnið eða hinn fullorðni sem á frumkvæðið eða hvort hægt er að greina skaðlegar afleiðingar þegar til skamms tíma er litið.²

Sæunn (2011:298) bendir auk þess á að kynferðislega ofbeldið feli í sér að barn sé „gert að þolanda í athöfnum sem það hefur hvorki vitsmunalegar forsendur til að skilja né tilfinningalegan þroska til að vinna úr.“ Hún nefnir enn fremur að aðstæðurnar geti vakið ótta hjá börnum, þau upplifi sig einangruð og hjálparvana, mörg finni til líkamlegs sárauka og flest kenni sjálfum sér um afbrotið.

Þessar lýsingar ríma vel við áfallasögu Ísbjargar eins og kemur glögglega fram í upprifjun hennar af æskunni. Hún er einkabarn foreldra sinna, Guðmundar og Þórhildar. Faðirinn er greindur alþýðumaður en líður fyrir að vera ómenntaður. Hann tollir illa í vinnu og finnst að hann sé ekki metinn að verðleikum. Fjölskyldan er fátæk en Guðmundur fyrirliður hana ríku þótt hann þrái í raun að tilheyra þeim hópi. Mánaðarlega leggst hann í þunglyndi vegna aðstæðna sinna og þegar Ísbjörg er átta ára fellur hann fyrir eigin hendi. Á meðan Guðmundur lifir heldur hann heimilinu í heljargreipum því hann stjórnar mæðgunum með sálrænu ofbeldi og einangrar þær frá umheiminum. Hann talar gjarnan niður til Þórhildar en dýrkar hins vegar dóttur sína sem hann telur einstaka. Guðmundur sér sjálfan sig í barninu, nærir það á eigin hugmyndum og lífsskoðunum og vill að það gangi menntavegin. Hann brýnir auk

² Tilvitnunin í grein Sæunnar (2011:298) er þýðing úr bókinni *Child sexual abuse* (1993) eftir Danya Glaser og Stephen Frosh.

SEK EÐA SAKLAUS?

Þess fyrir Ísbjörgu að kjafta ekki frá leyndarmálum, vera hörð og töff og láta ekki aðra kúga sig.³

Á yfirborðinu virðist samband feðginanna kannski gott og fagurt en undir niðri lúrir þó hryllingurinn því ýmsar vísbendingar eru gefnar um að Guðmundur hafi beitt Ísbjörgu kynferðislegu ofbeldi.⁴ Í því skyni er vert að skoða sérstaklega tvær lýsingar sem eiga það sammerkt að segja frá samskiptum feðginanna um kvöld á bak við luktur dyr í svefnherbergi Ísbjargar. Fyrri lýsingin hefst á þessa leið:

Mér finnst gott þegar hann situr hjá mér á kvöldin og strýkur mér inn í drauminn. Eða strýkur í mig drauma einsog hann kallar það sjálfur.

- Þú verður ekki grenjuskjóða þegar þú stækkar, hvíslar hann að mér áður en hann hallar hurðinni aftur.

- Neihei, svara ég og þá sest hann aftur á rúmstokkinn. Heldur um hendur mínar. Þær sökkva á kaf í hans. Skip í sjó. Ég lygni augunum. Hendur mínar vagga á öldunum.

- Gott hjá þér mér leiðast nefnilega grenjuskjóður. (24)

Í kjölfarið biður Ísbjörg föður sinn um að segja sér frá því þegar hann meig á grenjuskjóðu og áfram heldur lýsingin:

Ég toga hann til mín. Finn hárin á handleggjum hans strjúkast við mig. Léttan andardrátt hans á augnalokunum.

- Ef þú segir engum.

- Ég kjafta ekki, segi ég lágt með þungri áherslu og loka augunum.

Hann kyssir mig á augnalokin. Ég sé stjörnur í myrkrinu því að varir hans eru þungar. Hylja allt ljós. (25)

Frásögninni lýkur síðan á því að faðirinn gefur Ísbjörgu merki um að þegja yfir atburðinum eða eins og hér segir:

Hann leggur löngutöng á hálfopnar varir mínar. Lætur mig vita að ég eigi ekki að segja meira. Og lengi vel, eftir að hann er farinn, finn ég bragðið af fingri hans þegar ég sleiki út um. Hann er góður og okkur líður vel saman. (25–26)

Lýsingin á gjörðum Guðmundar er óljós þannig að lesandi veit ekki fyrir víst hvort eitthvað óæskilegt hafi átt sér stað eða hvort frásögnin vitni eingöngu um föður sem svæfir dóttur sína með því að sitja hjá henni á rúmstokknum, segja henni sögu og kyssa hana góða nótt. Sú staðreynd að Guðmundur lokar að þeim og leggur endurtekið áherslu á þagmælsku Ísbjargar bendir þó til þess að ekki sé allt með felldu; þau eigi saman leyndarmál sem enginn megi vita um. Þögnin og hin óljósa umfjöllun á sér hliðstæðu í því hvernig ofbeldi gegn börnum er iðulega vandlega falið innan veggja heimilisins og eins í því hvernig samfélagið sameinaðist lengi vel um að þegja yfir slíkum brotum.

³ Sbr. Silju Aðalsteinsdóttur (1990:106–108) sem skrifaði vandaðan ritdóm um skáldsöguna þar sem hún greinir vel frá valdamisvæginu innan fjölskyldunnar.

⁴ Skáldsagan um Ísbjörgu kallast einum þræði á við smásöguna *Dýrasaga* eftir Ástu Sigurðardóttur (1985:121–132) því þar segir frá fjölskyldu sem samanstendur af móður, dóttur og fósturföður sem beitir mæðgurnar sálrænu ofbeldi. Líkast til beitir karlinn fósturdóttur sína einnig kynferðislegu ofbeldi en rétt eins og í sögunni um Ísbjörgu eru lýsingar á því óljósar. Í greininni *Myndir* fjallar Dagný Kristjánsdóttir (1999b:139–153) skilmerkilega um ofbeldið í smásögunni.

Ummælin um „strokur“ og að „sjá stjórnur við atlot“ eru einnig vísbendingar um mögulegt ofbeldi Guðmundar því orðalagið kallast bókstaflega á við tvær aðrar lýsingar á kynferðisafbrotum sem Ísbjörg rifjar upp. Strokurnar koma til tals þegar hún greinir Pétri, lögmanni sínum, frá ofbeldi sem á sér stað í fangelsinu þegar þeir sem sjá um löggæsluna misnota vald sitt. Eða með orðum Ísbjargar:

Sakafólki er strokið. Og því er þvegið hátt og lágt svo því geti liðið vel. Og svo er því strokið þangað til það segir það sem þeir vilja heyra. Mér hefur verið strokið hér í heilan mánuð. Stundum hafa þeir komið um miðja nótt. Velt mér við og byrjað að strjúka. (66)

Lýsingin minnir á að kynferðisafbrotamenn eru fjölbreyttur hópur og að þolendur þeirra eru hvergi óhultir; ekki einu sinni á bak við lás og slá. Í sömu mund endurspeгла ummælin raunverulegar frásagnir kvenkyns fanga um ofbeldi í fangelsum en í íslensku samhengi er nærtækt að minnast Erlu Bolladóttur sem hefur opinberlega greint frá því að hún hafi verið beitt kynferðislegu ofbeldi þegar hún sat í gæsluvarðhaldi í Síðumúlafangelsinu árið 1976. Þar hafi rannsóknarmaður lögreglunnar haft samræði við hana og fangavörður káfað á henni (Jón Hákon Halldórsson 2013).

Í seinni frásögninni upplýsir Ísbjörg Pétur um að henni hafi verið nauðgað ellefu ára gamalli af ókunnugum manni í verkfæraskúr. Í lýsingunni koma stjórnur endurtekið við sögu eins og eftirfarandi textabrot vitnar um:

– Viltu þá ekki að ég stingi í þig svo að þú sjáir stjórnur, spyr hann mjúklega einsog hann haldi að hún muni færast undan því, haldi að hún þori ekki að kynnast hinu leynda.

– Jú þakka þér fyrir, segir hún og brosir til hans.

[...]

– Farðu þá úr buxunum.

Og þá veit hún að þessi feimni maður ætlar að sýna henni þær stjórnur sem pabbi sýndi mömmu á kvöldin. [...] Og hann kallar það að stinga í. Þetta að sjá stjórnur. Hún fer úr buxunum. Hlakkar til. Hann fer úr sínum. (94–95)

Stjórnusýnin er hér bókstaflega tengd samförum og í ljósi þess að sérstaklega er nefnt að Guðmundur hafi sýnt konu sinni stjórnur á kvöldin er rökrétt að draga þá ályktun að samvera hans með Ísbjörgu – þegar hún sá stjórnur fyrir hugskotssjónum sínum – hafi verið kynferðisleg.

Lýsingin á nauðgun ókunnuga mannsins er felld í fagan buning meðal annars með hjálp ævintýrsins því einnig kemur fram að ofbeldismaðurinn kalli Ísbjörgu fallega prinsessu og nefnt er að atburðurinn sé ævintýri, gerandinn prins og skúririnn höll (Vigdís Grímsdóttir 1989:93). Í dag eru ævintýri oft talin eftirsóknarverð og af hinu góða en ekki má gleyma að hryllingurinn var löngum og er sumpart enn hluti þeirra, en þann þátt hefur Vigdís svo sannarlega ræktað í mörgum af sínum verkum.⁵ Með því að leggja áherslu á vilja barnsins til að taka þátt í kynferðislegu athöfninni er fegrin ofbeldisins undirstrikuð og um leið óhugnaður þess. Það sama er uppi á teningnum í seinni lýsingunni á vafasömum samskiptum Ísbjargar og Guðmundar. Í

⁵ Í þessu samhengi má til dæmis minnast skáldsagnanna *Stúlkan í skóginum* (1992), *Frá ljósi til ljóss* (2001) og *Hjarta, tungl og bláir fuglar* (2002) en í þeim tveimur síðastnefndu nýtir Vigdís sér orðræðu ævintýrsins á svo ísmeygilegan hátt að margir lesendur átta sig ekki á kynferðislega ofbeldinu sem kann að leynast undir glansmynd frásagnarinnar. Ég fjalla sérstaklega um ólíkar viðtökur lesenda á *Frá ljósi til ljóss* í bók minni *Raunveruleiki hugans er ævintýri* (2021:347–377) með tilliti til orðræðu ævintýrsins og ástarinnar.

SEK EÐA SAKLAUS?

Því tilviki verður faðirinn var við að Ísbjörg, þá átta ára, liggur á gægjum þegar hann og kona hans láta vel hvort að öðru. Nakinn eltir Guðmundur dóttur sína inn í herbergi hennar og lokar hurðinni. Í kjölfarið segir í sögunni:

Hann reisir mig upp í rúminu. Hrukkurnar djúpar í enninu. Augun stinga. Starir. Fingur hans þungir á öxlum mínum. Lít niður. Halla mér að honum. Hann er stór. Ekki reiður. Sjóðheitur. Hár hans strjúkast við vanga minn. Hann stífnar. Ég strýk. Varinnar renna. Ég kyssi hann. Snerti.

Hann gerir ekkert. Lokar augunum. Ég sé að hvarmar hans blotna. Hann er stór. Grætur.

– Ég er svo einmana pabbi.

Hann ýtir mér frá sér. Gengur út. Gamall. Lokar hljóðlega á eftir sér. (137)

Lesandanum er gert að lesa á milli línanna því ekki er sagt berum orðum að um sífjaspell sé að ræða auk þess sem látið er líta út fyrir að athöfnin sé einkum á forsendum barnsins. Þannig vinnur Vigdís listilega með lífseiga goðsögu sem notuð hefur verið til að réttlæta kynferðislegt ofbeldi gegn börnum; það er að sum þeirra njóti kynferðislegra athafna og vilji taka þátt í þeim (Guðrún Jónsdóttir 2012:13). Slík viðhorf lýsa að sjálfsögðu mikilli vanþekkingu því að börn „hafa engar forsendur til að vinna úr flóknu samspili ótta, leyndar, örvunar, sársauka og sérkennilegrar hegðunar fullorðins fólks“ eins og Sæunn Kjartansdóttir (2011:310) hefur bent á. Hún telur raunar að ein af mikilvægum ástæðum þess að banna kynlíf á milli fullorðinna og barna undir 15 ára felist í því að börnin eigi erfitt með að vita hvar mörkin eigi að liggja, til dæmis með tilliti til þess hver má gera hvað, hvað sé bannað og hvað ekki. Börnin geti fundið til kynferðislegrar örvunar við gælur án þess þó að vera samþykkt verknaðinum eða vilja það sem er að gerast. Ung börn hafa enda „ekki forsendur til að skilja að þau stjórna ekki líkamlegum viðbrögðum sínum, ekki frekar en þau ráða því hvort húð þeirra roðnar við hita eða ekki. Undantekningarlaust þjást þau af sektarkennd, sjálfsásökunum og skömm. Þau fá viðbjóð á líkama sínum sem þeim finnst vera skítugur“ (Sæunn Kjartansdóttir 2011:310).

Slíka líðan má heimfæra á Ísbjörgu sem verður ráðvillt eftir skipti sín við föðurinn. Hún veit að atburðarásin var ósæmileg en hefur ekki þroska til að skilja hvers vegna. Sömu nótt blóðgar hún sig með því að berja höfðinu við vegg og upplifir sig vonða þótt henni líði vel. Sektarkenndin og skömmin magnast þegar faðirinn fremur sjálfsmorð stuttu síðar en að mati Ísbjargar gat hann „ekki afborið sína nýju hljóðu kvöl. Sína nýju dóttur“ (137). Sjálf áttar hún sig ekki á því fyrir en síðar að atburðurinn var ekki innan leyfilegra marka í samskiptum feðgina.

Við lát Guðmundar nýtir Ísbjörg ímyndunaraflíð og skapar sér einkaheim þar sem hún sjálf ræður ríkjum. Nýi heimurinn endurspeglar þrá hennar eftir breyttu samfélagi því þar eru engir karlar og þar með ekkert ofbeldi. Veruleiki Ísbjargar er hins vegar markaður ofbeldi því til viðbótar við fyrrnefndar nauðganir leiðist hún út í vændi 16 ára gömul til að öðlast fjárhagslegt sjálfstæði. Aðalviðskiptavinur hennar er lögmaður, fínn og efnaður maður um sextugt. Hann er sá sem Ísbjörg situr í fangelsi fyrir að hafa myrt. Lögmaðurinn minnir í mörgu á föður hennar; hann segist elska hana, gefur henni fínar gjafir og borgar fyrir þjónustu hennar um leið og hann beitir hana ofbeldi og vill stjórna lífi hennar. Morðið á honum hefur verið túlkað sem aðferð Ísbjargar til að losa sig við vald föðursins og hefna sín fyrir allt það ofbeldi sem hún hefur mátt þola (Silja Aðalsteinsdóttir 1990:108). Í ljósi þess að viðskiptavinurinn er fulltrúi dóms og laga er þó einnig freistandi að skilja glæpin sem aðferð til að „myrða“ eða „eyða“ dómskerfi sem leyfir kynferðislegu ofbeldi að viðgangast með þöggun og vantrú.

Máttur skáldskaparins

Það má sjá fyrir sér í hillungum öðruvísi lagabókstaf og öðruvísi þjóðfélag, en til þess þurfum við auðvitað fólk sem hugsar á annan hátt.
(Vigdís Grímsdóttir í viðtali árið 1989⁶)

Sem fyrr segir fær Ísbjörg tólf stundir til að gera hreint fyrir sínum dyrum frammi fyrir Pétri og lesendum. Saga hennar er laus við alla sjálfsvorkunn og væmni. Frásögnin er ekki einföld heldur hlaðin spennu og ríkulegu myndmáli auk þess sem hún flakkar fram og aftur í tíma og skiptir reglulega á milli fyrstu og þriðju persónu. Sá sem hlustar eða les þarf því að vera vel vakandi. Hlutverk Péturs, verjandans, er að hlusta, meta og greina hvað í sögu Ísbjargar er mikilvægt fyrir vörnina í máli hennar. Þótt hann sitji hljóður er hann framan af óþolinmóður, fyllist gremju og á erfitt með að skilja hvers vegna Ísbjörg kys að eyða tíma í að gera grein fyrir bernskunni og samskiptum við foreldra sína. Hann er eingöngu kominn til að fá einfalda játningu á morðinu. Eftir því sem stundirnar líða áttar hann sig þó betur á því að ástæðan fyrir glæpnum er marglaga og flókin, ekkert er svart og hvítt og fortíðin er lykilatriði. Dagný Kristjánsdóttir (1999a:220) hefur bent á að samtal og samband Ísbjargar og verjandans minni á sálgreiningarferli. Undir það má taka en þó er brýnt að hafa í huga að það er engin hending að sá sem hlýðir á söguna skuli vera lögmaður. Frásögn Ísbjargar má nefnilega túlka sem ákall um að samfélagið, og þá ekki síst þeir sem starfa innan réttarkerfisins, hlusti gaumgæfilega á þolendur kynferðislegs ofbeldis, leggi trúnað í frásagnir þeirra og geri sitt til að rísa gegn ofbeldi og berjast fyrir réttlæti þolenda.⁷ Þannig er skáldsaga Vigdísar bæði mikilvægt og einkar frumlegt framlag til baráttunnar gegn kynferðislegu ofbeldi.

Árið sem bókin um Ísbjörgu kom út, 1989, var tímamótaár með tilliti til umræðu um kynferðislegt ofbeldi á Íslandi. Í marsmánuði var ákveðið að stofna Stígamót og ári síðar hófu samtökin starfsemi sína (Stígamót). Þá kom út skýrsla nauðgunarmálanefndar sem fól í sér mikla gagnrýni á málsmeðferð kynferðisbrotamála í íslenska réttarvörslukerfinu og tillögur til úrbóta. Um veturinn var jafnframt sýnd heimildarmynd á Stöð 2 um kynferðisafbrot gegn börnum og sífjaspell og í framhaldinu fór af stað mikil samfélagsumræða um hvernig kynferðisbrot væru meðhöndluð í réttarkerfinu (Helgi Gunnlaugsson 2011:492–493).

Vegna þess hve umræðan var tekin að opnast um kynferðislegt ofbeldi var viðbúið að bók Vigdísar yrði tekið fagnandi af tilteknum hópi lesenda. Sú varð líka raunin. Sagan var í hópi söluhæstu jólabóka ársins (Metsölulisti Eymundssonar 1989:4), var tilnefnd til Íslensku bókmenntaverðlaunanna og hlaut síðar Menningarverðlaun DV. Hún fékk einnig að mestu leyti jákvæða dóma hjá gagnrýnendum dagblaða og tímarita (María Anna Þorsteinsdóttir 1989:9; Gísli Sigurðsson 1989:90; Silja Aðalsteinsdóttir 1990:106). Til marks um vinsældir bókarinnar má einnig nefna að þremur árum eftir útkomu hennar, árið 1992, var leikgerð eftir henni sett á svið í Þjóðleikhúsinu sem sló í gegn og vakti marga til umhugsunar um falið ofbeldi í samfélaginu (Guðrún Guðlaugsdóttir 1992:1–2, 4; Ingibjörg Stefánsdóttir 1992:35–

⁶ Viðtalið birtist í *Þjóðviljanum* (LG. 1989).

⁷ Vert er að nefna að í viðtali um skáldsöguna gagnrýnir Vigdís sérstaklega íslenskt samfélag fyrir ráðandi einstaklingshyggju en hún segir: „Fólk hlustar ekki. Sér ekki. Vill ekki heyra. Við þykjumst lifa í velferðarþjóðfélagi sem ber umhyggju fyrir þegnumum, en einstaklingshyggjan er allsráðandi og allir hugsa um það eitt að ota sínum tota“ (Friðrika Benónýs 1990:77 og 92).

36; Tilvera 1992; Valgerður Jónsdóttir 1992:10–11).⁸ Ári síðar, 1993, var sagan þýdd á dönsku en haustið eftir var settur upp einþáttungur í Kaupmannahöfn, byggður á henni, og seinna víðar á Norðurlöndum. Sagan var auk þess kennd í mörgum framhaldsskólum um árabíl.

Þrátt fyrir þessar jákvæðu viðtökur féll bókin ekki í kramið hjá öllum því ákveðinn hópur innan samfélagsins átti bágð með að þola eldfimt efni hennar.⁹ Vigdís hefur sjálf greint frá því að hún hafi mátt þola árásir af ýmsu tagi vegna sögunnar (Friðrika Benónýs 1990:76; Ingibjörg Dögg Kjartansdóttir 2011:32, 49–50; Ásdís Thoroddsen 2015). Til dæmis var endurtekið sparkað í bílinn hennar, rúðuþurrkurnar brotnar af honum og að lokum var hann eyðilagður eina nóttina þegar málningu var hellt yfir vélina (Friðrika Benónýs 1990:76; Ásdís Thoroddsen 2015). Þá fékk Vigdís símtöl þar sem eingöngu var andað í tólið auk þess sem henni voru sendir haturspóstar, „sumir innihéldu texta úr orðum klipptum úr dagblöðum sem límd höfðu verið saman. Önnur bréf voru með klámmmyndum sem búið var að fróa sér yfir og Vigdís bærust jafnvel líflátshótanir“ (Ásdís Thoroddsen 2015). Á þessum tíma var skáldkonan einstæð tveggja barna móðir en árásirnar höfðu þau áhrif að fjölskyldan varð hrædd og þorði vart út fyrir hússins dyr. Vegna stöðugs áreitiss við húsið sá Vigdís sig knúna til að taka nafn sitt af dyrabjöllunni (Ingibjörg Dögg Kjartansdóttir 2011:50; Ásdís Thoroddsen 2015). Þegar leikritið um Ísbjörgu var sett á svið hófust sendingarnar aftur. Í von um að hægt væri að finna sökudólgana og sækja þá til saka safnaði Vigdís póstunum og færði lögreglu, en verkefnið var henni ofviða. Vegna hvatninga frá vinkonum ákvað hún því að eyða öllum póstum sem henni bárust (Ásdís Thoroddsen 2015). Þessi ofsafengnu viðbrögð ákveðins hóps í samfélaginu eru athyglisverð einkum með tilliti til þess hve miklar breytingar voru að verða á viðhorfi til kynferðisafbrotá á þessum tíma en eins og Vigdís sagði sjálf í viðtali um Ísbjörgu rúmlega tveimur áratugum síðar: „Þetta þýddi það að bókin hreyfði við fólki og hafði lífsmark. Það er alltaf gott þegar manni tekst að vekja upp tilfinningar og fá fólk til að hugsa“ (Ingibjörg Dögg Kjartansdóttir 2011:50).

Að lokum

Síðan skáldsagan um Ísbjörgu kom út og leikritið var á sett á svið hefur mjög margt áunnist í baráttunni gegn kynferðislegu ofbeldi. Stofnuð var neyðarmóttaka fyrir þolendur kynferðisofbeldis á Landsspítalanum 1993 og Barnahús 1998 þar sem börnum sem sætt hafa kynferðislegu ofbeldi er veitt öll sú þjónusta sem þau þarfnast á einum stað, svo sem læknisrannsóknir, meðferðir og skýrslutökur (Guðrún Agnarsdóttir og Eyrún B. Jónsdóttir 2011:416; Ólöf Ásta Farestveit 2011:395). Rannsóknir á kynferðislegu ofbeldi hafa aukist á ólíkum fræðasviðum og birtar hafa verið greinar og skýrslur um kynferðisbrot og alvarlegar afleiðingar þeirra. Grasrótarsamtök eins og Stígamót, Blátt áfram og Drekaflóð hafa látið til sín taka í fræðslu um málefnið, veitt þolendum aðstoð og gefið ráð um hvernig koma megi í veg fyrir kynferðisafbrot. Þá hafa þolendur fengið aukið rými til að tjá sig um reynslu sína, meðal annars á samfélagsmiðlum, í lífsreynslusögum og í fjölmiðlum. Baráttan og aukin þekking á brotunum og alvarlegum afleiðingum þeirra hafa orðið til þess að fleiri þolendur kæra brot og fleiri mál fara í gegnum réttarkerfið (Ragnheiður Bragadóttir 2018:18). Ragnheiður Bragadóttir (2018:18) hefur þó bent á að „þrátt fyrir framsækna löggjöf um kynferðisbrot, fjölgun dóma og þyngingu refsinga,

⁸ Tekið skal fram að leikstjóri sýningarinnar, Hávar Sigurjónsson, tók þá afstöðu í túlkun á sögunni að taka af allan vafa um að sífjaspell hefðu átt sér stað á milli Guðmundar og Ísbjargar (Guðrún Guðlaugsdóttir 1992:4).

⁹ Ég hef áður fjallað um harkalegar viðtökur skáldsögunnar *Ég heiti Ísbjörg. Ég er ljón* en þá í tengslum við *Dísusögu. Konan með gulu töskuna* sem Vigdís sendi frá sér árið 2013 (Guðrún Steinþórsdóttir 2021:384–387).

verður ekki litið fram hjá þeirri staðreynd að enn skortir á að tekið sé á þessum brotum með fullnægjandi hætti og mikilvægt er að bregðast við.“ Í því skyni sé „grundvallaratriði að lögin og réttarkerfið virki þannig að engin hætta sé á að borgararnir taki lögin í eigin hendur.“

Lítill hluti kærðra mála endar hjá dómstólum og óþægilega margar sögur um kynferðisafbrot berast enn þar sem þolendur greina frá því að þeir hafi þurft að bíða lengi eftir því að mál þeirra séu tekin fyrir í réttarkerfinu, þau séu látin niður falla eða dómar séu of vægir. Hin háværa umræða nútímans um kynferðisafbrot, nauðganir, sífjaspell og vændi sýnir vel að þótt baráttan gegn kynferðislegu ofbeldi sé löngu hafin er henni hvergi nærri lokið. Skáldsaga Vigdísar um Ísbjörgu átti svo sannarlega erindi við íslenskt samfélag 1989 en ekki síður í dag rúmum þrjátíu árum seinna.¹⁰

HEIMILDIR

- Ásdís Thoroddsen. (2015, 19. maí). „Og þessi voðalega kona ...“ – hvernig samtíminn brást (við) þremur konum á síðustu öld. *Knúz, femínískt vefrit*.
- Ásta Sigurðardóttir. (1985). *Sögur og ljóð*. Mál og menning.
- Dagný Kristjánsdóttir. (1999a). Fræðin og framhaldsskólarnir. *Undirstráumar: Greinar og fyrirlestrar* (bls. 212–227). Háskólaútgáfan.
- Dagný Kristjánsdóttir. (1999b). Myndir. *Undirstráumar: Greinar og fyrirlestrar* (bls. 139–153). Háskólaútgáfan.
- Friðrika Benónýs. (1990). Hún heitir Vigdís... *Heimsmýnd*, 72–77, 92–93.
- Gísli Sigurðsson. (1989, 7. desember). Ein er upp til fjalla. *DV*, 90.
- Guðrún Agnarsdóttir og Eyrún B. Jónsdóttir. (2011). Neyðarmóttaka vegna nauðgunar. Í Svala Ísfeld Ólafsdóttir (ritstj.), *Hinn launhelgi glæpur: Kynferðisbrot gegn börnum* (bls. 415–438). Háskólaútgáfan.
- Guðrún Guðlaugsdóttir. (1992, 9. febrúar). Ég er svo einmana pabbi: Tengsl sögu- og leikhúspersónunnar Ísbjargar við raunveruleikann. *Morgunblaðið*, 1–2, 4.
- Guðrún Jónsdóttir. (2012). *Kynferðisofbeldi gegn börnum, sífjaspell og afleiðingar þeirra*. Stígamót.
- Guðrún Steinþórsdóttir. (2021). *Raunveruleiki hugans er ævintýri: Um valdar sögur Vigdísar Grímsdóttur, einkenni þeirra og viðtökur*. Hið íslenska bókmennta-félag.
- Helgi Gunnlaugsson. (2011). Afstaða Íslendinga til kynferðisbrota: Óttinn við hættulega og ókunna gerendur. Í Svala Ísfeld Ólafsdóttir (ritstj.), *Hinn launhelgi glæpur: Kynferðisbrot gegn börnum* (bls. 491–507). Háskólaútgáfan.
- Ingibjörg Dögg Kjartansdóttir. (2011, 2. desember). Sá sig í fyrsta sinn þegar hún dó. *DV*, 32.
- Ingibjörg Stefánsdóttir. (1992). Gleðileikur í fjórum þáttum? *Vera*, 2(11), 35–36.
- Jón Hákon Halldórsson. (2013, 29. mars). Erla Bolladóttir íhugar að kæra nauðgun. <https://www.visir.is/g/20131693077d>
- LG. (1989, 24. nóvember). Hver er hinn seki? *Þjóðviljinn*, 21.
- María Anna Þorsteinsdóttir. (1989, 13. desember). Nornarspegill. *Tíminn*, 9.
- Metsölulisti Eymundssonar. (1989, 22. desember). *Morgunblaðið*, 4.
- Ólöf Ásta Farestveit. (2011). Barnahús. Í Svala Ísfeld Ólafsdóttir (ritstj.), *Hinn launhelgi glæpur: Kynferðisbrot gegn börnum* (bls. 395–413). Háskólaútgáfan.

¹⁰ Þessi grein er hluti af verkefninu Ímyndunaraflíð (221478-1801) sem stutt er af Starfslaunasjóði sjálfstætt starfandi fræðimanna.

SEK EÐA SAKLAUS?

- Ragnheiður Bragadóttir. (2011). Refsingar fyrir kynferðisbrot gegn börnum. Í Svala Ísfeld Ólafsdóttir (ritstj.), *Hinn launhelgi glæpur: Kynferðisbrot gegn börnum* (bls. 173–190). Háskólaútgáfan.
- Ragnheiður Bragadóttir. (2018). *Nauðgun og önnur brot gegn kynfrelsi fólks*. Bókaútgáfan Codex.
- Silja Aðalsteinsdóttir. (1990). En þú Ísbjörg, hafðir þú ástæðu? *Tímarit Máls og menningar*, 52(1), 106–108.
- Stígamót. *Stofnun Stígamóta*. <https://stigamot.is/um-stigamot/stofnun-stigamota/>
- Sæunn Kjartansdóttir. (2011). Gleymt en geymt: Langtímaafleiðingar kynferðisofbeldis gegn ungum börnum. Í Svala Ísfeld Ólafsdóttir (ritstj.), *Hinn launhelgi glæpur: Kynferðisbrot gegn börnum* (bls. 297–315). Háskólaútgáfan.
- Tilvera. (1992). Ábyrgðarmaður Guðrún Ágústsdóttir. *I*(3), 1–4.
- Valgerður Jónsdóttir. (1992). Ég heiti Ísbjörg, ég heiti ljón. *Vikan*, 3, 6–11.
- Vigdís Grímsdóttir. (1989). *Ég heiti Ísbjörg. Ég er ljón*. Iðunn.
- Vigdís Grímsdóttir. (1992). *Stúlkan í skóginum*. Iðunn.
- Vigdís Grímsdóttir. (2001). *Frá ljósi til ljóss*. Iðunn.
- Vigdís Grímsdóttir. (2002). *Hjarta, tungl og bláir fuglar*. JPV útgáfa.

ABSTRACT

‘Guilty or innocent?’

Keywords: Vigdís Grímsdóttir, *Ég heiti Ísbjörg. Ég er ljón*, law, sexual violence.

Over the years, the writer Vigdís Grímsdóttir has written about various social issues in her novels, for example sexual violence and its consequences. An example of this is the novel *Ég heiti Ísbjörg. Ég er ljón* (1989), which openly discusses incest, rape, and prostitution. However, these are not the only crimes that the story deals with because the main character is guilty of murder. The article discusses a conversation between a defendant and a lawyer with reference to Grímsdóttir’s story and considers what lessons can be learned from the novel about guilt and innocence, serious crimes, and their consequences. The reception of the book is also considered, and it is placed in the context of different attitudes towards sexual crimes in Iceland at the time the story was written.

Guðrún Steinþórsdóttir
Háskóla Íslands
gudrunst@hi.is

Online teaching, mental well-being and learning

1. Introduction

The first wave of COVID-19 hit the Faroe Islands on the 4th of March 2020 when the first confirmed case was announced. On the 12th of March, three additional cases were confirmed.¹ The government decided to act promptly and lock down the islands, with recommendations for all public employees to work from home and restricted travelling so all who arrived to the islands were expected to spend a fortnight in self-quarantine. All children and students stayed at home. Online teaching became the norm (Government 2020).

These measures meant that the government managed to prevent new cases of COVID-19 before the situation became too prevalent for the health facilities to cope. Therefore, schools were allowed to open up again quite soon, although slowly, with a restricted number of pupils at any time from April 20th, after a lockdown of only five weeks. For the university, this meant that staff were slowly allowed to return to the buildings while the students continued to have limited access to the premises for the rest of the study year. Since autumn 2020, students have been allowed back to onsite teaching with some interruptions when the infection rates became too high. This continued till March 2022.

Hence, in the Faroes, teachers didn't get extensive experience conducting online teaching during the COVID-19 pandemic and only developed their skills in online teaching on a minor scale. In Iceland, on the other hand, there has been a relatively longstanding tradition of offering online instruction, especially for students living in rural areas. That same tradition is not in the Faroes, probably because the relatively short distances have not created a demand for this. Therefore, most of the teaching staff in the Faroes, to a large extent, were using the same teaching methods as they used before and were not familiar with alternative ways of conducting teaching when they came into a situation where they were forced to switch from onsite to online teaching with minimal preparation time. That situation is not unique to the Faroes. For example, Hensley et al. (2022) described challenges for students and teaching staff at a university in Ohio, USA, and stressed the importance of support for both staff and students to establish methods of self-regulated learning.

2. Background

2.1 Teaching and learning

Student Centered Learning (SCL) has been around for more than a century, focusing on the „whole child“, but while there have been attempts to get a more progressive education, there have also been calls for schools to get back to the basics; with such a long history there is no wonder there is not a single definition for SCL, but the unifying theme is that in student-centred learning the model shifts from being adult-centred and standardised to the student-centric and individualised (Kaput 2018:9–10). These contrasted models of teaching would benefit from being combined, according to Hattie (2009), as neither of these is „good“ or „bad“; instead, Hattie points out that cooperation, using many of the SCL teaching/learning methods, has

¹ I wish to thank all the participants in the online survey reported here, as well as the reviewers for their valuable input and guidance, which were instrumental to the success of this study. The study was funded by the Faroese Research Council.

the opportunity to create a friendship between students, especially in secondary school, which is powerful for the student’s sense of wellbeing and can facilitate a sense of school belonging and positive feelings toward school.

A decade ago, the Faculties of Education in Iceland and the Faroes surveyed students in lower secondary school, with considerable focus on SCL. This was in 2009/10 and 2012/13, respectively. Although these results are a decade old, there are still some unexplored aspects in the data. In particular, we didn’t look into the part of well-being regarding the students’ attitude to school, nor did we use this as a vehicle to compare the compulsory schools in the two countries. We have reason to believe that these data are still valid today, and recently we have in the Faroes conducted similar surveys with quite similar results on the questions on enjoying school.

Based on these surveys of the compulsory schools in Iceland and the Faroes, there is reason to assume that the teaching environment and teaching methods were pretty similar. The pupils in the survey were of similar age, 14–16 years old, and showed an impressive interest in learning, although they, particularly in the Faroes, found school to be uninspiring (Björnsdóttir 2015; Olsen 2013). This fact that students do not enjoy school and find it boring could significantly impact their motivation for learning, as shown by Pekrun et al. (2002).

The main findings on teaching methods were that the pattern was similar in both countries, with some distinctive differences. For example, specific workbooks were widely used in Iceland at the time of the survey but not to the same degree in the Faroes (Sigurgeirsson et al. 2014). Cooperation did occur regularly, although not daily, and unfortunately, excursions, experiments, pedagogical games, and ITC were used to a pretty small extent (Table 1a).

The joint surveys also showed that the students in lower secondary schools in Iceland, to a more considerable extent than in the Faroes, enjoyed attending school. In contrast, the Faroese students were more confident that they were doing well in school and liked learning more than their Icelandic fellows (Table 1b). This is further explored in Björnsdóttir (2015).

On the other hand, the survey also showed that the Icelandic students were more confident in their own abilities when asked whether they were good students (Table 1c). They also, to a more considerable extent, thought that the teaching at the school, in general, was good (Table 1d).

	Daily		Weekly		Monthly		Seldom, never or don’t know	
	IS	FO	IS	FO	IS	FO	IS	FO
Lectures	65%	69%	25%	19%	2%	2%	7%	9%
Workbooks	87%	41%	11%	47%	0%	5%	2%	8%
Cooperation	10%	9%	50%	55%	23%	21%	17%	20%
Assignments	4%	20%	16%	54%	38%	13%	42%	13%
Excursions	2%	0,5%	7%	2%	12%	4%	79%	93%
Experiments	3%	1%	21%	22%	28%	20%	49%	52%
Pedagogical games	3%	1%	15%	8%	26%	13%	55%	79%
Drama, song and motion	4%	0%	33%	5%	13%	7%	50%	88%
ITC usage	7%	5%	38%	33%	24%	26%	31%	36%

Table 1a: The frequency of selected teaching methods used in Iceland (IS) and the Faroes (FO). Originally the response options were an 8-step Likert scale from “several times a day” to “very seldom”, “never”, and “don’t know”.

ONLINE TEACHING, MENTAL WELL-BEING AND LEARNING

	Agree		Neither		Disagree		Don't know	
	IS	FO	IS	FO	IS	FO	IS	FO
I enjoy being in school	51%	39%	28%	24%	19%	36%	2%	1%
I am doing well in school	64%	71%	23%	19%	12%	9%	2%	2%
I enjoy learning	47%	62%	29%	24%	21%	13%	2%	1%

Table 1b: Three questions on students' attitudes to school; the responses indicate somewhat different perspectives in the two countries, Iceland (IS) and the Faroes (FO). Originally the response options were a 6-step Likert scale from "strongly agree" to "strongly disagree" and "don't know".

	I am a good student		I am an average student		I am a poor student	
	IS	FO	IS	FO	IS	FO
What type of student are you?	71%	60%	23%	35%	6%	5%

Table 1c: The students' self-assessment in Iceland (IS) and the Faroes (FO). Originally the response options were a 6-step Likert step from "a very good student" to a "very poor student" and "don't know".

	Good		Average		Bad	
	IS	FO	IS	FO	IS	FO
Do you think the school's teaching, in general, is good or bad?	69%	53%	26%	40%	6%	7%

Table 1d: The students' evaluation of their school's teaching. Iceland (IS), Faroes (FO). Originally the response options were a 6-step Likert scale from "very good" to "very bad" and "don't know".

These results might seem contradictory, as the Icelandic students were more confident that they were good students and thought the teaching in school was good. In contrast, the Faroese students, to a more significant degree, liked to learn, and the Faroese students thought they were doing well in school. These are all averages, and some differences might be explained by slight differences in how the questions were formulated due to translation. Still, also cultural differences are likely to have an impact on how the students answered.

2.2 Well-being factors

The study a decade ago didn't ask directly about students' well-being. However, questions such as „I enjoy being in the school“ can, to a certain extent, indicate that the students thrive. It is particularly interesting to compare the answers from those students who agreed they enjoyed being in the school with those that did not agree.

Especially in the responses from the Faroes, there were near as many respondents that disagreed (36%) as those that agreed (39%) that they enjoyed being in the school, while the distribution in Iceland was not as even, with 51% agreeing and 19% disagreeing that they enjoyed being in the school (Table 1b; Table 2).

Comparing the two groups – those that enjoyed being in the school compared with those that did not enjoy being in the school – it is apparent that those that didn't enjoy school also were challenged on other issues, which accounts for both countries (Table 2). For example:

- They put less value on the idea that having an interest in the taught subjects has an impact on how they learn, as there was a considerable difference between the responses from those that enjoyed being in the school and their attitude to the effect of students' interest in their studies and their learning (Table 2a).
- Those who didn't enjoy being in the school found the teaching considerably worse, with the percentage that agreed they were enjoying attending school twice the number of those that didn't enjoy it (Table 2b).
- They, to a greater extent, had a bad relationship with their classmates (Table 2c), but in particular, their relationship with their teachers was affected. This can be seen in the Icelandic responses, which went down from 90% (those that agreed that they enjoyed being in the school) to 52% for those that did not enjoy the school, and down from 86% to 60% in the Faroese data (Table 2d).
- They felt less heard by the teacher, as every fourth of the students in Iceland and every fifth in the Faroes that did not enjoy being in the school claimed that their teacher seldom listened to what they had to say, compared with 5–6% of those who enjoyed being in the school (Table 2e).

		I enjoy being in the school			
		Agree		Disagree	
		IS: 51%	FO: 39%	IS: 19%	FO: 36%
a) How much influence do you think the students' interest in their study has on how they learn?	Much	88%	95%	64%	87%
	Little	2%	0%	18%	2%
b) Do you think the teaching in school as a whole is good or bad?	Good	84%	70%	36%	34%
	Bad	1%	3%	19%	14%
c) How good or bad is your relation with your classmates?	Good	95%	93%	75%	79%
	Bad	1%	0%	9%	5%
d) How good or bad is your relation with your teachers (IS) / class teacher (FO)?	Good	90%	86%	52%	60%
	Bad	1%	2%	15%	10%
e) Our teacher listens to what we have to say	Often	79%	84%	44%	55%
	Seldom	6%	5%	27%	18%

Tables 2a–e: Crosstabulations of the statement “I enjoy being in the school” with five statements on teaching and relationships showing differences between those who enjoy being in the school and those who don't. Note that, in Iceland, fewer respondents disagree (19%), while the distribution in the Faroes is more even.

Hence, the decade-old survey indicates that the students' thriving at school impacts their feelings toward their education, as suggested by Hattie (2009).

In the Faroes, the students at the Faculty of Education in 2014 also answered a questionnaire which, among other things, asked about the teaching methods used at the Faculty and which teaching methods they intended to use in their future work. The students reported on similar teaching methods as used in the school and at the faculty, while they intended to use much more active teaching forms in their future

work. According to the survey in 2014, these active teaching forms were not used daily in the instruction at the Faculty.

3. Methods

In the following sections, these decade-old results will be discussed in connection with results from a new survey and other recently acquired data during a period with much online teaching due to COVID-19, where the teaching methods, therefore, were restricted to what could be instructed online. The data stem from a survey conducted in the autumn of 2020 with students from the upper secondary school, Glasir, and the University of the Faroe Islands.

In autumn 2020 (mid-October to mid-November), a survey was conducted with 409 students from the University of the Faroe Islands and 421 students from the upper secondary school, Glasir, in Tórshavn. In total, 830 respondents, 535 females, 287 males, and 8 of „unknown gender“ participated. This ratio of 64% females and 35% males is within the expected gender ratio, as there are more female students at the upper secondary school and the university (Jacobsen 2022).

The survey in 2020 intended to study the impact of online learning on teaching methods. In autumn 2020, 23% of the participants from the university had not tried online teaching during the time with COVID-19 restrictions. This was only the case for 8% of students from the high school. For the university students, part of the explanation can be that they were writing assignments/theses or were on leave in spring 2020. However, another reason can be that they started their studies in the autumn of 2020 (40% of the respondents) and probably did not come straight from upper secondary school. Students that hadn't tried online teaching are excluded from the tables below.

The survey consisted of two similar questionnaires, one for the university and one for the upper secondary school. The questions were all answered with options on a Likert scale. In some cases, it was necessary to adapt the questionnaires slightly, as not all questions were relevant for both educational institutions. For example, the age groups are quite different at the upper secondary school and the university. However, the youngest group of university students could be compared to the oldest at the upper secondary school. The analyses presented here analyse only questions asked at both educational institutions.

The statistics are conducted with SPSS v. 28.01. The tables presented are crosstabs, and significances are calculated using Pearson Chi-Square tests.

4. Results and discussion

The platforms used for communication were, to a certain extent, similar for the university and the upper secondary school, as they both used Moodle. The upper secondary school supplemented communication with emails, while the university used Facebook more than the high school. However, the direct online contact differed, as the university used Zoom, while the upper secondary school used Teams as their primary platform (Table 3). It is worth noticing that only half of the students that had used Zoom reported that breakout rooms had been used. This is a reason for some concern, as the breakout rooms are the key to cooperation and discussion. The survey shows that the students who had used Breakout rooms had a more positive attitude towards online teacher-directed group work and thought online discussions with other students had been better.

Platform used in at least one course	University	Upper secondary school
Zoom	98%	9%
Breakout rooms on Zoom	44%	3%
Teams	25%	100%
Moodle	87%	82%
Facebook	49%	20%
Email	0%	86%

Table 3: Platforms used during the lockdown in autumn 2020.

The upper secondary school students were much less satisfied with the digital solutions offered, as only 34% said they were slightly satisfied (25%) or very satisfied (8%). In comparison, 62% of the university students were either slightly satisfied (38%) or very satisfied (24%).

4.1 The perceived mental well-being

The survey in 2020 focused on how teachers and students were coping with technology, teaching methods and mental health, using the WHO-5 Well-Being Index, asking five questions on how the students reported they had felt the last two weeks.

The WHO-5 Well-Being Index measures the current subjective mental well-being (the previous two weeks) using only five questions, formulated to avoid using symptom-related language and ensuring the questions are positively phrased; the average score of those without mental disorders in Denmark is close to 70, while a score of 50 is of some concern, and a score below 30 of considerable concern (Bech, 2012, Chapter 6).

Surveys conducted in the EU have shown Denmark is at the high end of the WHO-5 Well-being Index score. The surveys in Table 4 are from 2016 and indicate a general tendency for young people aged 18–24 to score higher than slightly older people. Only Sweden bucked this trend. In addition, males scored higher than females.

Country	All	Age			Gender	
		18–24 yrs	25–34 yrs	35–49 yrs	Females	Males
EU	64	70	66	65	62	66
Denmark	70	68	68	67	69	71
Finland	67	69	62	65	67	68
Sweden	64	56	61	63	63	66
UK	63	66	62	64	61	66
Germany	65	67	65	65	62	67

Table 4: The WHO-5 Well-being Index (scale 0–100) with mean results from 2016. The selected countries are the Nordic countries in the EU, together with the UK and Germany, compared with the EU mean. Data was obtained from Eurofound (2016).

The findings from the Faroese survey in autumn 2020 gave an overall score of 60, with a higher score for the university students and a lower score for the upper secondary school students (Table 5). Contrary to the findings from the European countries, the younger students scored lower. Moreover, the females at the university also bucked the trend by scoring higher than the males, while the males at the upper secondary school scored higher than their female classmates.

Based on the proposed values from Bech (2012), there are indications that a considerable number of students in this Faroese study from 2020 were struggling,

ONLINE TEACHING, MENTAL WELL-BEING AND LEARNING

particularly the younger ones. Around 30% of the students scored below 50, and around 7% scored below 30. These numbers are means for the whole dataset, the scores for the university were higher (22% scored below 50, 4% lower than 30) – and the high school had more students with concerning scores (35% scored below 50, and 10% had scores lower than 30).

	All	University	Upper secondary school
Mean WHO-5 Well-being Index	60.1	63.6	56.7
WHO-5 Well-being Index - females	60.2	64.6	55.5
WHO-5 Well-being Index - males	60.3	61.9	59.0
WHO-5 Well-being Index – 25 years or younger	58.3	62.8	56.7
WHO-5 Well-being Index – 26-40 years	63.6	63.6	na
WHO-5 Well-being Index – 41 years or older	66.9	66.9	na

Table 5: WHO-5 Well-being Index (scale 0–100): The students at the high school could choose to be either younger than 18 years or 18 years and older.

The EU surveys were conducted some years before the COVID-19 restrictions and were repeated in April 2020, where they found a considerable drop in the overall scores in all countries. The EU average, which in 2016 was 64, dropped to 49 but then increased to 53 when tested again in July 2020 (Eurofound 2020:25). Therefore, the relatively low score of 60 in this Faroese study is not unexpected but reflects what has happened in other countries.

Although nearly every third of the students in the Faroes have been struggling, this number of students with low scores is low compared with other student surveys done during the COVID-19 pandemic. For example, a German study found that around 72% of the respondents had a WHO-5 score of less than 50 (Holm-Hadulla et al. 2021). The survey in Germany was conducted in May/June 2021, or after more than a year, with restricted access to the universities. This situation, which has been the case for most European universities, has not applied to the same extent in the Faroes. Close to every fourth of the university students have not tried online teaching, which might partly explain the relatively high WHO-5 scores in the Faroes.

However, online teaching might be a challenge when considering mental health. According to a survey from 2018 (e.g. before COVID) from British Law students on an online course showed that the overall mean for the respondents was 51 and 38% of the students likely needed some professional help (scored below 37,5), and another 21% might need further assessment of their mental health needs (scored between 37.6 and 52). Hence 59% of the students were somewhat struggling (Jones et al 2019). This number from the online Law students is considerably lower than the average UK score from 2016, which was 63. In 2016 the UK score was comparable with the EU-28 average score of 64 (Eurofound 2016). Similar data from the UK in 2020 are not available. However, in July 2020, when most students had experienced lock-down and online teaching, the EU-27 score for the youngest age group was 51 (Eurofound 2020), corresponding to the overall mean score of online law students in the UK achieved (Eurofound 2016).

4.2 The well-being and the perceived learning

The survey dealt with self-reported mental health and the students' perceived learning. Firstly, few of the respondents agreed with the statements that online

teaching was comparable with onsite teaching. Secondly, there were considerable differences between the university and the upper secondary school answers. And thirdly, in general, the students who scored low on the WHO-5 Index scored even lower on questions on teaching and learning than those with higher WHO-5 scores.

In general, the upper secondary school students were more negative. This fits with the data from Table 5, where the university students scored higher on the WHO5-Index, and can also be found in Table 6, where the respondents as a whole had a more negative attitude to the statements if they scored low on the WHO5-Index.

Statements	Difference between university and upper secondary school		Difference between students grouped according to their WHO-5 scale			
	Percentage agree university	Percentage agree upper secondary school	Percentage agree with the statement in column 1, and who belong to the group WHO-5 score below:			
			Below 36	36-52	52-68	68-100
We have learned as much with distance learning as we do when we have classroom teaching	28.5	10.6	15.8	14.9	17.4	23.9
My attendance to teaching with distance learning is worse than when we meet for classes on site	17.3	28.7	36.2	24.7	22.0	19.0
My teachers have managed to create quality distance learning in the Corona time	48.4	35.7	24.7	37.9	43.3	47.5
As a whole, I was satisfied with the digital solutions used in my programme after the Corona restrictions were put into action	42.5	31.6	24.3	34.6	43.5	41.4

Table 6: The differences between university students and upper secondary students on four statements on teaching, attendance, learning, and digital solutions, and the differences between the responses for four different groups of WHO5-Index scores.

4.3 The black screen

At the university, 65% of the students agreed that they were allowed by their teacher to participate without turning their video on. At the upper secondary school, almost all, 95%, agreed that this was the case. At the same time, students missed their mates and the lack of social interactions. For the teacher, online teaching in itself limits the extent of social cues that can be achieved through body language, as only the students' faces are visible given the camera is on, but when no visual observational cues are available due to a black screen, the challenge to assess engagement and motivation is even higher (Thomas et al. 2023).

4.4 The students' voice

The students had the opportunity to answer some open questions on issues such as the benefits and drawbacks of online teaching. Also, they could write what they thought was relevant in this context.

Their answers could be divided into two main groups: well-being and teaching. Their more constructive focus was on teaching. Concerning well-being, it was mainly issues of convenience that counted, such as more available time due to less transport time. Still, university students also pointed out the benefit of being able to be home with sick children. Still, on the other hand, it was challenging to follow teaching online with children around them. Upper secondary school students, in

particular, mentioned the opportunity to sleep longer in the morning. Some students said they were a bit afraid of contracting COVID, but these were few.

Upper secondary school students generally had a negative attitude towards online teaching. While many said that online teaching was just something to avoid, some also mentioned teaching methods, the teacher competencies and the technology challenges. University students mentioned the different ways the teachers had acted, as some had been teaching whole days online (which was too much), others had just been online for an hour a week (which was too little), and some thought that the homework had become too much. The students were satisfied with their teachers, given the conditions. However, there was ample room for improvement, as the students pointed out considerable limitations in teachers' competencies regarding online didactics and technological skills. On the other hand, students did not object to online teaching, but they were serious about their studies:

Important that if online teaching becomes part of the university, then the lecturers are trained in how online teaching is done. Online and onsite teaching are quite different things.

The university should arrange courses for their lecturers so they become better at managing online teaching. Following that, you should use online teaching as part of the ordinary teaching.

4.5 Learning about online teaching competences

Although the results shown here could indicate that online teaching is less efficient than onsite teaching, it is crucial to bear in mind that the data are obtained through an emergency situation, and neither students nor teachers had chosen or prepared for this approach. As teachers who traditionally teach face-to-face typically resist teaching online, it is important to investigate students' perceptions of instructor attitudes and actions (Hensley et al. 2022). This has been studied, and Harding et al. (2019) found associations between teacher well-being and student mental health and well-being. One aspect that negatively affected the teachers' well-being was being required to teach in ways they didn't approve of or believe in (Hargreaves 2021). Whether these aspects have affected the Faroese results presented here is hard to say. Still, in a study with teachers in compulsory schools, they also found that the teachers' challenges included a lack of digital competence and that some Faroese teachers showed resistance and concern with online learning and considered it particularly ill-suited for average and weak students, affecting the vulnerable students' learning (Vijayarathan-R 2022).

The results presented here show the responses to an educational system that was unprepared for going online. The teaching methods used were the same as for classroom teaching – with synchronous teaching and – in lack of classroom teaching – extensive homework. To a large extent, the online teaching was not recorded, and therefore students had to be online for a set time and could not benefit from a „flipped classroom“ or „blended learning“ approach. Often the lectures were of standard length, indicating a lack of change from face-to-face teaching to online teaching, and research has suggested a link between teacher self-efficacy and technology use and that teachers desired more pedagogical training to integrate their teaching content with technology and the design of online instruction (Corry and Stella 2018).

The teaching staff at both upper secondary school and the university are, to a large extent, experts in subjects other than teaching and learning, although many do have some postgraduate pedagogical training. However, even the experts in teaching and learning need more formal training in online teaching. And as learning is different in the online space and requires careful thought and planning, including an

understanding of what is required from teachers and learners (Davies 2020), this is a work that all those working in the educational sector can prepare for because, as stated by Davies (2020): One thing is for sure: nothing will ever be quite the same again and the shape of the new normal is yet to be drawn.

REFERENCES

- Bech, Per. (2012). *Clinical psychometrics*. Wiley-Blackwell.
- Björnsdóttir, Amalía. (2015). Viðhorf færeyskra og íslenskra nemenda til skólagöngu sinnar: Hversu vel ríma viðhorf nemenda við þær áherslur sem birtast í lögum og kennsluskrá? In Turið Sigurðardóttir and María Garðarsdóttir (Eds.), *Frændafundur 8* (pp. 117–133). Fróðskapur.
- Corry, Michael and Julie Stella. (2018). Teacher self-efficacy in online education: A review of the literature. *Research in Learning Technology*, 26. <https://doi.org/10.25304/rlt.v26.2047>
- Davies, Gareth R. (2020). Digital learning: Evolution to revolution. *Journal of Teaching and Learning*, 14(1), vi–vii. <https://doi.org/10.22329/jtl.v14i1.6298>
- Eurofound. (2016). *European quality of life survey - WHO-5 mental well-being scale*.
- Eurofound. (2020). *Living, working and COVID-19*.
- Government. (2020). *Korona í Føroyum*. korona.fo/news
- Harding, Sarah, Richard Morris, David Gunnell, Tamsin Ford, William Hollingworth, Kate Tilling, Rhiannon Evans, Sarah Bella, Jillian Grey, Rowan Brockman, Rona Campbell, Ricardo Araya, Simon Murphy and Judi Kidger (2019). Is teachers’ mental health and wellbeing associated with students’ mental health and wellbeing? *Journal of Affective Disorders*, 253, 460–466. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.08.080>
- Hargreaves, Andy. (2021). What the COVID-19 pandemic has taught us about teachers and teaching. *FACETS*, 6, 1835–1863. <https://doi.org/10.1139/facets-2021-0084>
- Hattie, John A. C. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge.
- Hensley, Lauren C., Ryan Iaconelli and Christopher A. Wolters. (2022). “This weird time we’re in”: How a sudden change to remote education impacted college students’ self-regulated learning. *Journal of Research on Technology in Education*, 54(sup1), S203–S218. <https://doi.org/10.1080/15391523.2021.1916414>
- Holm-Hadulla, Rainer M., Margaritha Klimov, Tilman Juche, Andreas Möltner and Sabine C. Herpertz. (2021). Well-being and mental health of students during the COVID-19 pandemic. *Psychopathology*, 54(6), 291–297. <https://doi.org/10.1159/000519366>
- Jacobsen, Marna. (2022). Kyn í útbúgving [Gender in education]. *Skúlablaðið*, 6.
- Jones, Emma, Rajvinder Samra and Mathijs Lucassen. (2019). The world at their fingertips? The mental wellbeing of online distance-based law students. *The Law Teacher*, 53(1), 49–69. <https://doi.org/10.1080/03069400.2018.1488910>
- Kaput, Krista. (2018). *Evidence for student-centered learning*.
- Olsen, Erla. (2013). Tað SKAL vera stuttligt at læra [The REQUIRED joy of learning]. *Frøði*, 1, 10–13.
- Pekrun, Reinhard, Thomas Goetz, Wolfram Titz and Raymond P. Perry. (2002). Academic emotions in students’ self-regulated learning and achievement: A

- program of qualitative and quantitative research. *Educational Psychologist*, 37(2), 91–105. https://doi.org/10.1207/S15326985EP3702_4
- Sigurgeirsson, Ingvar, Amalía Björnsdóttir, Gunnhildur Óskarsdóttir and Kristín Jónsdóttir. (2014). Kennsluhættir. In Gerður G. Óskarsdóttir (Ed.), *Starfshættir í grunnskólum við upphaf 21. aldar* (pp. 113–158). Háskólaútgáfan.
- Thomas, Melissah, Zali Yager and Helen Widdop Quinton. (2023). ‘You need to be flexible normally, and here, even more flexible’: teaching academics’ experiences and perceptions of Covid-19 disruptions to teaching, learning, and assessment. *Journal of Further and Higher Education*, 47(2): 215–228. <https://doi.org/10.1080/0309877X.2022.2102415>
- Vijayarathan-R, Kalpana. (2022). Teacher challenges in Faroese compulsory schools during the COVID-19 pandemic and support from school leaders. *Fróðskaparrit*, 68, 56–86.

ÚRTAK

‘Online teaching, mental well-being and learning’

Keywords: Teaching methods, WHO-5 Well-being Index, online learning, formal teacher training in online teaching

Kanningin legði seg eftir at kanna, hvussu undirvísingin undir COVID-19 stongslinum royndist sambært teimum lesandi. Dentur varð lagdur bæði á trivnað og á hvørjir undirvísingarhættir vórðu nýttir, tí nýggjar greiningar av dátum frá eldri kanning úr Føroyum og Íslandi bendu á eitt samband millum trivnað og hugburð til skúlan. Tey spurdu vóru lesandi á Fróðskaparsetrinum og á Glasir, og tey svaraðu einum spurnablaði á netinum. Svarini vísa, at flestu lesandi vilja heldur hava vanliga floksundirvísing. Víst varð á sosial sambond sum avgerandi fyri eitt gott lærumhvørvi. Hinvegin sóu tey lesandi eisini fyrimunir við netundirvísing, t.d. minni ferðing, og sum ein móguleiki, tá ikki var gjørligt at mæta á staðnum. Trivnaðurin hjá teimum lesandi varð mettur við WHO-5 Well-Being Index. Svarini hjá teimum lesandi benda á, at nýttu undirvísingarhættirnir á netinum líkjast nógv teimum, sum verða brúktir til vanliga floksundirvísing. Fleiri av teimum lesandi mæltu til, at lærarar fáa formliga undirvísing í at undirvísa á netinum, áðrenn farið verður aftur í holt við netundirvísing.

Erla Olsen
Fróðskaparsetur Føroya
erlao@setur.fo

Language portrait as an analytical tool of students' developing linguistic identities: Extending the methodology

1. Introduction

The Icelandic language landscape has increasingly become more diverse in recent years and decades. At the end of the 20th century and in the first two decades of the 21st century, Iceland experienced a steep increase in the number of immigrants and refugees, and also in the number of languages represented by these various people. Today, over one hundred languages are spoken by children and youth in Iceland (Móðurmál 2020).

The doctoral dissertation of (Emilsson Peskova 2021) explored the interplay of linguistic repertoires and the school experience of plurilingual students in Icelandic schools who also attended heritage language classes on Saturdays. The findings showed that these plurilingual students had a positive view of all their languages and had strong plurilingual identities. They had different connections to their heritage languages and Icelandic than their parents, and they had different motivations to invest in learning their languages. Their plurilingualism was always active, even in monolingual situations, and languages in their linguistic repertoires were always present. The students exerted agency in learning and using their languages and in negotiating their linguistic identities. The study showed the importance of all languages for the students, and it postulated the need that their learning spaces reflected the presence of their plurilingualism. The study suggested improving the methodology of language portraits, and the findings unexpectedly brought attention to further topics worth scientific exploration, plurilingual identities, negotiations of linguistic identities, and students' agency in the negotiations.

Language portraits have become a popular method to describe individual linguistic repertoires of plurilingual speakers (Council of Europe 2007; Dressler 2014). They have been frequently used as an activity to encourage a dialogue about children's and students' linguistic repertoires, and they have also been used as a pedagogical tool in transformative multiliteracies pedagogy (Prasad 2014) and in work with oral and written identity texts (Cummins and Early 2011; Dressler 2014). Increasingly, language portraits have been used as a methodological tool in research with children (e.g., Dressler 2014; Emilsson Peskova 2021; Prasad 2014).

Key concepts in this article on language portraits are plurilingual student, plurilingualism, linguistic repertoire, linguistic identity, linguistic identity negotiations, and integrative and instrumental motivation for language learning (for detailed definitions, see Emilsson Peskova 2021). The aim of the current article is to integrate the recommendations from the underlying doctoral research with existing knowledge about language portraits, to describe their methodological use for scholars and practitioners, and to suggest new possible uses of language portraits.

2. Theory: Exploring plurilingual students' linguistic repertoires

Theoretical underpinnings of the underlying research were sought among others to the fields of motivational frameworks for language learning (Dörnyei 2009; Hong and Ganapathy 2017) and linguistic identity (De Costa and Norton 2017; Giampapa 2004). The linguistic categories of expertise, affiliation, and inheritance were used as categories that construct individual linguistic identities. However, students in the study also related their language use and the motivation to learn languages to the

current and perceived future use of their linguistic repertoires and through the desire to belong to real and imagined communities (De Costa and Norton 2017; Norton 2013). Furthermore, findings showed that children had agency in the use of their linguistic repertoires and negotiated their linguistic identities with their peers, parents, and educators (Norton 2013). Linguistic negotiations were understood as re-articulation of one's own linguistic identities within multiple circumstances for oneself and for others (Giampapa 2004).

Five cases were presented of successful plurilingual students at the mid-level of compulsory schools who attended community heritage language schools on weekends and whose parents pursued strong family language policies (Palviainen 2020). As a part of the methodology, students drew language portraits that were analyzed with the categories of linguistic expertise, affiliation, and inheritance (Dressler 2014). The students' perceived future use of their languages and the combination of integrative and instrumental motivation (Hong and Ganapathy 2017) to acquire and learn languages influenced their investment (Norton 2013) into language learning. Most importantly, the students negotiated their linguistic identities with their families, friends, and educators, and they reported on their strong plurilingual identities and positive school experience (Emilsson Peskova 2021).

2.1 Plurilingual students and plurilingualism

Plurilingualism is an individual capacity to use integrated linguistic repertoires for different purposes (Piccardo 2013, 2017; Piccardo and North 2020). An individual linguistic repertoire encompasses all languages, dialects, and other language varieties of all languages that an individual knows and uses to any level, minimal or highly proficient (Council of Europe 2007).

Plurilingual students' linguistic repertoires are integrated systems of all languages and languages varieties that they learned to a different degree and that change over time. They use their various languages for different purposes, with different people, and in different circumstances. The languages in their linguistic repertoire are equal in the sense that they have a personal purpose and relevance. The concept of plurilingual students in the underlying research refers to students who speak their heritage languages primarily with their families, Icelandic at school and in society, they hear and learn additional languages in and outside of school, and they use their linguistic repertoires in multiple ways (Emilsson Peskova 2021). The individual is a social agent who determines when to activate each language, based on their experience and circumstances (Canagarajah 2007).

2.2 Linguistic identity

Linguistic identity is in this paper understood as a relationship between the self and the linguistic repertoire. This relationship is expressed through the categories of expertise, affiliation, and inheritance. Language expertise expresses competence in a language, affiliation shows attitudes and feelings about languages, and inheritance refers to familial connections with the language, mostly being born into a family or community associated with a certain language (Giampapa 2004; Norton 2013).

2.3 Integrative and instrumental motivation for language learning

Motivation to learn languages (Dörnyei 2009; Hong and Ganapathy 2017) and the effort invested into language learning (Norton 2013) mirror in plurilingual students' linguistic repertoires. They exert instrumental and integrative motivation to learn languages (Hong and Ganapathy 2017). The integrative motivation for learning languages refers to social reasons for learning languages, such as the desire or intention to associate or belong to a group. Instrumental motivation, on the other hand, refers to learning the language for pragmatic reasons, such as academic

LANGUAGE PORTRAIT AS AN ANALYTICAL TOOL OF STUDENTS’ DEVELOPING LINGUISTIC IDENTITIES

achievement or professional purposes. Integrative motivation can be related to Dörnyei’s “ideal L2 self” while instrumental motivation correlates with “ought-to L2 self”. The “learning L2 self” can be linked to Norton’s (2013) concept of investment into language learning. Instrumental and integrative motivation both elicit language learning, yet a combination of both can probably lead to even more successful language learning (Hong and Ganapathy 2017).

3. Methodology: Using language portraits as an analytical tool in research

In the underlying research, language portraits were used as a complementary analytical tool, in addition to two qualitative semi-structured interviews with students. The participants of the study were five plurilingual students, three girls, and two boys, ages 9–13 years, born in Iceland to two immigrant parents. The families spoke different languages at home, Albanian, Lithuanian, Polish, Thai, and Spanish, and the students attended heritage language schools in their languages on Saturdays. The students were at the heart of each case, and apart from two interviews with them and their language portraits, interviews were taken with their parents, class teachers, and heritage language teachers. The qualitative research was grounded in the social-constructivist paradigm. The semi-structured interviews were analyzed with thematic analysis. Each case was analyzed independently of other cases. In the end, a cross-case analysis was carried out which compared individual cases, related themes from individual cases to research questions, and included a comparison of language portraits (Emilsson Peskova 2021).

3.1 Instructions for students on how to draw a language portrait

Instructions for the students were simple. The researcher brought an outline of a body (Figure 1), crayons, sample pictures of language portraits, and a sample of a description of a language portrait. After showing children the pictures and reading an example of a description, they were instructed to think about all languages that they know, speak, learn, and use, even if they know only a little. They should think about which color they associate with which language, decide where in the self-portrait they would place their languages, and how much space the languages took in their body, or their lives. Students were encouraged to be playful and use their imagination. Also, they needed to write the name of the language and the color next to the portrait.

The students received as much time as they needed for this exercise. When they were finished, the researcher asked them the following questions:

- Which language do you associate with which color and why?
- How much space does the language take in your “body” and why?
- Which part of your body does your language occupy and why?

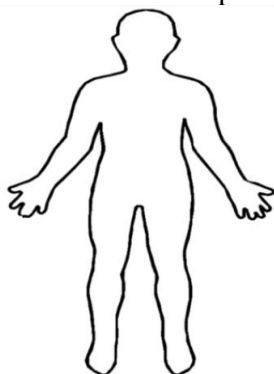

Figure 1: Outline of a body used as a base for a language portrait.

Discussions were extended as needed. Some students were more imaginative and talkative than others, thus some of the discussions were short and others were long. The recordings of the discussions were transcribed in the same way as other interviews (Emilsson Peskova 2021).

3.2 The analysis of the language portraits with Dressler's categories

The language portraits were analyzed in two ways. Firstly, the interviews were transcribed and analyzed with thematic analysis, in the same way as the other interviews. Secondly, the categories of expertise, affiliation, and inheritance were used to describe students' linguistic repertoires through their self-reported linguistic competence (expertise), their attitudes toward their languages, and the importance that they attribute to their languages (affiliation) and their familial connections (inheritance) (Dressler 2014).

The themes that resulted from the thematic analysis of the semi-structured interviews with students complemented the results elicited through further analysis of the language portraits. For example, the first research question, what do plurilingual students report on their use of their linguistic repertoire? was answered through the following themes:

- The interconnectedness of the linguistic repertoire, social life, and study (Erag, theme 1)
- Language demonstrates itself in the student's life as something to be learned, known, and used (Martina, theme 3)
- Language is a gateway to friendships and learning (Safira, theme 2)
- The linguistic repertoire is recognized and utilized at school, yet language learning is difficult (Jackson, theme 1)
- Student uses their high communicative skills daily and develops academic skills in three languages (Clara, theme 1)

The category of expertise was described by the students in terms of how little or much they knew or spoke the language (*I have just started with Danish*; Martina), the category of affiliation was rendered by expressions about liking or needing the languages (*And I want to go to Japan and know Japanese because I find the language fun*; Safira), and inheritance was expressed by reference to the origin or family members (*I am from Poland*; Jackson). In the findings chapter, different aspects of the use of language portraits are demonstrated, through the data from the original empirical study (Emilsson Peskova 2021).

4. Findings: The analysis of five language portraits through categories of expertise, affiliation and inheritance

In the discussions about their language portraits, the five students reconstructed their linguistic identities, situated in their learning spaces (e.g., homes, schools, and heritage language schools), activated and used with different people (e.g., teachers, families, and friends), at different times (e.g., classes, breaks, holidays).

In Figure 2, there are language portraits drawn by Erag, Martina, Safira, Jackson, and Clara:

LANGUAGE PORTRAIT AS AN ANALYTICAL TOOL OF STUDENTS' DEVELOPING LINGUISTIC IDENTITIES

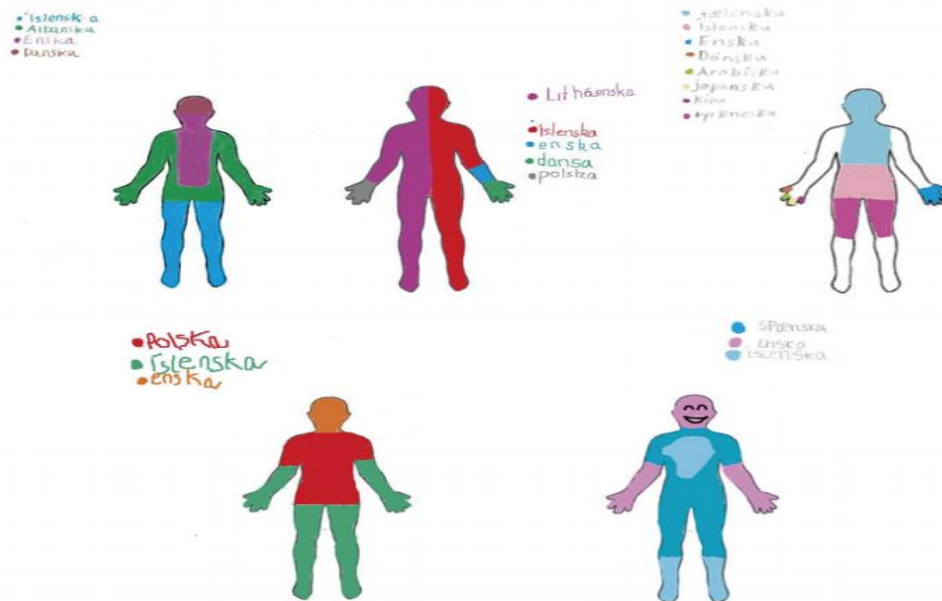

Figure 2: Language portraits of Erag, Martina, Safira, Jackson, and Clara.

Erag's portrait includes Icelandic, Albanian, English, and Danish. Albanian, Icelandic, and English take approximately the same space in the body, while the school subject Danish is located in the head. In Martina's portrait, Lithuanian and Icelandic mirror each other and take most of the body, while Polish, English, and Danish cover small areas on the hands. In Safira's portrait, Thai and Icelandic cover large spaces, as well as Turkish, her best friend's language. Her hands and fingers are occupied by several languages spoken by her friends or spoken in countries that she feels an affiliation with. The white spaces symbolize languages that she has yet to learn. In Jackson's portrait, Polish and Icelandic cover comparable space, while the school subject English is located in the head. Clara's smiling portrait entails three almost equally distributed languages, Icelandic, Spanish and English.

4.1 Expertise

The students expressed the linguistic category of expertise through reference to how much or how well they spoke the language. That reflected in the space that the language took in the figure:

In fact, I just mostly speak Icelandic, but I also speak a lot of Albanian ... I just thought that the feet were such a large part, a very large part that you can color.
(Erag)

Yes, I know only konichiwa and bye bye, which means sayonara, and I don't remember very much. (Safira)

4.2 Affiliation

The category of affiliation was expressed by referring to emotions towards the languages, their importance, and other personal connections. Clara connected a color, her feeling, and a language: *My favorite color is blue and my favorite language is Spanish*. Safira elaborated on her connections and feelings about various languages:

Icelandic has pink. Because it is important because then I can speak with people who are in Iceland ... and Icelandic also if I could, I was also going to have it here in the chest and the head because it is also important for me because I also need to speak in Iceland you understand ... And Arabic, it is a language that my best friend learns and she also taught me because I am I want also to learn another language ... And also Japanese, I, well, when I was small, I love Japan. And I want to go to Japan and to know Japanese because I find it a fun language ... And Turkish. It is, she has been my best friend and she has moved.

4.3 Inheritance

The category of inheritance was also explicitly addressed in the discussions about students' language portraits. Clara said: [*Spanish is important for me*] because also my parents are from Spain. Safira also talked about her familial connections:

Light blue is for Thai. It is also a bit important because I need to speak with my family because everyone in my family is Thai ... Because in Thai it is an important language for me, but I don't use it here, but I use it with my family and my granny.

Erag, Martina, Safira, Jackson, and Clara expressed their linguistic identities through their language portraits, see Figure 2. The discussions about their portraits revealed how they associated with their languages in terms of expertise, affiliation, and heritage. The proportions of color surfaces in the portraits were attributed to the expertise, or how well the students thought that they mastered the language, to the affiliation, or how they were personally connected with the language, and to the heritage, the familial connections with the language. Displaying the languages in this way is symbolic and all the above categories affected the spaces allotted to the languages.

The size of the space that languages took up in students' language portraits corresponded with the importance and relevance of the languages that students reported in their interviews. It was evident that the school language Icelandic took a considerable part of each portrait, the largest portion though in Martina's (second, red color) and Jackson's (fourth, green color) portraits. In Erag's (first, blue color) and Clara's (fifth, blue color) portraits, three languages took approximately the same space, Icelandic, HL, and English. Icelandic took the least space in Safira's (third, pink color) portrait. English was a large part of Erag's (first, purple color) and Clara's (fifth, pink color) language portrait and it reflected the importance and relevance of English in their lives. Heritage languages took a large space in all portraits, the largest in Safira's portrait (fifth, sea green color). Four students out of five started by drawing their heritage language in the language portrait and they listed their heritage language in the first place. They all wrote the names of their languages in Icelandic. For a more detailed analysis of the five language portraits, see Emilsson Peskova (2021).

5. Discussion: Extending the methodology

5.1 Language portraits as identity texts

Language portraits are creative works that reflect students' linguistic identities (Dressler 2014). In pedagogical contexts, language portraits can be used to connect home and school languages, confirm students' linguistic identities, empower them as students, and give them the opportunity to express themselves about their languages and practice their language and presentation skills (Dressler 2014). Language portraits are a kind of identity text, in which students project their identities, which are then presented, and consequently, students' identities are

LANGUAGE PORTRAIT AS AN ANALYTICAL TOOL OF STUDENTS' DEVELOPING LINGUISTIC IDENTITIES

affirmed with positive feedback and reinforcement (Cummins 2007). Explanations about the language portraits can be oral or written, done digitally, or a combination of these in a multimedia format. Children as young as six years old can participate in this exercise (Dressler 2014).

In the discussions with the students about their language portraits, they had the opportunity to express themselves about their linguistic identities and practiced, for example, adjectives for colors and languages. In the discussion with Martina, she did not know the correct word for her language Lithuanian in Icelandic because, as she said, she only spoke about Lithuanian in Lithuanian. Thus, the discussion about her language portrait was perhaps the first opportunity for her to speak about her language in Icelandic. In these settings, the researcher was the only audience, and she gave the students positive feedback in the interviews: *It is very nice. – Great. Is there anything else you want to say about this nice language portrait? – It is so much fun that you put these languages that you know just a tiny bit and are interested in in the fingers. – This is so beautifully done.* The purpose of the positive feedback was to encourage students to express themselves, establish a good rapport between the researcher and the students, and also to confirm their linguistic identities. Therefore, to sum up, the language portraits were used as identity texts and the discussions about them provided opportunities to extend students' language and confirm their plurilingual identities.

5.2 Language portraits as a methodological tool

As stated earlier, linguistic identity can be expressed through reference to the categories of expertise, affiliation, and inheritance (Dressler 2014). All five students referred to one or more languages regarding the above-mentioned categories of expertise, affiliation, and heritage. Expertise in the language portrait corresponds with the space that each language received in the body. When a language was used considerably, students covered a large area of the body with that language. These symbolic proportions seemed to reflect the realities, as was also confirmed in the interviews with the students. When only a little time was devoted to language learning, or students knew only some words, the language was awarded only a small space on the body, such as the head or fingers. Danish, for example, and English in two cases were not considered relevant to the students' lives and were placed in the head. Safira's passion for many languages is shown on colorful fingers in her language portrait.

However, Safira attributed considerable space on her body outline to Turkish, her best friend's language, which shows that the importance attributed to a language does not always equal competence. Safira was the most expressive of the five students as far as the category affiliation is concerned. She described languages as *fun, important, and smart*. Colors seemed to play the least role in this imaginative work with languages and proportions the largest. However, Clara stated: *Because my favorite color is blue, and my favorite language is Spanish*, and thus she connected the color appointed to a language in the portrait with her feelings about the language. The category of inheritance was used for example by Clara: *Because my parents are from Spain*.

Linguistic portraits seem to be a suitable tool to elicit talk about language expertise, affiliation, and inheritance. Students seemed to reach the roots of the languages' roles in their lives which related to family, friends, and study. It was also interesting that none of the students spoke negatively about any of their languages; they were all part of their portraits and their identities, even though their learning might have been difficult. Their linguistic identities were plurilingual and, they were positive. Language portraits thus proved to be a useful methodological tool for describing individual linguistic identities.

5.3 *Language portraits as an analytical tool*

Children learn languages in many different ways, in different social contexts, through exposure and interaction, through instruction, and through various media. Many factors influence the learning process, personal, contextual, social, and cultural. For example, family language policies have a deep impact (Palviainen 2020). Individual factors that influence language learning are for example attitudes, motivation for language learning, and a sense of identity (Menyuk and Brisk 2005). Emotions, needs, beliefs, and purposes also influence individual language learning (Council of Europe 2006). Furthermore, individual agency impacts language learning (De Costa and Norton 2017).

All five students in the underlying research continuously developed their linguistic repertoires, particularly their heritage languages, Icelandic, and English. Erag and Safira showed the most agency and investment in their language learning. Erag was actively reading and studying English because he was very aware of its importance for his future life and study. Safira, despite being born in Iceland and attending an Icelandic preschool, was placed in an international department in the compulsory school, due to her insufficient Icelandic. She was determined to improve her Icelandic to be let into the general class with her peers. She actively studied Icelandic and used various media, learning spaces, and assistance available to her. For example, she used the internet, borrowed books from the library, went to homework assistance sessions at school and received help from her friend's father.

Both Erag and Safira demonstrated agency in learning languages, negotiating their language use and their linguistic identities (Cummins and Early 2011; Norton 2013). During the talk about her language portrait, Safira gave various examples of how she learned words in languages of her interest: ... *My friend who is from China and I want also to learn Chinese and and I was I went like to YouTube like teach Chinese I am trying to learn because I find it a clever language.* Erag and Safira exerted agency in English and Icelandic learning because they sensed their importance for their own near and distant future. Language portraits served as a fitting analytical tool to explore students' agency in learning and using their linguistic repertoires. Their languages represented a gateway into real and imagined communities (Norton 2013) and a tool for future academic and professional opportunities, as is explained more closely in the next subchapter.

5.4 *Adding a new analytical category: perceived future use of languages*

All five students referred to families abroad which they visited in summers or as often as their parents could arrange for it. They learned their heritage languages at heritage language schools because they needed to speak them with their core families in Iceland and with the extended families abroad. When students discussed their linguistic repertoires and their intentions to learn languages, they referred to their ideas about the current and perceived future use of languages and the desire to belong to real and imagined communities (Norton 2013).

As an example, Erag assumed powerful identities of belonging to local and global communities, as a member of the school and professional communities. He imagined futures in which his linguistic repertoire would help him gain access to further studies and professional opportunities and maintain his plurilingual identity and links with his family. Clara invested considerably in English learning because, in the near future, she was going to attend a school in which the medium of instruction was English. Safira made a considerable effort to learn Icelandic because she wanted to join her peers in the general class and not be separated from them in an international department of the school. She also expressed the understanding that knowledge of the global language was important:

LANGUAGE PORTRAIT AS AN ANALYTICAL TOOL OF STUDENTS’ DEVELOPING LINGUISTIC IDENTITIES

...it is also horribly much important because then I can speak with everybody who is on the Earth you understand like when I am somewhere, and I don’t know the language in that country then I can speak English.

From the example of Erag’s reported current and expected future use of his linguistic repertoire (Table 1), it is possible to see that belonging to social groups at the time of the interviews motivated his Albanian and Icelandic use, while in the future, he expected Albanian, Icelandic and English to be used for social purposes. The social use of language in the study overlaps with Hong and Ganapathy’s (2017) integrative motivation for language learning. At the time of the interview, Erag invested time and effort into learning Icelandic and English, since in the future he also expected to need these two languages for academic and professional purposes. He envisioned that he would study in Icelandic and English and that he would also be a part of professional communities that communicate in these languages.

Language	Current use	Expected future use
Albanian	Social / Integrative	Social / Integrative
Icelandic	Social / Integrative Academic / Instrumental	Social / Integrative Academic & Professional / Instrumental
English	Academic / Instrumental	Social / Integrative Academic & Professional / Instrumental
Danish	Academic / Instrumental	Academic / Instrumental

Table 1: Erag’s reported current and expected future use of his linguistic repertoire, using Hong and Ganapathy’s (2017) motivational framework (instrumental and integrative motivation) for language learning.

From the above examples, it is clear that students’ linguistic identities were referred to not only by referring to the analytical categories of expertise, affiliation, and inheritance but also by reference to the perceived future use of languages, belonging to real and imagined communities, as Norton (2013) described them. It is thus suggested here that the analytical categories expertise, affiliation, and inheritance that express individuals’ linguistic identities should be extended by the fourth category: perceived future use of languages.

All five students appreciated their heritage languages, as well as other languages they were learning. All students’ languages, and linguistic repertoires, were a part of their identities and social and academic realities. The linguistic repertoires were integrated into students’ present and past experiences and their vision of the future.

6. Conclusions

Language portraits have been used as a research tool, as well as a pedagogical tool. In research, they are considered particularly suitable for working with children to explore their linguistic repertoires. In the current article, it is suggested that their methodological use can be extended to explore students’ agency to learn languages, their linguistic identities, and their perceived future use of their languages. These approaches can inform researchers about students’ motivation to learn languages. Pedagogically and methodologically, language portraits have the potential to capture the development of children’s linguistic identities in time, similarly to a language portfolio, if they are used regularly over several years. As they build on feelings and

symbolic representations, they are a suitable tool to confirm the verbal accounts of students' language experiences and to scaffold their thoughts about languages.

As pedagogical tools, language portraits can be used as icebreakers, art activities, multimedia projects, collaborative activities, or written assignments. When language portraits are defined as identity texts, their purpose shifts to both extending students' language, oral or written expression, and confirming their (linguistic) identities. Not the least, teachers undergo a learning process with their students in that they learn about languages present in the student group and why these languages matter to the students. That can potentially influence teachers' views of the value of their students' languages. In pedagogical spaces, language portraits can serve to deepen awareness and appreciation of plurilingualism among all students and teachers alike.

REFERENCES

- Canagarajah, Suresh. (2007). Lingua franca English, multilingual communities, and language acquisition. *Modern Language Journal*, 91(5), 923–939. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2007.00678.x>
- Council of Europe. (2006). *Plurilingual education in Europe. 50 years of international cooperation*. https://www.ecml.at/Portals/1/documents/CoE-documents/plurinlingaleducation_en.pdf
- Council of Europe. (2007). *From linguistic diversity to plurilingual education: Guide for the development of language education policies in Europe*. Language Policy Division.
- Cummins, Jim. (2007). Identity texts: The imaginative construction of self through multiliteracies pedagogy. In Ofelia García, Tove Skutnabb-Kangas and Maria E. Torres-Guzmán (Eds.), *Imagining multilingual schools: Languages in education and globalization* (pp. 51–68). Multilingual Matters.
- Cummins, Jim and Margaret Early (2011). Introduction. In Jim Cummins and Margaret Early (Eds.), *Identity texts: The collaborative creation of power in multilingual schools* (pp. 3–20). Trentham Books.
- De Costa, Peter and Bonny Norton (2017). Introduction: Identity, trans-disciplinarity, and the good language teacher. *The Modern Language Journal*, 101, 3–14. <https://doi.org/10.1111/modl.12368>
- Dressler, Roswita. (2014). In the classroom. Exploring linguistic identity in young multilingual learners. *TESL Canada Journal*, 32(1), 42–52. <https://doi.org/10.18806/tesl.v32i1.1198>
- Dörnyei, Zoltán. (2009). The L2 motivational self system. In Zoltán Dörnyei and Ema Ushioda (Eds.), *Motivation, language identity and the L2 self* (pp. 9–42). Multilingual Matters.
- Emilsson Peskova, Renata. (2021). *School experience of plurilingual children: A multiple case study from Iceland*. Doctoral dissertation, University of Iceland. <https://opinvisindi.is/handle/20.500.11815/2648>
- Giampapa, Frances. (2004). The politics of identity, representation, and the discourses of self-identification: Negotiating the periphery and the center. In Adrian Pavlenko and Aneta Blackledge (Eds.), *Negotiation of identities in multilingual contexts* (pp. 192–218). Multilingual Matters.
- Hong, Yee Chee and Malini Ganapathy. (2017). To investigate ESL students' instrumental and integrative motivation towards English language learning in a Chinese school in Penang: Case study. *English language teaching*, 10(9), 17–35. <https://doi.org/10.5539/elt.v10n9p17>

LANGUAGE PORTRAIT AS AN ANALYTICAL TOOL OF STUDENTS' DEVELOPING LINGUISTIC IDENTITIES

- Menyuk, Paula and Maria Estela Brisk. (2005). *Language development and education: Children with varying language experiences*. Palgrave Macmillan.
- Móðurmál: The association of bilingualism. (2020). <https://www.modurmál.com/the-language-map-2/>.
- Norton, Bonny. (2013). *Identity and language learning. Extending the conversation* (2nd edition). Multilingual Matters.
- Palviainen, Åsa. (2020). Future prospects and visions for family language policy research. In Andrea C. Schalley and Susana A. Eisenchlas (Eds.), *Handbook of home language maintenance and development: Social and affective factors* (pp. 236–254). Mouton De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9781501510175-012>
- Piccardo, Enrica. (2013). Plurilingualism and curriculum design: Toward a synergic vision. *TESOL Quarterly*, 47(3), 600–614. <https://doi.org/10.1002/tesq.110>
- Piccardo, Enrica. (2017). Plurilingualism: Vision, conceptualization and practices. In Peter Pericles Trifonas and Themistoklis Aravossitas (Eds.), *International handbook of heritage language education research and pedagogy* (pp. 207–225). Springer International Publishing.
- Piccardo, Enrica and Brian North. (2020). The dynamic nature of plurilingualism: Creating and validating CEFR descriptors for mediation, plurilingualism and plurilingual competence. In Sunny Man Chu Lau and Saskia Van Viegen (Eds.), *Plurilingual pedagogies: Critical and creative endeavors for equitable language in education* (pp. 279–301). Springer.
- Prasad, Gail. (2013). Children as co-ethnographers of their plurilingual literacy practices: An exploratory case study. *Language and Literacy*, 15(3), 4–13. <https://doi.org/10.20360/G2901N>

ÚTDRÁTTUR

‘Language portrait as an analytical tool of students’ developing linguistic identities:
Extending the methodology’

Keywords: plurilingual student, plurilingualism, language portrait, linguistic identity negotiations, integrative and instrumental motivation for language learning

Tungumálasjálfsmyndir (e. language portraits) hafa verið notaðar sem kennslu- aðferð og greiningaraðferð í rannsóknum. Markmið þessarar greinar er að lýsa kennslufræðilegri og aðferðafræðilegri notkun tungumálasjálfsmynda og útvíkka núverandi notkun þeirra. Tungumálasjálfsmyndir henta meðal annars vel til þess að kanna tungumálaforða barna, viðhorf þeirra til tungumála og hvatningu til að læra tungumál. Þar sem tungumálasjálfsmyndir byggjast á tilfinningum og táknrænni framsetningu henta þær vel í vinnu með ungum börnum, sem stoðgrind í viðtölum eða til viðbótar við aðrar rannsóknaraðferðir. Doktorsrannsóknin sem þessi grein byggist á kannaði samspil tungumálaforða fjöltyngdra nemenda og reynslu þeirra í íslenskum grunnskólum. Þátttakendur voru fimm fjöltyngdir grunnskólanemendur frá Íslandi sem lærðu móðurmál sín, albönsku, litháísku, pólsku, spænsku og taílensku, í móðurmálsskólum utan formlega skólakerfisins.

Renata Emilsson Peskova
Háskóla Íslands
renata@hi.is

Frændafundur 11

Formáli

Fyrirlesarar á ráðstefnummi

Helgi Gunnlaugsson: On crime and punishment in four Nordic island nations: Iceland, Greenland, the Faroe Islands and the Åland Islands

Anna Karen Umnsteins, Karl Aspelund og Kristinn Schram: Hvað táknar hún nú? Slóð fjallkonunnar inn í samtímann

Ingibjörg Eyþórsdóttir: Two Icelandic ballads on rape and punishment

Tóta Árnadóttir og Iben Nyholm Debess: Ljóð sum arvalutur

Yelena Sesselja Helgadóttir: Á bók og bandi: Um handrit og hljóðrit sem heimildir þjóðfræða (með áherslu á íslenskar þulur síðari alda)

Cherlon Ussery, Gísli Rúnar Harðarson and Annika Simonsen: Scope and ditransitives in Insular Scandinavian

Jóhannes Gísli Jónsson and Iðunn Kristínardóttir: PPs for indirect objects in Icelandic

Gísli Rúnar Harðarson: Notes on object inversion in Icelandic

Mirko Garofalo: The role and distribution of nominalized clauses: A view from Icelandic

*Helga Hilmiðsdóttir: Málbeiting og sambýli við ensku: Eigindleg rannsókn á *what* og *ha* í tölvuleikjum íslenskra grunnskóladrengja*

Sigríður Sigurjónsdóttir: Digital language contact with English: Comparison of children's language input and use in Iceland and the Faroes

Eva Hrunð Sigurjónsdóttir: Íslensk og færeysk gælunöfn

Guðrún Steinþórsdóttir: Sek eða saklaus?

Erla Olsen: Online teaching, mental well-being and learning

Renata Emilsson Peskova: Language portrait as an analytical tool of students' developing linguistic identities: Extending the methodology